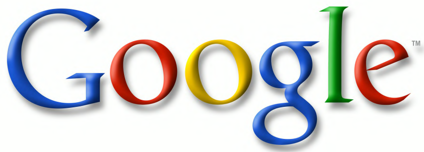

DANSKE

HELGENERS LEVNED

I

OVERSÆTTELSE

VED

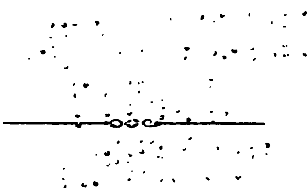
HANS OLRIK

UDGIVET AF

SELSKABET FOR HISTORISKE KILDESKRIFTERS OVERSÆTTELSE

MED UNDERSTØTTELSE AF

MINISTERIET FOR KIRKE- OG UNDERVISNINGSVÆSENET.

KØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS KARL SCHØNBERG

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1893—1894.

Forord.

Nærværende bog er kaldet »Danske helgeners levned«, i det her meddeles oversættelse af optegnelser om en række historiske personligheder, hvis virksomhed og hvis helgenry udelukkende eller dog hovedsagelig tilhører Danmark, og om hvem större eller mindre skrifter er blevne til hos os. Udelukket er det derfor ikke, at en »dansk« helgen kan være udgået fra et andet folk; vi ser, at Thøger var en Thüringer, abbed Vilhelm en Franskmand. Derimod er på den ene side ikke medtaget nogensomhelst af de *fremmede* helgener, der blev ærede i Danmark, end ikke Ansgar, der ganske vist gæstede vort land, men ikke på nogen måde kan kaldes *dansk* helgen, eller den svenske helgeninde Helene, hvem et nordsællandsk sagn lod sejle på en sten over Kattegat til Tidsvilde; på den anden side er også udeladt fortællingen om en dansk født helgen, hvis virksomhed falder udenfor fædrelandets grænser, og hvis hellighedsry slet ikke var af dansk oprindelse, nemlig Sønderjyden »Ansver« (Asvard), der blev martyr ved Vendernes rejsning mod de kristne præster i året 1066.

De danske helgener udgör et broget skue, fra den voldsomme og stolte kong Knud til den sagtmodige og ydmyge provst Kjeld, fra den ridderlige verdensmand Knud Lavard til den glødende asketiker abbed Vilhelm. Det er næsten, som om helgenryet havde sået sig blandt de historiske personligheder med blind vilkårlighed. Store kirkelige skikkelser,

der dog kunde opvise den störste fromhed, mænd som Eskil, Anders Sunesön og biskop Gunner af Viborg, er aldrig blevne helgener, medens en lidet kendt provst, en ubetydelig kongesön og en jævn præst har opnået denne ære. Dog har historien også her sine love, om end de er vanskelige at udfinde. Således har i Danmark, ligesom i Norge og Sverige, den bratte død for fjendehånd særlig givet anledning til helgenry: det er medynk med de myrdede, der har gjort Knud konge og Knud hertug, Margrete og Erik Plovpenning til helgener. Men for øvrigt er de forskellige helgeners ry af såre ulige oprindelse. Knud konges helgenry skyldes både det opadstræbende kongedömme og den opadstræbende præstestand, som begge derved vilde fremme deres krav; Knud hertugs helgenry er af rent politisk art og får först hævd ved et stort politisk omslag, og Erik Plovpennings svagt grundede helgenry er ligeledes et led i senere kongers politik; abbed Vilhelms helgenry er derimod af rent kirkelig art, et udslag af begejstringen for askese og kirkevælde; flere af de andre helgener skylder almuens overtroiske beundring deres ry. Intet under, at adskillige af disse helgener aldrig er blevne kanoniserede, men har måttet nöjes med at være kårne af folket.

Ligeså forskelligartede som vore helgener selv er de skrevne beretninger om dem. Knud konges og Knud hertugs »levneder« er ubetinget de værdifuldeste helgenskrifter, men snart går det hos os som i den øvrige kirke: jærtegnene fortrænger levnedsskildringen, og optegnelsernes historiske værdi forringes. Dette kommer bl. a. stærkt frem i »Abbed Vilhelms levned«. Det var derfor oprindelig ikke min hensigt at gengive alle dette skrifts fortællinger i oversættelsen (jfr. side 171f.); når jeg alligevel har gjort det, da er det, fordi jeg har ment at burde give efter for et ønske, der udtaltes af styrelsen for det selskab, i hvis tjeneste jeg har arbejdet. Jeg vil da heller ikke bestride, at hvorvel de mange jærtegnsfortællinger i helgenlevnederne ikke oplyser os synderligt om helgenerne selv, kan de dog stundom på anden måde

give os værdifulde efterretninger og frembyder i alt fald ofte betydelig kulturhistorisk interesse.

De herrer professor dr. phil. M. Cl. Gertz og fhv. rektor H. H. Lefolii bringer jeg en oprigtig tak for de mange forbedringer, som min oversættelse har modtaget ved deres indgående gennemsyn; det længste versificerede stykke hos Ælnod, til hvilket jeg selv kun havde en meget fordærvet tekst, er endog helt oversat af professor Gertz. Endvidere kan jeg ikke noksom fremhæve, at professor Gertz dels har ydet talrige, ofte meget betydningsfulde, rettelser i de latinske tekster og ad denne vej givet ny fortolkning af flere vanskelige steder, dels har stillet afskrifter af flere hidtil ukendte optegnelser om helgener til min rådighed, hvorved min oversættelse er bleven beriget med nyt historisk stof og således har fået meget större værd. Enhver vil da forstå, i hvor höj grad jeg føler mig i taknemlighedsgæld til professor Gertz for hans andel i foreliggende bog. Ligeledes takker jeg hr. professor dr. juris Johannes Steenstrup, der velvilligst har meddelt mig sin opfattelse af et betydningsfuldt punkt i Ælnods skrift, og som i en udførlig og vægtig anmeldelse (i Historisk tidsskrift, 6 række IV) har givet bidrag til forståelse af nogle vanskelige steder hos Ælnod og i »Knud Lavards levned« og berigtiget flere enkeltheder; med professor Steenstrups tilladelse er flere af hans bemærkninger indföjede eller omtalte i »Tilföjelser og rettelser«, nedenfor s. 404f. Det er min pligt særlig at göre opmærksom på, at den interessante iagttagelse vedrörende bogstavrimene i Knud Lavards levned (jfr. nedenfor s. 116) hidrörer fra professor Steenstrup. Jeg beklager, at dette ved forsömmelse fra min side ikke allerede er blevet bemærket i indledningen til dette helgenlevned, og gör herved min undskyldning derfor.

København, den 31. Oktober 1894.

Hans Olrik.

Indhold.

1.

KNUD KONGE.

Knud den hellige har trods sin korte kongetid været en af de mest fremragende skikkelser i vor historie. Stolt og fuld af selvfølelse vilde han med det gode og med det onde hæve kongemagten, og greben af ærefrygt for kirkens hellighed og af iver for dens opsving vilde han i alle måder fremme præstestandens sag, så meget mere som han dermed forøgede sin egen vælde. Han var modig og viljestærk, höjtstræbende i sine mål og begejstret for de ideer, han førte frem; men på den anden side var han heftig, hård og voldsom, han tålte ingen hindringer på sin vej, og flere af hans handlinger var udslag af en hensynsløshed, der blindt tilsidesatte nedarvet lov og ret. Det danske folk, der nylig i hans broder Harald Hén († 1080) havde haft en mild, noget vég konge, vilde håndhæve sin tilvante frihed og ikke lade sig kue; dette forhold førte til en bitter kamp — forfatningskamp, kan man gerne sige —, og udfaldet blev kongens drab i Odense kirke (1086). Da Knud i flere måder havde kæmpet for kirkens krav, rummede hans fald noget af et kirkeligt martyrium. Dette synspunkt for hans bratte død gjorde præstestanden straks gældende. Klerkenes mål var at göre ham til helgen, og de efterfølgende uår, som for de overtroiske sind stod som en Guds straffedom, arbejdede dem målet i hænde. Allerede 1095 kunde man lægge »hellig« Knuds ben i en stenkiste, der blev stillet i den nye kirkes krypt. Samme år blev Erik Ejegod konge. Hans kongegerning blev en efterligning af Knuds; kun fór hanmere med lempe. Det måtte da i höj grad være ham magtpåliggende at få sin broder godkendt som helgen.

Efter lange — påfaldende lange — forhandlinger med paven fik han sit ønske opfyldt, og ved en stor kirkefest i Odense blev Knuds ben höjtidelig lagte i et kostbart skrin (1101). Dog synes hans helgenry endnu at have mødt modstand; det varede endnu nogen tid, för det gik af minde, at han havde været det danske folk forhadt. Omsider blev han virkelig folkehelgen, fik forrang for de andre nationale helgener og blev opfattet som beskytter af hele Danmark. Altre rejstes i kirkerne til hans ære, relikvier af ham fandt vej trindt omkring, endog til udlandet, og borgerne kårede ham til værnehelgen for deres gilder, hvor han flere steder synes at have fortrængt sin yngre frænde, hellig Knud hertug.

Når en konge, der har ægget folkets lidenskab til det yderste, efter sin død bliver gjort til helgen, skal det just ikke göre eftertidens forståelse af hans personlighed klar. Den kirkelige betragtning præger den almindelige opfattelse, billedet bliver ikke blot idealiseret, men også ligefrem forvansket. Således er det også gået med Knud den hellige. Men selv om allerede de förste skrifter om ham røber helgentendensen, er de dog mådeholdne og udsmykker ikke deres helt mere end at man kan få öje på Knuds virkelige personlighed. Særlig er Ælnods »Knuds levned« mærkelig ædrueligt i dommen over den fyrige konge. De senere danske skrifter er tydelig nok udtryk for en opfattelse af Knud, der har undergået omdannelse gennem flere slægtled under indflydelse af helgenryet. Knytlingasaga er mindre påvirket af kirkelige hensyn, indeholder vel også nogle pålidelige træk til Knuds karakteristik, men står med sine udmalinger og fejltagelser den historiske virkelighed temmelig fjernt. Des höjere værd får de ældre kirkelige skildringer af kong Knud, og disse har tillige særlig interesse for os som de ældste frembringelser i vor historieskrivning.

A. Kong Knuds lidelseshistorie.

Denne lille krønike er det förste historiske skrift, som vides affattet i Norden. Det ender med den foreløbige skrinlæggelse af Knuds legeme i året 1095 og véd ikke noget om den glimrende altersættelse i året 1101. Mellem disse år falder da dets affattelse. Det er imidlertid rimeligt, at skriftet blev udarbejdet for at støtte Erik Ejegods anmodning om at få Knud kanoniseret; i så fald er affattelsestiden för 1098, da kong Erik forebragte paven denne sag, og snarest at sætte til 1096 eller 1097. Forfatteren er en klerk i Odense; selv har han overværet skrinlæggelsen i året 1095. Dansk har han næppe været; i det mindste betegner han det danske folk med udtryk, som synes at tyde på, at han stiller sig selv udenfor det. Skriftet går i al korthed ud på at forherlige Knud i liv og død. Tonen er naturlig, fortællemåden jævn. Flere steder stiller dog helgentendensen allerede her de historiske forhold i et temmeligt usandt lys; sammenstillingen med Ælnods skrift, som dog er yngre, kan godtgöre det. Den lille »lidelseshistorie« har vistnok haft en betydelig udbredelse ved siden af Ælnods större levnedstegning. I Lundekapitlets mindebøger er det anført, og det er lagt til grund ved udarbejdelsen af flere messetjenester til Knuds ære. Det er udgivet i »Acta Sanctorum« efter et kölnsk Karthäuserhåndskrift og derefter aftrykt i Scriptores rerum Danicarum III, 317 ff. Denne udgave ligger til grund for nærværende oversættelse, dog med et betydeligt antal tekstrettelser, som skyldes professor dr. M. Cl. Gertz.

Den hellige Knud konge og martyrs lidelseshistorie.

Vel er det i alverdens kirker hele kristenfolkets sæd at fejre helgenernes höjtidsdage, prise martyrernes sejrvindinger og efterligne deres liv, men dog bliver også på hvert enkelt sted indbyggernes nære slægtskabsforhold og tilstedeværelsen af de hellige relikvier, som er skænkede beboerne af dette eller hint sted til trøst, anledning til, at helgener holdes værdige til særlig ærefrygt hos deres egne landsmænd og medborgere og hædres af dem [1]. Da vi nu med støtte af Helligånden, som virker alle kraftige gerninger [2], agter at fortælle om den hellige Knud konge og martyrs lidelseshistorie, formaner og besværger vi Eder, som skal høre dette [3], at I med anspændt hu tager i overvejelse, hvor stort værd det har hos Gud, om man elsker retfærd og de andre fuldkommenheder, og om man for at øve disse dyder og vinde sjælens himmelske lön ringeagter livet i denne verden, fornægter sig selv og følger Kristi kors's frelsende spor [4].

Oprunden af en kongeæt, som udmærkede sig i den kristne tro, i höjere grad end det ellers er sæd

---

[1]) Disse ord skal vistnok udtale, at selv om Knud endnu ikke var godkendt af hele kirken som helgen, var det dog berettiget, at de danske, der havde været öjenvidner til hans fromme liv og død, påkaldte hans navn. Thi skönt udviklingen bar stærkt hen imod pavens eneret til helgenkåring (kanonisation), var den dog på dette tidspunkt ingenlunde gennemført. Den norske folkehelgen, hellig Olav, var aldrig bleven kanoniseret.

[2]) Jfr. 1. Kor. 12, 11. Gal. 3, 5.

[3]) Efter disse ord at dömme er den lille »lidelseshistorie« en prædiken, der enten skulde læses op for klerkene eller oversættes for lægfolket.

[4]) Jfr. Matth. 16, 24.

og skik hos det folk, den hørte til[1], blev Knud i sin barndoms vår overgivet til lærere for at uddannes til at gribe rigets styrelse og gjorde snart utrolig store fremskridt, fremhjulpen, om jeg ikke fejler, af sin fromme og gudfrygtige fader kong Svens fortjenester, velsignet ihukommelse[2], eller sikkert ved Helligåndens nåde, således som det senere lægger sig for dagen. Thi i ham voksede karakterens dygtighed sammen med ungdommens ynde[3], så at han, udviklet til fuldkommenhed efter berömte mænds forbillede ved selve de fire grunddyder[4], næsten allerede nu skyede uforstands og dårskabs ødelæggelse og foragtede umandigheds usselhed. Derfor var det da, at Djævelen, der er opfinder og ophav til alt ondt, ret som han allerede nu frygtede for, at Knud, når han blev ved at leve — så jeg siger — og ved sin iver tog til i alle dyder, således som han havde begyndt, skulde unddrage ham mange mennesker, og at han derved skulde udslette eller dog i alt fald ave menneskers og onde ånders rænker og urenhed eller skarn, ramte ikke blot nogle af dette lands høvdinger, men også nogle af hans egne brødre med ugrundet og dårlig frygts og avinds spyd, og det så stærkt, at de ikke

---

1) Hermed kan jævnføres Ælnods utilfredshed med det kristelige liv, sådan som det var hos de danske (således kap. 28).

2) I de kirkelige skrifter prises Sven Estridsön i höje toner. Sikkert er det også, at han ordnede de danske bispedömmer og hævede præstestandens magt. Disse bestræbelser havde dog först og fremmest til mål at hæve hans egen kongemagt, og at hans iver for kirken ikke udsprang af ren kristelig begejstring, skönnes af hans frillelevned og brud på kirkens fastevedtægter og ægteskabslove.

3) Denne sætning gengives, lidt udvidet, hos Ælnod (kap. 6).

4) De 4 hoveddyder, visdom, tapperhed, mådehold og retfærdighed, blev först opstillede af Platon, men gennem kirkefaderen Augustinus's skrifter blev de optagne som et væsenligt led i de kristnes filosofi.

vilde tilstede ham ret til at være konge over dem, for at de ikke ved hans retfærd skulde dömmes som uædle og forkastelige[1].

Og ligesom nu Josefs brødre fordrev ham, således blev også Knud af sine brødre jaget i landflygtighed til Svearnes land, han, hvem de skulde have hævet til skyerne ved at lovprise hans store egenskaber. Men som Jakob fulgte Rebekkas, det er: det forstandige tålmods[2], råd, var han klog nok til af hensyn til rigets tarv og selv uden skyld at gå af vejen for sine brødre, indtil Guds kraft førte ham tilbage uden forstyrrelse for freden[3]. Da han altså ved Guds hjælp var udvalgt og sat til konge og styrmand for folket, stolede

[1]) Der synes virkelig at have været tale om at vælge Knud til konge efter Sven Estridsöns død, og Knud var i flere måder nærmest dertil; således fortæller Ælnod, og i samme retning går Sakses og Knytlingasagaens beretning; den sidste lader endog Knud være udvalgt af sin fader med tingskarernes samtykke. Knud havde imidlertid et overmægtigt parti imod sig; man fremhævede hans heftighed og myndighed og vilde derfor ikke vide af ham som konge, men valgte Harald Hén. Af »lidelseshistorien« får man at vide, at nogle af Knuds egne brødre har modarbejdet ham. Knytlingasagaen tillægger Knuds farbroder Asbjörn jarl hovedrollen i modstanden mod ham; men de danske kilder véd ikke noget herom.

[2]) Vi træffer her en af den tids allegoriske fortolkninger. Stedet, som her sigtes til, er 1 Moseb. 27, 43 ff.

[3]) Dette ældste skrift om Knud er det eneste, der siger, at brødrene jog Knud i landflygtighed. Sakse kommer denne fortælling nærmest: efter Haralds valg, siger han, vilde Knud ikke blive i Danmark, men flygtede til Sverige. Mellem ham og Harald har det vistnok stået skarpt; men man tör ikke beskylde ham for at have påført sin broder fejde. Vel ved vi af et pavebrev til den norske konge, Olav Kyrre, at nogle af Haralds brødre rejste sig imod ham og fandt tilflugt i Norge, og sagaen har også efterretning om broderkrigen; men Ælnod og sagaen siger udtrykkelig, at Knud holdt fred med Harald, så at urostifterne må have været nogle andre af Svenssönnerne.

han som David på Herren; det himmelske var den ankergrund, hvor han lod sit håbs anker tage fæste[1], og i dette henglidende liv var gode gerninger de brede sejl, han satte til, for at han med Gud som den, der styrede roret, under verdens skiftende storme kunde nå til frelsens havn: Han kvægede de fattige og trøstede de grædende for derved at vinde lod i den höjeste værdighed og den evige ære jævnsides med himlens høvdinger. Fremfor alt andet elskede han ypperstepræsterne og lærerne i dette timelige liv, det vil sige bisperne og præsterne, som med iver tager vare på gudstjenesten; med trøst, med hjælp og med gaver holdt han dem oprejst, og mildt og fromt styrkede han dem ved gode løfter og tilsagn, for at de med större frihed og glæde kunde göre fremgang til det bedre[2]. Dertil kom endnu, at han hyppigt gæstede kirker og samlag af hellige mænd og berigede og hædrede dem, ivrig i sin hu og fuld af ærefrygt i sin optræden, med kostelige ofre og gaver, således som det særlig er lagt for dagen i Roskilde, i Dalby og i Lund ved St. Laurentius's kirke, hvilken kirke han byggede, beskyttede og fremmede[3]. Derfor skal både her og der mindet

[1]) Jfr. Salme 21, 8. 25, 2 o. fl. st. Hebr. 6, 19.

[2]) Ifølge Sakse har Knud ved kongebud hævet præstestanden. Også Ælnod strejfer spörgsmålet (kap. 14).

[3]) I Roskilde hjalp Knud biskop Sven Nordmand med opførelsen af den smukke domkirke af sten. Hellig Kors kirken i Dalby lidt øst for Lund var bygget af Sven Estridsön og en tid hovedkirke for et særligt bispedömme, der dog temmelig snart ophævedes og blev lagt ind under Lund; Sven Estridsön havde tillige grundlagt et lille samlag af klerke ved kirken, og i den havde Harald Hén fået sin grav; ved sine gaver til denne kirke synes Knud da at have æret sin broders minde. Bispekirken i Lund, som oprindelig var indviet til Jomfru Maria, men senere tillige til den berömte romerske helgen, diakonen Laurentius, af hvem man havde erhvervet relikvier, nød særlig godt af Knuds gunst. Ved en

om hans godhed og hellige gudsfrygt dyrkes i al evighed med de hellige mænds velsignelse. Amen!

Imidlertid, da han alt nu afskyede alt vrangt og tomt som den gamle fjendes dårende gøgl og elskede sin Gud og Frelser over alt, foresatte han sig også först venlig og faderlig at lede og mane sit folk, som endnu var lidet oplært i god og Gud velbehagelig sæd og kun lidet øvet i hellige dyder, og både i egen person og ved bisper og præster at belære dem om, at de efter Guds lov skulde love Gud förstegrøden eller tienden af deres gods og ikke undlade at udrede den, og at de til större gavn og med större ære end hidtil for deres sjælefreds skyld måtte overholde kristendommen. Men da han ikke kom ret langt ved således at fare med lempe, og da det uforstandige folk uden frygt for Helvede og uden længsel efter Himmerig kun altfor stærkt hang ved det jordiske begær, der strider mod sjælen, eller sank ned til noget, som var endnu værre, tog kongen sig for, dreven af nidkærhed for Gud, at skræmme høvdingerne iblandt dem med sin kongevælde og med sin fulde ret forringe deres magt[1]. Undertiden søgte han ved martyrernes eller de hellige mænds vægtige

---

storartet gave (22. Maj 1085) grundlagde kongen 10 præbender eller kannikeembeder samt en domskole og gav desuden domkirken store summer af de kongelige indtægter. Også Viborg og Odense bispekirker vides at have nydt godt af hans gavmildhed.

[1]) Knytlingasaga (kap. 28) har en fortælling om, at da Hallandsfarerne ikke vilde yde kongen redskud (befordring fra sted til sted), forbød Knud dem at lade deres svin gå på olden i skovene, som tilhørte kongen; da så Skåningerne vægrede sig ved at yde ham nogle skatter, fratog han dem retten til at fiske i Øresund. Begge steder måtte folket falde til föje. Der har det ikke drejet sig om tiende og kirkelige afgifter; men i sådanne sager kan Knud have brugt samme fremgangsmåde, ligesom han også på anden vis kunde give sin vilje eftertryk.

forbillede at tilskynde dem til at lyde Gud og helgenerne og sætte retfærd og sömmelighed over kortvarige nydelser. Ingen troende kristne måtte de se ned på som fremmede og udlændinge, men de skulde regne dem som de helliges medborgere og Guds tjenere, såsom de var deres brødre i Kristus, og på den vis skulde de, i det de ligesom föjedes sammen ved kærlighedens mørtel og gensidig støttede og hjalp hverandre, sikrere nå op til den himmelske herlighed[1]. Ja, den mand skal loves og prises af al magt; han vilde ikke her være ene om magten, heller ikke vilde han ene være hersker i himlen, men han ønskede at drage mange med sig til Kristi kongeborg. Thi han vidste, at for dem, der elsker Gud og i Gud elsker deres næste, virker alt til held og tjener dem til gode, således som vor Herre Jesus Kristus selv vidner[2].

Efter at have givet de ovenomtalte bud[3], begyndte han med rigets bedste mænd, dem, der udmærkede sig fremfor de andre ved tro og dyd, at forhandle om, ved hvilken efter fornuftig overvejelse greben lejlighed han skulde kunne oplære det menige folks mængde her i landet til hæderlige anstrengelser, så at den endelig en gang kunde få sans for gudsfrygt og skönne, hvad der hører Helvede til, på det at den med större tryghed kunde se menneskets sidste stund i møde. Og så fandt man på råd og besluttede hurtig, at man efter

---

[1]) Fremmede, som kom til landet, måtte opnå »fred« for at blive der. Denne »fred« tilkom det oprindelig folket at give, men efterhånden udøvede kongen denne ret på folkets vegne, og som kongemagten steg, udøvede han den i eget navn og tiltog sig vel da myndighed til at dömme og straffe brud på denne fred.

[2]) Ordet er af Paulus, Rom. 8, 28.

[3]) Nemlig om at ære præstestanden og yde den tiende og anden afgift og behandle fremmede som landsmænd.

kongens og høvdingernes bud, der omhyggelig skulde kundgöres blandt folket, skulde göre et tog til Angelsaksernes land for ved tapper krigerdåd at fri deres folk fra den uværdige trældoms tunge åg[1] eller dog i det mindste øve og opdrage krigernes sind ved nattevagt, ængstelser, sult, törst, kulde og anden möje, at dog ikke som hidtil deres syndighed skulde trives i letsind ret som en følge af töjlesløshed og fylderi og blive en hjertets egenskab hos dem[2].

Men andre så dette ligesom også mange andre af kongens bestemmelser og velgerninger i helt andet lys, eller de modstod med hadsk og djævelsk hu hans opfordring og herlige dyd, og i det de derfor ønskede at afholde mængden fra at drage til Angelsakserne, ophidsede de hemmelig endog hans egen broder Olav imod ham. Havde denne imidlertid tilfulde og i sandhed forstået og indset, hvor godt og Gud velbehageligt det er, at brødre bor sammen i endrægtighed, havde han hellere sat livet til for sin udmærkede broder og konge, end at han, for ikke at sige noget andet, endog blot med et ringe ord nogensinde skulde stå en så herlig mand imod, eller ønske at være konge her uden ham. Men den kloge konge kom ufortøvet til sikker kund-

---

1) Angelsakserne blev i året 1066 undertvungne af hertug Vilhelm Erobrer af Normandiet. De længtes efter frigörelse; men deres rejsninger var forgæves, og de to krigstog, Sven Estridsön lod foretage for at fordrive Vilhelm, førte ikke til noget.

2) Her mærker man stærkt helgentendensen. Den virkelige grund til, at Knud vilde göre det store Englandstog, var hans æts arvekrav på Englands krone og ønsket om at aftvætte den skam, at de tidligere danske tog (1069 og 1075) var mislykkede. Dette havde han så meget mere grund til, som han på begge de tidligere tog havde været fører. Ælnod, der skrev senere, har set sundere på forholdet. Knud har i virkeligheden været en meget ærgerrig og krigslysten konge.

skab derom, og i det han mere higede efter at forebygge sin broders fejltrin end at sörge for sin egen sikkerhed, sendte han ham af forsigtighed til Flandern, for at han ikke skulde udsættes for den vanærende beskyldning, at have lagt onde råd om selv at blive konge[1]. Thi den åndelige dömmer alt, og selv dömmes han ikke af nogen[2], og derved har han et fortrin fremfor alle andre levende væsener. Derfor siger David også: Da mennesket var i ære, fattede han det ikke, og han blev da stillet sammen med kvæget og blev dets lige[3].

For disse og andre handlinger af samme art og særlig for hans kærlighed til ret og til den hellige gudsdyrkelse måtte han længe med tålmod af landets hovmodige indbyggere döje forfølgelse og afbræk i sin kongevælde. Men tilsidst, da næsten alle sammensvor sig mod Herren og mod hans salvede[4], viste trodsen sig åbenbar, og tydelig modstand sås at rejse sig som en fremrullende hvirvelstorm fra den nordligste landsdel, som hedder Vendele[5]. Hærjende på sin vej gennem Jydernes land, hidsende dem til det samme raseri

---

1) Atter her mærker man tendensen. Det er såre langt fra, at Knud for Olavs egen skyld sendte ham til Flandern. Olav var ordfører for ledingshæren, der forgæves ventede på Knud og nu bad om orlov. Forbitret lod Knud da Olav fængsle, mens han dog senere indrømmede hæren dens ønske. Selv om Olav muligvis kan have modarbejdet Knud, kan denne i alt fald ikke frikendes for at have begået en voldshandling overfor sin broder. — Knud stod i forbindelse med grev Robert Friser i Flandern; denne var fader til hans dronning Edel. Derfor var det til Flandern, han sendte Olav.

2) 1 Kor. 2, 15.

3) Salme 49, 13. Den latinske bibeloversættelse, som forfatteren selvfølgelig holder sig til, afviger her fra grundteksten.

4) Salme 2, 1. Apostl. gern. 4, 26. Med den »salvede« menes Knud den hellige.

5) Vendsyssel. En udførlig skildring af oprørets udvikling har man hos Ælnod (kap. 16 ff.).

og dag for dag fylkende större hærskarer fulgte oprørsstormen brölende og fnysende den hellige konges spor lige til den by, som hedder Slesvig. Da kongen nu så, at han ikke kunde bringe dem til ro, og han tværtimod blev tvungen til at flygte fra Jydernes land, gik han over til Fynboerne, hos hvem han havde bedre håb om at finde hjælp. Da han var kommen did, kom der fra forskellige kanter bud, udsendte af kongens forfølgere eller efterstræbere, med det råd til folket, at de skulde slå den tyranniske konge ihjel, om de ikke vilde have deres eget land brændt og lagt øde[1]. Fynboerne frygtede og agtede nu mennesker mere end Gud og ærede ikke kongen som de skulde: med ustyrlig voldsomhed flokkedes de om kongsgården, væbnede med sværd, køller og andre våben. Tilsidst blev da kun kongens broder Benedikt og nogle enkelte andre hos ham, styrkede ved den fasthed, som hellig troskab og kærlighed forlener, og nu, under de grusomme og uventede trængsler, som omgav ham og hans mænd, vendte den såre fromme kong Knud efter de hellige mænds eksempel sin hu og sit fjed til den helligste Jomfru Marias og den salige martyr Albans kirke[2].

[1]) Dette træk, at Jyderne ved trusler bringer Fynboerne til rejsning mod Knud, er ejendommeligt for »lidelseshistorien«. Ælnod lader Fynboerne göre oprør af egen drift. Den senere overlevering, hos Sakse og Knytlingasagaen, lader den store hær af Jyder gå over til Fyn og fælde kongen.

[2]) Denne kirke, den gamle bispekirke, var af træ og lå nær ved den nuværende Knudskirke, i nordlig retning for denne. Oprindelig var den kun indviet til Vor Frue, men efter overførelsen af den hellige Albans relikvier kaldtes den tillige efter ham. Ved siden af den havde Knud påbegyndt en stenkirke, der senere blev fuldendt og hvori han blev skrinlagt. — Alban var en berömt britisk oldmartyr; endnu hedning modtog han under den diocletianske kristenforfølgelse en kristen præst, blev omvendt af ham og gik i døden for ham (303). Han var Englands mest fejrede helgen; over

Hyppig havde han, som det sömmer sig, været optaget af faste og hellig bön, og nu var han det særlig, ret som om han higede efter nu snart ved martyrhøvdingen Kristi hjælp at få lod og del sammen med martyren Alban, som han elskede fremfor alle, og som han selv havde ført hid fra Angelsaksernes land, og hos andre helgener, som var hæderkronede med deres eget hellige blod[1].

Men da han dog endnu en gang vilde prøve at tale den kun altfor fremfusende og uforstandige almue til rette og berolige den, stillede han borgen og sikkerhed for, at han vilde bruge retfærdighed i alle forhold overfor undersåtterne, og han föjede til med éd, at ikke nogen uskyldig skulde omkomme for hans skyld. Men den vanvittige og ustyrlige hob, der ikke tog hensyn til menneskeslægtens elendighed, begyndte da endnu værre at rase med vanvittig hu og søgte på alle måder at nedbryde helgenernes hellige hus og Herrens kirke eller i alt fald ødelægge den ved at lægge ild til[2]. Hvorfor skulde jeg dvæle længe her? Danernes fører og pryd, han, som ved martyrdøden

---

hans relikvier byggedes en stor kirke med tilhørende kloster, og om disse opstod byen St. Albans. I Danmark fejrede man 21. Juni som hans festdag; derved sammensmeltede man ham med den tyske Alban, der havde denne mindedag, mens den britiske Albans dødsdag var 22. Juni.

[1]) Skönt en senere fortælling fra St. Albans kloster i England går ud på, at danske vikinger havde taget hele helgenens legeme og ført det til Odense, hvorfra det dog lykkedes en engelsk munk atter at udliste relikvierne, kan denne fortælling dog næppe bruges her. Af Ælnod ser man nemlig, at relikvierne af Alban ikke var större end at de kunde ligge i en æske, og om sådanne smårelikvier hører man også i den følgende tid. Knud havde været fører på 2 Englandstog; på et af disse har han vel ved vold eller ad fredelig vej skaffet sig relikvier af Alban.

[2]) Ildspåsættelsen mislykkedes, ifølge Ælnod på grund af regnskyl.

ønskede at vinde sig den sikre og uforgængelige krone og regnede denne verdens forgængelige ære for et fnug, lagde da de verdslige våben fra sig, for at han ikke skulde gå til grunde med de ugudelige, hvis han elskede det forgængelige legeme mere end ånden; han gentog bekendelsen af sine fejl og overtrædelser og forøgede angerens velfortjente lön, modtog med ærefrygt og inderlig fromhed Herrens legemes sakramente til næring for sit evige vel og betroede med fortrøstning sig og sine mænd i den himmelske styrers hånd. Ufortøvet kastede nn folkets skarer sten og spyd gennem vinduerne og de andre åbninger hen imod kongen, indtil det lykkedes en af helligdomsskænderne at gennembore den fromme konge med en lanse. Ja, med armene korsvis udbredte[1] blev han foran den hellige martyr Albans alter ramt i siden af spydsodden. Det var da den 10. Juli[2], at han således fromt udgød sit blod foran Kristi alter og blev fældet ved vor Herre Kristi styrelse og hjælp, tör jeg sige. Ham tilkommer hæder og ære i al evighed. Amen!

Men da det ellers hverken læses i de kirkelige skrifter eller fortælles blandt folk, at nogen anden konge er bleven så grumt og ynkelig dræbt i et helligt gudshus af sine egne krigere, mener vi eller skönner vi af begivenhedernes gang, at den almægtige Gud, hvis kirkehvælving han havde betragtet som den höjeste fyrstes hal og derfor med fuld föje søgt ly og værn i, blev over dette såre fortörnet som den, man havde vist ringeagt imod. Derfor lod Gud sin straf straks følge efter som en tugtelse: næsten hele Danmark

[1]) Klerkene må have fundet Knud liggende død i denne stilling. »At stå med armene udbredte som et kors« (ɔ: hele personen var et kors, således at armene svarede til tværtræet) var en bodsøvelse, der særlig hørte hjemme i klostrene.

[2]) i året 1086.

voldte han trængsel ved regnskyl, helsot, hungersnød og dyrtid så længe, indtil det gennem mange syner og åbenbaringer var blevet flere mennesker klart, at kongens stakkels legeme, der var ynkelig nedkastet i jorden og hidtil havde ligget upåagtet hen[1], burde tages op deraf og i höjeste mål hædres og æres blandt de hellige. Kort at fortælle, da rygtet om disse åbenbarelser var blevet almindelig udbredt, kom Jyderne med deres såre fromme bisper og præster til os[2] i priselig tro og fromhed; de holdt rådslagning med os, og dér tog de den beslutning, at martyrkongens ben med sömmelig ære skulde tages op af graven.

Efter at der nu var påbudt en tre dages faste og den var holdt med bön, almisse, lovprisning og åndelig sang, blev da kongens legeme, der alt var helliget, hævet af jordens støv. Da værdigedes den almægtige og barmhjertige Gud ved den lejlighed at lægge tre store undere klart for dagen for at kalde folks sløve sind til bod og tilskynde dem til from gudsfrygt. Efter manges tilskyndelse lagde vi nemlig fire gange stærkt blussende ild på hans hellige ben, for at de uforstandiges sind ikke skulde nages af tvivl[3]; men ilden slukkedes i et nu, ret som om der blev heldt vand på, og uden at göre dem skade og fortræd forsvandt den allevegne. — Der skete også et andet under, som er værd at lægge mærke til. Det gjaldt Olav, hans broder og efterfølger i kongeværdigheden: thi da kongemartyren Knuds nedlæggelse fandt sted, opnåede Olav, der den gang var landflygtig og fængslet i Flandern,

[1] Ifølge Ælnod (kap. 31) var Knuds og hans broder Benedikts lig jordede under lergulvet i kirken.

[2] nemlig klerkene ved Odense kirke.

[3] Ildprøven, der ofte brugtes i religiøse tvivlsmål, skulde for de tvivlende godtgöre relikviernes ægthed. Först da blev de lagte i stenkisten.

befrielse og ophöjelse her til kongedömmet; og nu skete det ved Guds styrelse, at medens den salige martyr Knuds ophöjelse og skrinlæggelse blev foretaget, indtraf denne Olavs nedlæggelse af den jordiske værdighed[1]. — Det tredje under skete Fredagen för Knuds skrinlæggelse. Mens alle gode mænd hos os holdt ud med bön og faste, skyllede en voldsom regn ned og vedblev endog den følgende nat i den grad. at den voldte os megen uro. Også om Lördagen[2] var der skummelt mörke indtil den tredje time. Men efter at vi havde afdækket hans grav og fundet hans hellige relikvier, glædede den almægtige Gud os straks, ham selv til lov og pris, med strålende lys og klar luft som tegn, og det på grund af den salige kongemartyr Knuds fortjenester, og viste de mange sin uudsigelige barmhjertighed, hvorved han også kalder uværdige til bod. Måtte Gud også for hans bönners skyld værdiges at skænke os den gennem alle tider, Han, som lever og regerer med sin Sön i Helligånds enighed i al evighed. Amen!

---

[1]) Efter Ælnod (kap. 32) lå Knuds lig i jorden henved 8 år og 9 måneder. Skrinlæggelsen har da fundet sted i slutningen af Marts eller begyndelsen af April 1095. Olav døde, ifølge mindebøgerne fra Lund, först 18. Aug. 1095. Helt samtidig med skrinlæggelsen er hans død da ikke; men for Odenseklerken har det været tilstrækkeligt jærtegn, at den indtraf samme år.

[2]) Det er sandsynligt, at det har været Påskelördag 23. Marts. Se A. D. Jørgensen, Den nordiske kirkes grundlæggelse 798 f.

B. Ælnods fremstilling af Knud den helliges historie.

Om Ælnods ydre forhold véd vi ikke andet end hvad han i sit skrift om Knud den hellige lejlighedsvis fortæller om sig selv, og det er ikke meget. Vi sér, at han var fra Canterbury, og at han havde været 24 år i Danmark, da han tilegnede kong Nils sit værk. Da han nu har været öjenvidne til Knuds skrinlæggelse i året 1101, men derimod ikke synes at have overværet optagelsen af hans ben i året 1095, må hans komme til Danmark antages at falde mellem disse to år. Skriftets affattelsestid bliver da vel mellem årene 1120 og 1124. Efter dette år kan det ikke være, da biskop Arnold af Roskilde, der døde 24. Maj 1124, endnu omtales som levende (kap. 9). Selv kalder Ælnod sig den ringeste af præsterne. Den gisning er bleven fremsat, at han har været knyttet til kongens kapel[1]; men selv siger han i forordet, at han hører hjemme samme sted som munkene, der tjener hellig Knud, altså i Odense. De fleste har da også opfattet ham som munk i St. Knuds kloster, og hvorvel hans selvbetegnelse og den måde, hvorpå han ellers omtaler klosteret, snarest kunde synes at tale derimod, må man dog kalde denne antagelse sandsynlig.

Af Ælnods forfatterpersonlighed får vi derimod et fyldigere indtryk gennem hans skrift. Således mærker man, at han har været begejstret for sit fædreland; som varmtfølende Angelsakser er han mod i hu over Normannernes indtrængen, og i Danmark er han stadig som fremmed. Dog

---

[1]) A. D. Jørgensen, Den nordiske kirkes grundlæggelse 879 f.

er han vel kendt med danske forhold og magter det danske tungemål, som det ses af hans tydninger af vore stedsnavne. Han synes at have megen dannelse og læsning; lejlighedsvis citerer han Beda og Horats. En stærk religiøsitet lægger sig for dagen i hans skrift; den historiske fremstilling afbrydes idelig af betragtninger og bekendelser, som for øvrigt i höj grad hæmmer fortællingens jævne løb. Han ynder versekunsten; pludselig springer prosastilen over i heksametre. Vurderingen af Knud er mærkelig uhildet; skönt Ælnod skriver henved en menneskealder senere end Odenseklerken, står han dog i så henseende betydelig over ham. Thi vel ærer og beundrer han Knud som den ophöjede helgen, men han går ikke op i den almindelige lovtone, og enkelte steder lægger han ikke dølgsmål på hans fejl. Hans skrift giver os således dybt indblik i Knuds karakter og i den store strids udvikling og står trods den temmelig uundgåelige kirkelige tendens som en kilde af höj værdi. Ælnod har væsenligst øst af ældre samtidiges mundtlige beretning, på sine steder har han vistnok gengivet öjenvidners frasagn. Den ovenfor oversatte »lidelseshistorie« har han haft for sig, men kun benyttet den i ringe grad; på flere forhold har han et andet syn, og bevidst har han oftere fjernet sig fra dens fremstilling. Man har almindelig antaget, at et skrift om Knuds død og skrinlæggelse 1101 [1] skulde ligge til grund for Ælnods skildring, og var det tilfældet, vilde det nedsætte Ælnods forfatterskab i höj grad; så at sige ord for ord genfindes nemlig dette skrift hos den angelsaksiske klerk, der blot har lidt bredere historisk fremstilling og dertil de vidtløftige religiøse udviklinger. Men dette skrift om Knuds død og skrinlæggelse kan ikke være andet end et uddrag, man senere — rimeligvis efter århundreders forløb — har gjort af Ælnods Knudskrønike.

Ælnods skrift er blevet hyppigere udgivet end noget andet skrift fra den danske Middelalder. Huitfeldt udgav

---

[1]) Historia martyrizationis St. Kanuti regis, auctore anonymo coævo. Langebek, Scriptores rerum Danicarum III, 322 ff.

det 1602 efter et håndskrift fra klosteret Herrisvad i Skåne, Meursius udsendte 1631 en mindre god udgave efter samme håndskrift. Over 100 år senere fulgte en ny udgivelse, i Westphalens Monumenta inedita rerum Germanicarum, præcipue Cimbricarum et Megapolensium IV, efter Thomas Bircherods afskrift af håndskriftet, der da fandtes på universitetsbiblioteket. Noget afvigende fra disse er teksten i Acta Sanctorum for Juli III; her er benyttet et meget bedre håndskrift fra klosteret Ter Doest ved Brügge[1]. Langebek har benyttet disse forskellige udgaver; væsenligst lagde han Meursius's til grund tilligemed de rettelser, Arne Magnussen havde foretaget i sit eksemplar af bogen efter nöje at have jævnført den trykte tekst med det omtalte københavnske håndskrift[2]. Langebeks tekst, i Scriptores rerum Danicarum III 327—90, er lagt til grund for denne oversættelse; dog er gennemgående de afvigende læsemåder fra Acta Sanctorum (Ter Doest håndskriftet) foretrukne. Ælnods skrift har alt tidligere været gengivet på dansk, ved pastor J. S. Jacobsen (København 1874).

Forord.

Fyrsternes herlige høvding, de ædeliges ypperste mand, fædrelandets fromme, sejrsæle og prude fader, Danmarks styrer, kong Nils[3], ham, som lyser i den

---

1) Håndskriftet findes nu i Brügges stadbibliotek, et beslægtet håndskrift opbevares i St. Omers stadbibliotek.

2) Håndskriftet selv gik til grunde ved den store ildebrand 1728.

3) Nils, den sidste af Svenssönnerne, var konge 1104—34. Ælnod gengiver hans navn som Nicolaus, og på dansk har han heddet Niklas eller Nikles. Först i slutningen af Middelalderen udvikles formen Nils, men da kongen er almindelig kendt under dette navn, er denne form også brugt her. Lovprisningen af ham her står lidet i samklang med andre krønikeskriveres dom om hans person og hans styrelse.

herligste glans ved sit åsyns majestæt som og ved sit navns vægtfulde klang, ønsker Ælnod, den ringeste af det hellige embedes tjenere, født i hovedstaden i Kent i Angelsaksernes land[1], men nu i fire femår og på det nærmeste to gange to til bosat i Danmarks land, at han med kraft fra Gud må omstyrte fjendernes vælde, nedtræde de trodsiges nakke med sin stærke fod, skifte rigens ret med skel, nyde fredens tryghed og efter udløbet af det timelige herredom beriges med den evige saligheds lykke.

Som Eders höjheds hulde mildhed er den frække, uforstandige og afsindige til afsky, således hædres den af enhver rettænkende og rethandlende mand, ikke blot i ydre lovtale, men også med skyldig ærefrygt, i det han med takt og skönsomhed tager hensyn såvel til det nærværende som til det kommende[2]. Thi den profetiske konge og ypperste hyrde kalder alverdens dommer den retfærdige og stærke, men kundgör ham også som den tålmodige og langmodige, og vel indprenter han, at hans herlighed elsker dom, men bekender tillige, at han vil lovsynge hans barmhjertighed sammen med hans dömmen[3]. Da nu Eders höjhed efter det ringe mål, som er skænket de dødelige men-

---

[1]) Kent er det sydøstligste landskab i England. Hovedstaden, Canterbury (d. e.: Kenternes borg), var hele Englands hovedstad, for så vidt den var sæde for landets höjeste ærkebiskop.

[2]) Teksten er ikke klar på dette sted; ved en ubetydelig rettelse får man det ord, der betyder »det kommende«, hvormed lönnen for mildheden må være antydet. Denne læsemåde findes tilmed i den ældste udgave af Ælnod. — Nils's mildhed, som lovprises her, udartede i virkeligheden til svaghed og lemfældighed. Tugten i Vederlaget forfaldt, urostiftere og ransmænd fik lov at drive deres uvæsen i landet, indtil Knud Lavard fik indført bedre tilstande. Om Nils's mangel på kongelige egenskaber se nedenfor under Knud Lavards levned.

[3]) Salme 103, 6. 8.

nesker, efterligner hans kærlighed og foretrækker mildhed og skönsomhed for den strenge retfærdighed, skal du derfor også ved hans hjælp vinde del i herligheden hos ham, i hvis sted du træder her på jorden, i det du med ham deler både navn og majestæt[1]. Thi han, som nedstyrter de stolte fra höjsædet, han både ophöjer de ydmyge[2] i dette liv og forherliger dem for alle tider med den evige saligheds herlighed. Ved hans nåde er det — således som man snarest må tro —, at din dyrebare kødelige broder Knud, der nu uden nogensomhelst tvivl er at kalde salig, har nået fra den timelige magts tinde til den evige herligheds glans, og som han blandt de dødelige stod udmærket og herlig ved sit kongedömmes vælde, således stråler han nu, optagen blandt de salige ånder, end herligere ved sine ophöjede kraftige gerninger.

I det jeg nu vover at skride til fremstillingen af hans glimrende gerninger og hans kampe, beder jeg om, at man vil bære over med min ukyndige tunges mangel på veltalenhed, så at man ikke, hvis noget tomt eller noget, som mangler ægthedens værd, støder læserens öje, straks rynker brynet og fordömmer det med farisæisk avind, men derimod ved hjælp af oprigtig skönsomhed borttager, hvad der bör slettes, og indföjer det, som fortjener billigelse. Jeg mener ganske

---

1) »Deler navn« vil vistnok sige, at Nils har kongenavn, ligesom Kristus er den himmelske konge. Ret mærkelig er præstestandens ærefrygt for kongedömmet: kongerne står endog som Guds stedfortrædere på jorden. Der var ganske vist da allerede opstået en præstelig betragtning af den verdslige magt, helt modsat den, som Ælnod gör sig til talsmand for; men i Danmark var det endnu i præstestandens interesse at hæve kongedömmet for selv at hæves ved det; se min »Konge og præstestand i den danske Middelalder« I, 200 f. 248 ff.

2) Jfr. Luk. 1, 52.

vist, at den bidske dadlelysts syge, som nu og da plejer at rejse sig og vende sig mod min ringhed og skrøbelighed, ikke nu vil udslukkes, men snarere vækkes op, i det jeg jo nu bestræber mig for at bringe den af asken fremdragne glød til at blusse op til en brand ved at lægge småkvas til, om end den røgførende flamme skjuler dens glans[1]. Men lad hanen, som spankulerer om i gårdene, og som oppe under tagrygningen lader sin skingrende galen klinge gennem luften, stolt gå forbi spidsmusen, som tumler om i sin krukke[2], og lad den heller med sine hvasse sporer give sig i kast med ligemænd! Thi jeg skildrer ikke Danaernes flåde, der fører undergang over Dardanerne, jeg omtaler ikke Hektors fylkinger, der stolt med skjold for brystet rykker frem mod Myrmidonernes våben[3]; men det, som jeg ved fortælling af troværdige mennesker af begge kön og begge klasser[4] har erfaret om den fromme fyrstes og gudelskede martyrs gerninger, det har jeg nu ved ivrig understøttelse af munkene, som tjener

---

[1]) Hvad det er for avind, Ælnod klager over, véd vi ikke. Det må vel være i sin præstegerning, han har mødt modstand, snarest fra de overordnedes side. For dette kunde tale, at han straks nedenfor sammenligner sin modstander med hanen höjt under tag, mens han selv er spidsmusen i krukken. Dog kan hanen også blot være symbol på den overlegne kritik, der anlægger klassikerne som målestok; overfor sådanne domme fremhæver Ælnod, at hans emne ikke er af klassisk art. Man må næsten tro, at han för har skrevet noget, som har vakt en efter hans mening ubillig kritik.

[2]) Der må sigtes til, at man holdt spidsmus i krukker og morede sig over deres piben og spring.

[3]) Danaerne er Hellenerne, Dardanerne Trojanerne. Hektor var Trojanernes tapre forkæmper, Myrmidonerne en thessalisk stamme, der stod under Hellenernes gæveste helt, Akilleus. Det er rimeligvis fra Vergils Æneide, at Ælnod har sin kundskab om disse personer.

[4]) Klerke og lægfolk.

Jesus Kristus og den herlige sejrherre[1] på samme sted som jeg[2], overgivet til efterverdenens erindring, at det skal bevares ved skriftens tegn, og samtidig forelægger jeg det for Eders höjheds værdighed, for at I må glædes i fuldeste mål ved Eders berömmelige broders forherligelse og tilskyndes des stærkere til at efterligne hans udmærkede fortrin, i det den himmelske styrer yder sin hjælp.

Se da med din sædvanlige venlighed til mit forehavende, du fredens som fædrelandets vogter! Og hvad jeg her under en samlet oversigt i korthed har fortalt om Eders berömmelige faders og hæderværdige brødres kongetid lige indtil Eders majestæts nuværende styrelse, det ville I værdiges at støtte ved Eders kongelige stadfæstelse, for at Eders kongelige værdighed kan have mindesmærker fra Eders egen og Eders forgængeres herskerfærd at overgive til eftertiden. Men tvivl og betænkelighed vedrørende ægtheden af den Guds mands hellighed, som er hovedemnet for vort værk, må enhver troende fjerne fra sit hjertes löndom, al den stund han ikke drager i tvivl, at Gud formår alt og kender alt, för det sker, og har ordnet alt forud[3]. Thi han, som nedstyrtede hovmodets engel fra det höjeste på grund af hans trodsen på sine store fortrin, han fører også de ydmyge og fredsommelige og dem, der frygter hans domme, fra det laveste til det höje. Og han, som lod fremvælde vand af den hårdeste klippe, den gang Aron slog den med sin stav[4], netop han har af en konge

[1]) Hellig Knud, der sejrede i døden og blev helgen.
[2]) I Odense. Der kan kun være ment munkene i Knudsklosteret.
[3]) Endnu på Ælnods tid har flere altså stået vantro overfor påstanden om Knuds hellighed; end ikke den pavelige kanonisation og påkaldelsens hævd har kunnet nedslå tvivlen.
[4]) 2 Mos. 17, 6. 4 Mos. 20, 11. Ælnod har for øvrigt husket fejl; det var ikke Aron, men Moses, der slog vand af klippen.

udvalgt sig en martyr og kåret en jordisk fyrste til at sidde ved sin side på höjsædet i Himmerig.

Men hvo der vantro nægter, at den almægtige har udført dette, han må frygte for, at han selv udelukkes af den guddommelige forjættelses land. Thi efter Peters vidnesbyrd er i ethvert folk den, som frygter Gud og øver retfærdighed, ham velbehagelig[1]. Og eftersom Gud er mægtig at opvække Abraham börn af stene[2], hvorfor skulde han da ikke have værdigedes hos et folk, der er såre hårdt, men dog mærket med den fælles tro, at göre en gudfrygtig fyrste, en udøver af sandhed og ret, til de helliges fælle i det höje?

Men eftersom alt er muligt for den, som tror[3], må man også tro, at Gud i ham har ført sin nådes vælde til sejr, og nu da der er skænket jordboerne en himmelsk beskytter, bör han lovprises af alle med skyldig ærefrygt og underdanighed. Glæd dig da, höje konge, du, som er prydet med en så ypperlig broders forherligelse! Bryd ud i jubel, i tillid til, at du nu har ham til talsmand hos Gud, ham, på hvis kongestol her i verden du med Guds tilladelse har vundet sæde! Ønsk ham til lykke til, at han er optagen i himlene, hviler i Abrahams skød, er bleven englenes fælle og blodvidnernes medborger, ham, som færdes i de saliges himmelske skarer, skuer Gud åsyn til åsyn, betragter hans vældes herlighed og nu ved sin mellemkomsts guddommelige magt bevirker det, som han her, mens han havde kongemagten, ikke mægtede at nå. Thi dem, der har mistet deres syn, skænker han atter at

---

1) Apostl. gern. 10, 35.
2) Matth. 3, 9. Luk. 3, 8.
3) Mark. 9, 23.

se lyset, og han renser dem, hvis hud fortæres af Lazarus's gift[1]:

Døves øren han åbner, og målløse mælet han skænker,
tungebåndet han løser og lænker, som gangen mon hindre.
sygdomme driver han bort, og alle smerter han stiller;
thi i de hellige mænd så underfuld Herren sig viser,
virkende jærtegn for dem, når endt er den jordiske ære,
at de må stråle i himlen, og verden må se deres gerning.

Lad da din kongemagt forherlige din höje broders dyrebare levninger med værdige gaver, lad den forøge helligdommens pryd og styrke og støtte mændene af den åndelige levevis[2], som stedse lægger vind på gudsdyrkelsen dér, for at du til tak for den hjælp og støtte, du har ydet i det timelige, må vinde den himmelske gengældelses lön i al evighed[3]. Måtte ved hans forböns værn dine fjenders vælde vorde dig underlagt, dine uvenners fylking tyndes, rigets ret styrkes, fredens tryghed fæstnes, sundhed og friskhed råde, alt gavnligt tage til, alt skadeligt tage af, og gid du, når dit herredom efter mange års forløb får ende, og du er vandret heden, må herliggöres i det evige rige! Din

---

[1]) Lazarus's gift er spedalskhed eller andet ondartet udslet. Navnet skriver sig fra fortællingen om Lazarus (Luk. 16, 20 f.), hvis legeme var oversået med bylder.

[2]) Der menes munkene ved St. Knuds kirke i det kloster, Erik Ejegod havde grundlagt. De ældste munke dér var Ælnods landsmænd, indkaldte af kong Erik fra Evesham. — Hele præstestanden kaldtes »åndelig« i sammenligning med lægfolk som de »kødelige«; særlig regnedes munkenes liv for helligt.

[3]) Nils skænkede Odense-munkene 40 mark årlig af den kongelige skat og sjettedelen af fiskeriet i Lönborgå og gav klosteret meget udstrakte privilegier. Deraf tör man dog ingenlunde slutte, at Ælnods henvendelse til den kongelige gavmildhed er skrevet för dette store gavebrev.

fromhed leve i styrke og kraft i al evighed! Og lad os i vor svaghed holdes oppe ved håbet om Guds barmhjertighed og ved hjælp af den kongelige støtte!

1. Nordens riger, som ligger afsides i de fjerneste egne af verden, var igennem lange tider hengivne til hedensk skik, indtil Gud i sin barmhjertighed drog dem op af vildfarelsens og vantroens dyb. Thi efter at næsten alle Vestens riger, som Julius Gajus, i sin tid den store Pompejus's svigersön, havde lagt under det ausoniske herredömme[1], havde givet sig under kristelig sæd og skik, modtog hine folkeslag, som bor i de nordlige egne, på den anden side af Franker eller Galler og Sakser, nemlig Svear og Gøter, Nordmænd og Isoniere[2], troens tegn så meget senere, som troens lærere både på grund af den hos dem herskende mangel på føde og andre fornødenheder og på grund af barbarernes grumhed og medfødte hårdhed ikke holdt det for værd at vende sig did. Men Danskerne, som viser sig at bo nærmere ved Galler og Sakser, regnes for at have et fortrin fremfor de ovennævnte folkefærd, både fordi de bebo et land, der er nyttigere til livets behov, og fordi de har modtaget troen på Treenigheden, för hine Nordboer lærte den at kende. De har bragt deres land i ry derved, at de ved navnkundige kongers kraft og klogskab dag for dag trindt omkring rigeligere har for-

---

[1]) Med Julius Gajus menes Gajus Julius Cæsar. Han var ikke Pompejus's svigersön, men svigerfader. Ausonierne var egl. et italisk urfolk, men navnet brugtes som betegnelse for Romerne. Der menes altså de riger, der én gang havde været provinser af Romerriget, hvis verdensherredömme man uvilkårlig tilskrev Cæsars erobringer.

[2]) Islænderne.

synet Guds kirker dersteds såvel med bisper som med gudsdyrkelsens tjenere[1], og troen, som de havde antaget, har de hidtil bestandig med troskab og ærefrygt holdt fast på. Thi — for at berøre noget af hvad de gamle har fortalt — fra den tid, da biskop Poppo, ærværdig ihukommelse, bar det glødende hede jærn, uden at hans hånd blev brændt deraf, og skred over de glohede jærnplader uden at brænde sine fodsåler[2] og således ved en åbenlys gudsdom godtgjorde, at Kristus, Guds sön, er den sande og eneste Gud, har det danske folk med Jesu Kristi hjælp indtil den dag idag stræbt at vogte og bevare troen, som det har modtaget, usvækket. Svear og Gøter derimod synes ganske vist, så længe tingene går dem efter ønske og falder heldigt ud, af navn at holde kristentroen i ære; men går modgangs storme hen over dem, i det enten jorden nægter sin afgrøde eller himlen sin væde, uvejr idelig raser eller fjender angriber eller ilden hærjer, da forfølger de den gudsdyrkelse, som de af navn syntes at ære, og det ikke alene med ord, men også i handling, ved hjemsøgelse af de troende kristne, som de søger at drive helt bort fra deres land[3].

---

1) Præsterne. Samme udtryk bruges atter kap. 4.

2) At Poppos jærnbyrd har været et hovedpunkt i missionshistorien, er sikkert nok. Derved var det, at Harald Blåtand blev kristen, og fra den tid arbejdede han med stor iver på at omvende folket; selv kunde han i indskriften på den store Jællingesten udtale, at han var den konge, der havde gjort Danerne kristne. Det synes at have været henimod år 960, at den berömte jærnbyrd fandt sted. Den saksiske munk Widukind, som levede samtidig, har fortalt om denne store begivenhed. Deraf ser man, at det ikke er rigtigt, når Ælnod lader Poppo underkaste sig to slags jærnbyrd; man nöjedes med at lade ham *bære* jærn. Den gang var han kun præst, men til lön for sin nidkærhed blev han biskop af Slesvig; han kan antages at være død henimod 988.

3) Missionen i Sverige havde en uregelmæssig og sén vækst. Ansgars kristne nybygd ved Mælaren forsvandt i tidernes

Derfor var det, at biskop Eskil, from ihukommelse, han, som kom fra Anglernes navnkundige land og nu forkyndte troens evangelium for de vilde og utæmmede folk derovre, for sandheds vidnesbyrds skyld og på grund af barbarernes grumhed og afsind måtte forlade denne forgængelige verden og under engles jubelsang vandre heden til det höje for evig at leve[1]. Men de Nordboer, som på grund af deres lands beliggenhed kaldes Nordmænd, og Isonierne, som også på grund af vinterens strenghed og isens længere forbliven der kaldes Islændere både i deres eget og det norske og det danske mål[2], overholder vel den kristne gudsdyrkelses skik; men på grund af jordens ufrugtbarhed og fødens knaphed besmitter de den samme gudsdyrkelse, både på de höjtidelige fastedage og i

løb, og kristenforkyndelsen måtte atter grundlægges helt fra ny. Der var på Ælnods tid endnu såre megen hedendom tilbage. Vel havde den kraftige kong Inge fremmet kirken: men hans brodersönner Filip († 1118) og Inge, der trådte i hans fodspor, døde snart, og nu fulgte der en hedensk reaktion under en hedensk eller i det mindste tolerant konge, og det styrkede hedendommen, at der under ham kom frugtbarere tider, hvorfor han også fik tilnavnet »Årsæl«. Fra de andre nordiske lande gjorde man »korstog« til Sverige: 1124 hærjede den norske konge Sigurd Jorsalfarer i Småland, og senere gjorde de danske kongeætlinger Knud Lavard og Magnus nye tog til disse egne. Först længere hen i 12. årh. — altså langt senere end i de andre nordiske lande — blev Sverige helt kristnet.

1) Eskil virkede som missionær i egnen om Mælaren. Legenden fortæller, at han nedkaldte himlens forbandelse over den hedenske helligdom i Strengnæs. I deres forbitrelse slog hedningerne ham da ihjel. Hans lig blev jordet på det sted, der efter ham kaldtes Eskilstuna. Som hans dødsdag fejredes 22. Juni, og det var ved år 1080, at han blev martyr, mens Sverige var styret af en så kristenivrig konge som Inge.

2) De nordiske mål opfattedes ellers trods deres indbyrdes forskel som væsenlig ét, »den danske tunge«.

langefasten[1], ved at æde føde, som det ikke er tilladt at nyde. Thi fra Norden er det — siger Herren ved profeten — at fordærvelsen skal brede sig over hele jordens flade[2]. Derfor er disse folkeslag, som vi har omtalt, bundne i gammel hedendoms kulde og vil næppe nogensinde blive således grebne af brændende trosiver, så urokkelig, at de helt frigöres fra hedendoms lænker; thi både forsøger de, hvad der er de dødelige forbudt, nemlig at krænke troens hemmeligheder[3] af menneskelige bevæggrunde og sætte deres love over Guds retfærdighed, og de regner det for skam, om de af hensyn til gudsfrygten skulde forlade gamle skikke, være sig religiøse eller ikke-religiøse.

Men for nu ikke at dvæle længere ved disse ting, så lad mig ønske dette: hvilke mangler i opfyldelsen af Guds bud der nu end kan findes hos de troende her oppe eller overhovedet hos alle troende, gid de så må lette sig derved, at nordenvinden, det vil sige: syndens og sløvhedens kulde, bliver jaget på flugt, og gid søndenvinden må komme og gennemvejre den troende menigheds urtegård, så at duften strömmer ud fra den[4]. Ja, gid den åndelige nådes varme må komme og trænge ind i hjertet hos de troende, for at der må lyde en fuldt tonende bekendelse af den sande tro og opstå en svulmende gerningernes vellugt, så at vort lys må skinne for menneskene[5], det vil sige dem, som elsker verden og ikke er vise i det himmelske, men kun i det for-

---

1) Langefasten eller Quadragesimaltiden, de 40 dage för Påske, skulde være en alvorlig forberedelse til Påskehöjtiden. Denne sammenhængende fastetid modsættes de enkelte, spredte fastedage.

2) Jerem. 1, 14.

3) Her tænkes vistnok særlig på fasten.

4) Höjsangen 4, 16.

5) Jfr. Matth. 5, 16.

fængelige, og for at de må prise vor Fader, som er i himlene. Gid altså Hans gunst, der som skaber har gjort, at vi er til, og som genføder har bevirket, at vi omskabtes på ny, må hjælpe os til, at vi på rette måde må kunne gennemføre vort påbegyndte værk.

2. Efter mange fjendtlige indfald og blodige sammenstød mellem Magnus, Nordlændingernes og Vestlændingernes fører[1], og Sven med tilnavnet Magnus, Østlændingernes og Sydlændingernes fører[2], fyrige modstandere begge, og efter afslutningen af den mindeværdige krig mellem Harald Hårfager[3] og den samme Sven Magnus om herredömmet over Danmark, vandt Sven Magnus, da Magnus var gået alt kødets gang[4] og Harald uddreven af Danmarks land, herredömmet over sit fædreland og styrede det med största ære, så længe han endnu levede derefter[5]. Ligesom fordum Troja-

[1]) Magnus den gode, Olav den helliges sön, var fra 1035 konge over Norge, men fik 1042 tillige herredömmet over Danmark. At han var fører for Nordlændinger og Vestlændinger, skal enten sige, at han var Nordmændenes konge, eller snarere, at han under striden med Sven Estridsön om Danmark havde Jyderne, der jo bor nordligst og vestligst, på sin side, medens Sven havde øboerne og Skäningerne, der var at betegne som Øst- og Syddanskere.

[2]) Sven Estridsön havde i daben fået det kristne navn Magnus; kirkelige skrifter kalder ham enten ved dette navn alene eller også, som her, Sven Magnus. Slige dobbeltnavne forekommer ofte; Svens morfader Sven Tjugeskæg hed således Otto, hans moder Estrid Margrete, hans morbroder Knud hed Lambert, den svenske kong Anund hed Jakob; nu og da ses det endnu i den følgende tid.

[3]) Der skulde ikke stå Harald Hårfager, der levede omkring 900, men Harald Hårdråde, Magnus den godes farbroder, der blev hans medkonge og efterfølger.

[4]) Friere hentydning til Josva 23, 14. 1 Kong. 2, 2. Det rytmiske på dette sted hos Ælnod er søgt gengivet.

[5]) Efter sin fætter Hardeknuds død optrådte Sven Estridsön med hjælp fra England mod Magnus den gode, men blev

nernes berömmelige drot, den herlige Priamos, satte han værdig optræden over magt; da han i overensstemmelse med det ord af den guddommelige sandsiger[1] var vís af hjerte og stærk af legeme, værnede han kraftig sit folk mod de fremmede hedningers indfald[2], både ved guddommens hjælp og ved sit råds styrke og klogskab, og efter at han allevegne havde bragt fred til veje, gjorde han ved sin vælde og sine våben folket frygtet blandt folkeslagene trindt omkring[3]. Og fremdeles, da han ikke var uden indsigt i de frie studier og ikke ukyndig i gudelig læsning[4], forsömte

slået og trådte da i Magnus's tjeneste. Nye rejsninger fra Svens side kronedes ikke med bedre held; men en gang, da Magnus på Sælland satte efter Sven, blev han kastet af hesten og døde af følgerne (1047). Nu blev Sven virkelig konge i Danmark, men måtte i en lang årrække kæmpe med den norske konge Harald Hårdråde, der idelig foretog grumme strejftog til de danske kyster. Vel var Sven ikke altid heldig i sine kampe mod Harald; men denne kunde på den anden side aldrig sætte sig fast i Danmark og måtte tilsidst (1064) opgive sine krav på det danske rige.

1) Job 9, 4.

2) Der må sigtes til Vendernes begyndende tog mod Danmark.

3) Danmarks magtstilling, særlig i den sidste tid af Sven Estridsöns styrelse, synes virkelig at have været fremragende. Vilhelm Erobreren i England frygtede meget for de danskes angreb, ja han gik endog så vidt, at han for at værne sig mod dem ødelagde sine egne kyster; de tyske konger vilde gerne stå sig vel med Sven og sluttede gentagne gange forbund med ham, og Sven førte efter deres ønske sine våben mod det oprørske Flandern (1049) og mod Sakserne (1071); sin svigersön Gotskalk hjalp han til herredömmet over Venderne, og disse stammer, der under Magnus den gode havde været Danmarks hårde fjender, synes end ikke efter den store hedenske reaktion (1066) at have dristet sig til nye angreb på de danske. Overfor de to nordiske riger må Sven også efter Harald Hårdrådes fald (1066) have været den overlegne.

4) Her menes teologiske og ikke-teologiske (frie) studier. At kong Sven virkelig har været hjemme i den tids videnskab,

han ikke at fremme gudsdyrkelsen: tværtimod, hvor der var rejst kirker til helgenernes ære, ophjalp han dem i kraft af sin kongelige myndighed, og hvor der endnu ikke var kirker, byggede han sådanne. Han lod sig det være magtpåliggende at forøge præstestandens og bispernes tal og magt og vise dem ærefrygt[1]. Faderløse og enker, trængende og fremmede, fremfor alt fattige klerke støttede han ved kongelige gaver[2], og ved den urette mammon stræbte han at skaffe sig disse til venner, af hvilke han kunde håbe at blive ført ind i de evige boliger[3]. Og for at sige det kort: han var huld mod de små og streng mod de

---

ser vi af et så pålideligt vidnesbyrd som et brev fra pave Gregorius VII (1075), fremdeles af Adam fra Bremen (III, 53), der kendte kongen så godt; endvidere véd vi det fra den engelske krønikeskriver Symeon fra Durham, ligesom også fra den genealogi over den danske kongeslægt, der henføres til abbed Vilhelm, og fra Sakse.

¹) Sven har haft overordenlig stor betydning for den danske kirke. Fremfor alt ordnede han bispedömmerne og forøgede bispernes tal; Nörrejylland, der var blevet sammendraget til 1 bispedömme, delte han i 4. Allerede Lundekapitlets dødebog så i bispedömmernes endelige ordning Svens störste berömmelse. Den kirkelige organisation, han således skabte, var stærk nok til at holde sig i hele den følgende tid. Samtidig hævede han bispernes magt og anseelse. Ved dette storartede arbejde for kirken havde han for øvrigt tydelig nok tillige det mål at hæve sin egen kongemagt. Se for øvrigt A. D. Jørgensen, Den nord. kirkes grundlæggelse 646 ff. og min »Konge og præstestand« I 181 ff., 190 ff.

²) Sakse fortæller, at Sven understøttede Nordmanden Sven, der var ved hans hof og senere blev biskop i Roskilde; han sendte ham endog til udlandet, for at han kunde studere. Anledningen dertil, at Sven kom til at røbe uvidenhed i Latinen, er sikkert kun en præstevittighed, der er kommen fra udlandet; men fortællingen om den unge klerks gunst hos kongen kan være pålidelig overlevering.

³) Jfr. Luk. 16, 9.

stolte; hine ophjalp han ved mildhed, disse holdt han nede med vælde:

Fattige giver han føde, og nøgne med klæder han dækker.

De först nævnte kvægede han, for at de ikke skulde omkomme på vejen[1], de sidst nævnte klædte han, for at de ikke skulde gå til grunde enten i isnende kulde eller i glødende hede.

Dog, hvad fuldkommen lykke kan findes blandt menneskers vilkår?

Thi ligesom Guds sön, vor Herre, der alene i sandhed er god, alene i sandhed salig, og som er lige med Gud og deler evigheden med ham, han, som blev menneske i verdens sidste tid[2], er den eneste, som er fremgået af en uplettet og usmittet jomfrus skød, således er han også den eneste, som har levet i vor verden og er gået ud af den uden syndens tyngsel og byrde. Af vor verden, siger jeg, er han udgået i kraft af den menneskenatur, han antog for os, blandt os og af os, han, som i kraft af sit guddomsvæsen har forjættet sine troende, at de evig skal være hos ham[3]. Men vi, som undfanges i brøde og fødes i synd og smerte[4], vi nedtynges af vort legemes skrøbelighed og af den os pålagte dødeligheds byrde, ihvorvel vi i det frelsende bad fries fra medfødt syndighed, og vi glider derfor tilbage i syndens pøl; løftede ånden fra det höje os ikke op, vilde den evige fordömmelses afgrund sluge os alle. Men han, som sagde til det förste menneske, da han havde smagt æblet og havde

---

1) Matth. 15, 32.

2) Der tænkes på de 7 verdensaldere, en af Middelalderens yndlingslærdomme (findes også i Anders Sunesöns Hexaëmeron, vers 1954 flg.). Kristi komme indledede den 6. verdensalder, efter den kom fuldendelsen.

3) Jfr. Joh. 14, 2—3. 17, 24.

4) Salme 51, 7.

overtrådt Guds bud: »Du skal visselig dø!«[1], han forjætter dem, der tror på ham og lyder hans bud, evigt liv, og han, som ved sine forgængere indførte det strenge lovbud, han har ved sit eget komme bragt barmhjertighed, så at lovens hårdhed mildnedes ved evangeliets nåde, i det de, som af hin fordömmes til straf, indbydes af denne til at søge tilgivelse. Thi når hin for den eller den forseelse tilkendegiver, at en skal udslettes af folket, en anden stenes, en tredje dødsdömmes, kundgör denne, at Himmerige skal åbnes for dem, der gör bod, og indprenter, at al skyld kan eftergives, kun ikke bespottelse af Helligånden[2], det vil sige: mistvivl om den evige frelse. Thi hvorledes kan man vel tro, at den mand kan løses for sin skyld, som ved sin mistvivl ringeagter tilgivelsens nåde? Og den, som mistvivler om, at hans store synder mere end opvejes ved blodet, der flød af Herrens side[3], og ikke tror, at hans mange forseelser kan overvindes af den åndelige tilgivelses nåde, men som går bort, i det han lige til enden bliver ved at fastholde sin hårdnakkede mistvivl, han skal af den grund gå glip af barmhjertighed og være hildet i alle sine forbrydelser, og fra den frelse, som han i sin fortvivlelse har foragtet — hvorved han har dömt sig selv uværdig til den —, skal han, domfældet af Kristus, nedstødes i den evige fordömmelses afgrund, hvor han, hjemfalden til Djævelen, skal brændes af evige ildsluer. Men den, som hører Herrens røst og søger den sande tilgivelses nåde for at få den og leder efter syndernes forladelse for at

---

[1]) 1 Moseb. 2, 17. Ordene er for øvrigt ikke udtalte efter, men för syndefaldet.

[2]) Matth. 12, 31. Mark. 3, 29. Luk. 12, 10.

[3]) I Oldtidens og Middelalderens symbolik spillede blodet og vandet, der flød af lansestikket i Herrens side, en særlig stor rolle som sindbilleder på nadver og dåb.

finde den og uden ophør banker på den evige barmhjertigheds port med indtrængende bön, han skal finde den uendelige mildheds dör åbnet for den oprigtige bekendelse, den dör, ad hvilken man kommer ind i den himmelske kongeborgs hal, hvor gudernes gud ses på Zion, det er: i den evige freds skue[1].

3. Ligesom i fordums dage David, den tapreste af alle konger og den mest veltalende af alle profeter, — han, der som forbillede paa den sande hyrde[2] ved at sønderrive vilddyrenes gab[3] havde antydet, at Herrens hjord en gang skulde befries fra dens efterstræberes svælg; han, som med stenen (hovedhjörnestenen eller klippen, som er Kristus, den sten, der er afhugget fra bjærget uden menneskehånds arbejde[4]) havde ramt og nedslået udlændingen Goliath, der ret som Antikristus hånede Guds lejr og æskede til tvekamps møde[5] og rejste sig imod Gud og over Gud, og derefter taget ham af dage med hans eget sværds æg, hvorved han havde antydet, at Antikristus engang skulde fældes af Guds munds åndepust og ved stråleglansen af hans komme i herlighed[6] —: ligesom denne kong David besejrede Sven Magnus under de foran omtalte fromhedsgerninger trindt omkring sine fjender,

---

[1]) Salme 89, 8. Den latinske bibeloversættelse er her som sa ofte stærkt afvigende fra grundteksten.

[2]) Kristus (jfr. Joh. 10, 11).

[3]) 1. Sam. 17, 34—36.

[4]) Jfr. Dan. 2, 45. Kristus betegnedes ofte som klippen, således allerede i Nye test. 1 Kor. 10, 4. Hovedhjörnestenen: Apostl. gern. 4, 11. 1 Pet. 2, 6. Ef. 2. 20; jfr. Matth. 21, 42. Mark. 12, 10. Luk. 20, 17.

[5]) 1. Sam. 17, 8—10.

[6]) 2 Thess. 2, 8.

slog sine lumske uvenner til jorden, skaffede sit kongerige lykke og vandt en rolig freds tryghed, og tillige satte han, i det han i höj grad gav efter for den lokkende kødslysts udskejende attrå[1], et talrigt kuld af sönner i verden, som engang skulde arve hans herskerret[2]. Nogle af dem satte hen til studiet af den guddommelige videnskab, andre overgav han til ædelbårne mænd, for at de kunde opdrages hver på sit sted[3].

---

[1]) Sven Estridsöns frillelevned vakte megen forargelse. Adam fra Bremen (III, 20; skolie 78) skjuler ikke, at ærkebiskop Adalbert ofte forgæves havde påtalt det, og at det var en skamplet pä den ellers så udmærkede konges minde. En af hans friller, Thora, skal endog have ryddet hans dronning, Gyda, af vejen. Dertil kom, at Svens ægteskab med Gunhild, der var hans søskendebarn, efter den kirkelige betragtning var blodskam, og vel fik Adalbert dette ægteskab opløst, men senere synes Sven at have ægtet Ellisiv, der var ham næsten lige så nær beslægtet. Det eneste, hvormed Adam kunde undskylde kongens svaghed overfor kvinder, var den kendsgerning, at det var et almindeligt misforhold hos hele folket.

[2]) Sammenligningen med David gælder vistnok også på dette punkt. Knytlingasaga siger, at Sven havde mange frillebörn, og nævner 14 sönner, der nåede den voksne alder. Også den engelske krønikeskriver William af Malmesbury sætter tallet til 14. Foruden disse må Sven imidlertid endnu have haft to sönner, Sven (korsfarer) og Karl, der endnu levede under Nils's styrelse. Endvidere havde han mindst fire døtre, Sigrid, Ragnhild, Ingrid og Helene eller Gunhild.

[3]) Det synes næsten, som om Sven har bestemt nogle af sine sönner til den kirkelige vej; det vilde være et mærkeligt vidnesbyrd om, hvor langt den danske kirke var nået fremad under hans styrelse. Dog vides ikke nogen af hans sönner at have været klerk herhjemme; der kunde snarest være tale om den i forrige note nævnte Karl. Derimod er der en gammel overlevering om, at en dansk kongesön skal have været kannik i Lüttich. — Det har sikkert været almindeligt, at kongerne lod deres sönner opdrage hos landets høvdinger, således lod senere Erik Ejegod sin sön Knud Lavard opdrage hos Skjalm Hvide, og Valdemar I betroede Peder

Men da han selv på det sted, som kaldes Suddatorp, det vil sige: »dyndbyen«[1], var vandret bort ad den vej, hvorfra ingen kan håbe at vende tilbage, gav man kongeligets jordklimp en kongelig begravelse, i det man førte det til den havomflydte ø, som, netop fordi den mest ombæltes af havet, på det danske mål kaldes Søland, til den hovedby, som fra gammel tid har båret navnet Roskilde, det er »Ros kilde«[2], og jordede det der med sömmelig, hædrende jordefærd i den hellige og udelelige Trefoldigheds og den hellige martyr Lucius's kirke, der var bygget med prægtige kvaderstensmure af Sven, den gang biskop ved dette bispesæde[3]. Dette skete i det år efter Herrens menneskebyrd 1074, hvilket var hans kongestyrelses 28. år, den 28. April[4].

Thorstensön sin sön Kristoffer. En af Svens sönner, Thorgils, skal ifølge Knytlingasaga være bleven sendt til sine mødrene frænder i Rusland, hvorfra han ikke mere vendte tilbage.

1) Suddetorp, nu Søderup, var en kongsgård i Sønderjylland, i det nuværende Hjortkær sogn v. for Åbenrå; i nærheden var Urnehoved tingsted. Den förste del af ordet kendes også fra andre danske stedsnavne, i alt fald Suddema (ɔ: dyndmose) på Thurø.

2) Ælnods forklaring er rigtig nok; byen har navn efter den gamle kong Ro. Den kilde, der har givet byen navn, kan sikkert ikke være den ubetydelige kilde, der nu udpeges som kong Ros, men er snarest Maglekilde (jfr. Hist. tidsskrift 6. række II 352 ff.). I 14. årh. mistydedes navnet som Rosenkilde, og roserne anbragtes på kildeströmmene i byens våben.

3) Roskildekirken er den ældste danske stenkirke, vi har efterretning om. Den var en smuk bygning med granitsöjler og prydet med en prægtig lysekrone. På den tid, da Sven døde, har den ikke været færdig; endnu Knud d. hellige hjalp biskop Sven med dens udførelse. Denne biskop Sven (Nordmand) var en af Danmarks betydeligste bisper, indsat af Sven Estridsön 1074, død på pilegrimsfærd o. 1088. Omtrent ved samme tid erhvervede Roskilde kirke hovedet af den romerske oldbiskop Lucius og kaldtes fra nu af efter denne fejrede helgen.

4) Skönt Roskildekrøniken også henfører Svens død til 1074, kan *dette ikke være rigtigt*, da vi har pavebreve til ham fra Januar og

Men den, som er herre over alle, vor Herre Jesus Kristus, er konge i al evighed. Amen!

4. Efter at nu altså den berömmelige kong Sven Magnus havde tvunget de folk, der boede trindt om på alle sider af hans rige, til fred, og efter at der på mangfoldige vigtige steder var rejst stolte gudshuse ved hans egen gudfrygtige iver, ligesom de, der allerede tidligere var fuldførte af andre, var blevne værdig smykkede af ham ved kongelige gaver, og tallet både på bisper og gudsdyrkelsens tjenere var blevet forøget[1], efterlod han, da han selv forlod menneskelivet og gik ind til den lange hviles löndom, arvingerne til sin kongemagt ikke blot rigdom af kongelige skatte, men også tryghed i styrelsen, idet der var skaffet fred allevegne; og han efterlod dem deres faders kraft og visdom til forbillede, at de virksomt skulde efterligne det ved mindeværdig dåd. Men da de to kongsemner Harald og Knud, han, som snart skulde få navnet Kanutus[2], tvistedes om ret til herredömmet, blev Harald, både fordi

---

April 1075; de engelske kilder fortæller også, at det var ham, der udsendte toget til England 1075. Sven må da være død dette år eller, som Islænderne og nogle angelsaksiske kilder opgiver, 1076. For 1075 taler Ælnods egne ord, at Sven døde i sit 28. herskerår; han må nemlig have regnet fra Magnus den godes død 25. Okt. 1047. Dødsdagen bekræftes af Lundekapitlets mindebøger. I det uddrag, man har af Roskildekalendariet, står ganske vist 9. Maj; men dette er sikkert hans moder Estrids dødsdag og indført som hans dødsdag, fordi han mindedes sammen med sin moder, der havde givet Roskildekirken så store gaver. Se Hist. tidsskrift 6. række III 617 f.

1) Jfr. ovenf. s. 34.

2) Kanutus, latinisering af Knud, brugtes som den berömte konges helgennavn; under dette navn blev han optagen i helgenkanonen.

han var ældst af år og fordi han tyktes mere sagtmodig i sin optræden, ved hele folkets valg indsat til konge og udråbt til Danmarks fyrste med ønsket om langt og lykkeligt liv[1]. Skönt nu den heftige Knud tog sig dette nær, holdt han det for bedre at gå af vejen for sin broders vrede end ligesom fordum de thebanske ynglinge[2] af lidenskabelig magtbegær at begynde kamp og derved prisgive sig selv og sin broder til den evige ilds fortærende luer[3]. Thi uden at tænke derpå[4] oppebiede han, at Guds hjælp skulde støtte ham, lidet anende, at han senere ved den skulde ophöjes til så storladen ære. Men selve Herren, vor Gud, som boende i det höje ser ned til det lave og kender det ophöjede langt fra[5], gemte sin udvalgtes ophöjelse til en senere

---

[1]) Ælnod skjuler ikke, at Knud har haft folkestemningen imod sig, da han optrådte som kongsemne mod sin broder Harald. At han har været offer for et underfundigt rænkespind, således som sagaen vil vide, kan ikke antages. Harald var mere folkekær, da han af karakter var mere mild og vég. Hans mangel på snarrådighed og energi gjorde ham imidlertid uskikket til at magte vanskelige forhold, og han skal have fordybet sig således i gudstjenesten, at han blev ligesom fremmed for kongegerningen. På grund af sit bløde sind fik han øgenavnet Hén, hvæssesten.

[2]) Eteokles og Polyneikes, sönner af Oidipus, kom i voldsom strid om herredömmet i Theben; i tvekamp fældede brødrene hinanden.

[3]) Meningen er, at broderkrig var noget så ugudeligt, at den vilde medføre evig fortabelse. Ælnod hævder her udtrykkelig, at Knud efter at have lidt skuffelsen ikke fejdede mod Harald. Det kunde ellers være fristende at søge ham blandt dem af Svenssönnerne, der rejste sig mod den svage Harald og søgte ly hos Olav Kyrre i Norge; det gode forhold mellem Knud og Olav Kyrre kunde tilmed støtte en sådan antagelse. I det ældre helgenlevned hedder det imidlertid, at Knud drog til Sverige, og Sakse lader ham i denne tid vinde sine sejre over Kurer og Ester.

[4]) Nemlig, når og hvorledes hjælpen skulde komme.

[5]) Salme 138, 6. 113, 6 (den latinske bibeloversættelse afviger stærkt fra grundteksten og den danske bibel).

tid, i det han havde udset ham til at hædres ikke blot med timeligt, men også med evigt herredömme.

Men lad os gå videre i det værk, vi har sat os for! Efter at Harald var kommen i besiddelse af den fædrene magt, lod han det sig være magtpåliggende i höj grad at imødekomme folkets ønsker og ikke blot at udvælge for det de love og retsregler, som det kunde ønske sig, men også med sin kongelige myndighed at fastslå dem, han havde udvalgt, til overholdelse for efterkommerne[1]. Derfor har de danske indtil den dag i dag, hver gang de har valgt eller villet vælge sig en konge, til denne stillet det krav, at han skulde overholde de love, Harald havde stadfæstet[2], og

[1]) Vi har her Ælnods omtale af de berömte Harald Héns love. Efter hans fremstilling er det kongen, der udsteder lovene; men folket selv har udtalt sine ønsker. Formelt er kongen lovgivende, reelt er folket det. Stærkt fremhæver Ælnod, at lovene ikke alene skulde have gyldighed i Harald Héns levetid, men at de som betydningsfulde rigslove skulde være gældende også for de kommende tider. — Hvad Harald Héns love nu har drejet sig om, véd vi ikke tilfulde. Så meget véd vi dog, at de rummede bestemmelsen om folkets ret til brug af almindingsskovene, en indrömmelse, der kom folkets store masse til gode, og at de som retsligt forsvarsmiddel indførte renselseséd i steden for tvekamp (måske også jernbyrd, skönt det ikke nævnes og heller ikke endnu forsvandt af det danske retsvæsen). Denne sidste lov kunde have sine skyggesider, særlig ved at foranledige menéd; men både den og loven om brugsretten til skovene var prægede af humanitet, så at det ikke var noget under, at Harald Hén virkelig på grund af sine love blev æret som frihedens fader, således som Ælnod siger.

[2]) Folket har forpligtet kongerne til overholdelsen af disse love, altså næsten brugt dem som håndfæstning (dette ord dog ikke taget i egenlig forstand). Af Ælnods ord kan vi se, at Harald Héns love i alt fald er forelagte de andre Svenssönner ved deres tiltrædelse. Man har ment, at den strenge og myndige Knud satte sig ud over dem, og at folket des ivrigere forelagde dem for hans efterfølgere som betingelse for hyldingen.

de roser og priser ham stadig som fredens og den offenlige friheds fader på grund af de love, han har indrömmet dem. Men da også han i det sjette år af sin kongetid var vandret heden ad sine fædres vej, fik det berömte sted, som på dansk hedder Dalby, det er »dalens by«, hans legeme at gemme indtil den kommende opstandelse og betroede det ved hellig jordefærd til jordens moderskød[1].

5. Nu da vi er til ende med vor roning langs stranden og allerede tilstrækkelig har mættet vort öje ved beskuelsen af de nærmeste strøg, lad os da nu, idet vi skal stævne ud på det dybe hav, med kløgt og flid stoppe revnerne i vort skib, for at det lumske havs vande ikke skal trænge ind derigennem og opsluge os under vor sejlads! Lad os rejse Herrens korses træ på det som mast, og hejse dydernes sejl, for at vi med tilstoppede øren rask kan glide hen forbi de syngende sirener for en strygende østenvind og føre vor helts fortjenester ind i den forønskede havns skød og der endelig sænke vort håbs anker på den guddommelige barmhjertigheds grund, at dog ikke fjendtlige skær skal spærre vort skib med dets åndelige ladning vejen til dets mål og blande strandbreddens glæde med grådens jammerklage, når vor kostelige ladning bliver reven bort og allerede flyder spredt om på bølgerne! Men han, som har sagt: »Åbn din mund, og jeg vil fylde den«[2], han styre vor følelses læber og vor munds

[1]) Harald Hén døde 17. April 1080. Om Dalby se ovenfor s. 9. En i Dalby funden gravsten med et kors, men uden indskrift er bleven udpeget som Harald Héns gravmæle; den er imidlertid fra en senere tid.

[2]) Salme 81, 11.

tale, for at vi kan frembære hans stridsmands berömmelse på sådan vis, at vi skildrer den til velbehag for hans guddomsvælde.

6. Ihvorvel nu alle den hæderkronede kong Sven Magnus's berömmelige sönner i kraft af deres medfødte klogskab stræbte at efterligne deres fader i dygtighed, var den mest udmærkede af dem dog vor Knud, han, hvem senere den hellige stol i en forsamling, hvor paven havde forsædet og overmåde mange bisper og mænd af munkestand var tilstede, besluttede, at man skulde kalde Kanutus, enten det nu var på grund af hans indsigts ærværdige dybde eller hans livs renhed eller fordi den bestemte, at han skulde regnes med i helgenernes række[1]. Han strålede som karfunklen mellem kostelige ædelstene og stræbte ikke blot at efterligne sin faders id, men også ved særlige bedrifter at

[1]) Kanutus er simpelt hen latinisering af Knud. De sproglige forklaringer til den latinske form hidrører vel snarest fra Ælnod selv og er af liden eller ingen værd. Bedst er den förste forklaring: Kanutus udledes af »canities«, grå hår, ærværdighed; man ser virkelig i Middelalderen tillægsordet »canutus« brugt i steden for den oprindelige form »canus«, gråhåret, ærværdig. Den anden forklaring udleder navnet af Knuds livs renhed, på latin: propter vitæ sinceritatem. Da dette ikke i mindste måde giver et ordspil, må der, som prof. Gertz har gjort oversætteren opmærksom på, oprindelig have stået »candorem« i steden for sinceritatem. Sproglig er denne afledning umulig, ligesom også den tredje forklaring, der udleder Kanutus af »canon«, regel, række. Hele tydningen beror blot på, at förste stavelse er éns i de fire ord: *Can*utus — *can*ities — *can*dor — *can*on. Den tids forsøg på at aflede de latinske ord er i reglen vilkårlige, ofte latterlige, og vidner stærkt om, hvor lavt det filologiske studium endnu stod. Toneangivende i så henseende har særlig den lærde Isidorus fra Sevilla († 636) været; hans værk »Etymologierne« blev meget beundret og brugt.

efterlade berömmelige minder om sig til efterverdenen. Thi hos ham voksede retsind og visdom sammen med ungdommens skönhed og ynde[1], og derfor steg han ved den himmelske nådes forsorg da endelig til kongeværdighedens ophöjede stade. Han var fyrig af sind, havde et kongeligt ydre og livfulde öjne, han var våbendjærv og karakterfast, og hans ånds dygtighed lagde sig for dagen i hans tales skönhed. Og da det ikke står til den, der vil, heller ikke til den, der løber, men til Gud, der er barmhjertig[2], i det de, som er udvalgte fra verdens begyndelse, skal have sæde i de uforgængelige boliger i den evige faders kongeborg[3], dannede Herren sig i ham en prud stridsmand, som han fra værdig og myndig konge agtede at göre til de himmelskes fælle og til martyr.

7. Men da han selv ved sin broders bortgang fra verden var bleven forfremmet til det herredömme, hvortil Gud havde bestemt ham, gav han sig i tro lydighed kongernes herre til eje, for at han i ly af hans hjælp kunde blive sikret såvel mod jordiske fjenders som onde ånders angreb: De hungrige og fattige plejede han, de nøgne og frysende klædte han, faderløse og enker kom han i sin mildhed til hjælp, fremmede og nødlidende støttede han med barmhjertigheds gaver. Mænd af præstestanden hilsede han ærefrygtsfuld snart med navnet »herre«, snart med navnet »fader«, og de til den åndelige tjeneste indviede steder

---

1) Dette sted viser tydeligere end noget andet, at Ælnod har benyttet »lidelseshistorien«, jfr. ovenfor s. 6.
2) Rom. 9, 16.
3) Ef. 1, 4. Joh. 14, 2.

smykkede han med kongelig skænk og gave[1]. Stadig kom han i Guds helgeners hellige kirker for at høre hele den daglige gudstjeneste til ende, og hvad han der med sit hurtige nemme havde fattet, gemte han i sit dyrebare hjertes gemme, hvad Guds ånd tilskyndede ham til, for at hans ihukommelse kunde holdes i live i al evighed.

8. Han undgik den usædelighed, som findes hos overmåde mange konger, ja selv fandtes hos Salomon, og som var skyld i, at hans efterkommere mistede ti dele af riget og næppe kendtes værdige til under Guds vrede at være fyrster over de to. Med sine gode mænds råd valgte han sig en såre ædelig hustru, af kejserlig æt, og da hun med stor ære blev ført hid fra Vestens egne, modtog han hende med skönsomt hensyn til hendes navn — i det hun hed Edel, det er: »ædel« — som en ædel kvinde på ædel vis og brød sig ikke om frillers ukyske favn, men nöjedes ene med hendes ægteskab, således som Jesus Kristus og hans engle kan bevidne det[2].

---

[1]) Se »lidelseshistorien« (ovenfor s. 9), der her har fyldigere oplysninger end Ælnod.

[2]) Edel eller Adela var en grevedatter fra Flandern. Hendes fader Robert var en dristig kriger, der havde vundet land og berömmelse ved sit sværd. Ved ægteskab med Gertrud, greven af Frislands enke, (1063) fik han styrelsen af Frisland, hvorfor han kaldtes Robert Friser, og da hans broder Balduin af Flandern fejdede imod ham, fældede han ham og tilrev sig grevskabet Flandern. Oprindelig havde han været ven af sin svoger, Vilhelm af Normandiet, og hjulpet ham til at vinde England, men blev fra nu hans fjende. Derved kom han i forbindelse med Knud, der i sin faders navn fejdede mod Vilhelm Erobreren, og den danske kongesön ægtede Edel (o. 1082). Den samtidige historieskriver Radulf fra Caen

Fremdeles efterforskede han idelig, ligesom det fortælles om den salige Job[1], nyttige ting, som han endnu ikke kendte, og oftere forhandlede han med vise og gudfrygtige mænd og overvejede ivrig med dem, hvorledes han dag for dag kunde fremme ærbødigheden for kristentroen i sit rige. Med klartskuende indsigt blev han da opmærksom på, at der var mange fra fortiden nedarvede ting, der endnu holdtes i agt og ære, mens man for den guddommelige retfærdigheds skyld snarere burde ændre dem end bejle til mængdens gunst ved at overholde dem. Disse ting besluttede han med bistand af den himmelske styrers nåde at sætte skranker for[2]. Men det utæmmede folks vildhed og medfødte hårdhed forhalede dag for dag udførelsen af hans vilje. Og fordi, som det sande Guds ord bevidner, enhver, der handler ilde, hader lyset og ikke vil komme til lyset, for at ikke hans gerninger skal lægges åbenlyst frem[3], så skete det, at de, som foretrak at blive ved med deres dårlige vaner og med fri vilje at blive liggende i deres synder fremfor at låne øre til retfærds velgrundede tale

---

hentyder til Edels skönhed. Når hun siges at være af kejserlig æt, sigtes der til, at den flanderske greveslægt på mødrene side nedstammede fra Karolingerne. Den förste greve af Flandern, Balduin Jærnarm († 879), havde nemlig bortført og ægtet den skönne Judith, en datter af Karl den skaldede, der var sön af kejser Ludvig d. fromme og selv senere blev kejser. Edel har været opkaldt efter sin farmoder, en datter af kong Robert I af Frankrig.

1) Job 29, 16.

2) Her tænkes på levninger af hedenske skikke, som vikingefærd, ægteskaber af forbudte grader, overdådig levemåde uden hensyn til kirkens fastepåbud. I Knytlingasaga er det udformet til det hvasse mellemværende mellem kong Knud og Blod-Egil; den stolte høvding må lade sit liv til straf for sin hedenske færd, i det han har taget et norsk købmandsskib, dræbt besætningen og plyndret ladningen.

3) Joh. 3, 20.

og forlade, hvad de hidtil med urette havde overholdt, pa deres forsamlinger klagede over, at han slog ind pa tåbelige veje og syntes at lægge vind på nye og uhørte påfund. Og i det de ikke var opfyldte af Guds ands oplysning, men æggede af en anden ånds[1] indskydelser, lagde de derfor råd op om, hvorledes de skulde ryste hans herredömmes åg af deres trodsige stivsinds hidtil ubetvungne, uböjede og hårde nakke. Thi det kødelige menneske fattede ikke[2], hvad al visdoms ånd indgød i hans kongelige bryst. Medens han nemlig søgte at udrive dem af syndens trældom og føre dem tilbage til retfærdigheds frihed[3], så hørte de ham vel, men forstod ham ikke, de så ham vel, men ret som om de var blindede[4], og de holdt ham for så at sige at være en forstyrrer af deres gamle fred og ro og en ransmand af deres tidligere frihed[5]. Derfor opdyngede de skyld over sig og gik udenfor[6]. Ja, de gik udenfor, idet de foretrak deres egne vedtægter for den guddommelige retfærdighed og ikke vilde underkaste sig Guds retfærdighed[7]. Således blev de da også udskilte fra de retfærdiges samfund og udjagne af deres enemærker, og de blev regnede til de slette menneskers

[1]) Jfr. 2 Kor. 4, 11.
[2]) Jfr. Rom. 8, 6 ff. 1 Kor. 2,14.
[3]) Jfr. Joh. 8. 32. 34.
[4]) Hentydning til Jes. 6, 9 f., anført hos Matth. 13, 14. Joh. 12, 40. Apostl. gern. 28, 26 f.
[5]) At Knud har villet göre indgreb i folkets nedarvede rettigheder, kan ikke betvivles. Hans stræben efter et stærkt kongedömme törnede sammen med folkets nedarvede frihedsfølelse, og selv om Knuds planer i og for sig vel nok kunde være til rigets styrkelse, burde han ikke have gået saa hensynsløst frem.
[6]) Hentydning til Joh. 13, 30: Judas gik udenfor (forlod Jesus og apostlene).
[7]) Jfr. Rom. 8, 7. Ælnod dadler også senere (kap. 28) de danske, fordi de ikke har ændret deres lov efter kirkeretten.

samlag[1], fordi de med egen fri vilje gjorde sig til syndens trælle[2]. Derfor faldt de i den snare, de havde udspændt for den uskyldiges fødder, og i den grav, de selv havde gravet, ligesom Jøderne, fordi de ikke vilde tåle ham, der revsede deres fejl. Men lad os gemme fortællingen om deres fortabelse til rette sted og vende tilbage til skildringen af vor herlige helts ædle fortrin!

9. I det nu den ærbødige gudsfrygt voksede hos denne Guds tjener og sande konge — thi det at være Guds tjener er at være konge, og det at herske over sine laster er det sande herredömme — ransagede han med prøvende skarpsyn, hvad han tilforn havde handlet eller undladt at udføre og sin ungdoms synder[3] og åbenbarede dem med et sanddru og ærligt skriftemåls ydmyghed for de med ham nær forbundne klerke, som på hin tid var kapellaner ved hans kongelige hof, men nu er ærværdige bisper, nemlig Gerold og Arnold[4], og

---

[1]) Jfr. ordene om Judas: Mark. 15, 28. Luk. 22, 37.

[2]) Hele stykket fra ordene: »Medens han nemlig« og hertil findes kun i håndskriftet fra Doest.

[3]) Ælnod fremstiller Knuds karakter som heftig og lidenskabelig; således lægger han heller ikke dølgsmål på, at han også havde forseelser at angre. Der kan tænkes paa kirkebrand og andre grusomheder på Englandstogene, på uretfærdig blodsudgydelse og særlig på tidligere udskejelser i sædelig henseende. Knytlingas fortælling (kap. 31) om kong Knud og den smukke præstekone rummer måske en pålidelig overlevering om, at han har haft stærk attrå.

[4]) Gerold var biskop i Ribe; han var tilstede på et møde i Worms 1113, men ellers véd man ikke noget om ham. Da han ikke — således som Arnold — nævnes i Knuds gavebrev til Lunds domkirke (1085), har han måske allerede den gang været biskop. Om Arnold véd vi af Roskildekrøniken, at han ved efterretningen om biskop Sven Nordmands død på Rhodos (o. 1088) af Olav Hunger blev gjort til biskop i Roskilde; som sådan skaffede han sig ikke noget navn, og da der udbrød forfølgelse mod de gifte præster (1123), kunde han, gam-

i sin fromheds inderlighed böjede han sig så dybt for den guddommelige nåde, at han — hvad der vil synes somme utroligt — end ikke vægrede sig ved af dem at modtage legemlig revselses slag, når de var alene til stede, så at kun Gud og englene, som kender hans hemmeligheder[1], var vidner dertil[2]. Thi det havde han hørt og ved at høre indsét, at jo mere det ydre, kødelige menneske spæges, des mere fries det indre, åndelige menneske[3], og at de, som længes efter at tilhøre Kristus, ikke ræddes for at korsfæste deres kød med dets laster og begær[4]. Også på de almindelige og de særlige fastedage og hver Fredag[5] i ugen, når han sad ved det kongelige bord, og hans gæster mente, at han nød vin eller mjød, drak han det rene vand, noget, som blot hans tro tjenere vidste og Han, der ser i löndom[6]. Og de kostelige retter ved det kongelige måltid førte han blot til sin mund, men lod disse derpå dels bære om til sine hossiddende mænd, dels uddele og bortsende til de fattige, medens han selv kun nød tört brød med salt på, ved hvilken næring han ikke så meget opholdt sit til velbehageligheder vante legeme som spægede det, i det han endydere kun tog dem til sig i utilstrækkeligt mål. Han ønskede nemlig ikke, at hans handlemåde skulde udbasunes på gader

---

mel og svag som han var, ikke værne dem; året efter døde han, ifølge Lundekapitlets mindebøger d. 24. Maj.

1) Jfr. ovenfor kap. 8, sidst i förste stykke.

2) Tilsvarende fromhedsytringer finder man hos de tyske kejsere Henrik II og Henrik III og hos den franske konge Robert den fromme, og hos disse ligesom hos Knud gik selvydmygelsen hånd i hånd med stor myndighed og, i det væsenlige, fuldstændig herredömme over kirken.

3) Jfr. 2 Kor. 4, 16.

4) Gal. 5, 24.

5) Fredagen var fra Oldkirkens dage fastedag.

6) Matth. 6, 4. 15.

blandt folkevrimlen, men blot, at den kunde godkendes af ham, som ransager hjerterne[1]; og således vidste da hans venstre hånd ikke, hvad hans höjre hånd gjorde[2], fordi han ikke derved søgte menneskers yndest og ros, men biede på lönnen fra Faderen, som ser i det skjulte.

10. Men såsom efter skriftens sande ord[3] den stad, som ligger på et bjærg, ikke kan skjules, og lyset i stagen hellere må sættes höjt end gemmes under et dække, udbredtes ryet om den höjædle fyrstes dyder, hans fasthed og klogskab i vide kredse; og både hos Skotter, Ørknøboere og Irer, som næsten bor yderst i Vest, og hos Angler, Galler og Sakser var hans navn på alles læber[4]. Også på Italiens enemærker kendte man til ham. Og hos de Franklændinger, som også kaldes Romaner[5] og er såre krigerske, lød hans navn ikke blot som beundret, men også som frygtet.

11. Thi Engellændernes ædle folk, som vi af beretningen hos dets krønikeskriver, den ærværdige præst Beda[6], véd, nedstammer fra de gamle Sakser, havde,

---

1) Rom. 8, 27.

2) Matth. 6, 3.

3) Matth. 5, 14-15.

4) Ved Galler forstås indbyggerne i Frankrig; Sakser må forstås som betegnelse for alle Tyskere.

5) Hermed menes Normannerne. Disse havde nemlig tilegnet sig romansk sprog, der var vidt forskelligt fra det angelsaksiske tungemål med dets rent germaniske karakter. Skönt Ælnod i næste kap. kalder dem Normanner, undgår han dog i det hele at bruge dette ord, vistnok for at de ikke skulde kunne forveksles med Nordmændene, der også på Latin hed Normanni.

6) Beda, af eftertiden kaldet »den ærværdige«, var munk i klosteret Jarrow lige til sin død 735. Han udfoldede en stor og mangesidig forfattervirksomhed. Berömtest af alle hans værker er dog hans »Englands kirkehistorie«, til hvis 5te kapitel Ælnod her hentyder. Beda lader for øvrigt Angelsakserne

efter at deres kække konge Harold var bleven fældet ved et lumsk overfald af de sydlige Normanners[1] hertug Vilhelm, hvorpå Vilhelm selv endelig tilrev sig herredömmet over England[2], allerede længere tid igennem levet i undertrykkelse netop under de ovenfor nævnte Romaners eller Franklændingers herrevælde, og de begyndte

ikke blot nedstamme fra Sakserne i Tyskland, hvilket er rigtigt nok, men lader dem også komme fra Angeln og Jylland, hvad der sikkert ikke kan være rigtigt.

[1]) De sydlige Normanner kaldes de i modsætning til de nordlige Normanner, ɔ: Nordmændene.

[2]) Efter kong Edvard Bekenders død (5. Januar 1066) besteg den mægtige jarl Harold tronen som den sidste angelsaksiske konge. Han var sön af jarlen Godwin, der en stor del af Edvards kongetid havde været rigets ledende mand, og selv havde han arvet faderens stilling. Kun kort tid var han konge. Först måtte han værge sig mod sin broder Tostig og Harald Hårdråde; dem lykkedes det ham at fælde i slaget ved Standfordbro (25. Sept.). Men 3 dage efter landede en frygtelig modstander på Englands sydkyst. Det var Vilhelm, hertug af Normandiet, hidtil på grund af sin uægte byrd kaldet »Bastarden«. Han krævede Englands krone. I begyndelsen af Edvards Bekenders styrelse havde Normannerne allerede fået foden indenfor i det angelsaksiske rige, og Vilhelm kunde give sine krav skin af ret ved at henvise til sit slægtskab med Englands konger — hans fader havde en kort tid været gift med Knud d. stores søster Estrid, og hans bedstefaders søster, Emma, havde först været gift med Edelred d. rådvilde og dernæst med Knud d. store. Desuden havde han en gang afpresset Harold, der som skibbruden på Frankrigs nordkyst var bleven hans fange, løfte om at hjælpe ham til Englands kongekrone. Den kække Harold gik rask imod ham, men faldt ved Senlac i nærheden af Hastings d. 14. Okt. 1066. Dernæst vandt Vilhelm »Erobreren« hele England; da Angelsakserne, især i det nordlige England, gjorde modstand, skete der megen blodsudgydelse; men for øvrigt var Normannerne ikke de blodige tyranner, Angelsakserne vilde göre dem til, og Vilhelm selv tog i höj grad hensyn til landets love og skikke.

nu kun at fatte håb om at genvinde deres gamle frihed under den forudsætning, at de kunde bevæge den vidt berömte kong Knud til at lande på Brittaniens kyster med sin hærs styrke for at tage hævn for drabet på sin frænde, den tidligere konge Harold, der var bleven fældet just af disse Romaner[1]. Da nemlig deres fremragende jarler, gerefer, statholdere, thegner og mænd af forskellig værdighed[2] var segnede for sværdet eller kastede i fængsel, nogle berøvede deres æresposter og deres arv, i det deres fædrene skatte og værdigheder var dem fratagne[3], andre fordrevne fra den fædrene jordbund, og de øvrige kuede under det trælleåg, der så at sige hvilede på hele folkets nakke, så kunde de ikke længer udholde Romanernes grumme voldsherredömme, men besluttede at hidkalde hjælp fra fremmede, eftersom deres fjender i snu forsynlighed ikke havde levnet dem nogen, der kunde være deres leder eller fører til at generhverve eller tilbagevinde friheden. Derfor lod de gentagne gange sendefærd gå til den mægtige kong Knud og bad ham om hjælp[4]: de vilde nemlig hellere kæmpe til det

[1]) Harold var fætter til Knuds fader Sven Estridsön, i det hans moder, Gyda, var søster til Ulv jarl, Svens fader.

[2]) Gerefen (greven) var den kongevalgte embedsmand i et shire (derfor »scir-gerefa«, sherif). Thegn (tjener) var oprindelig betegnelse for kongens hirdmænd, men blev efterhånden det almindelige ord for adelsklassen; når Ælnod taler om de angelsaksiske »nobiles«, har han da sikkert tænkt på »thegnerne«.

[3]) Vilhelm Erobrer afsatte mange angelsaksiske embedsmænd og indsatte sine Normanner, på hvem han kunde stole; samtidig indførte han lenssystemet.

[4]) Alt tidligere havde Angelsakserne henvendt sig til Sven Estridsön, der efter nogen tids betænkning udsendte en stor flåde under sin broder Esbjörn jarl og sine sönner Harald og Knud (1069). En tid havde Danskerne fremgang i Nordengland, men snart gik det tilbage for dem; Esbjörn jarl

yderste for ham, når han angreb deres fjender, for at skaffe ham herredömmet over England, end tålmodig finde sig i deres fjenders tyranni og bære disses grumme herskerværldes åg. Tilskyndet ved deres trængsler og deres sendefærd besluttede da den fromme helt at komme dem til hjælp i deres pinlige kår både for at give det ædle folk dets gamle frihed tilbage og for at tage hævn for sin frændes drab og således straffe Romanernes eller Franklændingernes overmod. Han lod da en meget stor flåde ruste og udstedte et kongebud, hvorved han påbød sine mænd at holde sig rede til at tjene ham i alt. Men han, som styrer alt og dömmer over alt, hvad der er til, han, hvis domme er som det vældige dyb, og hvis råd ingen dødelig har kunnet udgranske[1], standsede den menneskeliges viljes løb, hvad enten det nu var for endnu at udsætte straffen over hint folk[2] eller for hellere at forbeholde den ædle fyrstes martyrære for hans eget folk end overlade den til fremmede[3]: for Danskerne vilde han af deres fyrste göre en værnehelgen, af deres konge et förste blodvidne, siger jeg. Thi ikke har vi i nogen af de gamles fortællinger hørt om, at nogen af deres folk tidligere er bleven udmærket ved martyriet; ingen iblandt dem er tidligere omkommen på en sådan måde, fordi han

---

modtog da bestikkelser og førte flåden hjem. 1075 gjorde de danske et nyt tog under jarlen Håkon Ivarsön og Knud, men atter uden held. Det var ikke noget under, at Angelsakserne ventede sig noget af den krigslystne Knud, der alt to gange havde søgt kamp med Vilhelm Erobrer.

1) Jfr. Salme 36, 7. Jes. 40, 13. Rom. 11, 33—34.

2) Ælnod taler ud af engelsk nationalfølelse: endnu har han ikke opgivet håbet om den normanniske kongeslægts fordrivelse, skönt udsigten kun var ringe. Det herredömme, Vilhelm Erobrer havde grundlagt, var i virkeligheden stærkere, end de angelsaksiske kongers havde været.

3) *nemlig* hvis Knud var bleven Englands konge.

med fasthed overholdt retfærdigheden. Derfor sidder han nu, kronet med hæder og ære, ved den evige konges höjre hånd. Men dette er kendt for Gud.

12. Dag for dag rustede man imidlertid flåden, og både de ædelbårne og almuen hastede med al mulig iver mod et land, der stod så höjt i ry både for sin frugtbarhed og sin rigdom på gods. Men da rygtet om deres tog flöj til Brittanien og hurtig gik fra mund til mund over Anglernes hele land, begyndte Vilhelm, der som krigshelt var vel kendt med forsvarskunst, at befæste borgene og byerne, at omgive fæstningerne med mure og grave tilligemed forværker, at fornye murene om byerne og lade holde udkig på dem og at fordele vagthold til de forskellige havne[1]. Han dannede en hær, sammensat af krigere fra Frankrig, Bretagne og Maine[2], og med dem blev husene i byerne så opfyldte,

[1]) Ifølge den angelsaksiske krønike gik Vilhelm Erobreren så vidt i sine foranstaltninger til rigets forsvar, at han ødelagde Englands egne kyster, for at de danske ikke skulde kunne sætte sig fast nogensteds. Samme fremgangsmåde havde han brugt 1069, da den danske flåde allerede var kommen.

[2]) Vilhelm samlede en styrke på 60,000 mand, hovedsagelig fra fastlandet. Da han var en meget berömt krigsherre, strömmede mange frivillige fra Frankrig, især fra Anjou, Tourraine og Poitou, til hans faner. Grevskaberne Maine (syd for Normandiet) og Bretagne måtte yde ham krigshjælp, da de begge på en vis måde stod under ham. Bretagne var lige siden Rollos tid (912) af navn et len under de normanniske hertuger. Over Maine var Vilhelm bleven herre 1063, efter at grev Herbert II var død; Herberts svoger, grev Walter af Pontoise, vilde göre ham besiddelsen stridig, men måtte falde til föje. Krigere fra begge grevskaber havde allerede hjulpet Vilhelm til hans herredömme over England, men voldte ham for øvrigt senere bryderier. Særlig var Brettonerne upålidelige; de sluttede sig endog til Angel-

at borgerne næppe kunde finde plads ved deres egen arne. Men Anglerne, om hvem han godt vidste, at de med længsel ventede den danske hærs komme, bød han at rage skægget og anlægge våben og brynje som Romanerne, og for at skuffe de danskes blik, når de kom, skulde de i alle måder ligne Franklændingerne, som vi ovenfor har ytret også kaldes Romaner[1]. Det var der dog kun få, som gjorde. Så vidt om forholdene derovre.

13. Da nu skibene var udrustede, stævnede de danskes ledingsflåde for bugnende sejl til kysterne af Vestervigen[2], og dér ventede man med hver dag den

---

saksernes rejsning 1075 og måtte bøde hårdt derfor. I Maine skete der et stort oprør 1073 efter grev Fulko af Anjous tilskyndelse og med støtte af grev Howel af Bretagne, og vel sikrede Vilhelm ved sine sejre Maine for sin sön Robert, men kun som len af huset Anjou.

[1]) Forskellen i Angelsaksernes og Normannernes ydre kendes af den tids billedlige fremstillinger, fremfor alt det berömte Bayeux-tapet, der fremstiller Vilhelms erobring af England. Mens Angelsakserne lod håret vokse langt i nakken og i reglen bar overskæg eller fuldskæg, fremtræder Normannerne kortklippede eller ragede i nakken og uden skæg, hvorfor Angelsakserne også för slaget ved Senlac troede, at der var flere præster end krigere i den normanniske hær. Med hensyn til forskellen i våben brugte Angelsakserne særlig den svære »danske« økse, som ikke ses hos Normannerne, hvorimod disse synes at have haft langt flere bueskytter. Se Joh. Steenstrup, Bayeux-tapetet.

[2]) At dömme efter de omskrivninger af danske stedsnavne, som Ælnod idelig bruger, må her være tænkt på et sted, der hedder Vestervig, og det kan ikke være andet end den vestligste del af Limfjorden (Nissum bredning), efter hvilken den bekendte Vestervig kirke og landsby i Thy har fået navn. Dette støttes af Sven Aggesön, der lader Humlum syd for Oddesund, ved det østlige indløb til bredningen, være *flådesamlings*stedet. Ifølge Sakse og Sven Aggesön var Lim-

kongelige flådes opsejling. Men på det berömte sted, som efter sin beliggenhed eller efter en fordums herskerinde der på stedet, Hede, har fået navnet Hedeby, hvilket, oversat fra Dansk på Latin, hedder »Campi villa« (slettens by)[1], forhandlede kongen med sine indsigtsfulde og kloge mænd om, hvorledes dette forehavende, som var begyndt med manges tarv for öje, nu ved Jesu Kristi hjælp kunde nå det udfald, der sömmede sig for det[2]. Men ligesom Israels folk, da Moses i sin samtale med Gud tøvede dem for længe, krævede af Aron, at der skulde göres dem guder, som kunde føre dem frem gennem örkenen, hvorfor de ved Guds

---

fjorden i sin tid åben mod Vest, men gabet sandede senere til. Adam af Bremens skildring af forholdene går også ud på, at landet nord for Limfjorden i hans tid var øer. Således var Limfjorden den gang vel skikket til at være udgangspunkt for et vesterhavstog. — Flåden har vistnok været uhyre stor. En engelsk historieskriver siger, at der var over 1000 skibe, og at Knuds svigerfader, grev Robert af Flandern havde lovet 600 til; Olav Kyrre i Norge havde sendt 60.

[1]) Det er mærkeligt at se Ælnod kendt med danske sagn; hos Sakse og i et brudstykke af et islandsk kvad nævnes skjoldmøen dronning Hede som stævnende fra Slesvig til Bråvallaslaget; ifølge Sakse bliver hun efter Harald Hildetands fald dronning over det meste af Danmark, men skatskyldig til sejrherren, kong Ring i Sverige; snart måtte hun dog vige for Ole den frøkne. Også Lundeårbøgerne og Ryårbøgerne tyder Hedebys navn af dronning Hede. Forklaringen er for øvrigt ikke rigtig; Ælnods anden tydning, af hede = udyrket sletteland, er den rette.

[2]) Det har sikkert ikke været forhandlinger om Englandstoget, der opholdt Knud i Slesvig, men derimod et uvejr, der truede fra Tyskland. Knud havde sluttet sig til det pavelige parti, der kæmpede mod kejser Henrik IV; men nu, i sommeren 1085, vandt Henrik helt overhånd, så at hans modkonge Herman med sine fornemste tilhængere måtte ty til Danmark, hvorved Knud stod fare for at få krig med kejseren. Se A. D. Jørgensen, Den nordiske kirkes grundlæggelse 785 f.

vrede gik glip både af synet og brugen af det længselsfuldt attråede land[1], — således blev også folket her utålmodigt og klagede over, at denne venten og tøven under opholdet på stranden var til liden både for den hjemlige dont, og i det det higede efter at få lov til at vende hjem til sit eget, råbte det efter gentagne rådslagninger på, at der enten skulde gives det lejlighed til at vælge en anden fører for toget, medens kongen var optagen andensteds, eller at der skulde sendes bud til kongen om, at han så hurtigt som muligt skulde skynde sig did med sin flåde[2]. Påvirkede af deres idelige larmen og langvarige råben beslutter da høvdingerne at sende bud til kongen og frembære den fuldt beredte ledingshærs klager for kongens øren. Denne sendefærd blev ifølge hærens valg udført af Olav, den berömmelige konges kødelige broder, dog kun med lidet held. Han kom til kongen med sit følge, forebragte hærens ærinde og fremstillede i et veltalende foredrag grundene til klagerne. Men kongen, der gennemskuede sagen med sit skarpe blik, sendte efter at have trukket forhandlingerne ud gennem længere tid sin för nævnte broder i forvaring til Flandern til den höjædle hertug over Vestlandsegnen, Robert, der var hans pårørende gennem sin datter, nemlig dronning Edel[3]. Hæren gav han ved sendebud underretning om

[1]) 2 Moseb. 32, 1 ff. Ælnod husker fejl i, at det var Israeliternes dyrkelse af guldkalven, der lod dem gå glip af deres ret til at komme ind i Kanaan. Denne straf kom först over dem, da de efter at være blevne bestyrtede ved spejdernes efterretninger vilde vende tilbage til Ægypten; se 4 Moseb. 14, 21 ff.

[2]) Teksten er her mangelfuld, også i Acta Sanctorum (håndskriftet fra Doest); men da denne tekstform dog altid er lidt bedre end de andre udgavers, er den lagt til grund for oversættelsen, dog med rettelser, der skyldes prof. Gertz.

[3]) Grev Robert Friser var Knuds forbundsfælle mod Vilhelm Erobreren. Da Knud havde Olav mistænkt for at ville hindre

sin vilje. Men da høsten stundede til, kommer der atter udsendinge, og hele hærstyrken beder indtrængende om, at han vilde lade dem vende tilbage til deres eget for at varetage den hjemlige gerning og dont; til våren skulde han så atter have hele flåden rede til at drage, hvorhen han bød. Da kongen nu ved de ædelbårnes og stormændenes mellemkomst tillod dette, letter de med glæde ankrene op af sandet, tager de opslåede telte ned, rejser de höje master, udfolder sejlene for vinden, og i det de med gode ønsker for kongen stævner ud på dybet,

plöjer de havet med stavnen, hjembringende opfyldte ønsker[1].

14. Da hæren altså var vendt tilbage til sit eget, kastede den gudfrygtige fyrste ligesom tidligere sig ivrig over sine fromme bestræbelser. Han søgte at forøge folkets ærefrygt for gudstjenesten, han udvidede

---

Englandstoget, og da han ikke turde holde ham i dansk fangenskab, sendte han ham til sin svigerfader. — Knuds adfærd mod broderen må stemples som en grov voldshandling. Selv om Olav har været utilfreds med toget, kunde kongen dog ikke uden videre lade ham gribe og sende ham i lænker og landflygtighed. Endnu mere oprørende bliver det, når man ser, at Knud snart efter indrömmer ledingshæren den hjemlov, som Olav havde været talsmand for. Hos Sakse er der også bevaret et træk, som viser fængslingens uretfærdighed: ingen af Knuds egne Vederlagsmænd vilde lyde hans bud og lægge hånd på Olav; da trådte deres broder Erik (Ejegod) til og overvældede ham med sine kæmpekræfter.

[1]) Det må fremhæves, at Ælnod trods sin iver for at stille Knuds fjender i skarpt lys lader flådens hjemfærd ske med Knuds tilladelse. Man kan da rolig påstå, at således er det gået til, og at de senere fremstillinger, der går ud på, at flåden opløstes uden kongens minde, er falske. Disse begivenheder fandt sted i sommeren 1085.

præstestandens rettigheder[1]. Ved en kongelig kundgörelse, hvori der også indeholdtes straffebestemmelser, fastsatte han overholdelsen af höjtidsdagene og de retmæssige fastetider, således som man ellers overholder dem allevegne i verden[2]. Og alt, hvad der var Gud meget imod, beflittede han sig efter evne på at holde borte. Trælle, der var frigivne eller selv havde løskøbt sig med de midler, de havde erhvervet sig ved deres eget brydsomme arbejde, tilkendte han ved offenlig erklæring deres frihed[3]. Fremmede og udlændinge, hvor de end kom fra, blot de ikke havde gjort sig skyldige i noget, gav han lige ret med de indfødte, og var dette end de danske til had og ærgrelse, så var det efter vor overbevisning ingen-

---

1) Mens Ælnod kun har dette almindelige udtryk for Knuds bestræbelser for at hæve og betrygge præstestandens stilling, har Sakse en fremstilling af de enkelte love, Knud i så henseende udstedte: han gav bisperne rang næst kongens nærmeste frænder og fremfor jarlerne, han unddrog indbyrdes tvist mellem klerke fra de almindelige ting og overlod bispen at dömme i slige tilfælde, han lod bisperne på tinge fastsætte störrelsen af bøder for kirkebrøde, og han tillod bisperne at drage kirkelige forseelser ind under deres egen domstol. Har Sakse ret i dene opregning, hvis mening just ikke allevegne er klar, så har Knud gjort meget betydningsfulde skridt hen imod præstestandens uafhængighed af folket. Dertil kom hævdelsen af præsternes ret til tiende, hvad allerede »lidelseshistorien« har lagt vægt på.

2) Man ser heraf, at Knud myndig har gennemført en hel kirkelig lovgivning. Krænkes kirkens bud om höjtiders helligholdelse og faste, træder *kongen* til og straffer.

3) Forholdet har tydelig nok været således, at selv om trælle havde løskøbt sig eller var frigivne, blev de dog ikke betragtede og behandlede som virkelig frie; der måtte gå tid hen, för de og deres slægt kunde få trællemærkerne afslidte og gælde for frie. Dette forhold kunde let føre til overgreb overfor de ulykkelige frigivne; når Knud værner om dem, har han her været den kristelige humanitets bannerfører.

lunde Gud imod[1]. Oprørernes halsstarrige trods enten mod Guds eller lovens bud undertrykte han, og med den kongelige retfærdigheds spir søgte han at betvinge deres uböjede nakke[2].

15. Men opirret herved frygtede fromhedens modstander, sandhedens og dydens fjende, at tallet på hans følgesvende på den vís dag for dag skulde svinde ind, og han tog da sin tilflugt til mange forskellige rænkespils koglerier. Og for at bringe forstyrrelse ind i denne så store gudfrygtigheds tider og få folket, som nu endelig ved den fromme fyrstes snilde bestræbelser var lige ved at underkaste sig Gud helt, til snarere at synke ned i hans egen ondskabs svælg, udspændte han listige snarer, i det han går omkring som en brölende løve, søgende, hvem han kan opsluge[3]. Og ligesom han i fordums dage ved hadets gift havde rejst ypperstepræster, Farisæere og lovlærere mod selve sandhedens kilde, for at den énfoldige hob af dem kunde hidses til at fordömme livets skaber, således opægger han nu ved sin gamle træskheds brod både de ældre af år og de fremragende i magt såvel som også dem, der ved tungefærdighed og dristighed var rede til alt, både ret og uret, til modstand imod den gudfrygtige

---

[1]) Også denne foranstaltning er human, idet den ophæver den retsløse stilling, hvori fremmede hidtil havde været; tillige var den gavnlig for landet, da derved udlændinge i höjere grad kunde komme til Danmark og bosætte sig der og således give handel og håndværk opsving.

[2]) Knud har været myndig og streng på de områder, hvor han kunde dömme, særlig i spörgsmålet om, hvorvidt domfældte skulde have »fred« (tilladelse til at blive i landet). Knuds store gaver til Lunds domkirke var til dels gods, som domfældte havde måttet give ham for dermed at tilkøbe sig »fred«.

[3]) 1 Pet. 5, 8.

fyrste, opflammer dem ved sine ophidselser og gör dem derved tilböjelige og beredte til alskens synd: ædelbårne og menige ægger og væbner han ved sine sædvanlige ophidselser til at udslette mindet om den retfærdige mand af jorden. Således smittes næsten hele folket i landet af hans træskheds gift, og hildet i hans ondskabs snarer bliver det rede til enhver forbrydelse: vrangsindede sænker de blikket mod jorden og skyer at se mod lyset[1] for ikke at skulle nødes til at vende deres fjed bort fra ondskabs sti. Derved får de lod og del med dem, om hvem den guddommelige visdom vidner, at Gud tvinger dem til at vige fra sig[2].

16. Men for at gå videre i vort emne: de kongelige ombudsmænd eller fogeder beflittede sig mere end billigt var for at yppe retssager i hobetal, de brugte altfor svære lodder på deres vægtskål, satte alle tings værd lavt og, for at udtrykke mig i menigmands mål, lod en øre knap gælde en ørtug; de böjede retten, fortæller man, og søgte med vold og magt at kue ædelbårne lige så vel som menigmand[3]. Ved disse

---

1) Jfr. 1 Moseb. 4, 5 f.

2) Matth. 25, 41.

3) Kongens ombudsmænd er vel de såkaldte kongsbryder, der havde sæde på kongens gårde og i alle måder varetog kronens interesser. De inddrev særlig kronens tilgodehavende, enten det nu var de sædvanlige ydelser eller det var bøder, der skulde udredes i kraft af tingdomme eller i kraft af kongens egen dom, i det Knud, med rette eller urette, tydelig nok har udøvet nogen domsmagt. Ligeledes skulde de på kronens vegne rejse sag mod dem, der forbrød sig mod styrelsen. Ælnod tilstår rent ud, at de brugte påskud for at komme folk til livs med disse retssager, og at de ved indkrævning af tilgodehavende, snarest vel bøder, dristede sig til falsk vurdering og voldsomme overgreb. Selv giver han os klar forestilling om forurettelsens omfang. En øre

menneskers utålelige overgreb ophidsedes overmåde mange af de ældre, alle opflammede både af vrede og had, og rettede deres tanker og våben til angreb på den kongelige fyrste; de sendte budstikken rundt omkring til alle kanter og stræbte efter at lade såvel ham selv som dem undgælde for den uret, der, efter hvad de mente, var tilföjet alle. Disse ugudelighedens og afsindets talsmænd spreder sig da og ophidser ikke blot dem, hvis hu iforvejen var rede til forbrydelser, men også dem, der var enfoldige og skikkelige af sind, for at øge tallet på dem, der havde del i forbrydelsen, og overalt helt at ødelægge sandhed og retfærd. Ak, hvor smerteligt! Uretten rejser sig til overmål, kærligheden bliver kold[1] og svinder hen; retten trædes under fødder, og uretten sættes til höjbords. Folket hidses til alskens forbrydelse, og som et rovlystent vilddyr higer det efter at stille sin törst i kongens blod; med våben hærder det sin arm, med grumhed sin hu, og ak! det er kun bange for, at der skal gå for lang tid hen, för det får øvet sin forbrydelse, og at dets rasen skal lægge sig, för den fuldt ud får udført hele uretfærdighedens værk.

Men hvor stævner den rasen hen, hvad vil dog den voldsfærd,
at nu folket i fnysende trods sig rejser mod drotten?
Se dog, du rasende hob, hvad følger du deraf vil høste:
Sot skal hjemsøge landet, og kvæget skal segne for sygdom,
oksen svigte dig skal, og koen ej hjælp skal dig yde!
Sparsom høst skal marken dig give, så gold og forbandet,
næppe en ager skal yde det korn, der bruges til udsæd.
Agern skal fattes i skoven[2], og græsset skal visne på vangen,

---

bestod nemlig af 3 ørtug; kongens mænd har da knap ladet tingene gælde en tredjedel af deres virkelige værdi. (1 ørtug bestod af 10 penninge, den eneste møntsort, der virkelig udmøntedes).

[1]) Matth. 24, 12.

[2]) Agern havde stor betydning som svineføde.

mælkens rigdom og honningens sødme skal begge dig glippe;
kvæget skal styrte for føde, og fisken i strömmen skal uddø.
Hård skal hungeren mennesker hærge og lægge dem øde.
Og mens du nu for din egen drot ej nakken vil böje,
skal du med tiden i støvet ligge for Helvedes fyrste.

17. Efter at kongen i de sydlige dele af landet hinsides den ström, som kaldes Limme[1], på sædvanlig vís havde fuldført de kongelige hverv[2], drog han til det kystland, der på dansk mål hedder Vendle, hvilket betyder »foranderlig«[3], og der besluttede han at tage bolig i den kongsgård, som har navn efter en fordums dronning på det sted, Burlina, men nu med ændret selvlyd kaldes Börglum[4], for at dvæle der nogen tid med den kongelige hird. Samtidig bød han de kongelige fogeder at forfølge og undersøge retssagerne. Ophidsede ved hans komme flokkes både ædelbårne og almue i hobetal ved de forsamlinger, hvori de holdt

[1]) Limfjorden. De langstrakte fjorde regnedes for floder eller strömme. Langt ned i tiden siges det således om Slien.

[2]) De kongelige hverv var i hvert herred at holde ting og forestå retsplejen. Knud har endnu kunnet virke i fred i den sydøstlige del af Vendsyssel: Kjær herred langs med det østlige af Limfjorden og Jerslev herred (så temmelig svarende til det nuværende Dronninglund herred) nord derfor.

[3]) Det var ifølge Ælnod blot Vesterhavskysten, der hed Vendle, men denne gav navn til det hele syssel. Ælnod selv bruger ikke navnet Vendlesyssel. Islænderne kaldte Skagen og Vendsyssel for Vendilskaga. Når Ælnod tyder Vendle som »foranderlig«, udleder han det af »vende«: kysten vender sig, böjer om fra Vesterhav til Skagerak og skifter dermed karaktér.

[4]) Börglum har været en anseelig kongsgård. Nogen tid efter at Ælnod skrev (i alt fald inden 1139) blev den omdannet til et kloster for Præmonstratenserne. Dette kloster havde stor anseelse, ikke mindst derved, at Vendsyssels biskop kårede det til bispesæde, så at munkene udgjorde hans domkapitel. En dronning »Burlina« kendes ikke andenstedsfra. I kong Valdemars jordebog skrives navnet Burlun.

deres ugudelige rådslagninger, og indbyrdes hidser de hverandre til uret, i det de regner det for en skam at underkaste sig kongens bud og holde sig selv for ringere end den kongelige majestæt. Og i det de således spinder rænker mod hans magt, sætter de sig altså op imod Gud. Thi, som den sanddru apostel siger, den, der modstår øvrigheden, modstår Guds ordning[1], og derfor regnes de til hans slæng, som blev styrtet og faldt fra himlenes tinder ned i Helvedes dybder, fordi han ikke vilde være Gud underdanig.

18. Kragestrand hedder det sted, hvor hele uretfærdighedens skare stævnede sammen med forgiftet sind og væbnet arm[2]. Dér holdt de forsamlinger til rådslagning både dag og nat og spandt rænker mod den gudfrygtige fyrste; samdrægtige stod de på, at de enten vilde drive ham ud af deres enemærker eller, hvad der er syndigt blot at sige, udslette ham af de levendes land. Da bestemmer kongen en dag, på hvilken han selv vil se til deres møder, og skrider så på denne dag med sine mænd ind i mængdens forsamling; men da han mærkede mængdens trods og opsætsighed, trak han sig tilbage til det sted, hvor hans folk var, for at overveje sagen. Dér måtte han nu på

---

[1]) Rom. 13, 2.

[2]) Kragestrand var $2^{3}/_{4}$ mil nord for Börglum, ved Vesterhavet, op imod Hirtshals. Endnu i slutningen af 17. årh. var det en ladeplads; i forrige århundred omtales det som et sted, der har haft mange gårde og huse, men nu er øde og tilsandet, og i vort århundred synes endog navnet at være forsvundet. — Der kunde måske også være tænkt på et sted, meget nærmere Börglum, ved navn Kragesig (»sig« = dam, sump), idet Ælnod da skulde have skrevet »Pontus cornicus« for »Pon*d*us cornicus« (det oldengelske ord »pund« svarer ganske til »sig«).

grund af de rasende menneskers ustyrlighed nöjes med at træffe nogle ganske få anordninger, han havde sat sig for at besörge, og da han ønskede at dæmpe den forsamlede oprørerskares rasen og tillige vilde sörge for sin egen og sine folks sikkerhed, kom han til den overbevisning, at han burde forlade stedet i henhold til det bud af Herren: »Når de forfølger jer i én stad, da flygter til en anden[1]«; og for at røret ikke skulde blive stærkere, satte han sig for at tage derfra i al stilhed.

19. Efter at have forladt de nordligste egne drog han da til vestlændingernes område[2], og efter at have ladet de tro og lydige undersåtters skarer, som flokkedes om ham, gå til det sted, som fra gammel tid til den dag i dag kaldes Agersborg, det er »byen på ageren«, tog han selv ophold ikke langt derfra hos den ærværdige biskop Henrik i en nærliggende gård der på stedet under hans bispedömme for at dvæle der nogen tid med et stort følge[3]. Men såsnart kongens

[1]) Matth. 10, 23.

[2]) De sydvestlige egne af Vendsyssel hen imod Thy.

[3]) Agersborg (i vor tid i reglen skrevet Aggersborg) yderst på den brede odde, som fra Vendsyssel går ud i Agersund, var en kongsgård, der beherskede færgefarten over Limfjorden. Voldstedet har, som det endnu ses, et omfang af 5—6 tønder land, hvortil kommer en »forborg« mod nord. Af Ælnods skildring af kampen ved Agersborg (21) må man næsten tro, at der allerede da har været en sådan forborg, dog ikke den, hvis kampestensfundamenter endnu er til som grundlag for den nuværende Aggersborggårds mure. Agersborg, som blev hærjet efter Knud d. helliges flugt, har også senere lidt brand og ødelæggelse, både under den jydske adels rejsning mod Valdemar Atterdag og under bondeoprøret mod Kristoffer af Baiern (1441), hvorefter borgen ikke mere synes at være *rejst*. — *Den* nærliggende gård, hvor Knud selv tog ind med

bortrömning blev almindelig kendt, styrtede røverskarerne hobevis ind i kongsgårdene, kastede kongsbryderne dér ud af husene, ransagede og undersøgte alt med griske blikke og røvede alt, hvad de kunde nå med hænderne; levningerne af ydelserne til kongens bord, som de ikke kunde sluge og hugge i sig, trampede de ned med fødderne, og som svin rodede de op i alt[1]. Og hvorfor gå videre? Hele den samlede mængde begiver sig på vej, bestyrket i sin ondskabs rådslutning, som det læses hos David[2]; nogle forfølger kongens spor til fods, andre til hest, i det de ved udstedt kundgörelse fastsatte, at de enten vilde udslette mindet om den gudfrygtige fyrste af jorden eller også styrte ham fra hans retmæssige kongedömme.

Men da den ærværdige biskop, der, som vi ovenfor har sagt, på den tid havde den berömmelige konge hos sig som gæst, fik nys om, at den rasende hob nærmede sig, hvad der ikke kom ham uventet, gik

---

sit egenlige følge (sine Vederlagsmænd), må have været Biskopstorp, det nuværende Bejstrup, så at Ælnod atter her har omskrevet et dansk navn. Knytlingasaga lader med urette Sjörring i Thy være skueplads for det bevægede optrin.

1) Når kongen kom på gæsteri til en egn — under almindelige forhold hvert 3dje år —, ydede bønderne i hvert herred ham naturalier, det såkaldte »nathold«, til to nætters (døgns) ophold. Efterhånden omsattes naturalierne i penge; det var således gennemført for Vendsyssels vedkommende i Valdemar II's tid, da jordebogen blev forfattet. Ydelserne blev bragte til kongsgårdene, hvor kongens bryder eller fogeder tog imod dem. I de år, hvor kongen ikke kom, synes befolkningen at have bragt mindre leveringer af fødevarer (»stud«). Til kongens forsyning var der altså nu indsamlet forråd, som bønderne røvede. De kongsgårde, de har stormet, må være Börglum og, om vi tör følge Valdemars jordebog, Hjörring i Vennerbjærg herred, Udholm i Hvetbo herred og Ulveskov.

2) Fri hentydning til Salme 20, 5.

han med nogle forstandige mænd den oprørske hær imøde og formanede dem med rolig og sindig tale til at opgive den ustyrlige voldsfærd, som de havde begyndt på i kraft af en alt andet end fornuftig beslutning, og foreholdende dem, hvad der var ret og hvad uret, advarede han dem med stor veltalenhed mod at göre sig til niddinger for hele verden.

20. Men såsom nu Guds ånd var veget fra dem, hvem al sandheds uven og fromheds fjende havde fyldt med oprørets uro og forstyrrelse — thi Guds ånd kunde ikke hvile over de urolige og lidenskabelige mennesker —, så gik det dem som Jøderne: ligesom det nemlig i sin tid skar dem i deres hårde hjerter, da de ikke kunde tåle, at Stefanos viste dem deres fejl, og de skar tænder mod ham[1], således fnyste disse nu imod den ærværdige biskops råd og larmede og råbte vanvittigt; alt stormede de hovedkulds frem for at angribe den ærværdige biskop, med spydene piskede de strandsandet op, deres stemmer skingrede gennem luften, og for at ikke almuen skulde falde til föje ved hans sandhedstale og nyttige råd, trængte de ind på den med ivrige advarsler og stillede den alskens ulykker for öje[2].

21. Således afviste den oprørske hob hånlig den höjfornemme mands formaningsord og ringeagtede hans fromme påmindelser, og for nu at vise, at det var alvor med den onde tale, ilede den — i det de vilde

[1]) Apostl. gern. 7, 54.

[2]) Mødet mellem biskop Henrik og Vendelboerne må have fundet sted ved Vesterhavet, omtrent der, hvor nu Øster og *Vester Hanherred* støder op til hinanden.

skarer stadig voksede, som de fór frem — rede til alskens forbrydelse hastig mod den ovennævnte borg, hvor kongens skattefogeder eller bryder havde sæde[1]. De higede også efter at få rygtet om den voldsfærd, de havde indladt sig på, udbredt derfra over hele Jylland. Og for nu hastig at komme til sagen, så vilde man være bleven slagen af målløs rædsel ved synet af de afsindige menneskers angreb; nogle trækker de nøgne ud af deres senge, andre klynger de op udenpå dörene, atter andre kaster de i vandet; ja selve høvdingerne opsøger man allevegne og står dem efter livet, i det man snart spærrer dem vejen til flugt med våben, snart møder op udenfor deres döre med fjendeskarer, væbnede med sværd. Her kommer det da til kamp mellem begge fylkinger: den ene retter angreb udefra, den anden søger indenfra at værge sig og sine. Og mens nu de sammenstimlendes mængde stadig vokser, springer nogle af kongsmændene, endogså berøvede deres klæder, ganske nøgne frem mod fjendens våben; andre synker sårede til jorden, næsten som sønderflængede af vilde dyr, adskillige frelser sig ved flugt, efter at endogså husene er fuldstændig ødelagte. Derefter søger hver især til de nærmestliggende skjulesteder, nogle får skibe sat i søen og unddrager sig således de fremstormende angriberes raseri. Hidindtil var kun kongen med sine mænd sat over strömmen bort fra denne kamptummel[2]. Efter at nu alle, såvel

---

1) Agersborg.

2) Da kongen af biskop Henrik har fået nys om, at oprøret ikke lod sig dæmpe, og at hæren nærmede sig, har han skyndsomst forladt Biskopstorp og er sat over Limfjorden for ikke at blive afskåren fra flugten syd på. En del af hans mænd har skullet værge Agersborg, dels vel for at forsvare kongens god, dels for at standse oprørerne og hindre dem i at sætte over fjorden. Imidlertid viser Ælnods skildring, at

kongens ombudsmænd som også deres huskarle, var jagne bort derfra, bliver der vendt op og ned på alt bohave, sovekamrene bliver ransagede, hver enkelt mands kammer bliver nöje undersøgt, gæsteværelserne bliver gennemstøvede, selve kongehallen bliver gennemrodet; og i deres frække begærlighed kappes de om, hvad hver især af de griske røvere kan rive til sig, hver grådig slughals hugge i sig, således at endog selve ransmændene kommer i kiv med hverandre. Allehånde uædle og rovgriske mennesker beriger sig ved denne lejlighed, i det de ædelbårne af fjendehæren berøves deres fædrene ejendom, og andre plyndres for det, som de havde vundet sig med såret bryst[1].

22. Dreven frem af sin egen halsstarrige trodsigheds Furier higer da oprørsstimlen efter at fordrive al ret og retfærdighed fra sit område; og ved ilbud, der under Djævelens ledsagelse ret med vindens fart flöj rundt omkring til alle sider og meldte både om dens raseri og afsind, bestræber den sig for, at der ikke skal lades nogen i live, som kan laste den for dens onde gerninger. Men ligesom barmhjertigheds mester græd over Jerusalem med dets døtre[2], fordi det ikke kendte de hjemsøgelser, der skulde komme over det, og som han forkyndte[3] — det Jerusalem, der efter Farisæernes råd og de skriftkloges tilskyn-

---

kongsmændene på Agersborg er blevne overrumplede, måske i den tidlige morgenstund, mens de fleste endnu var i sengen. Rimeligvis har Vendelboerne brudt hurtig op i håb om at overrumple kongen selv, i det de måtte tro, at han var taget ind på kongsgården.

[1]) altså ved tidligere krigstog, som bytte eller kamplön.

[2]) Luk. 23. 28.

[3]) *Luk. 19. 41.*

delse mange gange lagde råd op mod ham, den evige barmhjertigheds kilde, — således kunde vel også nu med fuld föje mangen en barmhjertighedens herold græde over dig, Jylland, på grund af den voldsfærd, der øvedes af dine indbyggere, da de forfulgte den Guds mand efter tilskyndelse af retfærdigheds fjende, i det han måtte forudse de ulykker, der for denne voldsfærd en gang skulde komme over dig, men foreløbig var skjulte for dine öjne[1], når han så, at du kun troede på det nærværende og så lidt som vel muligt fæstede lid til det, du ikke så, men som endnu blot lå i fremtidens skød. Derfor sömmer det sig vel her at tiltale dig med denne klagesang:

Jylland, hvorfor står du dog den retfærdige mand efter livet,
fjendsk mod de gode? hvi slutter du pagt med Helvedes fyrste,
drevet af Furier frem? hvi vil du, som han i sit hovmod
selv jo forvoldte sit fald fra himmelens knejsende tinder,
således også bortstøde dit held fra den jordbund, du ejer,
så at på én gang du rasende er og nåden berøves?
Sig og: hvorfor vil dog så stor en beskytter du drive
bort fra dit eget land? og hvorfor fuldbragte du ikke
det, som du stunded imod, den gang du fuldbringe det kunde?
Thi da kunde i senere tid den retfærdiges ære,
alt som den steg, med rædsel dig slå og, medens den böjed
ned dig i støvet, forskaffe dig lindring; da kunde du vandre
hen til hans grav, og dér, når klarlig du skued hans jærtegn,
ære og herlige ry, din egen brøde erkende;
vaklende fremad på nøgen fod du ham kunde dig nærme,
trædende ind ad hans hellige dör med sønderknust hjerte,
lægge den gamle dragt og i retfærds klædning dig hylle[2];
løfte du kunde i bön mod himlen de udstrakte arme,
væde dit ansigt med gråd og slå dig med hænder for brystet,
böje dit knæ og bede om nåde for hvad du har syndet,
mens du bebrejded dig selv din udåd og martyren yded

[1]) Luk. 19, 42.
[2]) Jfr. Matth. 22. 11 ff.

skyldig ære og tak og begræd den gerning, du gjorde[1].
Men, o Jylland, hvad *du* i dit hovmod vrager at have,
det har det herlige Fyn, som har kappedes med dig, nu vundet,
og, om det end har fuldbragt den onde dåd, du begyndte,
glæder det sig dog nu ved de herlige jærtegn, som virkes,
dem, det har stadig for öje og ærer med iver til gengæld;
thi med et sønderknust hjerte, med blikket sænket mod jorden,
ansigtet vædet af gråd og næveslag rettet mod brystet,
dertil med böjede knæ i sorg for den udåd, det øved,
beder det nu til ham, hvem i oprør det för havde myrdet,
at han vil være det huld og barmhjertig; sålunde det sletter
hele sin gamle syndeskyld ud ved de stadige bönner[2].
Også hans helligdom dér beriges med gyldene gaver;
kostbare smykker af rødgule malm her glimrende stråler,
derhos safrangul silke og perler og skönne juveler[3].
Mængden strömmer herhid, her frommede glæder den nyder,
jublende over, at nu den har fundet en hellig beskærmer;
orglers sødttonende klang med yndige flöjter sig blander,
cithren med plektret de slår, mens dejlige hymner de synger:
Alt dette driver du fra dine kyster, slagen af vanvid[4],
Fyn mon stige ved ejet af det, ved hvis tab du vil synke!

---

[1]) Det er en ægte middelalderlig tankegang: Ælnod bebrejder Jylland, at det ikke, når det endelig higede efter Knuds død, har slået ham ihjel på egen grund, hvorved hans helligdom vilde have fået sin plads blandt Jyderne og særlig vilde være bleven til frelse for dem, mens nu Fyn fik det kostbare bytte. Jfr. ovenf. s. 54, hvor det siges, at Gud ved ikke at lade Knud drage til England vilde forbeholde Danmark hans martyrium med dets velsignelse.

[2]) Der har tydelig nok endnu på Ælnods tid været en vis modsætning mellem Jyder og Fynboer i spörgsmålet om godkendelsen af Knuds hellighed. Skönt en del Jyder, vel snarest præster, allerede havde tilskyndet til skrinlæggelsen 1095, har der dog været mange, der fremdeles ikke vilde godkende hans hellighed.

[3]) Her er ment Hellig Knuds skrin, der var udstyret på det prægtigste med forgyldte beslag og en mængde helgenbilleder, og hvori helgenlevningerne lå indsvøbt i silke, som Ælnod også senere fortæller det. Særlig kan det her fremhæves, at der virkelig er fundet safrangult silketöj med blåt mønster, forestillende fugle, kors og hjerter. Der er også tænkt på de gaver, der blev ofrede på alteret.

[4]) Det er atter Jylland, som tiltales.

Dog dette vil vi nu gemme til dets plads i tingenes række; nu vil vi lade det fare og skildre begivenhederne efter deres steder og tider[1].

23. Der er omtrent midt i Jylland et meget navnkundigt sted, som dels på grund af sin höje beliggenhed, dels fordi der her i gamle dage hyppig har været holdt ofringer, eller også til minde om en fordum höjt anset stedlig afgud ved navn Vig, [eller fordi der har stået et slag her,] på dansk tungemål kaldes Viberg, det vil sige »Vigs höj« eller »kampens bjærg« eller »offerbjærg«[2]. Dèr samles hyppig store skarer fra hele Jylland, dels for at forhandle om de fælles anliggender, dels for at drøfte, hvorvidt lovene er retfærdige eller endnu gyldige, og tillige give dem fasthed. Og hvad der dér er blevet fastslået med enigt samtykke af den forsamlede mængde, kan ikke ustraffet sættes ud af kraft i nogen egn af Jylland[3].

---

1) Skönt disse linjer hos Ælnod også er vers, gengives de dog her i prosa, da de ellers vilde svække digtets virkning. På denne måde bliver overgangen til det følgende også naturligere.

2) Viberg er virkelig fra ældgammel tid byen Viborgs navn; det fremgår bl. a. af indskrifterne på de ældste Viborgmønter og af Adam fra Bremen. Ælnod forklarer först den sidste del af navnet: berg = bjærg, höj. I sine tydninger af förste del sammenblander han dansk og angelsaksisk. Navnet kommer af det olddanske wí, et til gudsdyrkelse indviet sted; det kendes i andre sammensætninger (Viby, Odinsvi) og findes på to sønderjydske runestene og Glavendrupstenen fra Fyn. Dette ord har Ælnod tænkt på, da han gengav Viberg ved »offerbjærg«. Den anden tydning røber Angelsakseren, for hvem »wîg« ikke blot var »helligdom«, men også »gudebillede«; når han gör det til et navn, har det næppe nogen hjemmel. Ved den tredje tolkning har Ælnod brugt ordet vig, oldengelsk wig, kamp.

3) Mens Ælnod tidligere har omtalt en kongelig lovgivning, berører han her den folkelige. Mens den kongelige gælder for hele riget (Knuds kirkelige love, lovene om frigivne

24. Hertil kom den herlige helt med de mænd af hirden, som var tilbage; og da han her efterforskede, om han kunde finde nogen, der endnu bevarede sin troskab imod ham, var det langtfra, at han fandt nogen, ja han mærkede endog, at der var lagt rænkefulde snarer for ham. Thi dreven af Helvedes Furier havde, således som vi ovenfor har víst, almuen fra Nord, der skönnes at have været ophav og kilde til denne forbrydelse, allerede udbredt sit vanvids faner ved de budskab, den havde sendt omkring, og den levnede ikke nogensteds den gudsfrygtige fyrste noget tilflugtssted. Ak, mens ræve har huler at ty til, og himlens fugle fletter sig reder, hvor de kan søge ly, har de, der tjener Menneskens Sön, det er Jesus Kristus, ikke det, hvortil de kan helde deres hoved[1]. Herfra drog han med sine folk uden kamp til havnestaden ved den fjord, som hedder Sli[2], for ad søvejen at drage til Fyn med sit følge, der var udmattet af den lange flugt gennem landet.

25. Da man nu i hast havde gjort nogle snekker klare til at sejle og samlet, hvad man havde behov, forlod den herlige fyrste fuldstændig de rasende Jyder så vel som selve Jylland, og med sine huskarle og

---

trælle og om fremmede), gælder folkets beslutninger på landstingene kun vedkommende landsdel. Viborgtingets beslutninger havde kun lovskraft for Nörrejylland, men der var de også urokkelige. Ælnod hævder derfor, at ingen enkelt egn (intet herredsting) kunde sætte sig ud over landstingets bestemmelser. Som Viborg var tingsted for Nörrejylland, var Urnehoved det (i det mindste senere) for Sønderjylland, Ringsted for Sælland, og Lund var Skåningernes fælles tingsted.

[1]) Matth. 8, 20.

[2]) Der skulde stå Slesvig eller Hedeby, som ligger inderst ved Slien.

svende, som snart skulde prøves i ny kamp, drog han over de urolig bølgende havbugter og lander ved Fyns land[1]. Dér søgte han hvile og tryghed for dette liv, men fandt den ikke, hvorimod han opnåede at smykkes med den evige saligheds palme og en uforgængelig ihukommelse af den herlige sejr, han vandt. Dig var det nemlig, du gamle frister, der ved din ondskabs kunstgreb og ophidselser med Guds tilladelse fuldførte alt dette, mens han selv vendte det til det bedste, du, som én gang var hædret og herlig, men for dit grænseløse hovmods trods blev slynget ned fra himlens tinde[2] og senere i en slanges skikkelse med guddommens minde fristede vore förste forældre! Intet under da, at du nu indenfor et enkelt riges enemærker opstiller efterstræbelsens snarer mod en Guds mand, når du dog daglig over hele verden lægger hindringer for de troendes fjed og til din fordömmelses höjmål samler hob på hob af dine mangfoldige hjælpere, der skal opbrændes med dig i den evige ild[3]. Far da i din ugudeligheds tjenere, hids dem mod Guds tjener, udrust dem med kræfter, rejs deres mod, væbn deres arm, opstil dine snarer, saml din forbrydelses fæller i tætte klynger, for at ihukommelsen af den berömmelige fyrstes sejr kan vinde des mere glans, jo grummere hans avindsmænd raser imod ham!

26. Og for at nu det guddommelige forsyns rådslutning snarlig skulde fuldbyrdes, så gik der, så snart

---

1) Sakse fortæller, at Knud lod Edel og deres lille sön blive i Slesvig og bød dem drage til Flandern, hvis det gik ham ilde.

2) Her hentydes til den apokryfiske litteratur. Se dog ogsä 2 Pet. 2, 4. Juda 6. Jfr. tillige Jes. 14, 12 ff. Hezek. 28, 14 ff.

3) Matth. 25, 44.

kongens komme havde rygtet sig, bud på bud både dag og nat omkring til alle sider; almuen samler sig i stort tal og oplægger uretfærdigheds råd i forening; og med al mulig iver og hast enes de om, at også de vil udjage den gudfrygtige fyrste af deres land eller — ja, det er synd blot at nævne det — udslette ham af de levendes tal. Fulgt af sine Vederlagsmænd drager han til hovedstedet for sin kamp såvel som for sin sejr og hvile, nemlig Odins vi[1], ligemed med sin broder Erik, senere berömmelig konge[2], endvidere den navnkundige Sven[3] og Benedikt, hans fælle i trængsel og strid. Dér vilde han afvente sagernes gang og tillige overveje, hvilken beslutning han skulde tage om sig og sine.

Men oprørshæren vokser dag for dag, og de bud, den sender til kongsgården, er mere spejdere end forligsmæglere. På enhver mulig måde søger den at skaffe sig oplysning om kongens hensigter og sætter al sin kraft ind på at få ham slået ned med samt hans

[1]) Odins vi, den gamle form for Odense, kendes også fra de ældste mønter og fra Adam af Bremen. I Odense var der fra gammel tid en kongsgård. Den må have ligget nær ved Albanskirken, der lå lidt nord for den nuværende St. Knuds kirke.

[2]) Erik Ejegod, konge 1095—1103.

[3]) Hvem der menes med den navnkundige Sven, er ikke sikkert. Efter den plads, han har fået mellem to af Knuds brødre, må han også have været en af Svenssönnerne. Vi kender den Sven, der ved budskabet om kong Erik Ejegods død skyndte sig til Viborg ting for at blive valgt til konge, men døde undervejs. Intet tyder imidlertid på, at han har fortjent betegnelsen navnkundig. Derimod finder vi i flere af udlandets krøniker en fortælling om en dansk kongesön Sven, som drog afsted for at forene sig med den store korsfarerhær, men i Lilleasien faldt for Seldsjukernes våben under et natligt overfald. Fortællingen viser sig at være noget udsmykket, men tör dog antages at rumme en historisk kerne. Er det denne Sven, der har været tilstede i Odense i Juli 1086, forstår man, at Ælnod af hensyn til hans senere korsfarerry kalder ham navnkundig.

følge. Dér gik nu oprørets leder og forræderiets ophavsmand, Piper[1], der havde den störste anseelse blandt Fynboerne og var en snu og veltalende mand, med svigefuld hu til den troskyldige fyrste. Og for at skaffe sin svigefulde tale des mere tiltro skjuler han ikke den vanvittige hærskares afsindige beslutninger; dem lover han dog, at han nok skal få betydelig mildnede ved selv at göre mange indsigelser derimod. Han fik nu sæde ved kongens bord, ja endda nærmest ved hans side, for at det skulde gå, som David siger: »Den, som åd mit brød, har løftet sin hæl imod mig«[2]. Thi efter at han ikke blot havde mættet sig ved kongens mad og beruset sig i hans bæger, men også var bleven hædret med gaver af ham, bar han sig ad som forræderen Judas gjorde mod sandhedens mester, da denne rakte ham brødet, dyppet i suppen, med de ord: »Hvad du gör, det gör snarlig«![3]: Han gav sin konge fredens kys med hyklerisk og giftfyldt hjerte; og ligesom Judas solgte lysets ophav og barmhjertigheds lærer til Farisæerne for sølvpenge, således handlede også han: i det han forlod dagens lys, det vil sige: kastede troskabs ærlighed bort og derimod hildede sig i troløsheds mörke, ilede han de fjendtlige skarer imøde for til dem, således som natten til natten, at melde, ikke kundskab[4], men dårende tale om det, han havde hørt af kongen, ikke således, at han åbenbarede hans ord, men fordrejede dem; derhos udvikler han for dem, ved hvilken list de skulde besnære ham.

---

1) Knytlingasaga kalder ham Eyvind Bifra; den sidste del af navnet er vel ikke andet end fordrejelse af Piper. Sakse kalder ham Blakke, et almindeligt dansk navn, hvori man tillige kunde lægge symbolsk betydning.
2) Joh. 13, 18; jfr. Salme 41, 10.
3) Joh. 13, 27.
4) Genklang af Salme 19, 3.

Ak, du usalige dåre, du afsindige, hvis forstand er lammet! forgæves opdynger du værk på værk af ugudelighed, i det du jo kun til forøgelse af den skændsel og afsky, der vil ramme dig selv, skal udbrede den mands berömmelse videre i verden, ham, hvem du nu forfølger sammen med dem, du har i ledtog med dig: thi du rødmer ikke ved at forråde hans liv, hos hvem du lige forinden har været gæst. Hvorfor brugte du ikke korsets tegn til værn imod den skrækkelige, den afskyelige fjende, som stod ved din side? Hvorfor så du ikke i tide til sværdet, der allerede hang over dine skuldre? Og kunde kongens venlighed, da han gav dig plads ved sit bord, og den ære, han viste dig ved at skænke dig sine gaver, ikke kalde dig tilbage fra niddingsværket, hvorfor stod da den evige vanære og den stedsevarende skændsel, der vilde komme over dig for din uudsigelige synd, ikke klart for din tanke, som jo dog var indsigtsfuld og kløgtig? Endnu var jo din mave udspændt af maden og dine öjne som drukne af vinen, du havde endnu ikke fået den nydte spise fordöjet; og dog hidkaldte du allerede nu de fjender, til hvem du vilde forråde din fromme bordfælle. O, du skamløse menneske, blottet for al fromhed og retskaffenhed, du, som bör mødes med tilråb af afsky fra hele verden, og som fremfor nogen anden har fortjent at overantvordes til underverdenens mörke og Helvedhundens gab! O, du usaligste mand! du har víst dig slettere end Annas, værre end Kajfas, grummere end Pilatus. Thi da Jøderne tilråbte denne, at Jesus skulde korsfæstes, tog han et fad vand ikke just i den hensigt at tvætte hænderne for smuds, men snarere for både i ord og handling at fralægge sig del i den retfærdiges blod. Du derimod, som lod dig drive af vild grumhed, og som var befængt med ugudeligheds

gift og helt trylledrukken af det bæger, der raktes dig af al ondskabs ånd, du ikke alene undlod at holde den ukyndige almues vilde frækhed i tömme, men du hidsede den endog til hurtigere at fuldføre sit onde forehavende. Og det var ikke frygt for kejseren, som drev dig[1] dertil, men det var den gamle fristers indskydelse, som du lod dig ægge af, og hensynet til ham, som bor i himlen og fra det höje skuer ud over alt, holdt dig ikke tilbage fra niddingsværket. Thi ligesom den ugudelige Judas fordum ved at give vor Herre Jesus et kys tilkendegav Jøderne, hvem de skulde gribe, således førte du på lignende vis folkets stormløb frem mod den Guds mand. Og derfor, som Judas siden lod livet ved strikken, således skal du snarlig, opfyldt af Djævelen, afbide din egen tunge[2], og når sjælen forlader din forbryderske krop, skal du lide den straf, du fortjener, og nedstyrtes til Helvede for dér at opsøge ham, der lider samme straf.

27. Oprørerskaren følger nu denne sit vanvids fører[3] og iler i hobe og tætte klynger hen mod det sted, hvor kongsgården ligger, rede til at styrte sig i alskens uret. Hestenes vrinsken, folkeskarernes larm, våbnenes klirren stiger höjt op i luften. Jorden ryster under deres løben og fremstormen. Støvet hvirvler op fra jorden, spreder sig höjere og videre ud i luften og fremkalder, skönt det endnu er höjlys dag, öjeblikke så mörke som natten. Støvskyernes tætte mörke blinder öjnene på dem, der allerede var forblindede i deres

[1]) således som Pilatus.

[2]) Se det følgende kapitel, hvor Ælnod fortæller om Pipers død.

[3]) Piper.

sind. Men da vespertiden stundede til[1], gik den fromme helt over i den nærliggende kirke, der var indviet til den dyrebare martyr Alban[2], for at høre vesperbönnen og for at befale sig og sine til Herren, al verdens skaber. Og med ham gik de, der tog del i hans strid og, som man har ret til at tro, også fik del i hans lön. De andre søgte skjul, hvor de kunde finde det, og sörgede for at redde det jordiske liv[3].

Fjendens hær strömmer nu til allevegne fra og stimler sammen, bryder ind og bemægtiger sig både kongens bolig og hal[4]. Nogle søger endog med deres mænd at trænge ind i helligdommen, hvor den gudfrygtige fyrste var inde: en del af dem stræber at sprænge kirkens dör, andre prøver at lægge ild til, de øvrige trænger på for enten at fange kongen og hans mænd levende eller i alt fald at fælde dem og selv stå som sejrherrer over deres lig. Men ilden slukkes af et regnskyl, sendt af kraften i det höje, og indefra træder de uovervindelige svende frem foran dören til kamp mod fjenderne, med deres våben spærrer de

---

1) Vespera, den 5te og sidste af dagens bedetimer, holdtes i reglen kl. 6; ofte holdt man den dog noget tidligere.

2) Se ovenf. s. 14, note 2.

3) Mens Benedikt gik med Knud til St. Albans kirke, synes de to andre brødre at være flygtede fra Odense. Efter Knuds drab gik Erik til Sverige og blev dér under Olav Hungers styrelse.

4) Kongsgården har efter gammel nordisk bygningsmåde bestået af flere huse. Efter dansk skik har de været byggede tæt op til hverandre. Den store forsamlingshal har været et hus for sig; men ved siden af har der været et hus, rimeligvis med »ildstue« og sovestue, til kongens brug, og en del andre huse til begge sider, der var bestemte til at herberge kongens mænd. Bygningerne har været »bulhuse«, tømrede af bjælkeværk. Lignende forhold har der været på Agersborg, som det fremgår af Ælnods skildring af kampen dér (s. 69 f.).

rask adgangen og kæmper med störste ære for deres fyrste. Imidlertid søger den fromme konge til evigheds konge, ikke med svigefuldt sind som Herodes[1], men med ydmyghed som David. Med sanddru bekendelse erkender han sig selv for plettet af syndeskyld, men ham for den sande Gud: og han bliver ikke stående blot ved den sanddru og oprigtige bekendelse, men han styrker sig også med nadverens livnærende sakramente og skænker altrene rige gaver både af sølv og guld. Også hans fæller gör ligeså og modstår samtidig i skiftende hold fjenderne med deres våben, for at de ikke skal trænge ind. Da nu oprørerhærens skarer allevegne fra iler til og på alle sider angriber kirkens vægge, træder endelig den forfærdelige Piper udefra hen foran dören og kalder kongens bryde, der stadig havde været såre tro, ud, som vilde han kæmpe i enekamp med ham; han opfordrer ham til at gå imod sig, om han ellers har mandsmod og kræfter. Rask gik denne imod ham derinde fra, de skiftede dröje hug og blev begge sårede. Men medens kongsbryden med ære lod sit liv i kirken, levede den anden endnu, for at hans straf kunde træde des öjensynligere frem; thi efter at han derfra var bleven båren hen i sit hus, blev han besat af den mest rasende djævel, vilde rive og bide i alt, hvad der kom ham nær, slog det itu og sled det i stykker, frådede med munden, råbte og skreg forfærdeligt, fremførte vild og uhørt tale, bekendte lydeligt sin svigefulde færd, bed tilsidst tungen af sig og endte således sit usle liv på gruopvækkende måde[2].

---

[1]) Herodes foregav for de østerlandske vismænd, at han vilde tilbede Jesusbarnet, men i virkeligheden vilde han dræbe det. Jfr. Matth. 2, 8.

[2]) Sakse lader Blakke, der svarer til Ælnods »Piper«, blive dræbt ved kirkedören. Knytlinga har en fantastisk fortælling

Men nu angriber fjenden vedholdende med hårdnakket voldsomhed kirkens vægge og sender både pile og sten ind gennem vinduerne. Den herlige fyrste kvæstes både af sten som Stefanos og såres af spyd som Sebastian[1]; den hellige kirke vædes ved blodet såvel af ham som af hans fæller, der såres og tilsidst dræbes, og med deres dyrebare martyrblod indvies den så at sige på ny. Men for at den fromme konge skulde komme til at ligne Kristus i hans lidelser, skete det, at ligesom vor Herre Jesus Kristus, da han hang på korset midt blandt udådsmændene, bad om vand, således bad også kongen, som han stod der midt mellem den fjendtlige mængdes hærskarer, omgiven af de rasendes spyd, om at man vilde række ham en drik vand, fordi han törstede. Og da nu en af medynk hentede vand og vilde bringe ham det og rakte ham det gennem vinduet, slyngede en anden sit spyd ind og slog krukken ud af begges hænder, og da vandet derved spildtes, berøvede han vel kongen lejlighed til at stille sin törst for en kort stund, men berøvede ikke den anden lönnen for hans barmhjertighed. Men ikke

om, at »Eyvind Bifra« myrder Knud foran altret og søger at slippe ud af et vindue, men bliver hugget tværs over af en af kongsmændene. Ælnods fremstilling er vel i sine grundtræk rigtig, om end den i sine enkeltheder er helgenagtig udsmykket.

[1]) Om Stefanos se Apostl. gern. 7, 58. Sebastian var en oldmartyr, efter legenden kristen soldat i Diocletians hær. I sjælden höj grad er han bleven emne for kunstnerne. Han fremstilledes som en nøgen yngling, bundet til et træ og gennemboret af hedningernes pile og spyd. — Ælnod siger, at Knud blev ramt af stenkast. Hermed kan jævnføres Knytlingasagas fortælling (kap. 57), at han blev ramt på brynet af en sten, og det blødte så stærkt, at han måtte sidde med et bækken i skødet. I det brud, man har fundet på Knuds hovedskal, har man søgt en stadfæstelse på sagaens beretning.

længe efter skete det, at gerningsmanden blev slået af vanvid, og da han lænede sig ud over en brönd for at slukke sin egen törst, styrtede han på hovedet i dybet, så at kun benene ragede op i en hæslig skrævende stilling, og mens hans forbryderske sjæl blev trukken ud af ham ned i den yderste afgrund, efterlod han sit livløse legeme der på stedet som et vidnesbyrd om Guds straf, til skue for dem, der kom til. Og i det han kom af dage på denne måde, fik han ved denne åbenbare gengældelse at føle, at han havde forbrudt sig mod Guds tjener.

Men hvad skal jeg nu videre göre? Skal jeg tale eller tie? Thi det påhviler mig jo at skildre, hvorledes den påbegyndte forbrydelses ondskab førtes til sit endelige mål, og fortællingens sammenhæng kræver, at jeg må fremstille en gerning, der gennem århundreder vil vække afsky. — Hidtil har vi jo set den berömmelige fyrste med hans udmærkede helte kæmpe mod fjenderne, og som om vi havde dem stående i vor nærhed, har vi i vor fromme medfølelse så at sige villet komme dem til hjælp ved at række dem våben. Men nu, da alt det nærværende alle vegne helder mod undergang, nu da blomsterne har sat moden frugt og høstens tid nærmer sig, så føler vi vel, på grund af den menneskelige skrøbeligheds medynk, smerte ved at skildre, hvorledes en så herlig mands liv blev taget fra denne verden, men på den anden side bliver det en tilvækst til og forhöjelse af vor renere glæde med lovtaler at forherlige den mand, der efter sit brydsomme stridsløb er hævet til himlen. Men hvad skal jeg vel sige om den vanvittige hobs afsindige, vanvittige raseri? Mens den nemlig kæmper mod den jordiske fyrste, ræddes den ikke ved at vende sit raseris anslag mod selve fuldkommenhedens herre. De

havde jo set ilden, der var lagt til det hellige gudshus, slukket ovenfra, for at helligdommen ikke skulde gå op i luer; de havde hørt den gudfrygtige fyrste midt i våbengny og stenregn give dem gode og fornuftige råd og love dem fred. Men fyldte af ondskabens ånd og blottede for den gode følelses ånd påvirkes de hverken af de kraftige gerninger fra Gud eller mildnes ved den menneskelige forstands overtalelser. Thi hvad den himmelske styrer havde besluttet, stundede mod sin opfyldelse, og på denne måde kaldte han sin stridsmand bort fra dette livs trængsel for at give ham den evige hvile. Ham forestod et evigt æresminde, fjenderne ventede evig afsky og vanry. Men, som det er sagt om Herrens fjender[1], havde de kendt ham, havde de ikke vendt deres raseris våben mod den herlige fyrste.

28. Medens altså de kække helte drev fjendens hærskarer tilbage fra kirkens dör, vendte disse sig mod østenden af helligdommen, hvor de udefra havde set den gudfrygtige fyrste knæle i bön, og ved at slå en bjælke ind kastede de æskerne med helgenlevninger af de ædle martyrer Alban og Osvald tillige med det hellige kors, der stod mellem dem, ned på gulvet[2]. Da

---

[1]) 1 Kor. 2, 8. Jfr. Luk. 23, 43. Apostl. gern. 3, 17.

[2]) Angriberne får altså ved øksehug løsnet en bjælke i trækirkens væg og vælter den ind i kirken med brag, sagtens i håb om at knuse kongen og i alt fald for at kunne angribe ham fra denne kant. Levningerne af Alban og Osvald kan ikke have været store, siden de kunde rummes i »capsulæ«, æsker, der var så små, at de slås fra alteret ned på gulvet ved at bjælken törner imod. — Osvald var en from konge i Northumberland, der ved keltiske missionærer fremmede kristendommen blandt sine Angelsaksere, indtil han faldt i kamp mod en hedensk nabokonge (642). Som hans helgendag fejredes 5. August.

kaldte den himmelske brudgom ham, der nu i næste öjeblik skulde blive medvider i hans hemmelige rådslutninger, til den evige hvile: medens nemlig den herlige konge vendte bryst og åsyn mod alteret, slyngede en af de ugudeliges skare et spyd ind gennem vinduet, gennemborede hans side og vædede det hellige hus med hans blod. Men skönt han var såret til døden, glemte han ikke Kristus, men omfavnede sin broder Benedikt, der som hans kampfælle stod ved hans side, medtagen af mange sår, og gav ham fredskys. Med armene udstrakte som et kors lagde han sig derpå ned på gulvet foran det hellige alter, mens blodströmmen vældede ud af såret i siden, og så længe han endnu havde mæle, påkaldte han Jesus og befalede Skaberen sin ånd. Og endelig forlod han sit dyrebare jordiske legeme, der nu var helliget ved blod, og gik til den evige barmhjertigheds lönkammer for nu for bestandig at hvile fra denne kamptummel.

Men hans gæve kampfæller vilde efter deres førers død ikke blot ikke vige for fjenderne, men de anstrængte endog ydermere deres kræfter, opmuntrede og oplivede hverandres mod; rask fór de mod dem, der styrtede ind ad åbningerne, og gengældte mandig hug med hug. De tog hævn over dem, der vog nogen af dem, i det de langt hellere vilde falde med ære end overleve tabet af deres store konge. Men da fjendernes mængde voksede i hobetal, blev de ikke blot slåede til jorden, men endogså trampede til døde og kvalte af deres modstandere, der væltede ind over dem, hob efter hob. Det hellige hus bestænkes med blod, og kirkens gulv vædes af røde strömme. Da opfyldes det profetiske ord, som siger: Hedninger er trængte ind i din arv, de har besmittet dit hellige tempel, de har

udgydt dine helliges blod trindt omkring[1]. Derfor er disse ikke uden grund, således som der står i de nærmest påfølgende vers af salmen, blevne en skændsel for deres naboer, til hån og spot for dem, som bor trindt omkring, til hovedrysten blandt folkefærd[2]. Thi hvem vil ikke se med afsky på, at en gudfrygtig fyrste bliver lumskelig angreben og æsket til kamp af sit ugudelige folk? Hvem vil ikke forbande det, at en konge tages af dage af sit eget folk? Lad mig minde om forskellige træk af Oldtidens historie: Grækenland udholdt Agamemnons jærnhårde herredömme, han, som i ti år eller mere holdt Argiverne fjernt fra deres egne enemærker, i krig og på havet; Spanien fandt sig i Hannibals vilde grumhed, han, som var besudlet med fornemme mænds blod; Jødeland udholdt Herodes's forfærdelige grusomhed, han, som forfulgte lysets ophav og alverdens skaber, regnede frændemord for intet, kastede ædelbårne i fængsel og formasteligt lod uskyldige småbörn i stor mængde rive fra mødrenes bryst og myrde; selve Rom, verdens hovedstad, bekvemmede sig til at tåle Neros grusomhed, mens han borede sit sværd i sin moders liv, myrdede sin broder, satte ild på byen og udryddede dem, der på én gang var verdensrigets rådsherrer og byens fædre. Men det trodsige Danmark vilde ikke finde sig i den gudfrygtige fyrste, der opfyldte Guds bud, viste folket vejen til dets held og frigörelse og søgte at bortvende det fra gerninger, der førte til trældom. Forbandede selvrådighed! afskyelige trods! Du hårde hals, som, netop fordi du vægrer dig ved at böje dig her i livet, gemmes til senere hen at aves og böjes under den evige straf! Thi just derved, at du vristede ham, der over-

---

[1]) Salme 79, 1—3.
[2]) *Salme* 79, 4. Jfr. Salme **22**, 7—8; **44**, 14—15; 89, **42**.

beviste dig om dine fejl, ud af dette liv, har du sat dig selv udenfor lod og del i det evige livs salighed; og du, som med urette regnede dig selv for bedre end de øvrige folk, ikke i kraft af virkelige fortrin, men kun i hovmod, du har ved sådanne tegn vist dig troløsere, usaligere og derhos afskyeligere end alle andre folk. Thi i det du vægrer dig ved at underkaste dig den fyrstes retmæssige herredömme, som er sat over dig af Gud, kaster du dig i støvet og gör dig til træl under hans herredömme, om hvem den hellige skrift med sandhed siger: »Han ser alt, hvad der står höjt, og er selv konge over alle hovmodets sönner«[1]. Dog — han, som tronende i det höje skuer ned på det lave og langt borte fra kender det, som står höjt, kan ikke bedrages[2]. Og til styrkelse for de ydmyge og trusel imod de hovmodige siger han i evangeliet disse ord: »Hvo sig selv ophöjer, skal blive fornedret, og hvo sig selv fornedrer, skal blive ophöjet[3]. Og når fremdeles Peter, apostlenes øverste, udråber: »Frygt Gud, ær kongen!«[4], hvorledes kan du da frækt påstå, at at du frygter Gud og ærer kongen, når du foragter at vise kongemagten den ære, som Gud har påbudt? Men ganske sikkert gælder Jesajas fordömmelse, som er vendt mod det gamle folk, den fordömmelse, vor Herre Jesus i sin straffetale retter mod Jøderne, åbenbart også dig: Dette folk ærer mig med læberne, men deres hjerte er langt fra mig; men det er forgæves, de dyrker mig, i det det er menneskevisdom og menneskebud, de forkynder[5]. Hvem véd ikke, at du veltalende nok kun i

---

1) Job. 41, 25. Ordene siges egenlig om Leviatan (krokodillen); men denne bruges som billede på Satan.
2) Salme 113, 6; 138. 6 (allerede anført s. 42).
3) Matth. 29, 12. Luk. 14, 11. 18, 14.
4) 1 Pet. 2, 17.
5) Jes. 29, 13. Matth. 15, 8. Mark. 7, 6.

ord og med mund lovpriser den kristne tro, men dog sætter dine egne vedtægter over de guddommelige love?[1]. Og hvem er vel uvidende om, at du ikke blot ringeagter den kristne gudsdyrkelse og den kristne tros forkyndere, men også angriber dem med svig og snuhed, med bedrag og had? Din tro er nemlig ligesom den, Jakob vidner om, død og uden gerninger[2]. Thi selv om du stundom til sine tider synes at udføre en del gerninger i overensstemmelse med troens krav, så viser det sig, at din hensigt dermed ligeså meget er at vinde yndest hos mennesker, som at erhverve dig gengæld fra faderen, han, som ser i det skjulte[3]. Derfor, når den yndest, du attrår hos mennesker, har lagt sig for dagen i ros fra deres mund, og når du har fået din timelige lön, går du glip af den evige belönning[4]. Men da vi nu har nedskrevet dette om de ugudeliges troløshed og ulykke, vender vi tilbage for at fortsætte vort værk[5].

---

¹) Som munk klager Ælnod over, at kirkeretten ikke kunde trænge igennem og præge den verdslige lovgivning. Endnu på Valdemarernes tid manglede præstestanden adskilligt i at nå dette mål. Ovenfor (i kap. 8) har Ælnod allerede beklaget dette forhold hos de danske.

²) Jak. 2, 26.

³) Jfr. Matth. 6, 4. 6. 18.

⁴) Jfr. Matth. 6, 2. 5. 16.

⁵) Kap. 29 findes ikke i håndskriftet fra Ter Doest og er derfor heller ikke optaget i udgaven i Acta Sanctorum. En betragtning af dets form vil også overbevise om, at det oprindelig slet ikke har haft plads i Ælnods værk, men efterhånden er indkommet i danske afskrifter. At dette er et senere indskud, kan ses deraf, at det bryder fortællingens sammenhæng, fremfor alt ved at omtale Benedikt som død, inden hans endeligt er fortalt. Det lille stykke er heller ikke i Ælnods brede stil, men derimod kort opregnende. Og dette er ikke noget under. Det viser sig nemlig, at det hele stykke er indskriften på den plade, som efter de århundreders gravskik nedlagdes i kisten (1101). Denne indskrift har man i Odense haft afskrifter af, og således har

30. Da nu den herlige fyrste og hans gæve stridsmænd var tagne af dage indenfor den hellige kirkes vægge, og da helligdommen ikke så meget var besmittet med de faldnes blod, som snarere, efter hvad man tör tro, indviet for anden gang derved, gav den ugudelige hob sig til at gennemsøge fra krog til krog ikke blot kongehallen, men også selve de hellige steder; de røvede de gaver, der nylig var lagte på alteret[1], og hvad der alt tidligere var givet til kirken og længe havde været opbevaret som dens eje, lod de heller ikke stå. Deres hensigt var at dele mellem sig, hvad de ranede fra de hellige altere, og smykke deres kvinder med

man kunnet föje den ind i Ælnods værk. Selve denne plade er desværre gået tabt, men professor Chr. Lund ved Odense gymnasium tog i 17. årh., mens den endnu fandtes, en afskrift af dens ord, og i alt faldt haves indskriften trykt i Worms Fasti Danici. Hirdmændenes navne rummer mange misforståelser, men ellers stemmer den væsenlig med teksten hos Ælnod. Den eneste afvigelse af betydning er, at gravskriften ikke har haft ordene »forrådt ligesom Kristus af sin egen bordfælle«. I oversættelse lyder indskuddet således: »Det var i det år efter Herrens kødspåtagelse 1086 og i byen Odense, at den berömmelige kong Knud, de danskes förste martyr, som følge af sin nidkærhed for kristendommen og sine retfærdige handlinger forrådt ligesom Kristus af sin egen bordfælle led døden i Kristus og vandt hvile hos ham; det skete i kirken, der var indviet til den hellige martyr Alban, som kort för af ham var hidført til Danmark fra England; det skete, efter at han havde bekendt sine forseelser og var bleven styrket med Herrens legemes sakramente, og mens han lå foran alteret, med armene fremstrakte på gulvet som et kors, ved et spydstik i siden, og det var Fredag den 10. Juli. Med ham blev også sammesteds dræbte: hans broder, Benedictus (ɔ: velsignet) både af navn og ved martyriets nåde, og 17 af hans Vederlagsmænd, nemlig Asmund, Blakke, Sven, Agge, Thrugot, Bernard, Gudmar, Eskil, Toke, Palne, Sune, Atti, Rosten. Milo, Radulv, en anden Thrugot og Vilgrip. Alle disse har. således som de ved Guds nåde delte lidelserne og martyriet med deres herre og konge, gjort sig værdige til at få del i hans husvalelse og lön«.

[1]) *De kostbarheder*, Knud lige havde lagt på alteret.

det, — at de ord af David bogstavelig skulde opfyldes: »Stene fra helligdommen ligger spredte på alle gadehjörner« [1]. Dernæst søger de allevegne i kongsgården, og mens de med forsynlighed ønsker at sikre sig mod, at nogen af kongeætten skulde blive i live til at tage hævn for deres forbrydelse, får de at vide, at den kødelige broder til den dyrebare konge, der nu allerede var en lige så dyrebar martyr, Benedikt, som havde stået ved hans side under hele hans kamp, havde undgået alle efterstræbelser, så at han endnu var i live og befandt sig i det nærmeste herberg[2]. Hovedkulds løber de derhen, og skarevis styrter de ind. Der finder de den unge kongesön hårdt såret, og, hvad der er synd blot at sige, ved benene slæber de ham udenfor og lægger ham midt i deres ugudelige kreds, at han — efter apostelens ord — skulde blive til skue for verden og for dem, der tjener verdens fyrste, og at al urets gerning måtte fuldbyrdes ved dem[3]. Og i det de dér rådslog om, hvorledes og ved hvilken død de skulde tage ham af dage, søndersled de ham led for led som jægere, der tvistes om deres rov, og det — for at nå höjmålet af grusomhed — skönt han endnu kun var halv død. Nogle jog spydene gennem det ædle legeme ned i jorden, nogle huggede til ham med økser, en del med sværd, og for at ikke nogen skulde stå udelagtig i den ugudelige forbrydelse, fór de alle løs på ham med de våben, som hver især havde fundet nærmest for hånden og grebet, og så lod de ham ligge, myrdet med tusinde sår og sønderhugget i alle lede-

---

1) Ordet er ikke af David, men findes i Begræd. bog 4, 1.

2) Hvorledes Benedikt er kommen ud af kirken, vides ikke. Klerkene har måske båret ham ud som død. Det herberg, der omtales, er enten et hospitium, som kirkens klerke har haft, eller måske et af de gæstehuse, der hørte til kongsgården.

3) *Sammensmeltning* af 1 Kor. 4, 9. Heb. 10, 33 o. fl. st.

mod[1]. Således satte de kronen på deres vanærende grumhed og gjorde sig selv for bestandig til afsky for hele verden. Som den profetiske konge nemlig vidner, er de vordne fordærvede og afskyelige i deres idrætter; thi der var ikke nogen iblandt dem, som handlede ret eller søgte at lægge töjle på dem, der gjorde uret; men på grund af deres umenneskelige havesyge, grumhed og ondskab var deres svælg som en åben grav; thi med deres tunger talte de svig, og slangers gift var under deres læber[2]. Og da deres mund var fuld af forbandelse og deres hjerte fuldt af bitterhed[3], så indbød de både, hvem de kunde, til medskyld i deres forbrydelse, og selv øvede de de værste og skændigste ting. Til at udgyde uskyldigt blod havde de ikke blot hurtige fødder[4], men også frække hænder, i det de vel kendte Gud, men ikke frygtede for hans dom eller brød sig om at påkalde ham[5], men i deres ugudelige grumheds grådighed fortærede dem, som de efter hans bud havde skullet ære og frygte, ligesom man æder brød[6]. Thi både tanke og öje vendte de bort

---

[1]) En lignende grusom behandling, som den, Benedikt ifølge Ælnods skildring skal have lidt, har de ophidsede bønder tilföjet kong Knud i kirken, enten han nu har været død eller døende. Ved undersøgelsen af hans skelet viste der sig nemlig en beskadigelse indvendig på lændehvirvlerne, der kun kan hidrøre fra den råeste mishandling. Når intet af skrifterne om Knud dvæler ved dette uhyggelige optrin i kirken, da er det, fordi man har villet give Knuds død den störst mulige lighed med Kristi død: spydstikket i siden blev hans egenlige banesår, og hvad lemlæstelse og overlast han led senere, det talte man ikke om.

[2]) Stedet er anført efter Rom. 3, 10 ff., der atter er dannet efter Salme 14, 1—3. 53, 2. 5, 10. 140, 4.

[3]) Rom. 3, 14 (citat af Salme 10, 7).

[4]) Rom. 3, 15 (citat af Jes. 59, 7).

[5]) Jfr. Rom. 1, 21.

[6]) Salme 14, 4. 53, 5.

for ikke at se himlen og mindes de retfærdige domme. Hvor der nemlig ikke var grund til frygt, skælvede de af frygt[1]; thi de frygtede for, at de ved at lade nogen tilbage, i live, som kunde straffe dem for deres slethed, eller ved at adlyde den myndighed, der var sat over dem af Gud[2], eller ved at forblive i underdanighed under den skulde komme til at stå lige med de øvrige folkefærd trindt omkring og således på en måde miste deres gamle frihed; og i det de af den grund hverken vilde böje sig for Guds anordninger eller adlyde den kongelige magt, men bestræbte sig for at vise sig frækkere og selvrådigere end andre folkeslag og overgå dem både i dristighed og trods, pådrager de sig ved den fuldbragte forbrydelses umenneskelighed Guds forbandelse, verdens afsky og menneskenes had og bliver uslere og foragteligere end alle andre, og de stillede sig derved ganske på lige trin med dem, der i sin tid forfulgte selve den höjeste sandhed. Derfor er der fordærvelse og elendighed på deres veje, fordi de vendte sig bort fra fredens vej og satte det ærbødige hensyn til guddommen bag deres ryg, men ikke for deres öjne, og således faldt over den anstødssten, hvorom evangeliet taler[3], såsom de hellere vilde udøve den menneskelige sletheds laster end forlade dem. Thi hvem bilder sig vel ind, at Gud kan skuffes eller at han betænker sig på at straffe, han, som kundgör, at den tjener, som véd sin herres vilje, men ikke gör, hvad der stemmer med den, skal straffes med mange slag?[4]. Fra den stund nemlig, da den afsindige skare udspyede sin galskabs raseri mod den gud-

1) Salme 53, 6.

2) Rom. 13, 1.

3) Rom. 3, 16—18, der atter anfører Jes. 59, 7—8, og Salme 36, 2.

4) Luk. 12. 47.

frygtige fyrste, blev markerne golde, uden grøde, engene fattige på græs, skoven frembragte kun sparsomt olden[1], vandet gav sjælden fisk, pest ødelagde kvæget, sygdom svækkede menneskene, sulten hvilede på dem med sin tunge vægt, svækkede de fornemme og rige og undlivede de simple og svage, i overensstemmelse med det ord af Jeremias: „De omkom af sult på alle gadehjörner«, og et andet sted: »Laderne er lagte øde, og forrådene er blevne adsplittede«[2]. Tillige opfyldte rædsel for fjenderne hele landet, både mænd og kvinder rystede og bævede, i det de hver eneste dag i angst ventede fjendernes komme[3] og så at sige allerede i næste öjeblik så dem falde over sig, og dette varede ved, indtil den myrdedes hellighed glimtede frem, stadfæstet ved guddommelige jærtegn, og hans kraftige gerningers fjende[4] sank i graven, hvorimod en fredbringende fyrste med Guds hjælp hævede sig på kongesædet, så at sige under elementernes jublende glæde og nådige gunst[5]. Men det skal på sit sted blive udviklet udførligere.

---

[1]) Olden havde stor betydning for svineholdet. Jfr. s. 63.

[2]) Begræd. bog 2, 19. Joel 1, 17. — Der sigtes til de frygtelige uår under Olav Hunger. Præstestanden prædikede idelig, at de var en straf over folket på grund af drabet på kong Knud. For øvrigt hjemsøgtes store dele af Europa samtidig af lignende nød.

[3]) Her er tænkt på Vendernes indfald og hærgninger. Ikke blot Sakse omtaler deres frække færd under Olav Hunger, men også af en levnedstegning af en tysk abbed Wolfhelm hører vi tilfældig, at de danske farvande den gang var aldeles usikre.

[4]) Der menes Olav Hunger, der ikke vilde godkende jærtegnene. Knytlingasagaen (kap. 66) har en karakteristisk fortælling om Olavs vrede over rygterne om Knuds hellighed.

[5]) Erik Ejegods tid udmærkede sig ved frugtbarhed og lykke.

31. Da kamptummelen altså havde lagt sig, og da den ugudelige dåds udøvere havde fjernet sig såvel fra helligdommen som tillige fra Gud, gav kirkens fromme præster der på stedet og nogle tro tjenere, som kom til, sig til den sidste kærlighedsgerning og sörgede for de faldnes lig. Kongens og hans broders legemer jordede de hvert på sit sted indenfor kirken, hvor de havde stridt deres strid; men de hæderfulde hirdmænds lig blev i det nordlige og vestlige hjörne af kirkens forhal samlede hengemte i jordens moderskød for at hvile der til opstandelsens dag.

32. Men den af Gud elskede konges værdige og forstandige ægtefælle bar under de truende trængsler sin sjæls adel til skue i sit åsyn, og medens hun ikke tog videre hensyn til sig selv og sin egen farefulde stilling, besluttede hun at føre sin höjtelskede husbonds nu alt hellige legeme bort fra hans hidtil fremstormende fjenders larm, tage det med sig til sit fødested Gent og med sömmelig ære lade det jordfæste der i klosteret Blandinium, der er indviet til apostlenes fyrste[1]. Efter at alt var ordnet og der var hentet de tjenlige redskaber til dette brug, går hun derfor ved nattetid med sine folk ind i kirken, hvor han nylig var bleven jordfæstet og lå gemt, længselsfuld efter at fuldføre sit forehavende og bringe det berömmelige legeme til et

---

[1]) St. Peders kloster eller Blandinium ved Gent er grundlagt i 7. årh. af Bavo, Gents helgen. I 10. årh. fik klosteret fremragende betydning som et brændpunkt for klosterligt og kirkeligt opsving; således påvirkedes den angelsaksiske kirke stærkt herfra. Sin iver for kirkelige reformer blev Blandinium tro; det sluttede sig til det klostersamlag, der föjede sig sammen om St. Vannes og forøgede Benediktinerreglen *med strenge* vedtægter.

i hendes öjne herligere hvilested. Men da de nu havde åbnet dören og var gåede ind, kom der kort för midnatstid et lys fra himlen og fyldte alle kroge i kirken; og både kirkens forhal og alt omkring oplyste det klart med en stråleglans som middagssolens. Stor frygt greb da den værdige dronning og hendes følgesvende, og i forundring og skræk for den voksende stråleglans holdt hun dem tilbage fra at lægge hånd på værket. Thi Guds forsyn, som styrer al verden, og som havde besluttet, at det nævnte sted skulde forherliges ved hans dyrebare martyrdød, viste ved disse jærtegn, at det ikke tillod, at stedet berøvedes hans beskærmelse. Den vise dronning overvejede da med skarptskuende tænksomhed Guds storværker, og vel var hun sorgfuld over at skulle skilles fra så herlig en ægtefælle, men tillige dog glad over så klart et jærtegns anvisning: nu kunde hun jo trøste sig til, at hun havde en talsmand hos Gud i ham, hvis hellighed hun kunde skönne tilkendegaves ved dette tegn. Derfor böjede hun sig for Guds kraftige gerninger, og knælende, med nedslagne öjne, på én gang glad og ængstet, bragte hun Guds evige barmhjertighed sin skyldige tak.

Her ved sin herlige husbonds grav hun sig kaster til jorden;
tid bryder gråden frem, og tårerne jorden mon væde;
og i den höjeste herres vold med bön hun sig giver,
lægger sin fremtid i Kristi hånd og lader ham råde.

Efter dér at have udgydt mange tårer rejste hun sig op, gennemströmmet af sorgblandet glæde, og efter flere gange med nedslaget åsyn og böjet knæ at have hilst det hellige kors ligesom også de ærværdige helligdomme[1], og i det hun

tænkte på meget og mangt med sig selv, så vis i sit hjerte

[1]) Albans og Osvalds levninger.

forlod hun endelig sin höjt elskede fordums husbonds dyrebare legeme; men var hun end fra ham med legemet, så blev hun dog hos ham med sjælen[1].

Knud, den af Gud elskede konge og herlige martyr, hvilede på det her angivne sted omtrent to gange fire år og tre gange tre måneder, mens hans efterfølger Olav var konge. Men da nu de kraftige undere stadig blev hyppigere og hyppigere, blev med alles samstemning, i lige grad efter præstestandens og lægfolkets ønske, i nærværelse af samtlige bisper og en stor skare klerke de hellige ben underkastede ildprøve[2], og Knud tages op af det stampede jordgulv, bringes med höjtidelighed til kirken syd for, der blev opført fra grunden af udmærkede kvadersten, men den gang endnu ikke var fuldført, hvorimod den nu står indviet til hans navn. Her bliver han lagt ned i en stenkiste, og denne bliver stillet ned i lönkirken[3].

[1]) Edel drog til Flandern med sin og Knuds lille sön Karl. Her levede hun 5 år, vide kendt for fromhed og godgörenhed, og ægtede dernæst hertug Roger af Apulien, en sön af Robert Guiscard. De fik tre sönner; de to døde tidlig, den yngste, Vilhelm, efterfulgte sin fader i hertugdömmet (1111). Edel døde i April 1115. Karl var imidlertid bleven oplært hos sin morfader i Flandern og efter hans død (1093) hos sin morbroder, Robert II, berömt som korsfarer († 1111). Selv gjorde han også et korstog, blev sin fætters, grev Balduin VII's höjre hånd, og endelig, ved hans død (1119) greve i Flandern. Han lignede sin fader i karakter og myndig styrelse, men også i skæbne: 2. Marts 1127 blev han myrdet i Donatianskirken i Brügge, og straks efter blev han æret som helgen. — Knuds og Edels døtre synes at have fulgt deres farbroder Erik til Sverige; begge blev i alt fald gifte med svenske stormænd: Cæcilia med jarlen Erik (se nedenfor Knud Lavards levned lectio 7), Ingerd med Folke, fra hvem Folkungerne nedstammer.

[2]) Jfr. ovenf. s. 17 f.

[3]) Denne stenkirke, der blev viet til Vor frue, Hellig Alban og (siden 1101) Hellig Knud og hvortil Knudsklosteret, som Erik

Men efter at Knud var tagen op af jorden, og det ved klare tegn var godtgjort, at han var en Guds helgen, skete det, at kong Olav, som vi forhen har sagt blev hans efterfølger i kongedömmet, og under hvis styrelse sult og pest, sot og frygt for fjender havde opfyldt Danmarks lande, blev nedbrudt af sorg, og ret som om han ikke var udvalgt til at skue Guds kraftige gerninger, forlod han både livet og kongestolen[1].

Ved hele hærens valg, under folkets bifald[2], ved Guds hjælp og under elementernes gunst[3] steg nu den udmærkede Erik straks op til herredömme over riget, og efter alles enstemmige ønske fik han høvdingedömme og eneherredömme over hele Danmark. Og snart efter at han var ophöjet til herredömmet, var det, som om tiderne helt var forandrede. Afgrødens rigdom smilede bonden imøde, gods og velstand voksede til overflod, alle kunde glæde sig ved en tryghed og fred som fordum i Salomons dage; thi konger trindt omkring og magthavere tyktes han vís, dygtig og rådsnild[4]. Og i

---

Ejegod grundlagde, blev knyttet, lå nærved den gamle trækirke, hvor Knud var fældet og oprindelig jordfæstet. Ligesom den nuværende Knudskirke, der henved to århundreder senere byggedes lidt s. v. for den her omtalte stenkirke, ses den at have haft kryptkirke. At krypten blev indviet og taget i brug, mens man fortsatte bygningen af kirken opefter, er et helt almindelig træk. Vi véd således, at krypten i Lunds domkirke indviedes allerede 1123, mens kirkens endelige indvielse först fandt sted 1145.

1) Se foran s. 18.

2) Ved hæren må forstås Vederlaget, kongens hird, der var vokset op til en såre betydningsfuld statsinstitution. Det er Vederlaget, der foretager valget, tingskarerne slutter sig dertil.

3) Der sigtes til markernes rigdom, som omtales straks nedenfor. Sakse fortæller, at en skæppe korn, endog hvede, kun kostede 1 penning.

4) Ved sejrrige Vendertog og ved undertvingelse af Rygen skaffede Erik Danmark fred med de farlige naboer mod syd.

disse tider, under fredens tryghed, tiltager da, ret som om der nu var givet gunstig lejlighed dertil, de guddommelige storværker ved den dyrebare martyrs levninger i antal, og den himmelske konge forøger i sin almagt for hver dag sin stridsmands ry. Thi blinde får atter deres syn, døve genvinder deres hørelse, stummes tungebånd løses, visne hænder får atter deres førlighed, lamme får atter deres gang, spedalskes hud renses, og alle, der søger hjælp i Jesu navn, får både legemlig helsen og himlens nåde. Men da rygtet om hans kraftige gerninger var blevet mere udbredt, strömmede allevegne fra de troendes skarer sammen for at bede om hans forbön, så at de fandt hjælp ved hans beskærmelse, hvem de havde hildet ved deres forfølgelse, i det de med troende fromhed bad om tilgivelse for den begåede brøde[1].

33. Imidlertid sendte den vise kong Erik, der var betænkt på statens tarv, afsendinge til paven i Rom, underrettede ham om hvad der var sket og bad ham om med sin pavelige myndighed at tage sig af de troendes fromme ønske[2]. Paven samlede da bisperne

---

Sveriges og Norges konger mødtes med ham til et nordisk fredsmøde, og røveruvæsen i landets indre fik han snart underkuet med streng hånd. — Sakse og de norsk-islandske sagaer skildrer Erik Ejegod som en höj, smuk og kæmpestærk mand, kongelig i sin fremtræden, vennesæl og veltalende, retsindig og kraftig af karakter.

[1]) Efter dette kap. findes der i teksten følgende tilföjelse, der sikkert ikke hidrører fra Ælnod selv: »Her ender Hellig Knuds lidelseshistorie. Derefter begynder historien om hans skrinlæggelse som helgen«.

[2]) Erik Ejegod havde alt tidligere personlig forelagt pave Urbanus II sit ønske (1098); men pavens død hindrede ham i at få Knud kanoniseret. Nu henvendte Erik sig ved afsendinge til hans efterfølger Paschalis II (1099—1118), en ædel, gregoriansksindet, men undertiden noget svag pave.

dér rundt omkring og særdeles mange ærværdige mænd af gejstlig stand, og da de alle var samlede til kirkemøde og forhandlede om, hvad der hører Gud til, påbød han tavshed og lod sendemændene fremføre det dem overdragne ærinde og fremlægge vidnesbyrdene om deres sendelse[1]. Da nu brevet med fremstillingen af begivenhederne var fremlagt og læst, og da kongens ærinde var tolket af sendemændene med veltalende ord, bragte alle inderlig tak til den almægtige Gud, som i de forskelligste egne af verden åbenbarer sine udvalgte ved at forherlige dem. Og efter fælles beslutning og med enstemmigt bifald fra alle vedtog de dernæst, at den fordum berömmelige konge skulde optages i de allerede salige martyrers skare i himlen, og med martyrglansen skulde hans navn også udvides til forøget herlighed, således at han, der för ligesom med en ufuldkommen betegnelse, hentydende til en knyttet knude, kaldtes Knud, nu skulde hedde Canutus på grund af hans indsigts ærværdighed og hans færds modenhed, og særlig fordi han nu skulde regnes med i helgenernes kanon[2]. Således fik nemlig også fordum Abram, da han sluttede pagt med Gud, sit navn udvidet til Abraham, samtidig med at han fik del i Guds fortrolighed, for at han, der hidtil kun kendt af Gud var bleven regnet for retfærdig af ham for sin tros skyld[3], fra nu af også kunde blive regnet for berömmeligere og herligere også blandt menneskene for sine gerningers skyld og ved sin slægts forøgelse og sit navns udvidelse. Smukt er det da, at den dyrebare martyr, som er elsket af Gud, ligesom Abraham får sit navn udvidet og stemplet som Canutus, han, som

[1]) De danske har medbragt et skrift om Knud og om jærtegnene ved hans grav.

[2]) Jfr. kap. 6 (s. 44).

[3]) 1 Moseb. 17, 5. 15, 6.

optagen i Abrahams skød[1] nyder den evige hviles salighed, således som det godtgöres med klare tegn.

34. Efter at nu afsendingene var blevne støttede ved den pavelige viljeserklæring og tillige styrkede ved så mange store og udmærkede mænds vidnesbyrd[2], og efter at de, således som de inderlig havde ønsket, med ærefrygt havde bönfaldet om og ved bönhørelse havde opnået den salige Peders og helgenernes beskærmelse, og efter at de endelig af paven havde fået budskaber, som de skulde bringe deres berömmelige konge, og modtaget den apostolske velsignelse, forlader de med glæde Ausoniens område[3]. Og den nu utvivlsomt hellige Knuds fortjenester ledsagede dem og skaffede dem stadig en lykkelig rejse overalt. Men da de var komne til Danmarks land, som de havde imødeset med længsel, og der, lige til de kom til deres hjem, overalt var blevne modtagne af alle med åbne arme, gik de med ærefrygt til kongen og hilste ham, overbragte ham den apostolske velsignelses ordlyd, forebragte ham pavens bud og fremlagde med glæde det svar, de havde fået på deres ærinde. Den herlige helt blev over al måde fro derved, alle stormændene blev glade, bisper og klerke priste det som en lykke, hele almuen glædede sig med og udbrød i höj jubel, som om der var kommet budskaber om en ny fred[4], og med inderlig andagt priste man al verdens skaber, som i sin guddommelige nåde havde skænket sine troende endog i verdens fjerneste egne sådan beskærmelse. Og

1) Jfr. Luk. 16, 23.
2) Der må være tænkt på en bulle, undertegnet af paven og kardinalerne. Denne bulle haves ikke mere.
3) Italien.
4) *Vistnok* hentydning til Jes. 52, 7.

nu, da de vantros tvivlen var slået ned og bragt til tavshed, og da de troendes fromhed hævede hovedet og var bleven styrket, byggede man kirker, der skulde vies til hans martyriums ære[1]. Der skænkes godser til dem, og alt, hvad der hørte med til den hellige tjeneste, skaffes til veje[2], for at nu den fromme fyrste kunde blive hædret med from ærbødighed af alle, ligesom tidligere alle i enighed havde sammensvoret sig imod ham. Og da fremdeles rygtet om hans kraftige gerninger og den siden påfulgte apostolske stadfæstelse flyver videre omkring, strömmer årlig en mængde både af ædelbårne og menige til, ikke blot fra nabolaget, men også fra den videre omegn, for at fremlægge vidnesbyrd om sin andagt og i tro påkalde hans forbön.

Også den vise og kloge dronning Edel, der för, som vi har sagt, havde været hans ædle hustru, men nu var bleven gift i Italiens yderste egne med Roger, Apuliens berömmelige hertug[3], spurgte det store og længselsfuldt ventede ry, som gik af hendes forrige höjt elskede husbond. Da bragte hun efter en vís beslutning Faderen i himlen, fra hvem alt godt kommer, skyldig tak og sendte rige gaver herop til pryd for hendes elskede mands dyrebare jordiske levninger[4],

[1]) Vi har ikke efterretning om andre gamle kirker, indviede til Knud den hellige, end hovedkirken i Odense.

[2]) Alterkarrene osv.

[3]) Jfr. s. 96 note 1. Blandt de italienske Normanner har Roger ikke vundet særlig berömmelse. Han må ikke forveksles med sin kække farbroder Roger, der erobrede Sicilien og tog kongenavn der.

[4]) Der kan tænkes på de ædelstene, som ifølge Ælnods vers nedenfor har prydet helgenskrinet, og særlig på de pragtfulde silketæpper, det røde med ørnemønstret og det gule med de blålige fugle, hjerter og kors, der er fundet i skrinet. Disse silketöjer er nemlig ypperlige byzantinske fabri-

både for at vise sin ihukommelse af ham, til hvem hun her havde været knyttet med et ærbart ægteskabs kyske følelser, efter at han nu var borttagen fra denne verden og optagen i de himmelskes kreds, og tillige for ved hidsendelsen af skönne gaver at hædre ham, hvem hun ikke kunde hædre ved sin personlige tilstedeværelse. Nu blev der på kongens bud og med råd og støtte af den ærværdige biskop på Odense bispestol, Humbald[1], for de indsamlede altergaver

dannet et skönt forarbejdet skrin til de hellige knokler.
smeddet det bliver af reneste guld, det funklende røde,
dertil så fagert smykket med gule og himmelblå stene,
for at den helliges hellige rester deri kunde gemmes[2].

35. I det 6te år af den herlige konge Eriks styrelse, da alle Danmarks bisper var samlede tilligemed en mængde klerke og en talløs skare af landets folk, så vi arme syndere med vore egne öjne den salige martyrs dyrebare jordiske levninger blive optagne af stenkisten og bårne op fra lönkirken, hvor de hidtil

---

kater, til hvilke en syditaliensk fyrstinde snarest kan have haft adgang. Edel kan bl. a. have hørt om den påtænkte skrinlæggelse af Knud, da Erik Ejegod var i Italien 1098 og selvfølgelig gæstede sin svigerinde.

[1]) Hubald (vistnok rigtigere form end Humbald) havde været kannik i Lunds domkapitel (grundlagt 1085). Hvornår han blev biskop i Odense, vides ikke, men han synes at have haft en lang bispetid. Hans styrelse fik betydning ved Knuds skrinlæggelse, Odense klosters grundlæggelse, og de gaver og privilegier, kong Nils og pave Paschalis II hædrede Knudskirken med.

[2]) Det ene af de to skrin, som endnu findes i St. Knuds kirke i Odense, må være det skrin, som omtales her. Men af den rige udsmykning er der kun ringe antydninger tilbage, de kostbare prydelser er — sikkert på Reformationstiden — blevne røvede. Skrinet er 2 alen og godt og vel 9 tommer

var blevne opbevarede, og vi så, hvorledes de under höjtidelig lovsang og store glædesytringer fra alle dem, der var forsamlede, af dèn för nævnte biskop Humbald blev nedlagte, hvide som sne og svøbte i fint silketöj[1] i det omtalte skrin. Det var den 19. April[2]. Tillige blev der sat en gravskrift, der lyder således:

Tryg hos kongernes konge Canutus i himlen nu dvæler;
kongemartyrens ben her hviler i skrinet, det gyldne.
Han for retfærdige gerningers skyld blev skammelig myrdet,
mens i sin død, som för i sit liv, han Kristus bekendte.
Svegen han blev af sin egen tjener, som Kristus, vor Herre,
og da han bad om en drik, da blev han stungen med spydsod,
og, at han Krist måtte ligne, i siden han ramtes af landsen;
foran det hellige alter hans hellige blod måtte flyde,
og ved sin død til de hellige ånder blandt stjerner han vandred[3].

Efter at nu de hellige ben og denne indskrift var anbragte der med ære, lukkedes dette dyrebare gemme, som rummede den himmelske skat, og til skue for alle, der søger hans beskyttelse, sættes skrinet op

---

langt, af egetræ, på siderne med udskårne blændinger, adskilte ved snoede söjler, der bærer buer. Den ene side afviger derfra ved at have et större midterparti, der har rummet en fremstilling af korsfæstelsen, og ved til begge sider at have blændinger, der kun er adskilte ved halvsöjler. I alle blændinger har der været figurer med glorier. Alt træværket, selv hvor det er arkitektonisk udskåret, har været underlag for sølvplader, belagte med guld. Se billederne og teksten i »Helgenskrinene i St. Knudskirke i Odense« (1886).

¹) Rester af de pragtfulde byzantinske silketöjer er fundne i skrinet. Prøver deraf er afbildede i »Helgenskrinene i St. Knuds kirke i Odense«.

²) I året 1101 (Erik Ejegods 6te kongeår).

³) Foruden denne versificerede gravskrift var der også den korte historiske beretning, der i alt væsenligt er = kap. 29 i de nordiske udgaver af Ælnod. Om der har været nedlagt forskellige plader, eller om samme plade har haft begge indskrifter, véd man ikke med sikkerhed; det sidste er det sandsynligste.

på det livnærende måltids bord. Men de tegn på underfuld kraft, som fra den stund sker der, er klare for deres öjne, som dvæler der på stedet, og anerkendes af alle dem, der søger og påkalder hans hjælp.

Efterskrift.

Dette har jeg, Ælnod, den ringeste blandt præsterne, født i Anglernes land og nu i talrige år bosat som udlænding i Danmarks egne, forfattet dig til ære, du herlige konge og dyrebare martyr, i det jeg har nedskrevet dine bedrifter. Din kamp og strid har jeg skildret, efterkommerne til ihukommelse. Selv hæslig maler har jeg malet billedet af en skön mand, som man siger; og jeg har opført et mindesmærke, varigere end malm, et mindesmærke, som hverken bølgernes rasen skal sluge eller grådige flammer fortære[1]; men det skal stå til den sidste verdensforstyrrelse og bevare mindet om din ære til alle tider. Hjælp du mig da i min ulykke ved forbönner hos Gud, hav medynk med min modgang, let mig min angst og mine trængsler, støt mig i min svaghed, hæv mig i min skrøbelighed, oplys mig med dine kraftige gerningers stråleglans, hyllet som jeg er i syndeskyldens mörke, hold mig opret, mig, som er ved at segne under mine forseelsers tunge byrde, rejs mig op, nedböjet som jeg er af mine forsyndelsers svære vægt, bring mig din barmhjertigheds hjælp, siden jeg ligger såret af røverne som manden i evangeliet[2] og er ladt halv-

---

[1]) Hentydning til Horats's oder III, 30 og Ovids forvandlinger XV v. 871 f., der benytter det anf. sted af Horats.

[2]) Hentydning til Luk. 10, 30 ff.

død tilbage! Gyd din forbön som lægedom i mine sår og hél dem derved, udrens lasternes råddenskab, før mig ind i herberget, den guddommelige nåde[1], at jeg må findes værdig til at komme indenfor i det evige paulun[2], om end kun nok så lille et stykke, og skue dig sammen med dine medborgere og stå ved Guds riges tærskel, om end blot som den allerbagerste. Og når jeg, den mörke, har dristet mig til at tale om dig, den strålende, jeg, den urene, om dig, den rene, så tilgiv min dristige tunge, bær over med mine forvovne læber! Drag alle troende til samfund med Ordet, ved hvilket alt er skabt[3], og hvis magt og vælde aldrig hører op, så længe verden står! Ham tilligemed Faderen og Helligånden, som har været med dem fra evighed, være stadig voksende lov, ære, pris og tak i al evighed! Amen!

---

1) Jfr. Luk. 10, 34. Atter her har vi en af den tids yndede allegoriske fortolkninger. Den almindelige allegoriske fortolkning går ellers ud på, at herberget er kirken; men meningen bliver den samme.

2) Jfr. Joh. åbenb. 15, 5. Hebr. 8, 2.

3) Joh. 1, 3.

TEKSTRETTELSER

til »Kong Knuds lidelseshistorie« og Ælnod.

Ved professor dr. M. Cl. Gertz.

Det förste tal er sidetallet i Scriptores rerum Danicarum III, det andet sidetal (i parentes) viser hen til oversættelsen ovenfor.

Kong Knuds lidelseshistorie

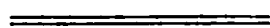
Side	linje	Side	linje	
317	4 fra n.	(6	20):	*præclara* for præclare. (Jfr. S. r. D. III 391. 407).
318	7 f. fra o.	(7	14 f.):	Læs: aut saltem compescere Kanutus, [ut] dico, supervivens etc.
—	9 » »	(8	1):	*huic* for hinc. (Jfr. S. r. D. III 392).
—	12 » »	(—	4 f.):	Læs: Qvi igitur, ut fratres etc. (Jfr. sm. st.)
—	20 » »	(9	8):	*æquam* for aliqvam. (Jfr. S. r. D. III 393).
—	21 » »	(—	10):	vitæ huius *vitalis*. (Jfr. sm. st.).
—	22 » »	(—	12):	*divinis* intentus off. (Jfr. sm. st.).
319	5 » »	(10	3):	*respuens* for despiciens. (Jfr. sm. st.).
—	13 » »	(—	18):	*etiam* for animam.
—	15 » »	(—	22):	*martyrum* for majorum.
320	3 » »	(12	3):	*divulgando* for divulgandum.
—	7 » »	(—	8):	*transiret* for transirent.
—	8 » »	(—	10):	*ut* for &.
—	13 » »	(—	20):	*qvam* for qvod.
—	17 » »	(13	6):	*enim* for autem.
—	21 » »	(13	14):	*persecutiones* for persecutionis. ((Jfr. S. r. D. III 408).
321	13 f. » »	(16	4):	*impiis* for ipsis.
—	9 » n.	(—	28 f.):	*ut* for aut.
322	2 f. » o.	(17	15):	*est* elevatum. Deus*qve*
—	16 » »	(18	9):	*conturbaverit* for conturbavit.

Ælnod

Side	linje			Side	linje	
327	2	fra	n.	(21	21 f.):	*primario* for primicerio.
328	4	»	o.	(22	7):	*potenti* for potentia.
—	13	»	»	(—	21):	*eius* for ei.
—	14	»	»	(23	1):	*exaeqvans* for exeqvens.
330	5	»	»	(26	24 f.):	civem, slettes.
332	7 f.	»	»	(31	17 f.):	*exsurgant* for exsurgente.
—	18	»	»	(32	10):	*postqve* memorabile *finitum* proelium for postqvam mem. initum pr.
—	21	»	»	(—	15 f.):	qvo advixit for qvoad vixit.
334	10	»	»	(35	12):	sicut *solus* immaculato for sicut immaculato.
—	12	»	n.	(36	25):	*a* Christo for Christo.
—	11 f.	»	»	(—	27 f.):	Læs: exurend*us* incendiis detrudetur [*diabolo*] deputatus.
—	1	»	»	(37	10):	*insinuarat* for insinuaret.
341	9	»	o.	(42	6 ff.):	Læs: non *tantum*, qvæ vellent, eligere, immo qvæ vel qvales *elegisset*, posteris *servandas*.
342	4	»	n.	(44	16 f.):	Læs: qvam et *propriis monumenta gestis* posteris etc.
345	10	»	o.	(49	9):	servo *Dei* for servo.
—	12	»	»	(—	15):	*sibiqve* for sibi.
347	1 f.	»	»	(53	2):	*commovisset* for agnovisset.
348	10	»	»	(54	22):	Læs: gente *ante* martyrio etc.
—	12	»	»	(55	3):	*Deo* for de eo.
351	1	»	»	(57	2):	Læs: qvi ab *situ vel ab* ejusdem etc.
—	2	»	»	(—	4):	*de* Danica for Danica.
—	4	»	»	(—	8):	*effectum* for profectum.
352	2	»	»	(60	9):	*publice* for publicæ.
354	4	»	»	(63	1):	Læs: *insolentiâ* qvamplurimi non *ferenda*.
—	10 f.	»	»	(—	14 ff.):	Læs: tepescit (ell. tabescit) caritas; fas substernitur, et nefas extollitur; plebs ad omne scelus incitatur, et veluti bellua etc.
—	13	»	»	(—	20):	Læs: ante *furor* succumbat.
356	1	»	»	(64	9):	Danica *dicitur*, qvod.
359	1 f.	»	»	(68	8 ff.):	Læs: Sed qvia, *qvos* omnis veritatis inimicus et pietatis hostis perturbatione inqv. compleverat, [*iis*] spiritus etc.

Side	linje	Side	linje	
359	3 f. fra o.	(68	14):	Læs: *se* redarguentem.
—	14 » »	(69	6):	qvid *diu moror?* for qvid immoror?
—	10 » n.	(—	20):	*procidunt* for procedunt.
—	6 » »	(70	3):	*scrutantur* for subvertuntur.
—	5 » »	(—	4):	*dispiciuntur* for despiciuntur.
—	2 » »	(—	12):	*patriis* for propriis.
360	15 ff. » o.	(71	14 ff.):	Tegnsætningen i versene, der i Langebeks udgave er helt forvirrende, er meget stærkt ændret.
—	21 » »	(—	22):	Læs: et, *qvod* tentabas, cum perfecisse *valebas,*
—	26 » »	(—	28):	*titubans* for titubas.
—	27 » »	(—	29):	*ingrediens* for ingrediensqve.
—	28 » »	(—	30):	*ponensqve* for ponens.
—	1 » n.	(72	6):	*conversaqve freqventans* for conversa freqventas.
361	6 » o.	(—	11):	*abluit* omne. for abluat omne.
—	8 » n.	(73	5):	Læs: qvi *simul* ob sui etc.
—	7 » »	(—	6):	*simul* for sive. Efter freqventiam indföjes: *[vel ob bellum ibi gestum]*.
—	2 » »	(—	15):	*consensu* for consilio.
363	10 » o.	(75	21):	*vires* for viros. (Jfr. p. 370, 6).
364	2 » »	(76	13):	*de* suis for suis.
—	5 » »	(77	1):	*ibi* for uti.
—	8 f. » »	(—	5 f.):	Læs: non occultat *condicta,* qvæ tamen per se qvamplurima *opponendo* haud minime *repromittit* attenuanda.
—	10 » n.	(78	1):	*Eheu* for Et, heu.
—	9 » »	(—	2):	*aggeras exercitium* for aggregas exercitum.
—	4 ff. » »	(—	15 ff.):	Læs: cur perennis infamia et dedecus sempiternum ob ineffabile nefas animo *[tuo]* utpote industrio et sagaci non occurrebat? Distensis *enim epulo* visceribus et veluti *vinolentis* obtutibus necdum consumpta digesseras; et iam, qvibus convivam pium persequtoribus traderes, *advocabas.*
365	9 » o.	(79	6):	Læs: Cæsaris *te* terror etc.
—	13 » »	(—	12):	Læs: impetum *tu* adversus etc.
—	7 » n.	(79	20):	Læs: conglomerata ad omne nefas etc. (discurrit udslettes).

Side	linje			Side	linje	
365	5	fra	n.	(—	24):	Læs: impetus ***hominum*** humum concutit.
366	3	»	o.	(80	9):	***concurrit*** for occurrit,
—	6	»	»	(—	16):	***aut vel*** for vel ut.
367	7	»	»	(81	23):	***domum*** for domi.
368	3	»	»	(83	14 f.):	***perfecta*** for perfecte.
—	4	»	»	(—	16):	***rerum*** series for series.
370	6	»	»	(85	20 f.):	Læs: non cedere, verum etiam vires exercere, animos incitando etc.
—	10	»	»	(—	29):	***obtritis*** for superatis.
—	18	»	»	(86	12):	***Argivos*** for Argos.
—	10	»	n.	(—	23):	***eosdemqve*** for eiusdemqve.
—	8	»	»	(—	20):	***induxit*** for duxit.
371	7	»	o.	(87	21):	Læs: Deum ***timere et regem*** honorificare etc.
373	3	»	n.	(89	12):	***mulieribus*** for muribus.
374	1 f.	»	o.	(90	6 f.):	Læs: Benedictum, tam pretiosi jam martyris etc.
375	17	»	»	(93	5 f.):	Læs: nobiles et locupletes attenuans, ignobiles ac imbecilles etc.
—	21	»	»	(—	11):	***trepidat*** for trepida.
376	8	»	»	(94	14):	***non*** admodum for admodum.
—	3	»	n.	(95	9 f.):	***qvæ*** for qvo.
381	5	»	o.	(98	14):	***irretiverant*** (?) for irritaverant.
—	7	»	»	(—	30):	***Incipit*** for Item.
382	1	»	n.	(101	3):	***adaucta*** for adducta.
385	6	»	o.	(102	9):	***consecratis*** for conservatis.

2.

KNUD HERTUG.

Erik Ejegods kraftige og ædle sön, hertug Knud, er bedst kendt under navnet Knud Lavard[1]. Hans tilnavn, der er af angelsaksisk oprindelse (det nuværende »lord«), betegnede ham som den, der i særlig forstand var »herre«. Således var forholdet også. Han var ubetinget sin tids betydeligste mand; den svage kong Nils stillede han helt i skygge. För hans fremtræden var Danmark på flere måder i vånde, men ved ham syntes lykken atter at skulle råde. Et vidnesbyrd om hans store betydning var det også, at hans død blev indledningen til de frygteligste fejder i kongeætten; derved ødelagdes folk og land, indtil der ved hans sön Valdemar gryede nyt opsving, ja den störste vælde, Danmark nogensinde har opnået. Knud Lavard indtager således en meget fremragende plads i vor historie. Med kraftig hånd avede han de farlige Venderstammer og forenede tilsidst herredömmet over de vestslaviske egne med stillingen som de danskes hertug; ved at indpode den höjere alméneuropæiske kultur søgte han samtidig at føre sit fædreland videre frem i udvikling. Man får det indtryk, at han har været en ridderlig skikkelse, modig og djærv, ærgerrig og höjtstræbende, åben i sin færd, streng mod fredsbrydere, vennesæl mod höje og lave.

Alle hans gode egenskaber vilde dog aldrig i og for sig have skaffet ham helgenværdigheden. Da var det, at han blev myrdet af en nær frænde og medbejler til konge-

[1]) Det er fra Helmolds Slavekrønike og Knytlingasagaen vi véd, at Knud har haft æresnavnet Lavard.

dömmet. Denne niddingsdåd banede vej for hans helgenry. Men som hans død blev indledningen til voldsomme partikampe i Danmark, således blev godkendelsen af hans hellighed også fra först af en partisag.

Hans sön Valdemar og hans brodersön Sven vilde støtte deres egne krav ved ryet om jærtegnene ved hans grav i Ringsted; men modpartiet bestred gyldigheden af folkerygterne, og selv præstestanden med ærkebiskop Eskil i spidsen modsatte sig for största delen disse politiske bestræbelser for at danne en ny dansk helgen. Men da Valdemar efter den blodige kongekrig blev eneherre, og landet hævede sig fra dyb fornedrelse til kraft og storhed, var alt ændret så fuldstændigt, at kongen kunde få sin fader helgenkronet, til styrkelse for sit kongedömme og til støtte for sin æts ret til kronen. Præstestanden ydede sin hjælp dertil, og paven optog Knud Lavard blandt kirkens helgener. Ved en storartet fest 25. Juni 1170 blev de fejrede relikvier altersatte; og som Knud Lavard havde været afholdt i live, således blev han også nu en yndet folkehelgen. Det gav sig blandt andet udtryk deri, at talrige bygilder kårede ham til deres værnehelgen; at han havde været oldermand for Slesvig borgeres gilde eller lag, har bidraget sit dertil. For øvrigt var han naturligvis særlig kongehusets helgen, og kongerne fik gennem lange tider deres grave nedenfor den hellige stamfaders alter i Ringsted kirke. Ligeledes påkaldtes Knud som Sællands særlige beskytter.

Kort tid efter Knuds drab tilegnede en skotsk klerk, Robert af Elgin, kong Erik Emune et mindeskrift om hans myrdede broder. Dette gamle skrift kendes imidlertid nu kun af enkelte, spredte noter, som Anders Sörensen Vedel har optegnet om dets indhold, og disse giver os ikke noget samlet billede af Knud Lavard. Som kilder måtte man for øvrigt hovedsagelig bruge Sakses malende skildringer af Knuds kampe, af hans forhold til sine brødre og til de andre kongeætlinger og af hans bratte død; endvidere Helmolds fortælling om hans vendiske forhold og enkelte træk

af Knytlingasagaens skildring af Knuds levned, der som helhed afviger stærkt fra de andre kilders og gennemgående er meget lidet historisk. Endelig havde man også været henvist til at samstille de historiske stykker af de forskellige messetjenester til Knuds ære; men man følte sig ikke ret tilfreds med dem, da de pegede tilbage til en ældre, fælles kilde, og den havde man ikke.

Da var man så heldig at finde dette kildeskrift og vandt derved et fastere grundlag for Knud Lavards historie. I baron Karl v. Richthofens bibliotek i Leszczyn (Øvreschlesien) blev man opmærksom på et håndskrift, der bl. a. indeholdt en samlet messe til Knuds ære, rummende indholdsrige læsestykker. Denne blev udgivet af den fremragende tyske historiker Georg Waitz som »Eine ungedruckte Lebensbeschreibung des Herzogs Knud Laward« (Göttingen 1858). Senere har Rudolf Usinger givet en ny udgave med fuldstændigere og klarere gengivelse af det hele liturgiske apparat, i »Quellensammlung der Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte« IV (1875), og endelig har Waitz givet læsestykkerne i fuldkomnest form i det nylig udkomne 29. bind af Pertz's »Monumenta Germaniæ, Scriptores«. Håndskriftet, der er blevet erhvervet af universitetsbiblioteket i Kiel, er en veludstyret kodeks fra 13. årh. med pyntelige begyndelsesbogstaver og noder, afskrevet efter et håndskrift, der har været bestemt til kirkelig brug. Afskriveren synes derimod at have været dreven af historisk interesse; thi de læsestykker, som ikke indeholder historiske efterretninger, er kun antydede, og håndskriftets øvrige indhold — det væsenligste er Roskildekrøniken — har ikke noget med gudstjeneste at göre.

Det hele stykke om Knud er en anordning for de to årlige mindegudstjenester til hans ære, og det falder i 3 hoveddele: messeordningen på hans lidelsesdag (»passio«) den 7. Januar, messeordningen på hans skrinlæggelsesdag (»translatio«) den 25. Juni og en indledende messeformular til brug på begge dagene. Til begge Knudsfesterne er der

12 læsestykker eller lektioner, fordelte på de tre natteguds-tjenester (nocturner). Dette tyder på, at det hele guds-tjenstlige skrift hidrører fra et kloster, hvor Benediktiner-regelen blev fulgt, da man ellers i kirkerne höjst brugte 9 lektioner. Man tör da hævde, at skriftet hidrører fra selve udgangspunktet for Knudsfesterne, nemlig Ringsted kloster. For denne formodning taler det også, at de andre Knuds-messer allesammen stammer fra denne messeordning. Til-med véd vi, at dette skrift i Middelalderen forefandtes i Ringsted; dér digtedes nemlig ved Reformationstiden en skolekomedie, »ludus de sancto Kanuto duce«, der har brugt dets læsestykker som kilde. Skriftet må være udar-bejdet i 12. århundred, og vi har utvivlsomt for os de messeordninger, som man lige siden 1170 har fulgt i Ring-sted. Den sidste af de to messer har sikkert allerede med sine læsestykker og sine hymner udfoldet sig for den store tilhørerskare ved selve den höjtidelige skrinlæggelse 25. Juni 1170. Et tegn på skriftets ælde er det i alt fald, at det er benyttet af vore gamle krønikeskrivere. Sakse har vistnok haft det for sig, da han skrev sin Danmarkskrønike, mens han dog tillige har kunnet følge mundtlig overlevering. Den sællandske årbog gör et ret fyldigt uddrag af det, og Lundeårbøgerne synes også at have øst af det som kilde. Rimeligvis har endelig fortsætteren af Roskildekrøniken ud-skrevet et större parti af fortællingen om Knuds skrinlæggelse. Som en ret interessant ejendommelighed ved disse læsestykker til de to Knudsfester kan fremhæves de idelige bogstavrim; særlig i læsestykkerne til den anden fest kommer det stærkt frem.

Efter sin kirkelige bestemmelse fremstiller vort »Knuds levned« den kække hertug overvejende som martyren; der dvæles ved hans bratte død, og ellers fremhæves særlig, hvad der vidner om hans retsindighed og fromhed. Billedet af Knud Lavard som den raske helt, som vi har det hos Sakse, kommer kun i ringere grad frem her. Imidlertid er skriftet af höj værdi, nöjagtigt i sin fremstilling, sundt i sin

dom og frit for helgenlegendens fantastiske vævning. Man vil sjelden finde et så ædrueligt helgenskrift. Religiøse betragtninger bryder ikke — således som hos Ælnod — fortællingens gang, og i forhold til skriftets omfang er de historiske oplysninger mange og righoldige.

Oversættelsen nedenfor gengiver ikke hele skriftet. Kun læsestykkerne er oversatte. Men indledningerne med deres antifoner og vers og hele den for begge fester fælles messeformular er ikke oversatte, fordi de ikke rummer historiske efterretninger, og de responsorier (svar) og versikler (småvers), der følger efter læsestykkerne, er ligeledes forbigåede, da de i det væsenlige ikke giver særlige oplysninger. De sidste 4 læsestykker til hver af festerne har helt manglet historisk karakter og er i håndskriftet jo også kun antydede, så at der ikke kunde være tale om at oversætte dem. Adskillige afsnit af læsestykkerne har allerede tidligere været oversatte i mit skrift »Knud Lavards liv og gærning« (1888). Nærværende oversættelse afviger dog på flere punkter. Den er udarbejdet efter den ældre udgave af »Knuds levned og skrinlæggelse« ved Waitz og efter Usingers udgave; men da den nyeste udgave, i Pertz's Scriptores, fremkom, er oversættelsen bleven jævnført med denne og et par steder rettet efter de derværende nye læsemåder.

A. Ved hellig Knuds lidelse[1].

1.

Den meget kristelige kong Erik, der af Guds nåde var tronen værdig, styrede Danmarks rige med held og lykke, og under hans kongedömme tilsmilede fred og lovlighed landet, folket trivedes vel, og der var overflod på alle livsfornødenheder[2]. Blandt hans gode gerninger må særlig nævnes den, at da han en gang var draget til et fjernt land for at bede, erhvervede han vang og jord for penge og opførte for egen regning et herberg for fattige og pilegrimme, hvilket man såre trængte til[3]. For hans vedholdende godheds skyld gav hele folket ham på sit eget mål tilnavnet »Egode«[4]. Han nød da

---

[1]) Meningen med denne overskrift er: De læsestykker med tilhørende responsorier, vers osv., der brugtes den 7. Januar, den dag, som i kirkens kalendarium kaldtes »Hellig Knuds lidelse« (passio St. Canuti). Tallene angiver læsestykkerne.

[2]) Jfr. Ælnod kap. 32 (ovenf. s. 97).

[3]) Her sigtes til Erik Ejegods rejse til Italien. Han gæstede Rom og drog til Bari, hvor pave Urbanus II holdt kirkemøde (1098). Hans mål med denne rejse var både at få sin broder Knud kanoniseret og et nordisk ærkesæde oprettet i Lund. Af Knytlingasagaen og »Abbed Nikolaus's rejse« véd vi, at det herberg, Erik grundlagde, var i Piacenza. Tillige sörgede han i Lucca for nordiske pilegrimmes pleje.

[4]) »Egothe« kommer af e eller ey, altid, og gothe, god. Sakse fremhæver, at tilnavnet ikke blot skyldtes hans karakter, men også landets lykke i hans kongetid. Så vennesæl han ellers

også yndest for sin store vennesælhed mod sit folk, i den grad, at da han stod i begreb med at drage udenlands for tredje gang, vilde hele landet med tredjedelen af alt sit gods, jordegods og kvæg undtagne, købe kongen fri for at opfylde sit løfte[1]. Men hverken ved bön eller ved lön lod kongen sig bringe fra sit fromme forsæt; han begav sig på vej sammen med sin dronning, Bodil, og satte sin ældste sön Harald til at vogte riget[2]. Knud, som dronningen havde født kongen, og som endnu var en lille dreng, levede imedens hos Skjalm, den dygtigste mand blandt de danske, og blev opdragen dêr[3].

var, kunde han dog vise træk, der ikke tydede på godhed, således hans adfærd overfor sin broder Olav (se ovenf. s. 58 note 3) og drabet på hirdmændene, hvis denne fortælling kan stå til troende (jfr. næste note).

1) Om anledningen til dette løfte fortæller Sakse, at en spillemand ved sit spil havde slået kongen med vanvid, så han fór op og dræbte fire hirdmænd. Mere historisk turde det være, at Erik, der i Italien havde set korstogsbevægelsen på nært hold og havde forhandlet med den pave, der havde rejst den, var bleven grebet af denne mægtige strömning og længtes efter at knæle ved den hellige grav, som nu var fravristet de vantro. Det vides ikke, at kongen tidligere havde været på lang udenlandsfærd mere end én gang; det må derfor stå hen, om Knud Lavards levned har ret i at kalde Eriks pilegrimsfærd for den tredje rejse.

2) Dronning Bodil var af jydsk stormandsæt; hendes fader Thrugot skal have været Sven Estridsöns hirdjarl, og hendes broder Sven, hvis historie Knytlingasagaen har udmalet på helt uhistorisk måde, var også en mægtig høvding. Bodil skildres som en smuk og from kvinde, der bar over med sin mands usædelighed, ja endog smykkede hans friller med egen hånd. Harald, der fik tilnavnet Kesje (et svært, bredbladet spyd), var Eriks frillesön og voksen, da faderen drog på pilegrimsfærd (1102). Foruden ham havde Erik to andre uægte sönner, Erik, der senere blev konge og fik tilnavnet Emune, og Bent.

3) Knud er vistnok født 1096, den 12. Marts (se min »Knud Lavards liv og gærning« s. 22 ff.). Skjalm Hvide, der blev hans fosterfader, var rigets ypperste høvding. Allerede i

Den betænksomme konge kom omsider til Rom, og i det han dér virkede for sit fødelands frihed[1], opnåede han palliet af paven[2]. Efter at han havde sendt dette hjem til sit rige, skyndte han sig at fortsætte sin påbegyndte pilegrimsfærd[3]. Imidlertid nærmede den udmærkede mand sig til afslutningen på sin möjsommelige livsgerning: angreben af feber forudsagde han da, hvad det guddommelige forsyn gav ham nåde til, sin bortgangs dag for de hosstående og betegnede dem det sted, hvor han ønskede at jordfæstes. Da disse nu i betragtning af stedets uskikkethed hertil forsikrede ham, at det var umuligt at få nogen begravet dér, svarede han: »Jorden tilhører Herren; og derfor, selv om han kaster mig ud fra den plads, må I gerne begrave mig udenfor det indviede sted.« Kongens ord gik i opfyldelse. Han døde på den dag, han havde forudsagt, blev jordet, hvor han havde ønsket det, og hans hvilested forblev i fred. Sælsomme under! Det

slaget i Nisâ (1062) havde han udmærket sig; senere var han bleven Sællands jarl og Danmarks høvding på Rygen, da Erik Ejegod underkastede sig denne ø. Han blev stamfader til Danmarks mægtigste og berömteste stormandsæt.

1) Der menes den danske kirkes frihed for det hamburgske ærkesædes overhöjhed.

2) Palliet, ærkebispens værdighedstegn, var en hvid ulden krave med sorte kors. At Erik sendte palliet hjem til Danmark, er ikke rigtigt. Samme år som kongen døde på Cypern, bragte den pavelige legat Alberik det til biskop Asser, dronning Bodils brodersön.

3) Det er næppe rigtigt, at Erik har lagt vejen til Jerusalem om ad Italien. Sakses fortælling om hans og Bodils rejse over Gulland gennem Gardarige (Rusland) til Konstantinopel må stå til troende. Allevegne blev de kongelige pilegrimme modtagne med störste ære; vi ser det af den samtidige Eíriksdrape af skjalden Markus Skeggesön. Særlig den byzantinske kejser, Alexios Komnenos, shal have vist Erik stor udmærkelse.

sted, som fordum ikke havde villet modtage noget lig, viste sig efter kongens jordfæstelse brugbart til gravsted for alle og enhver[1].

2.

Da kongens død kom til de danskes kundskab, styrtede de Harald, der på mange måder havde vakt deres misnöje, fra styrelsen af riget og valgte sig kongens broder Nils til konge[2]. Men da Nils ikke havde så meget forsynlighed og styreevne, som rigets tarv krævede[3], beroede styrelsen for största delen på

[1]) Erik Ejegod døde på sin broder Knuds dødsdag, 10. Juli, i året 1103. Knud Lavards levned nævner ikke stedet, men af andre kilder véd vi, at det var i Baffa, vestlig på øen Cypern. Det synes efter teksten, som om der ikke har været nogen indviet kirkegård på det sted, eller at den ikke kunde rumme flere; en ny måtte da indvies til Eriks lig. Men dette har vakt betænkeligheder. Om stedet har det nemlig heddet sig, at jorden udspyede ligene; Sakse lader endog denne folketro gælde hele Cypern. — Dronning Bodil nåede til Jerusalem, men døde dér og blev jordfæstet i Josafats dal.

[2]) Harald Kesje viste sig også senere som en voldsom person, der ligefrem drev røverfærd i landet. Ærkebiskop Asser, der skulde være hans medstyrer, var for svag til at hindre ham i at misbruge den magt, han havde fået. Ingen vilde derfor have Harald til konge. Den lille Knud skal have haft et parti; men da han endnu var barn, foretrak man en af Sven Estridsöns sönner. Muligvis kan en gammel overlevering også have ret, når den lader Sven Estridsön tage det løfte af stormændene, at hans sönner skulde have forrang for hans senere efterkommere; men meget sandsynligt lyder det just ikke. Hans sön Sven higede efter at blive konge, men døde; Ubbe frasagde sig kronen; så tilfaldt den Nils. Det var år 1104.

[3]) Selv forfatteren af Roskildekrøniken, som under borgerkampen i Nils's sidste år stod på hans side, bruger de ord, at

den ædle dronning Margrete, så at fremmede sagde, at Danmarks styrelse lå i kvindehånd[1]. Men denne dronning, som var en vís og höjsindet kvinde, viste moderlig kærlighed mod kong Eriks sön Knud ligeså fuldt som mod sin egen sön Magnus. Knud og Magnus var da også venner og kammerater, således som blodets nære bånd krævede det; og sålænge dronningen levede, kunde der ikke trives noget fjendskab mellem dem[2]. Derfor, da hun mærkede, at hendes sidste leve-

---

Nils var aldeles uskikket til at styre. Han var jævn og fordringsløs, men manglede krigerdygtighed og kongelig fremtræden, og (ifølge Sakse) ødelagde han alt ved sin karrighed.

1) Margrete var datter af den svenske kong Inge. Ved fredsmødet mellem de nordiske konger (1101) blev hun fæstet til Inges hidtilværende fjende, den krigerske norske konge Magnus Barfod. Heraf fik hun tilnavnet »Fredkulla«, fredspigen. Da Magnus var falden under et strandhug på Irlands kyst (1103), ægtede hun Nils. De fik to sönner, Inge, som blev sparket ihjel af en hest, og Magnus. Margrete stod sig godt med præstestanden og skænkede kirkerne smukke gaver. Muligvis hidrører den østlige del af Danevirke fra hende, hvad der ganske vist vil stemme godt med ordene om, at hun var den styrende fremfor Nils.

2) Magnus var noget yngre end Knud; der kan vel have været 9—10 års forskel på deres alder. Knud havde stået fadder til Magnus, hvilket godt kunde finde sted, selv om han endnu kun var barn. Sakse vil vide, at der allerede i dronningens levetid var rivninger mellem dem, men at hun holdt dem nede. For øvrigt må man tilskrive Margrete omfattende planer til at sikre freden, fremfor alt ved giftermål mellem hendes slægtninge og danske kongeætlinger. Således ægtede Harald Kesje hendes stifdatter Ragnhild, og hans sön Björn Jærnside ægtede Margretes yngre søster Katrine. Særlig må dog fremhæves, at Knud Lavard fik hendes søsterdatter Ingeborg og hans fætter Henrik Skadelår hendes broderdatter Ingerid til ægte; Margrete gav hver af disse unge piger noget af sit fædrenegods i udstyr, så at Knud og Henrik fik udstrakte besiddelser i Sverige. Det viste sig dog senere, at dronningens opofrelser ikke kunde hindre splid og voldsomheder.

dag var nær forestående[1], kaldte hun Knud til sig og tiltalte ham således: »Min sön, da du i alder og åndsudvikling er fremmeligere end min sön Magnus, husk så på Eders frændskab og den kærlighed, jeg har víst dig, og vend dig ikke bort fra ham! Men sker det ved andres tilskyndelse eller ved hans egen dårskab, at han fjerner sig fra den rette vej, da må du dadle og rette ham, således som en broder bör göre det overfor sin broder«. Knud svarede: »Kæreste moder, jeg kalder Gud til vidne på, at fra min side skal der ikke komme noget, som kan skade ham; men jeg skylder — som jeg da heller ikke kan andet — i alt at vise mig som hans trofaste broder«. Da nu Knud gik frem i alder og visdom[2], blev han ved heltemæssige[3] og dydige gerninger en pryd for sin tid. Han var hidtil endnu ikke bleven hædret med noget offenligt hverv; men den gang Eliv, Slesvigs hertug, døde[4], så ansøgte han sin farbroder Nils om dennes hertugdömme,

---

1) Margrete Fredkulla døde 4. Nov. 1117 eller et af de følgende år.

2) Jfr. Luk. 2, 52.

3) Jfr. tekstrettelserne efter oversættelsen.

4) Slesvig synes fra gammel tid at have været sæde for en jarl, der skulde vogte grænsen. Den Eliv, der omtales her, og som beklædte denne stilling, var for øvrigt ikke død, men dömt som landsforræder til at have embede og boslod forbrudt. Nils havde nemlig krig med sin søstersön, Venderfyrsten Henrik, hvem han forholdt hans mødrenearv. For at göre ende på Henriks idelige indfald gjorde han et søtog til Vagirernes land (det østlige Holsten), og Eliv skulde fra nord støde til med rytteri; men han lod sig bestikke af Henrik og blev hjemme. De danske led da — trods den unge Knud Lavards og hans broder Haralds tapperhed — et afgörende nederlag ved Ljutka. Den straf, Eliv fik, var for øvrigt uforholdsmæssig mild; en strengere konge vilde have ladet ham dömme fredløs.

og hans bönner hjalp ham til at få sit ønske opfyldt[1]. Dér skete der den gang af brist på ret og lovlig orden idelige indfald af Venderne, i den grad, at kongen selv ikke kunde overnatte der, uden at han var beskyttet af en vagt af Friser[2]. Tilmed var ingen beboer i det landskab tryg for sig og sin ejendom på grund af røveres og ransmænds overgreb.

3.

Da Knud nu ved Guds styrelse var bleven hertug[3], spændte han sværd ved lænd og omgjordede sig med mandighed[4]; han splittede de fjendeskarer, som anfaldt riget[5], han udryddede røverne og lod tyvene hænge,

---

[1]) Knud blev hertug 1115, endnu ikke 20 år gammel. Sakse fortæller, at Nils forgæves havde anmodet andre om at overtage den farlige post som grænsejarl; men af Knud krævede den gerrige konge en pengesum som indfæstning. Knud havde endda kort forinden på grund af vendiske vikingers overfald mistet en del af sine skatte, der skulde føres fra Sælland til Fyn.

[2]) Det er et stærkt vidnesbyrd om tilstanden i Sønderjylland, at Nils ikke kunde være tryg i Slesvig, med mindre frisiske krigere kom fra deres marsk og holdt vagt. Friserne var danske undersåtter, den danske konge tro og vel kendte som raske krigere.

[3]) På Latin »dux«. Denne betegnelse bruges også ovenfor om Eliv. Det synes imidlertid, som om grænsevogteren för Knuds tid har haft jarlenavnet, og at först Knud har kaldt sig med den tyske hertugtitel. Knud havde nemlig hos den mægtige hertug Lothar af Saksen lært den europæiske kultur at kende og fået öjet op for dens fortrin, så at han i Danmark blev dens bannerfører. Knuds hverv var först og fremmest at være hærfører, men tillige har han fået styrelsen af Sønderjylland.

[4]) Jfr. 2 Moseb. 32, 27. Salme 18, 33.

[5]) Sakse, der har haft mundtlig overlevering at støtte sig til, fortæller udførligt om Knud Lavards kamp med Venderfyrsten:

og i løbet af kort tid friede han sit fædreland for al hjemsøgelse[1]. Det havde da til følge, at de, der för sad skælvende selv på de mere sikre steder, de levede nu i glæde og holdt gilder i fjendernes smuthuller, i ransmændenes huler og i sørøvernes havne, fordi der ikke længer var nogen, der kunde indjage dem skræk; ved alle kyster kunde nemlig enhver bo i fred og ro. Når én ved tyveri eller ran havde mistet sin okse eller hest, skulde der to eller tre dage ledes efter dyret, for at man kunde se, om det ikke muligvis løb løst om på markerne; men fandtes det ikke, måtte hertugens ombudsmænd skaffe det tilbage: de eftersporede da tyven og tyvekosterne og øvede retfærdighed[2]. Der var en mand af höj byrd, men slet i sin vandel; ofte var der bleven rejst sag imod ham, men han vilde ikke holde op med sin frække færd, fordi han var mægtig, og han anså det for intet at øve vold mod de fattige og kue sine naboer. Mens hertugen da en gang opholdt sig i Skåne, fik han underretning om, at denne mand trådte al ret under fødder, ringeagtede retfærd og hverken frygtede Gud eller undså sig for mennesker[3]. Da hertugen nu hørte dette, gav han

---

han overrumplede ham ved sine lynsnare bevægelser — tydelig nok har han væsenlig brugt rytteri og hævet denne våbenart —, så at Henrik snart ønskede fred. Skönt de danske nu var de sejrende, var Knud dog ridderlig nok til at skaffe Henrik hans gods i Danmark; fra den tid var Knud og Henrik venner, og Danmark havde fred for sin farlige nabo.

[1]) Foruden Venderne skal Holster, Ditmarsker og selv Friserne have ranet og røvet i de forsvarsløse grænseegne; for at værge sig måtte bønderne omgive deres gårde med grave og lænkebinde deres heste. Af disse opløste forhold havde endog danske mænd benyttet sig til at røve og stjæle efter större målestok. Alle disse ydre og indre fjender fik Knud Lavard hurtig bugt med.

[2]) Greb man en tyv på fersk gerning, kunde man på stedet hænge ham.

[3]) Luk. 18, 2.

sig, forbitret over denne sag, end ikke tid til sövn, för han skyndsomt var vendt tilbage til Jylland. Straks bliver synderen stævnet for ham, han bliver anklaget og overbevist[1] og af den retfærdige dommer dömt til galgen. Da sagde han til hertugen: »Jeg er din frænde; du må dog ikke skæmme din egen höje byrd.« Dertil svarede hertugen: »Siden du er min frænde, skal du også i straffen få forrang for de andre[2]. Så meget som du nemlig i byrd står höjere end de andre, så meget skal du også blive hejset höjere op end dem.« Og det blev udført: man hentede en skibsmast og rejste den på toppen af en höj; på den blev forbryderen hængt og afsluttede således sit skændige liv med en velfortjent død[3]. Da voldsmændene mærkede, at han som en retfærdig dommer end ikke havde skånet sine frænder, når de handlede ilde, blev de rædde for at driste sig til tyveri eller ran.

4.

Efter at have skaffet fred i sit fædreland, trængte hertugen med et ringe følge ind i Venderlandet, i det

[1]) Der må være fremført vidner mod den voldsomme stormand, og han har måttet tilstå. De ord, der bruges om hans færd, kunde tyde på, at han har været hertug Knuds ombudsmand og har misbrugt denne stilling; men da der ellers kun er tale om ransmænd i almindelighed, er det måske at lægge for meget i ordene.

[2]) Deraf ses det, at der har været flere i ledtog med ham. Helmold (I 49) omtaler en hel bande, som vel har været den ryggesløse høvdings folk.

[3]) Til forklaring af Knuds ord kan det anføres, at det skal have været særlig vanærende at hænges i en höj galge. Ifølge uddraget af Robert af Elgins skrift synes det at være sket et sted, som hed Tyvejukel (?) eller Galgebjærg, måske snarest Galgebakken udenfor Slesvig by.

han ikke fæstede lid til menneskemagt, ikke til et stort mandetal, men til Herren; og hvor hundrede plejede at frygte døden, dér skred han selvtredje tryg frem. Så blev han da modtagen med hæder og mødt med ærefrygt både af høvdinger og almue, og med alles bifald overgives Venderlandet til hans herredömme[1], og under fredens pant knyttede han det i trofast forbund til Danmarks rige. I alt gik det ham godt, fordi Herrens hånd var med ham[2]. Og det var ikke andet, end hvad han fuldt ud havde fortjent; thi jo höjere han steg, des ydmygere var han; jo mægtigere han blev, des mere vennesæl viste han sig mod alle. I ham fremspirede der et omsorgsfuldt og fromt sind, hos ham blomstrede sanddru og velvillig tale, hos ham satte god og virksom gerning frugten. I så höj grad elskede han at smykke Herrens hus, at han selv som den förste mellem dets tjenere udstyrede det med alterklæder og alterkar[3]. Dets klerke, som i hans nær-

---

[1]) Venderfyrsten Henrik var imidlertid omkommen (vistnok 1127), og hans sönner Zventopolk og Knud stredes om herredömmet. Snart blev Knud myrdet, og Zventopolk var eneherre en kort tid; da blev også han myrdet, og straks efter blev tillige hans sön Zvinike dræbt (1129). Da var det, at Knud Lavard fik herredömmet over de vestlige Vender; det fortaltes senere, at Henrik havde indsat ham til arving. Af sin fosterfader Lothar, som nu var tysk konge, tilkøbte han sig fyrstendömmet og skal af Lòthars hånd have modtaget kronen. Det gik dog ingenlunde så let med at vinde dette nye herredömme som »Knuds levned« fortæller. Af Helmolds udførligere fortælling ser vi, at Knud måtte tvinge Venderstammerne med våbenmagt; först da han havde taget deres førere Niklot og Pribizlav til fange, faldt de til föje.

[2]) Jfr. 1 Moseb. 39, 2—3. Apostl. gern. 7, 8.

[3]) Meningen må være, at Knud udstyrede kirkerne med kostbare tæpper, kalke, lysekroner eller lignende prydelser. Netop i hans tid foregår der et stort opsving i bygningen af kirker over hele landet, smukke og stærke stenkirker afløser trindt omkring trækirkerne; i Sønderjylland brugte man særlig som bygningsemne den rhinske tufsten.

værelse skulde besörge de gudstjenstlige handlinger såvel på festdage som på hverdagene, gav han ikke lov at besörge tjenesten anderledes end i den regelmæssige ordensdragt[1]. I det han da således var gudfrygtig og nöjeregnende i hvad der vedkommer Guds tjeneste og virkelysten og høvisk i verdslige forhold, var han med rette elsket af Gud og mennesker. Derover blev kongesönnen Magnus betagen af misundelse, der gjorde ham blind, så han i sit hjerte undfangede harme og fødte uret[2]. Han agtede at rydde hertugen af de levendes tal ved svig, men magtede det ikke, fordi hans tid endnu ikke var kommen[3]. Næsten i ni år mærkede Knud ikke sin fætters had. Ganske vist hørte han af flere, at Magnus spandt rænker imod ham; men såre trofast, som han var, kunde han ikke have en så nærbeslægtet ven mistænkt for troløshed.

Det hændte sig imidlertid, at hertugen blev anklaget for kongen[4]. Da var det, at kongen, der lånte

---

[1]) Man har her et vidnesbyrd om Knuds iver for kirketugt. Ofte vilde kannikerne bryde det kanoniske livs regler, men Knud Lavard tillod det ikke, han opretholdt myndig klerkenes værdighed.

[2]) Jfr. Jak. 1, 15.

[3]) Jfr. Joh. 7, 6.

[4]) Knuds færd overfor den danske konge har næppe altid været helt uden fejl. Han havde jo en dobbeltstilling, som let kunde volde forviklinger, i det han på én gang var dansk og tysk lensmand. Det var ikke let for ham at drage grænsen mellem sine pligter som Danmarks hertug og sine rettigheder som Vendernes fyrste, og forsigtig har han ikke altid været. Helmold (I 50) har en fortælling, som ikke kendes af danske kilder, men dog vistnok rummer en i hovedtrækkene pålidelig overlevering: Ved Slesvig mødtes kong Nils og Knud på tinge; Knud havde Venderkronen på hovedet og rejste sig ikke for Nils eller viste ham sædvanlig ærbødighed; da kongen så gik over imod ham, rejste han sig vel, men gik kun sin farbroder halvvejs imøde. Dette blev Knud Lavard til skade. Særlig skal dronningen (Nils's anden *hustru. Ulvhild)* have ægget Magnus imod ham. — Nils selv

øre til de løgne, man snakkede ham for, på Ribe ting vendte sig imod ham med disse klagepunkter: »Du har«, sagde han, »mod landets sæd, indført nye skikke, og i Venderlandet har du, mig og mit kongedömme til skade, tiltaget dig kongenavn«.

5.

Kløgtig, som hertugen var, svarede han med megen værdighed på den förste anklage: »Dit land har hidindtil havt det for skik, at ingen kunde have sit gods sikkert, hverken under lås og lukke eller nogensomhelst anden vagt. Men hændes det nu, at en mand, rig eller fattig, enten med vilje lader en ting blive liggende på alfar vej eller glemmer den dér, da bliver den ikke borttagen af nogen, men venter på sin ejermand. Dette er den ny skik!« Overfor den anden bebrejdelse tog han til orde og sagde: »Jeg kan ikke med rette anklages for at have tiltaget mig kongenavn. Thi hverken har Venderlandet ellers haft en konge eller kaldt mig konge, da det betroede sig til min varetægt. Efter dets almindelige talebrug er »knés« det navn, som det giver, hvem det kan passe, efter hans stillings höjhed eller for at vise ham ærbødighed[1].

har været meget betaget af den kække hertugs raske færd ved alle lejligheder; det var, som om alt skulde lykkes for ham. Derfor fik han også Knud til at bytte ring med ham, i håb om derved at vinde Knuds lykke (Robert af Elgin).

[1]) »Knés« har altså været Knuds og de andre Venderfyrsters herskertitel. Ordet knés har forøvrigt oprindelig udviklet sig af det germanske kuningas (konning, konge); men med omdannelsen har det ændret betydning. I de forskellige slaviske sprog findes ordet endnu, snart som betegnelse for de höjeste adelsmænd, snart som tiltale til præsterne, ja det er endog vandret til andre sprog, som finsk, estisk, lappisk madjarisk, rumænsk osv.

Det betyder herre; men de danske vrangtyder dette ord og påstår, at det er konge. Du véd tilmed, at jeg ikke blot har gjort det land fredelig sindet mod dit rige, men at endog de, der för voldsomt plejede at angribe dig, ved mit værk nu er rede til i kamp at stå ved din side.« Da kongen hørte dette, fæstede han ikke mere lid til klagerne, fordi han var en troskyldig mand, som let lod sig påvirke, og priste hertugens bedrifter, fordi de var meget fortrinlige. — Da på den tid Herrens fødselsfest var nær forestående, og kongens Vederlag samledes i Roskilde, vilde Knud også skynde sig at drage til festen, hvortil han var indbudt. Men hans hustru, der anede sagens udfald, bad ham om helt at opgive denne rejse[1]. Den retfærdige mand tænkte dog i sit hjertes uskyldighed, at han kunde rejse trygt. »Det passer sig ikke for mig«, ytrede han, »at lytte til en ængstelig kvindes indskydelser. Til hvad nytte er vel et tillidsfuldt fortrolighedsforhold, et nært frændskab og en ærlig pagt, hvis jeg nu lader tvivl og vankelmod bringe mig til at opgive den rejse, jeg har bestemt mig til?« Kort at fortælle, han udførte sit forsæt, sejlede over havet og kom til kongsgården. Dér blev den ærværdige hertug såvel af höje som lave modtagen med opmærksomhed og venlighed.

---

[1]) Knud Lavards hustru Ingeborg var en datter af den russiske fyrste Mstislav og Kristine, dronning Margretes søster. Knud havde ægtet hende o. 1116. De havde 3 døtre, Margrete, som blev gift med Stig Hvide, Kristine, som ægtede den norske konge Magnus Sigurdsön, men snart blev forskudt af ham, og Katrine, der synes at have ægtet den danskvenlige Venderhøvding Prizlav. Da Knud Lavard drog fra Slesvig, ventede Ingeborg sin nedkomst, og 8 dage efter hans mord i Haraldsted skov fødte hun Valdemar.

6.

Magnus, til hvem hertug Knud altfor trygt betroede sig, tænkte nu dag og nat på, hvorledes han kunde volde den sagesløse mand døden. Efter denne troløse mands råd med hensyn til forræderiet mod sin fætter rettede Henrik Skadelår sig[1] og knyttede særlig til sig tre stormænd, hvem han havde tillid til fremfor andre, når det gjaldt om at handle ondt. Af dem var den ene Ubbe jarl, den anden Hakon Nordmand, den tredje Hakon Skåning[2]. Disse fire gav hverandre

[1]) Henrik Skadelår var sön af den Sven, der havde søgt at blive konge, men døde, för han nåede til Viborg ting (1104). Ligesom Magnus var han således Knud Lavards fætter. Han havde en misundelig og hadefuld karaktér og var ifølge Sakse Knuds ivrigste og bitreste fjende, den, der særlig æggede Magnus til mordet. Da Henriks hustru Ingerid flygtede bort fra ham med en elsker, gav han Knud skylden for denne vanære; og da Knud ved Magnus's bryllup i Ribe var iført en pragtfuld tysk klædning, kom han med den ondskabsfulde bemærkning, at purpur var et dårligt værn mod sværd, men fik blot det spottende svar: »Altid lige så godt som en fårepels«. Det var Henrik, som havde hidset kong Nils til at stævne Knud Lavard til Ribe for at svare på kongens klager, og da udfaldet af dette møde gik imod hans ønske, arbejdede han med endnu större hensynsløshed på at opægge den godmodige Nils og Magnus.

[2]) Ubbe jarl er sikkert Nils's svigersön, gift med hans datter Ingerid; til hævn for hans deltagelse i sammensværgelsen overfaldt Erik Emune ham på Låland og lod ham hænge (1133). Ved en samstilling af kilderne finder man, at Hakon Skåning har været Ubbes sön. Hakon Nordmand, således kaldet efter sin moder Sunniva, datter af jarlen Håkon Ivarsön og Magnus d. godes datter Ragnhild, kaldtes også efter sin fader Hakon Jyde. Han var gift med Erik Ejegods datter Ragnhild og således Knuds svoger. Hvad der har bevæget ham til at deltage i sammensværgelsen mod Knud, véd man ikke; måske har han blot i almindelighed misundt sin svoger hans magt og indflydelse. At myrde Knud har ligget ham fjernt; derfor trak han sig snart ud af sammensværgelsen,

9*

deres ed på, at ingen af dem skulde røbe de andres plan, og da de derpå vilde forhandle om forræderiet, kastede de sig ned på jorden[1]. Det var snedig gjort af disse slette mennesker, at de lå ned, mens de sluttede sig til det svigefulde anslag, i det de dermed havde til hensigt, at hvis der blev rettet anklage imod nogen af dem som følge deraf, skulde han rolig kunne göre sin ed på, at han hverken gående, siddende eller stående havde været tilstede. Men hvad hjalp det dem vel? Sandheden, som ikke narrer nogen, kan heller ikke narres af enhver. Da Hakon Skåning[2] imidlertid mærkede, at hans fæller törstede efter den uskyldiges blod, trak han sig ud af de ugudeliges råd[3]; han vilde ikke sidde på lur med dem for at dræbe den uskyldige. Da nu Magnus endelig troede at kunne føle sig sikker på, at de andre tre ovennævnte var rede til den udåd, de længe havde haft til hensigt at begå, vilde han ikke længer tøve med i gerning at udføre, hvad han havde undfanget i sit hjerte. Troløs kom han da til sin faders kongsgård, under fromheds maske skjulte han sit hjertes skumle attrå og udtalte lydeligt, at han vilde gå på pilegrimsvandring[4]. Dernæst begyndte han at

---

men på grund af sin éd var han hindret i at vare Knud. Derimod optrådte han straks efter Knuds drab blandt hans hævnere. Han var for øvrigt fader til Erik Lam, der blev konge 1137—46.

[1]) Efter Sakses fremstilling synes Magnus at have været med som den 5te, og det lyder troligt nok.

[2]) Dette må nødvendigvis rettes til Hakon Nordmand; se min »Knud Lavards liv og gærning«, s. 219 f.

[3]) Jfr. Salme 1, 1.

[4]) Ifølge uddraget af Robert af Elgins skrift synes Magnus allerede tidligere at have talt til Knud om at drage til Jerusalem og bedet hertugen om imedens at være beskytter for hans hustru og sön (Knud). Det har været et af midlerne til at lokke Knud Lavard til Roskilde.

tage den hellige hertug som sin fortrolige ven med på råd om det opdigtede løfte og sagde: »Trofaste fætter, da jeg har fundet dig, fremfor alle andre dødelige, fri for enhversomhelst falskhed, har jeg sat mig for i den her forestående sag at indrette mig og mine anliggender efter dit råd. Thi vi er forenede både ved gensidig tillid og ved blodets bånd. Derfor kan hverken du eller jeg under vort nære forhold skilles ad på nogen måde. Jeg ønsker, at vi mødes, begge uden ledsager, på et noget afsides sted, hvor vi uforstyrret af enhver kan træffe bestemmelser vedrørende det, som skal overvejes«[1]. Knud fæstede lid til sin falske fætters ord og svarede: »Kære fætter, din gode tanke føre han, der virker alt godt, til et lykkeligt udfald! I et oprigtigt, broderligt forhold bör man ikke frygte svig eller forstillelse. Fastsæt tid og sted! Jeg er rede til at rette mig efter dig i alt«. Der blev da truffet aftale mellem dem til begges tilfredshed. Hertugen, der ikke vidste af svig, glædede sig over sin frændes fromme beslutning, og Magnus, der nu håbede at få sin troløse plan gennemført, var jublende glad over det, som var hans egen ulykke.

---

[1]) Robert af Elgin, der stod disse begivenheder så meget nærmere, lader Magnus sige til Knud: »Mød mig selvtredje!« Det ses jo også af næste læsestykke, at Knud havde to af sine mænd med sig. Den skotske forfatter fortæller endvidere, at Magnus under julefesten tre gange gjorde skridt til at myrde Knud, men altid forgæves. Mens de sad i gildeshallen, drog han en gang pludselig sit sværd, men vovede dog ikke at hugge til og måtte finde på en løgn for at forklare sin adfærd. En anden gang prøvede han og hans mænd at vække tumult i hallen for at benytte forvirringen til mordet; men også det mislykkedes. Tredje gang havde Magnus i sinde at myrde Knud, da de vandrede ene sammen i klosterets gang; men heller ikke her så han lejlighed dertil.

7.

Da den tid var for hånden, da gæsterne efter hoffets skik skulde tage afsked med værterne, drog Magnus til Gefnevade og hertugen til Balstorp[1]. Dagen efter Helligtrekongers fest stod Magnus op lige ved daggry, og, væbnet med svig indvortes og jærn udvortes, bød han overmåde mange af sine mænd at følge med sig, rustede som til kamp[2]. Medens de nu red afsted i flok, blev de af den skændige mand nødte til at sværge, at den, han först gik løs på, skulde de alle ufortøvet styrte ind på med væbnet hånd. Da forbrydelsens ophavsmand endelig kom til skoven, hvor han, til sit eget fordærv, havde besluttet at fuldbyrde frændemordet, skjulte han sine væbnede mænd i skovens tykning, og mens han ene gik frem og tilbage i skoven, sendte han svigefuldt bud til hertugen og opfordrede ham til at opfylde, hvad han oprigtig havde lovet[3]. Knud havde den nat været i Haraldsted hos sin frænke Cæcilia, kong Knuds datter[4]. Hun op-

---

1) Hvor Gefnevade har ligget, vides ikke. Snarest må det søges ved Gevninge tæt ved Roskilde fjords vestlige vig, hvor Lejreå løber forbi; det kan have været et vadested over denne å. Balstorp ligger lige ved Ringsted. Hvem Knud har besøgt der, véd man ikke; måske har det været en adelbonde ved navn Aslak, der synes at have stået fadder til ham.

2) Magnus må have brudt op om natten. Det var hans mål at komme til Haraldsted, hvor Knud imidlertid var draget hen, og brænde gården af over hans hoved, för nogen endnu var stået op; men han kom for sent. Ifølge Sven Aggesön havde Magnus's mænd hætter og kapper over hjelm og brynje; vi ser også, at Knud ikke straks opdager, at Magnus er brynjeklædt.

3) Nemlig at møde Magnus og træffe aftale om ordningen af hans sager, mens han var på pilegrimsfærd.

4) Cæcilia, datter af Knud den hellige, var gift med den gøtiske jarl Erik, der var trådt i dansk tjeneste og sad som høvding

fordrede ham indtrængende til ikke at møde Magnus ene[1]; men han svarede: »Kæreste, for at jeg ikke skal stå brødefuld i denne sag, er jeg nødt til at göre, hvad jeg oprigtig har lovet«. Hertugen lå endnu og sov, da forræderens sendebud bankede på dören. Da han havde hørt hans ærinde, skyndte han sig, næppe fuldt påklædt, at efterkomme sin troløse fætters bud. Hans mænd forestillede ham, at han skulde klæde sig i våben; men han sagde til dem: »Nej, vist ikke! Det ser jo mistænkeligt ud, når en våbenklædt går ud at møde en våbenløs«[2]. De sagde da: »Herre, tag dine tro tjenere med dig! Det forholder sig måske ikke rigtigt med grunden til mødet, og det er ikke standsmæssig færd, at en hertug drager afsted uden følge«. Han svarede dem: »Når man er kaldet ene til rådslagning, forbyder sagen selv, at der kommer flere med«. Kort at fortælle, den hellige mand fulgte selvtredje forræderens svend[3]. Medens de nu var på vejen, ønskede svenden, der red forud, at advare hertugen om det påtænkte overfald; men da han for at kunne holde

---

på kongsgården Haraldsted. Denne lå nord for Ringsted, på en bakke ved Langsøens nordlige side. Her var det, Knud Lavard gæstede dem, og i skoven lidt øst derfor var det, han fandt sin bratte død. Cæcilias sönner var Knud og Karl, der senere hørte til Danmarks mest ansete høvdinger.

1) Knud har altså fortalt om sin aftale med Magnus.

2) Sakse lader dog en af Knuds mænd overtale ham til at tage sit sværd med, og da han i skoven ser sig forrådt af Magnus, griber han også til det for at værge sig, men får det kun halvt ud af skeden, da han falder for Magnus's hug. Denne fremstilling er sikkert den rigtige. Det er legendeagtigt, når »Knuds levned« lader ham ride til mødet helt våbenløs.

3) Af Sakse véd vi, at denne unge mand i Magnus's tjeneste var en saksisk sanger. I Robert af Elgins skrift har hans navn, Sivard, været nævnt. Sakse siger, at Knud red afsted, fulgt af to hirdmænd og to hestesvende; kun de förste har

sin éd ikke åbenlyst vovede at røbe sin herres hemmelige forehavende, sang han tre gange et kvad om en frændesvig, for at Knud deraf kunde skönne, hvad hans fjender havde lagt op imod ham, og endnu få lejlighed til at undgå det[1]. Men Knuds ærlige hjerte kunde ikke nære det mindste stænk af mistanke om troløshed. Han sagde i alt fald til svenden, da han tænkte sig muligheden af, at han sang dette for hans skyld: »Disse og lignende ting er udførte af troløse hedninger, for hvem en ærlig pagt, blodets bånd og gudsfrygt ikke havde nogen vægt. Af troende kristne kan man ikke tro slig udåd udøvet«[2].

8.

I det nu den hellige mand hastig nærmede sig til det sted, hvor forræderiet skulde iværksættes, fik han öje på den troløse frænde, der ene vandrede frem og

---

man vel betragtet som egenligt følge. Helmold opgiver også ledsagernes tal til 4. Knytlingasagaen har en helt afvigende fortælling.

[1]) Ifølge Sakse var det kvadet om Grimhilds svig mod sine brødre, som Sivard sang. Dette kvad, der hørte til den berömte Nibelunge-sagnkreds, fæstnede sig senere som dansk kæmpevise. Sakse fortæller endvidere, at da sangen ikke havde den tilsigtede virkning, søgte Sakseren endnu at vare Knud ved ligesom tilfældig at blotte randen af brynjen; men heller ikke dette vakte Knuds mistanke. Når således en af Magnus's mænd søger at redde hans offer ud af faren uden dog at kunne tale rent ud, har det sin grund i, at Magnus har overrumplet sine følgesvende med edsaflæggelse, för de vidste, hvad der var deres herres mål.

[2]) Det påfølgende vers, der for konsekvensens skyld ikke oversættes her, er det eneste, der har historisk interesse ved at hentyde til, at Knud støttede kristenforkyndelsen blandt Venderne, hvilket Helmold giver udførligere oplysninger om i sin Slavekrønike.

tilbage i skoven og ventede på ham. Da han så ham, sprang han af hesten og overlod den til sin svend, gik så ene videre og mødte sin frænde, som stod ham efter livet, med et glad åsyn, en ren samvittighed og et oprigtigt sind. Magnus (ɔ: den store) nærmede sig: ja, »Stor« var han af navn[1], stor i sit hjertes ondskab, stor i sin munds svig, stor i sin gernings ugudelighed. Den trofaste, vennesæle og retfærdige mand hilste han med skændig tunge, omfavnede ham med vanhellige arme og gjorde sig ved fredskys skyldig i forræderen Judas's svig. Han pegede på et sted, der lå noget afsides, og sagde: »Lad os gå derhen, broder, og sætte os dér!«[2] Broder kalder han ham, hvem han besnærer med svig; han opfordrer ham til at gå, hvem han ønsker fald, og han tilskynder ham til at sætte sig ned, mod hvem han vover at rejse sig. Den fromme bifaldt den ugudeliges forslag, gik med ham og satte sig hos ham; men medens han sad der, opdagede han, at hykleren hemmelig bar brynje under kjortelen og sagde da: »Gode broder, hvorfor bærer du våben i fredstid?«[3] Dertil svarede forræderen: »Jeg er nødt til at lönne en uven af mig for hans færd, og jeg står nu i öjeblikket rede til at tage hævn«. Hertugen, der både selv var meget besindig og ivrig rådede andre til besindighed, søgte at afværge forræderens onde anslag og sagde: »Det være langt fra din sjæl og tanke, broder, at du ved at udgyde blod, være sig retfærdigt eller uretfærdigt, skulde vove at besmitte höjtiden, den vi

1) Navnet Magnus betyder »stor«. Her er altså et latinsk ordspil, der ikke ret lader sig gengive på dansk.

2) I den senere helgenvise — trykt i min »Knud Lavard«, s. 298 ff. — hedder det: De satte dem neder på et træ, under de bøgegrene.

3) Julen var en fredhellig tid, hvor ingen måtte fejde: præstestanden satte streng straf for brud på en sådan »helg«.

strengt må overholde. Vent tålmodig! når disse dage er forbi, og det er tid til hævn[1], da skal min hånd være dig til hjælp mod din fjende, om det behøves. Jeg vil være fjende af dine fjender, og de, der holder af dig, skal være mine venner«.

Nu kunde forbrydelsen ikke længer dølges[2]. Med hadefuld tale vilde Magnus hilde hertugen. »Knud«, sagde han, »hvem tilhører Danmark?« Den hellige mand svarede troskyldig: »Broder, hvor falder du dog på sådant et spörgsmål, og hvor vil du hen med det? Hvem andre tilhører Danmark vel end din fader, min farbroder? Hans er det, og hans skal det vedblive at være, så længe det behager Ham, hvem kongerne skylder deres herredömme.« Da udbrød Magnus: »Nej, således er det ikke! Alle går efter dig, du tager land og folk fra os, og mellem os kan det bedre skiftes på denne vis!«[3] Ved disse ord så hertugen, lig det uskyldige lam, der føres til slagterbænken[4], sig omkring og blev de væbnede mænd var og sagde: »Broder! Han, som kender alt, véd, at jeg aldrig i ord eller gerning har skadet dig eller dine. Hvorfor har du da gjort dette? Hvad er der blevet af vor pagt, vor troskab og vor oprigtige broderkærlighed! Lad Ham dömme mellem os, som vil gengælde enhver efter hans ger-

---

[1]) Julehelgen varede fra Advent til »8de dag efter 12te dag«, som loven siger, d. v. s. til 13. Januar. Der manglede altså endnu en uges tid, til den fredhellige tid var udløben.

[2]) Knuds åbenhed har afvæbnet Magnus, stillingen bliver ham pinlig; derfor bryder hans angreb voldsomt ud af ham. På dette tidspunkt lader Sakse de væbnede mænd dukke frem af deres skjul, så at dette medfører det følgende ordskifte.

[3]) Ved disse ord er Magnus sprungen op og har draget sit sværd, og samtidig stormer Henrik Skadelår og Magnus's mænd frem fra deres skjul.

[4]) Jes. 53, 7. Jer. 11, 19.

ning[1]«. I det samme vilde den hellige mand rejse sig. men skammelig trak forræderen ham bag over ved kappehætten og med sit dragne sværd kløvede han Knuds hoved fra det venstre øre til det höjre öje og fik ved sit ugudelige hug blodvidnets hjerne til at træde ud. Nu løb Henrik til, han, som vi ovenfor har omtalt, og som deltager i frændemordet jog han sit spyd gennem den uskyldiges legeme. Derefter stak de øvrige medvidere i denne forbrydelse deres spyd ind i brystet på hertugen, for at bevare troskab i deres troløshed. Og således fyldestgjorde den retfærdige kødets krav ved en herlig blodvidnedød. Sålunde led da den fromme, retsindige og uskyldige mand sin død, Danmarks hertug Knud, kong Eriks sön og den ærværdige kong Valdemars fader. Det var den 7. Januar, dagen efter Helligtrekonger, en Onsdag, i det år efter Herrens kødpåtagelse 1130[2]. Ham tilkommer hæder og ære i al evighed! Amen[3].

---

[1]) Rom. 2, 6.

[2]) Der menes i virkeligheden 1131; i dette år faldt nemlig 7. Jan. på en Onsdag. Robert af Elgin, dødebogen fra Lund og andre kilder har da også 1131. Det er imidlertid ikke således at forstå, at »Knuds levned« har taget fejl af dødsåret; forfatteren har blot efter fransk skik regnet året fra Påske til Påske. — På stedet, hvor Knuds blod vædede jorden, hed det sig snart, at der var fremsprunget et kildevæld, og ved en kilde vestligst i skoven hen imod Haraldsted byggede man et kapel til martyrens ære. Det gæstedes idelig af andægtige pilegrimme; men efter Reformationen forfaldt det. Endnu i året 1591 stod det på sit mindeværdige sted, men senere blev det nedbrudt, og selv erindringen om det syntes uddød. Da lykkedes det for 10 år siden musæumsdirektør dr. Henry Petersen at finde stedet og udgrave de lave murrester; bygningsemnet viste sig at være frådsten (kildekalk) og godtgjorde, at kapellet var bygget endnu i 12. årh.

[3]) Her ender prosastykket til den 2. nocturne. Hvad der hører til den 3. nocturne og dens fortsættelse, »laudes«,

B. Ved hellig Knuds skrinlæggelse.

1.[1]

Da den af Gud elskede hertug Knud stod ved den grænse, som ingen kan overskride. vandt han som pant[2] på sin tro ved sin dyrebare død en martyrs fortjeneste og navn. Med tårevædet öje stedte derfor en stor skare ham til hvile, efter at han så salig var hensovet, og det gjorde de både for hans ædle byrds skyld, i det han var en kongesön, og for hans höje værdighed, i det han var hertug og retfærdig dommer, og på grund af hans medfødte ypperlighed, da han var vís og forstandig, veltalende og modig, höj af vækst, índtagende af åsyn, vennesæl mod sine trofaste, trofast mod sin skaber[3].

2.

Mangfoldige grunde måtte nu rigtignok tilskynde dem til at bringe det hæderkronede lig til Roskilde. Denne by var nemlig udmærket fremfor de andre[4], i det den var stadfæstet som bispesæde; og såsom den var

---

er ikke oversat her, da det ikke har historisk karakter; af læsestykkerne 9—12 forekommer tilmed kun begyndelsesordene.

[1]) Foran dette går en liturgisk vespertjeneste, der ender med bön om frelse ved Knuds forbön.

[2]) Der menes vel: lön.

[3]) Det var i den nærliggende Haraldsted kirke, at Knud straks under så stor deltagelse blev jordfæstet. Erik jarl, hos hvem Knud havde været gæst, forestod den sörgelige ligfærd. I Haraldsted kirke står endnu 3 frådstensmure fra det 12. århundred.

[4]) Der menes: de andre byer pa Sælland.

beriget med det dyrebare legeme af fædrelandets værnehelgen[1] og udset til at rumme gravsteder både for fyrster og bisper[2], tyktes den stormændene at være mest værdig dertil[3]. Dog følte de sig i deres frygt for voldsherskeren nødsagede til at opgive den tanke, der i förste öjeblik var kommen frem hos dem[4]. Da de så, at de ikke kunde få deres ønske opfyldt, bar de ved Guds styrelse helgenens jordiske levninger til Ringsted[5].

3.

Da nu den herlige martyrs legeme endelig var gravlagt i Marias, den hellige jomfrus og moders kirke,

[1]) Den ansete helgen, til hvem der hentydes, kan ikke være nogen anden end pave Lucius, hvis hoved blev bragt til Roskilde i slutningen af 11. årh., snarest vistnok under Olav Hungers styrelse. Domkirken i Roskilde, der var indviet til den hellige Trefoldighed, fik efterhånden navn efter sin værnehelgen Lucius; derimod vides han ellers ikke at have været betragtet som hele Danmarks beskytter. Som hans helgendage fejredes 4. Marts og 25. August. Den fejrede relikvie opbevares endnu på Nationalmusæet.

[2]) I det mindste var af kongerne både Harald Blåtand, Sven Tjugeskæg og Sven Estridsön jordfæstede i Roskilde bispekirke. Alle Roskildebisperne — med undtagelse af Sven Nordmand, der døde på Rhodos — har vel haft deres grave i kirken; det vides i alt fald om den berömte biskop Vilhelm.

[3]) Haraldsted kirke var en landkirke, for uanseelig til at være hertug Knuds endelige hvilested. Blandt de høvdinger, der omtales, må særlig tænkes på Skjalm Hvides sönner, Toke, Ebbe, Asser Rig og Sune. De var Knuds fostbrødre og havde hjemme i Sorøegnen, så at de hurtig kunde komme til stede.

[4]) Ifølge Sakse bad de Nils om tilladelse til at føre Knuds legeme til Roskilde; men Nils frygtede, at det skulde fremkalde en rejsning mod Magnus, og afslog det.

[5]) Ringsted havde ry som Sællændernes tingsted, og her var der et Benediktinerkloster, hvis kirke var indviet til Vor frue.

åbenbarede Guds nåde den begravede helgens ubegravede kraft. På den tid forestod to kanniker den hellige kirke, og begge var de slette mennesker. Lastefulde, som de var, blev de avindsyge over blodvidnets kraftige gerninger, og det lys, Herren havde ladet skinne klart, stræbte de ivrig at skjule under ondskabens skæppemål[1]. Men sandheden var dog den stærkeste og gik af med sejren, mens løgnen måtte vige: ingen af de troende vilde fæste lid til de opdigtede beskyldninger, som blodvidnets anklagere fandt på.

4.

De fremturede endda i deres ondskab, disse mennesker, der vilde myrde ham for anden gang; endnu slettere var de end de förste mordere, og de lå stadig på lur for atter at dræbe den skyldfri mand, der alt én gang var bleven dræbt. Derfor lyttede disse falske profeter til gamle kærlingers dårlige snak og stræbte, dog forgæves, at skænde helgenens grav ved hjælp af afkog af et urent dyr, i håb om, at underne måtte høre op ved disse trolddomskunster, og at der således kunde göres ende på blodvidnets berömmelse. Men selv om slethedens barn har foresat sig at skade den uskyldige, så formår han med sit fjendske sindelag intet imod ham, fordi ondskabens røgsky ikke mægter at fordunkle den i Herren hvilendes brændende kerte og kvæle den med sin aske.

---

det var grundlagt af biskop Sven Nordmand. Her blev Knud begravet foran höjalteret, med langt mindre pragt, end hans venner havde tænkt sig. Efter sagnet hos Sakse viste Knuds hellighed sig atter ved denne flytning: da bærerne satte ligbåren ned for at hvile sig, sprang der en kilde frem på stedet.

[1]) Jfr. Matth. 5, 15.

5.

Femten år igennem lå blodvidnets legeme i jorden, og efter som underne ved det tog til, voksede hans herlige ry vidt og bredt med hver dag, der gik. Og da så alle hans forfølgere var faldne og ligeledes Erik Emune var dræbt, han, der med løvens grumhed skånselløst øvede drab for at hævne sin broder, fik Erik Spag kongedömmet[1]. På den tid var Valdemar, hertugmartyrens sön, nået til skels år og alder; og hans medfødte adel, hans herlige dyder og frygtløse færd gjorde ham nu snart bemærket, medens han hidtil længe havde levet ubemærket hen[2].

6.

Ved hans side stod hans frænde Sven, en sön af hans farbroder; såvel store dyder som herlige naturgaver adlede hans ungdom[3]. Både hensyn til deres

---

¹) Straks efter Knuds drab begyndte Erik Emune sin rejsning mod Nils, og efter mange omskiftelser vandt han den afgörende sejr ved Fodvig, hvor Magnus faldt, og kort efter blev Nils dræbt af Slesvig borgere (1134). Da Erik derved var bleven enekonge, viste han sig som en streng og grum herre, der mærkede sin vej med voldshandlinger og blodsudgydelse. Derfor skulde hans optræden just ikke bane vej for godkendelsen af Knud Lavards hellighed. Efter at han var dræbt på tinge 1137, fik hans søstersön Erik riget. Han fik tilnavnet Lam eller, som her, »Spag«.

²) Valdemar var født 8 dage efter sin faders drab. Ved Erik Emunes død vilde høvdingen Kristjern Svensön have ham valgt til konge, men hans moder afværgede det.

³) Sven var sön af Erik Emune. Det var naturligt, at han og Knud Lavards sön stod sammen. Når han står rost for sin optræden i de unge år, er det som modsætning til den rolle, han senere kom til at spille, da han i folkets bevidsthed först og fremmest var forræderen.

frændskab og personligt venskabs bånd gjorde disse to ædlinger endrægtige i alt. Så lagde de da råd op i forening og besluttede at flytte Knuds jordiske levninger over fra graven til et helgenskrin, i det de begge efter deres hjertens mening søgte at hædre, Valdemar sin faders og Sven sin farbroders minde. Men da ærkebiskop Eskil fik nys herom, søgte han, i det han vilde bevare ærefrygten for det apostolske sæde i Rom[1], men ikke fordi han havde noget imod deres plan, at bortlede de unge mænd fra deres ønske og forbød i kraft af sin ærkebiskoppelige myndighed, at det måtte ske. Men for dog at redde skinnet[2] drev hine på gennemførelsen af deres forehavende, i det de påberåbte sig deres faste overbevisning[3], og anbragte hans i graven nedlagte ben i et skrin. Men tillige fik de rigtignok, i det de huskede den för omtalte[4] ondskabs værk, ophavsmændene til den uhørte forbrydelse fjernede fra den hellige mands hvilested[5].

---

1) Det blev i 12. århundrede eneret for paven at kåre helgener. Ærkebiskop Eskil (1137—77), der var en ivrig forkæmper for kirkens ret, har ikke villet godkende denne helgen, hvis helgenry skyldtes politiske bevæggrunde, og fremfor alt har han villet have kirkelig orden overholdt.

2) Som klerk kan forfatteren ikke være tilfreds med denne skrinlæggelse, som lægmænd egenmægtig tillod sig; det var et grovt indgreb i kirkens ret.

3) nemlig om Knud Lavards hellighed.

4) Se 3. og 4. læsestykke. Oversættelsen er for øvrigt med hensyn til dette ord ikke helt sikker.

5) Ret mærkeligt er det at se, at de to ynglinge kan trodse deres vilje igennem og fjerne de to præster (munke), der modarbejdede Knuds helgenry. Skildringen af disses færd er for øvrigt vistnok overdreven, og når de betegnes som kanniker, er det ikke rigtigt; af Erik Emunes gavebrev fra 1135 og af pave Innocentius IIs beskyttelsesbrev ser man klart, at det var et munkesamlag, der var knyttet til kirken.

7.

Og se: for at Guds hus ikke længer skulde lide under uretfærdighed fra hyrdens side, udså de med kapitlets samtykke Johannes fra Odense til hyrde, og da kongen gav sit minde dertil af hensyn til religionen[1], vendte de med ham[2] tilbage til Ringsted og betroede omsorgen for den hellige kirke til hans forsynlige styrelse[3]. Samme år gav kongen afkald på tronen, iførte sig munkekutten og bød lykkelig verdens elendighed farvel[4]. Da Sven så blev konge efter ham, var det ude med freden, tvedragt rejste sig, og den indre uro i landet kaldte selv fredelige mennesker til kamp[5]. Efter i omtrent tre år at have været fjernet fra riget, vendte den nævnte konge (Sven) under skin af fred tilbage til sit fødeland. Da kom Sven, Knud og Valdemar sammen, efter at de gensidig havde stillet hverandre borgen for deres personlige sikkerhed, og efter forstandige mænds råd vilde de genoprette freden og søgte at dæmpe ustyret i riget[6].

---

[1]) Meningen er, at Erik Lam også troede på jærtegnene ved Knuds grav.

[2]) ɔ: Johannes.

[3]) I et gavebrev til Ringsted kirke og kloster, udstedt i Haraldsted 1148, siger Sven udtrykkelig, at han har ladet Johannes indvie til abbed. Tidligere havde klosteret kun haft en prior.

[4]) Alt dette skete år 1146, som det angives i begyndelsen af 5te lektie. At det virkelig var dette år (og ikke 1147), at Erik Lam indtrådte i St. Knuds kloster og døde, bekræftes af andre historiske kilder.

[5]) Der hentydes til, at Magnus's sön Knud blev Svens modkonge, og til de voldsomme kampe mellem dem, hvorved landet blev ødelagt.

[6]) Der sigtes til Svens og Valdemars møde i Albanskirken i Odense og overenskomsten mellem alle 3 konger på Låland i sommeren 1157.

8.

Frænderne sluttede da pagt på det vilkår, at riget skulde deles, og hver af dem frit have sin tredjedel for sig[1]. Der blev da sluttet en skinpagt og en falsk fred. Da de nemlig kom sammen i Roskilde, blev Knud og Konstantin skammelig myrdede af Sven. Medens disse blev huggede ned, undslap Valdemar, hårdt såret[2]. På Gradehede kæmpede han dernæst med forræderen, og efter Guds vilje fik han sejr[3]. Således blev hele Danmark lagt under hans herredömme. Den sejrrige kong Valdemar førte da hedningerne til tro, de troende til fred, de fredsindede til tryghed[4]. Had vendte han til kærlighed, smerte til fryd, krig til fred, og nød til velstand[5]. Han kom da tilbage til sit förste forsæt, og da han tog i betragtning, at hans faders, den berömte martyrs, undere tog til, vilde han gennemføre hans skrinlæggelse og rådførte sig klogelig i den sag med ærkebiskop Eskil. Denne gik forstandig frem og opfyldte den vise konges ønske. Og ved en sendefærd med ærkebiskop Stefan af Upsala som formand

---

[1]) Efter Valdemars voldgift deltes Danmark i 3 dele; selv valgte han Jylland og tildelte Sven øerne og Knud de skånske provinser. Men Sven vilde ikke have land mellem sine to medbejlere og byttede med Knud. Ordningen blev stadfæstet med éd.

[2]) Blodgildet i Roskilde fandt sted 9. Aug. 1157. Ditmarskeren Thetlev, der var i Svens tjeneste, sårede Valdemar i låret og kløvede Knuds hoved. Knuds frænde Konstantin søgte at slippe ud af hallen sammen med Absalon, men blev nedhugget af Svens mænd.

[3]) 23. Okt. 1157. På flugten blev Sven dræbt af en bonde.

[4]) Hentydning til Valdemar I's sejrrige Vendertog og Danmarks opsving under hans styrelse.

[5]) Stykket fra ordene om Erik Spags fratræden (i 7. lektie) og hertil stemmer så temmelig med fortsættelsen af Roskildekrøniken og ligger måske til grund for den.

opnåede han med föje hos paven, hvad han på retmæssig vis søgte om[1]. Da sendefærden altså var vendt tilbage, blev med apostelsædets tilladelse i det Herrens år 1170, den 25. Juni[2], kongens fader, kongesönnen, den herlige martyr hertug Knud skrinlagt[3].

[1]) Kong Valdemar havde to ønsker at forebringe paven. Det ene gik ud på at underlægge det nylig erobrede Rygen under Roskilde bispestol, det andet var Knud Lavards kanonisation. Disse to ærinder tillige med nogle mindre sager forelagdes pave Alexander III ved en sendefærd, der bestod af den förste ærkebisp i Upsala, Stefan, fremdeles abbed Briennus fra Kalvø, magister Johannes og Absalons klerk Walter. Disse mænd, eller i det mindste Briennus, opsøgte ærkebiskop Eskil, der var gået i landflygtighed til Frankrig. Han har givet sit minde til kanonisationen og udsonedes med kongen (1168). Paven tog vel imod afsendingene; ved breve af 4. Nov. og 8. Nov. 1169 lagde han Rygen under Absalons bispesæde og kundgjorde Knud Lavards optagelse på helgenlisten.

[2]) I håndskriftet står 7. Kalendas Junii ɔ: 26. Maj; men Junii er en skrivfejl for Julii, hvorved man får 25. Juni.

[3]) Höjtideligheden i Ringsted var en stor og betydningsfuld landefest. Her mødtes kong Valdemar med alle Danmarks bisper og stormænd. Helgenlevningerne blev svøbte i silke og nedlagte i et gyldent skrin, som Valdemar havde samlet ind til siden 1157. Ærkebiskop Eskil forestod skrinlæggelsen, og som stiftets biskop gik Absalon ham til hånde. Der lød prædiken og hymnesang til Knuds ære, og hele skaren råbte: »Lovet være Herren, som har gjort hellig Knud til Sællands værnehelgen!« — Dagen fik end mere betydning ved at Eskil dernæst kronede Valdemars sön Knud — vistnok den förste danske kongekroning —, og ved at der blev sluttet fred mellem Danmark og Norge.

TEKSTRETTELSER

til Knud Lavards levned og skrinlæggelse[1].

Det förste tal er sidetallet i Pertz's Scriptores, 29. bind; det andet sidetal (i parentes) viser hen til oversættelsen ovenfor.

Side	linje		Side	linje	
13	4	fra o.	(123	15):	Skönt håndskriftet, således som det ses af faksimilet i den ældste udgave, har »iuribus« (der måtte oversættes ved »retfærdighedshandlinger«), er her dog fulgt den i alle 3 udgaver forekommende læsemåde »viribus«, da denne støttes ved det derved fremkommende bogstavrim (viribus et virtute).
—	17	» »	(125	3):	*pascebantur* for pascebant.
14	29	» »	(130	10):	*natali* for natalis.
—	35	» »	(—	23):	Læs: tam a primis *qvam ab imis* dux rev. receptus est.
15	6	» »	(132	17):	*proposuerant* for proposuerat.
—	8	» »	(—	21):	*dolositatis* for dilositatis.
—	13	» »	(133	9):	Læs: ratione *ulla.*
16	12	» »	(137	11):	*offucia* for officio. (Offucia betyder sminke, men bruges overført = fraus, fallacia).
18	4	» »	(140	14):	*qvidem* for siqvidem.
—	13	» »	(142	5):	*qvod lumen* for qvem.
—	14	» »	(—	7):	*veritas* (Usingers læsemåde) for veritati.
—	2	» n.	(144	12):	*id* for et.
19	20	» o.	(146	17 f.):	Der bör måske læses: sane *incedenti sapienter* satisfecit.

1) *De fleste* skyldes professor dr. M. Cl. Gertz.

3.

PROVST KJELD.

I 12. århundred fik Viborg sin særlige helgen, provst Kjeld, der var død i året 1150 og 38 år derefter blev kanoniseret af Pave Clemens III. Grunden til, at Kjeld opnåede en helgens værdighed, var slet og ret hans fromme, ydmyge liv; martyr blev han ikke: det eneste, hans »levned« kunde regne for en slags martyrium, var den strid, han havde haft med kannikerne i domkapitlet. Senere tider gav dog efter for den almindelige tilböjelighed til at lade helgenerne have lidt blodvidnedøden: Kjeld blev sammensmeltet med Viborgbispen Eskil, der i året 1132 var bleven nedhugget af Erik Emune, og i flere messetjenester udenfor Viborg æredes han da virkelig som bisp og martyr. Imidlertid viser det nedenfor oversatte »Kjelds levned«, at han kun har været provst, og at han er død en stille og fredelig død; han kaldes udtrykkelig »bekender« (confessor), ikke »martyr«.

Nogen fremragende plads i Danmarks historie har St. Kjeld ikke vundet sig. Kun i den forbigående korstogsbevægelse 1147 synes han at have spillet en större rolle; men de danskes Venderkorstog førte ikke til noget, og selve bevægelsen fik således ikke ret megen betydning. Först efter sin død, og særlig efter sin kanonisation, er den fromme provst bleven vide kendt over hele Danmark; men Viborg var dog hovedsædet for hans påkaldelse: dér byggedes der ham et særligt kapel ved domkirken, dér holdtes der årlig et velbesøgt marked til hans ære, og et af byens gilder opnævntes efter ham. Hans kirkelige navn, Exuperius, der först var i brug ved domkapitlet (se oversættelsen nedenfor), kunde

ikke hævde sig ved siden af hans danske navn. Efterhånden blev dette enerådende.

»Kjelds levned« er skrevet af en viborgsk kannik, der, efter hvad han selv siger, havde levet nogen tid sammen med Kjeld og desuden havde hørt adskilligt om ham af hans lærlinger i domskolen, fremfor alle en vis Matthæus. Skriftet synes forfattet henimod den tid, da Kjeld blev helgenkronet og har rimeligvis skullet støtte den danske præstestands ønske om denne kanonisation. Dets fortælling er jævn og sikkert i det væsenlige pålidelig, holder sig til Kjelds historie og udmaler ikke den historiske baggrund udførligere, men har dog en vis værd som kildeskrift. Efter en meget yngre afskrift er teksten trykt i Script. rer. Dan. IV 426 ff.

Forord

til en levnedsskildring af den navnkundige helgen Exuperius[1] Bekenderen, der også bar navnet Kjeld, det han fra först af i sin spæde barndom havde fået af sine forældre.

Til lov og pris for Guds storhed, — Han, ved hvis nåde dyden i mangefold skikkelse stråler i de udvalgte — har vi anset det for værd efter vor ringheds svage evne at anvende flid på med Herrens hjælp at skrive om Hellig Exuperius's levned og den herlige rækkefølge af hans jærtegn. Hvad nu vor ringheds indsigt ikke mægter at udføre på værdig måde, det er Han mægtig til at udfylde, som siger: »Åbn din mund, og jeg vil fylde den[2]!« Thi Han er visselig mægtig til at yde endog det, som naturen ingenlunde skænker, og ved sine hellige mænds herlige undergerninger gendriver Han den skarpsindige Aristoteles's udviklinger om »manglen«

---

1) Exuperius var navnet på en biskop i Toulouse i 5. årh.; på grund af sin store godgörenhed blev han æret som helgen. Som klerk har Kjeld antaget dette navn. Vi træffe også ellers eksempler nok på, at folk har haft både et kirkeligt og et verdsligt navn (se ovenf. s. 32). Viborg domkapitel har yndet at kalde Kjeld med det kirkelige navn, hvorved man kunde sammenstille ham med hans navne, der allerede var helgen. Men da paven kanoniserede ham som »Ketillus« (Kjeld), fortrængte dette nordiske navn det fremmede helt.

2) Salme 81,11 (jfr. ovenfor s. 43.)

og »besidden«[1]. Lovprises bör Han derfor som herlighedskronet i sine hellige og som i sandhed underfuld i sine gerninger, Han, som helliggör nogle uden forudgangne fortjenester, endnu medens de er i moders liv; som forherliger andre straks efter deres fødsel ved nåde og dyder; som bier barmhjertig på atter andre, der er sløvede og slappede i kødelig attrå og faldne dybt, og som endelig omvender dem med sin vælde og tænder sin kærligheds vidunderlige glød i dem: og når de så er opflammede af Helligåndens nåde, ses de ikke blot daglig at skride frem fra dyd til dyd[2], men også hyppig at funkle i glans ved tegn og undergerninger.

Men han, hvem vi her skal omtale, Hellig Exuperius Bekenderen, med hvem også vi, så uværdige vi end var dertil, har levet sammen adskillig tid, og om hvis liv vi desuden har fået såre pålidelig kundskab ved fortælling af forskellige af hans lærlinger, og særlig en iblandt dem ved navn Matthæus, — han glimrede lige fra sin barndoms förste år ved den guddommelige kærligheds store nåde i så höj grad, at han i skyldfrihed og hellig enfold overgik alle andre og skød op som en lilje i renhed og de øvrige dyder og blomstrede som en retfærdig mand til evig tid for Herrens åsyn[3].

---

1) »Manglen« og »besidden« (på Græsk »steresis« og »hexis«, overførte på Latin af filosoffen Boëthius som »privatio« og »habitus«) er ifølge Aristoteles den grundmodsætning, som gör sig gældende ved enhver »art« i verden og rummer i sig alle de modsætninger, der bruges, når man danner artsbegreber. Mellem dem findes der ikke noget: enten har man en ting, eller også har man den ikke. — Det er nu vor forfatters mening, at der ved helgenerne netop er noget ejendommeligt, der bevirker, at denne grundsætning ikke får gyldighed for deres vedkommende: som naturlige mennesker mangler de evnen til at göre undergerninger, men ved den kraft, Gud giver dem, er de alligevel samtidig i besiddelse af denne evne.

2) Salme 84, 8.

3) Jfr. Hos. 14,6. Jes. 35,1. — Salme 92,13 (Dansk bibeloversættelse anderledes).

Hellig Kjeld Bekenderens levned.

Den hellige her Kjeld var udsprungen af fornem æt, og medens han endnu var i barnealderen, begyndte han at være Gud hengiven og ved sand uskyld og hellig enfold at tækkes Gud og mennesker. Da hans forældre, der boede i landsbyen Vinninge nær ved byen Randers [1], var velhavende folk, blev han efter tilskyndelse af moderen, der særlig frygtede og elskede Gud, sat til de boglige studier [2], og han gjorde ikke alene fremgang i de frie kunster [3], men blev også såre udmærket i alle slags dyder i den grad, at hans hu stod til at gå over til et bedre liv [4]. Og for ikke at blive overlistet af ondskaben agtede han altid meget samvittighedsfuldt på det ord af Herren: »Den, der ikke giver afkald på alt, hvad han ejer, kan ikke være min discipel« [5]. Derfor besluttede han at opgive ikke blot sit gods, men også sig selv.

Da nu det herlige ry om hans hellighed efterhånden udbredte sig og allerede var blevet bekendt for hele folket, kom det endelig også den ærværdige biskop Eskil af Viborg for øre [6], og ved dennes hellige opfordringer tilskyndes han til og bestyrkes i hurtig at føre

---

1) Der må være ment den lille by Vinninge i Ålum sogn, Sønderlyng herred, lidt vest for Randers.

2) Kjeld blev, som det ses, fra barnsben oplært til at være kirkens tjener. Det var næppe ved Viborg domskole, han fik sin förste uddannelse. Den følgende fortælling taler i alt fald imod det.

3) »De 7 frie kunster« var de forberedende discipliner, der udgjorde den tids latinske, filosofiske, matematiske og musikalske studier. De deltes i »Trivium«, »den tredobbelte vej til veltalenhed«, bestående af Retorik, Grammatik og Dialektik, og »Qvadrivium«, »den firdobbelte vej til visdom«, bestående af Aritmetik, Geometri, Astronomi og Musik.

4) nemlig som munk eller regelbunden kannik.

5) Luk. 14,33.

6) Eskil var biskop i Viborg i begyndelsen af det 12. årh. Tidligere havde han været kannik i Lund. Han skildres i Roskildekrøniken som en sjælden mand, smuk, lærd og klog.

det forsæt, som han forud havde fattet i sit sind, ud i virkeligheden. Og således skete det da, at den nævnte biskop ved Helligåndens hjælp fik ham draget til sig og knyttede ham til brødrene ved domkirken, som der på stedet var forenede til en hjord ved den störste kærlighed under Hellig Augustinus's regel og i from gudsfrygt tjente Herren, kongernes konge. Der blev han först sat til læremester for drengene, hvem han underviste rosværdig[1], og desuden skrev han kostelige skrifter[2], i det han ihukom apostelens ord: »Den, der ikke arbejder, skal heller ikke have føde[3].« I disse og andre gode virksomheder viste han sig altså meget ivrig.

Siden, efter at han ved Helligåndens gave havde overtaget præsteembedets byrde, fyldtes han ikke alene med åndelige gaver i mange retninger, men strålede også i alle forhold i vidunderlig helligheds glans. Men biskop Eskil, som havde indviet ham, led efter nogle års forløb, medens han sang de kanoniske tider i den hellige Margretes kirke, blodvidnedøden, i det Kristi fjender styrtede løs på ham[4]. I hans sted bispeviedes

---

[1]) Ved domkapitlerne var der ofte foruden den egenlige præsteskole en skole for drenge.

[2]) Kjeld har været flittig til at afskrive bøger. Skrivekunsten var meget anset og var jo også det eneste middel til at bevare og mangfoldiggöre litteraturen. Om man tör tro helgenmessen fra Lybek, var der i Slesvigs domkirke flere gudstjenstlige bøger, der hidrørte fra Kjelds hånd.

[3]) 2 Thess. 3,10.

[4]) Det var den 20. Okt. 1132, at biskop Eskil blev dræbt. Året för var der i anledning af Knud Lavards mord udbrudt voldsom borgerkrig, og Knuds broder Erik (Emune) havde sat sig i spidsen for det parti, der rejste sig mod kong Nils. Sællændere og Skåninger fulgte ham, men i Jylland havde han ikke kunnet vinde fremgang. Dér havde han imidlertid fået en mægtig tilhænger i høvdingen Kristjern Svensön, og for at støtte ham drog han i 1132 til Jylland, slog undervejs Magnus Nilssön ved Sejrø og trængte frem til Viborg, hvor

den fromme Sven, samme kirkes provst[1], og dennes provstedömme overtog Villo; hans vandel var hellig, og den hjord, der var ham betroet, styrede han i al hellighed alle sine dage[2]. Da brødrene efter hans død forhandlede om den nødvendige udvælgelse af en hyrde[3], og da hver enkelts mening blev æsket, valgte de énstemmig her Kjeld til hyrde, i det de ikke drog i tvivl, at han jo vilde blive kirken til störste fromme. Sålænge han kunde, vægrede han sig imidlertid ved at modtage dette embede; men da brødrene vedblivende trængte ind på ham med bönner og påmindelser, vovede han ikke at sætte sig imod dem. Ved Helligåndens medvirken påtog han sig derfor omsorgen for hjorden, og han var en samvittighedsfuld vogter i Herrens vingård ligesom .også en tro udøver af barmhjertigheds gerninger.

Det hændte her, at byen blev ynkelig hærjet af

---

han dristede sig til drabet på bispen. Snart efter led han dog et nederlag ved Onsild og måtte vende tilbage til Sælland. Eskil må have været en ivrig tilhænger af Nils, siden Erik ikke bluedes ved at nedhugge ham i en kirke. St. Margretes kirke, hvor han blev dræbt, er Asmild klosters kirke hinsides Viborg sø (påvist af rektor dr. A. Heise); dette nonnekloster hørte under Viborg domkapitel, så at bispen eller kannikerne herfra besörgede gudstjenesten. »De kanoniske tider« er de daglige, lovordnede gudstjenester; af Roskildekrøniken véd vi, at det var ved morgengudstjenesten, Eskil blev dræbt.

[1]) Denne Sven var broder til ærkebiskop Asser og høvdingen Kristjern og hældede vistnok til Erik Emunes parti. Senere gjorde han sammen med en broder pilegrimsfærd til det hellige land, hvor han døde 1153.

[2]) Villo, der blev Svens efterfølger som prior eller provst, vides på Viborg domkapitels vegne at have sluttet broderskab med Lunds domkapitel, hvis mindebøger derfor også har optegnet hans dødsdag (3. August). Hvad år han er død, vides ikke; det må vistnok være omtrent 1145.

[3]) Ved »hyrde« menes der provsten eller prioren ved domkapitlet; denne havde nemlig styrelsen af kannikerne.

en ildebrand, og at luerne næsten slog over imod klosteret[1]. Da den hellige mand mærkede dette, tog han en af brødrene med sig, steg op i tårnet og bad og anråbte Gud om kirkens og byens frelse. Straks dæmpes den hærjende lue, ilden bliver undertrykt, og kirken bliver frelst ved den Guds tjeners forbön.

Det traf sig også i hine dage, at to konger stredes om riget[2], og at drab og forfølgelse overalt tog til. Da gav Kjeld sig med de nødvendige tjenere på vej til et kirkemøde, der skulde holdes i hovedstaden[3]. Undervejs blev han imidlertid fangen og udplyndret af Venderne, men ved Guds styrelse udfriet og løskøbt af en præst. Vende hjem med uforrettet sag vilde han dog ikke på nogen måde; han drog videre og kom endelig til hoved-

---

[1]) Ved »klosteret« tænkes der på domkapitlet, der indtil 1440 var et samlag af regelbundne kanniker (Augustinere). Klosteret var indviet til Jomfru Maria.

[2]) Efter at Erik Lam havde trukket sig tilbage og var død, (1146), optrådte Sven, Erik Emunes søn, og Knud, Magnus Nilssöns sön, som medbejlere til kronen. Sællænderne og Skåningerne valgte Sven, Jyderne Knud, og dermed begyndte den voldsomme fejde, hvis endelige afslutning först blev Valdemars eneherredömme i efteråret 1157.

[3]) Ved hovedstaden menes Lund, der var ærkesæde og således var landets kirkelige hovedstad. Skulde man tale om en verdslig hovedstad, måtte det derimod blive Roskilde, der kaldes »de danskes kongeby«. Det omtalte møde synes ikke blot at have virket for fred mellem de to stridende konger, men tillige for korstog mod Venderne. Den store europæiske korstogsbevægelse, der særlig skyldtes Bernard af Clairvaux og gav sig udtryk i 2. hovedkorstog, affødte nemlig også korstog mod Venderne. Sakserne tog sig ivrig af sagen, men også til Danmark sendte paven kardinal Hubald med opfordring til at deltage i toget. Kjeld, der også siden viste iver for kristenforkyndelsen blandt Venderne, har virket derfor, og de to konger opgav for en tid fjendskabet og gjorde begge korstog til venderlandet; men indbyrdes spænding og splid øgede *kløften* imellem dem, og toget blev resultatløst.

staden Lund, hvor han med ære blev modtagen af kongen og ærkebispen[1], og de erstattede ham, hvad der var frarøvet ham af Venderne. Og da nu efter hans bön kongen i sit sind havde bekvemmet sig til genoprettelsen af freden, bad han endelig om orlov, fordi han længtes efter at vende tilbage til den anden konge[2] og føre det påbegyndte fromme værk til fuldendelse.

Såsom det nu den gang var rigmænds skik ikke at bortsende ærværdige prælater, der kom til dem, uden skænk, men ære dem med kostbare gaver, gav ærkebispen også ham ved hans bortrejse en kostbar ring, og kongen gav ham meget guld. Efter at han havde fået orlov og var kommen ned til havnen og lige vilde til at gå ombord, så han der et menneske i smudsige og pjaltede klæder; han ynkedes over ham for hans fattigdom og gav ham den kostbare ring, for at han for den kunde skaffe sig selv klæder og lindre sin stakkels fattige families nød. Det meget guld, han havde fået af kongen, fik han også straks byttet i småpenge, og dem uddelte han undervejs til de fattige. Det var også hans vante skik, at når han så nødlidende, der var pjaltet klædte eller nøgne, gav han dem sine egne klæder til at tage på. Sålænge han nemlig havde noget at give bort, gav han det med störste glæde. En gang traf han en krøbling, der var nøgen og spedalsk; ham trøstede han ikke alene med ord, men gav ham også sin egen kappe: men straks efter at han fra den nærmeste landsby havde ladet komme en vogn, hvorpå staklen kunde blive kørt, forsvandt denne for hans öjne[3].

---

1) Kong Sven og ærkebiskop Eskil.

2) Knud Magnussön, som rådede i Jylland.

3) Hvad der fortælles om Kjelds godgörenhed, der endog gik så vidt, at han gav sine klæder til nødlidende, stemmer med den ældgamle fortælling om den hellige Martinus,

Denne hellige mands gerninger og hans gode omsorg for den hjord, der var ham betroet, vakte omsider den gamle fjendes mishag; derfor såede han tvedragt mellem ham og hans brødre[1], og deres hjerter vendte sig bort fra ham, så at de lastede de gode gaver, som han i sin fromme kærlighed daglig uddelte til Kristi gæster og lemmer, og ikke tog i betragtning, hvorledes han på den anden side ved gode menneskers gaver forøgede kirkens gods. Derfor lagde de råd op med hverandre og enedes om at vælge til forstander[2] en mand, der var mindre rundhåndet, så at han bedre vilde holde måde med udgifterne og afpasse dem i forhold til deres indtægter og aldrig give de fattige ud over det sædvanlige[3]. Men denne gode mand, enfoldig som han var som duen[4], fandt sig tålmodig i den krænkelse, der var ham tilföjet, og gjorde vel imod sine fjender[5] på alle de måder, han kunde; han sörgede nemlig for deres frelse, og derfor bad han, idet han selv holdt sig fri

---

der skar sin kappe i to stykker for at give en tigger halvdelen. — Når det her fortælles, at den syge stakkel pludselig forsvinder, da er meningen, at der er sket noget overnaturligt, der tjener til at forherlige Kjeld. Tanken er vel, at Kristus selv åbenbarede sig i en krøblings skikkelse for at prøve ham.

1) Kannikerne i Jomfru Marias kloster.

2) Her er brugt det latinske ord »persona«, der ved domkapitlerne brugtes = prælat ɔ: höjere embedsmand ved kapitlet. Når kapitlet var et regelbundet kannikekonvent (kloster), som i Viborg og Börglum, var der kun èn, der regnedes for prælat (persona).

3) Hvor meget man plejede at give til de fattige, lader sig ikke oplyse. Det var almindeligt, at de fik $^1/_4$ af tienden; men denne vedtægt synes ikke at have været gældende for Danmark, og tienden var heller ikke gennemført på Kjelds tid.

4) Matth. 10,16.

5) *Jfr.* Luk. 6,35.

for skyld, om at blive løst fra byrden af det ansvarsfulde embede, han havde påtaget sig[1].

Han gik altså af vejen for deres raseri, da mange på den tid søgte at volde ham krænkelser, og efter at han i et kapitelmøde havde fået almindelig orlov, drog han bort derfra til byen Ålborg[2]. Thi på det sted vilde han hellere leve end dér, hvor han hidtil havde opholdt sig. Efter at han nu i nogen tid havde levet i dette gudshus og vundet berömmelse dér ved jærtegn og dyder – således gik en nat lyset ud under morgenmessen[3], mens han oplæste homilien, men han fortsatte lige til enden, og til alles forbavselse tændtes da det udslukkede lys på ny af sig selv —, fik han i sinde at gæste de hellige apostles kirke[4], og særlig var det hans agt af paven at få overdraget det hverv at prædike for hedningefolket i Venderlandet, for at han således ved Guds nåde kunde opnå martyriets palme. Efter nogen tids forløb gav han sig da på vej, som han havde sat sig for, og kom endelig til Romernes stad. Han fik da

---

1) Meningen må være, at Kjeld ved at fjerne sig fra kannikerne unddrog dem lejlighed til yderligere at forsynde sig imod ham.

2) Ikke blot hørte Ålborg under Viborg stift, men Vor frue kirke og kloster i Ålborg stod i et særligt afhængighedsforhold til Viborg domkapitel, som havde ret til at indsætte en præst ved kirken, der tillige var prior for klosterets nonner. At Kjeld en tid har været præst i Ålborg, bekræftes af Snorre Sturlesön, der fortæller om den ulykkelige norske æventyrer Sigurd Slembedjakns begravelse i Ålborg (1139 el. 40) og föjer til, at præsten ved Frue kirke dér, provst Kjeld, havde berettet Erik Oddsön derom.

3) Morgengudstjenesten (matutina) var den sidste af de tre nattegudstjenester og holdtes för solopgang. Til den sluttede sig »laudes«, der strakte sig ind i daggryet.

4) Peterskirken i Rom, der var indviet til apostlene Peter og Paulus. Den sidste trængtes efterhånden næsten bort af Peter, der jo var »apostlenes fyrste.«

pave Eugenius[1] i tale og udviklede for ham, hvad grunden var til hans rejse; og da paven hørte hans ønske, tilstod han ham det. Men eftersom det både sömmede sig og stemmede med retfærdighedens krav, at han støttede ham og ved sit apostolske bud avede hans forfølgeres frækhed, skrev han til kirken og brødrene i Viborg og bød dem ved sin apostolske skrivelse at modtage deres hyrde med skyldig ærefrygt og derefter stadig vogte på ham med al ærbødighed, således som det bådede deres evige vel[2].

Efter at de havde hørt dette, blev de angerfulde over, at de uretfærdig havde fordrevet deres hyrde; de erkendte, at provst Simon var sat ind med vold, droge ham for retten og afsatte ham tilsidst ved en retfærdig og billig kendelse. Da de så havde spurgt, at den Guds tjener var vendt tilbage fra sin pilegrimsfærd, henvendte de sig til ham snart ved egne sendebud, snart ved sendebud fra kongen og bisperne, og bad ham ydmygt om at vende tilbage til sine får. Tillige bönfaldt de om, at han med tanken på den guddommelige lön[3] vilde glemme den uret, de havde tilföjet ham, og andet mere.

Tilskyndet ved disse og andre bönner og tillige bundet ved pavens påbud vendte han da tilbage til sine får og undslog sig ikke for på ny at påtage sig arbejdet

---

1) Eugenius III, pave 1145—53, havde været munk i Clairvaux og Cistercienserabbed i Rom og førte Cisterciensernes hele tankesæt med sig på pavestolen. Bestandig stod han i discipelforhold til den store abbed Bernard af Clairvaux, der tilskrev ham faderlige formaninger om at være ydmyg i sin höje stilling. Eugenius bidrog meget til at fremkalde det andet hovedkorstog, men selv måtte han i hele sin pavetid döje strid med Romerne, der vilde hævde kommunal selvstændighed og flokkede sig om den begavede, republikansksindede folkeleder Arnold af Brescia.

2) Dette pavebrev om Kjelds genindsættelse haves ikke længer.

3) nemlig den lön, som Gud har forjættet dem, der tilgiver deres fjender.

for dem. Under lykønskninger modtog også kirken sin hyrde med störste ærefrygt; og de, der i höjeste grad havde været årsag til hans fordrivelse, takkede Gud, fordi han vendte tilbage uskadt og i god behold. Han blev altså genindsat i sit forrige embede, og sörgede derefter for livets føde til sine sönner og betjente daglig de forsamlede Kristi lemmer med alt, hvad der hørte til[1].

Da han alt var lige ved at fuldende sit løb[2], forlangte han ved Helligåndens åbenbarelse, svag som han var, at føres fra sit leje over i kirken til bön, og da bönnen var til ende, vendte han tilbage til sit leje, hvor han talte til de hosstående om sin tilstundende hedenfart og om skriftemålets, salvningens[3] og det hellige legemes sakramente, som han nu havde behov. Efter at dette var fuldført, befalede han sin sjæl i Herrens hånd, og således sov han hen, den 27. September, i det vor Herre Jesus Kristus forherligede ham ved kraftige gerninger og undere. Ham tilligemed Faderen og Helligånden være hæder, ære og magt i al evighed[4]!

Her begynder de *undere*, som vi har erfaret er skete i vor tid, således som vi sandfærdig har hørt det af selve dem, der var tilstede.

---

¹) Ved Kjelds »sönner« forstås kannikerne, som han vejledede i alle forhold. »Kristi lemmer« er vistnok en betegnelse for hele menigheden.

²) Jfr. 2 Tim. 4,7.

³) Der menes »den sidste olie«, der brugtes til døende.

⁴) Kjeld døde i året 1150. Efter at paven havde kanoniseret ham (1188), foretoges det følgende år (11. Juli) en höjtidelig skrinlæggelse af den fejrede helgen, der fik sit eget kapel ved domkirkens nordside. Her blev senere (1251) biskop Gunner begravet. Kjelds relikvier blev lagte i et udskåret træskrin, kun $1^1/_2$ alen langt, med lueforgyldte beslag; de smalle ender forlængede sig ud i dragehoveder, og i disse var fastgjort forgyldte kæder, hvori skrinet hang. Det ene af disse dragehoveder er kommet for dagen og findes i National-

En lam mand fra Norge, der holdt bön ved den hellige mands grav, fik på ny god helsen og tjente længe brødrene ved denne kirke, men drog senere bort, da hans hu stod til munkelivet.

En kvinde, der 20 år havde været blind, fik sit syn igen på den hellige Marcus's og Marcellianus's festdag[1].

En mand, der havde brud på mavesækken, så at hans indvolde hang ned fra deres leje i livet næsten lige til knæerne, blev helbredet den 16. Juni.

En kvinde, der var besat af en ond ånd, blev befriet for denne, en spedalsk helbredet, en lam gjort førlig, og desuden fik seks blinde mænd og kvinder deres syn igen den 17. Juni.

En lam kvinde blev helbredet, og en kvinde, der længe havde været blind, fik sit syn igen. Dernæst blev en spedalsk helbredet, og mange blev befriede fra onde ånder, og såre mange kom sig af forskellige sygdomme. Også Bodils datter, der var lam, blev helbredet[2].

I natten för Herrens himmelfart skete det, at en mand, der i mange år havde været blind, på herlig vis fik sit syn igen, og på den næste dag i samme höjtid blev to kvinder atter seende, af hvilke den ene var blind på tiende, den anden på femte år.

Også i Pinseugen, på den anden dag, blev en stum pige helbredet, og en spedalsk blev helbredet og renset. Tillige blev en blind mand fra Sælland seende.

Disse og mange andre undere virkede Herren på grund af denne hellige bekenders fortjenester og forbön. Derfor skal Han lovprises som en underfuld og barmhjertig Gud i al evighed. Amen!

---

musæet. Skrinet er for øvrigt gået til grunde ved Viborgs brand 1726.

1) 18. Juni.

2) Denne Bodil forudsættes at være læseren kendt; men vi kan *ikke oplyse,* hvem hun har været.

TEKSTRETTELSER

til »Kjelds levned«.

Ved professor dr. M. Cl. Gertz.

Det første tal er sidetallet i Scriptores rerum Danicarum IV, det andet sidetal (i parentes) viser hen til oversættelsen ovenfor.

Side	linje		Side	linje	
426	6	fra n.	(154	8):	Læs: per potentiam [*suam*].
427	11	» o.	(155	9):	*exstitit* for existit.
—	12	» »	(—	10):	*desideraverit* for desideravit.
—	16	» »	(—	18):	Læs: qvæ universo populo *jam* innotuit (jfr. legenderne Script. rer. Dan. IV 438. 441).
—	18	» »	(—	21 ff.):	Læs: confirmatur *ut*, [*qvod prius mente conceperat, ad effectum citius perduceret. Unde factum est, ut idem pontifex*,] Spiritu Sancto mediante etc. (jfr. legenderne, de anf. steder).
—	20	» »	(156	6 f.):	*devoti* for devotus.
—	22	» »	(—	9 f.):	Læs: scripsit, recordatus etc.
428	4	» »	(—	16):	*mirandæ* for miranda (jfr. Script. rer. Dan. IV 438).
—	5	» »	(—	—):	*gloria* for gratia.
—	8	» »	(—	20):	*Huic* for Hinc.
429	8	» »	(158	3):	Læs: [*et*] Deum pro etc.
—	11 f.	» »	(—	8 f):	Læs: et *ubiqve* cædes et persecutio multiplicaretur. [*Igitur*] iter cum ministris etc.
—	7 ff.	» n.	(159	11 ff.):	Læs: sed preciosis donis honorare, [*illi qvoqve proficiscenti Archiepiscopus annulum preciosum, Rex vero*

Side	linje	Side	linje	
				auri pondus donavit.] [1] Accepta igitur licentia, cum jam venisset ad portum *ascenderetqve* navim, *ibi* vidit sordidis ac scissis vestibus hominem *ac* misertus illius etc.
429	3 fra n.	(159	20):	Læs: protinus [*nummis*] *commutari* fecit atqve etc.
430	6 » o.	(160	4 f.):	*sunt* for sint.
—	10 » »	(—	13):	*redituum* for reddituum.
—	— » »	(—	—):	Læs: faceret [*et*] nunqvam [*plus*] solito etc.
—	11 » »	(—	14 f.):	Læs: vir ille bonus [*ut*] columbina erat *simplicitate*.
—	14 f. » »	(161	4 f.):	[*et*] accepta in Capitulo comm. licentia, ad eccl.
—	18 f. » »	(—	11 ff.):	Læs: recitaret, lumine extincto, ad finem usqve pergebat, *atqve* mirati sunt omnes, lumen extinctum [*tum*] accendi.
—	21 f. » »	(—	16 f.):	Læs: instituit, *ut* sic, Dom. larg., ad palmam martyrii *perveniret*.
431	4 » »	(163	3):	*extiterant* for extiterunt.
—	7 f. » »	(163	9 f.):	Læs: *a* strato suo, licet *debilis*.

[1]) Jfr. Script. rer. Dan. IV 433.

4.

ABBED VILHELM.

Blandt Valdemarstidens berömte mænd indtager den af Absalon indkaldte Franskmand Vilhelm en fremragende plads. Som abbed for Æbelholt hævede han dette kloster til höj rang blandt de danske munkelag, og hans iver for kirkeligt opsving i forbindelse med hans ejendommelige evne til at føre an lod ham få stor indflydelse på hele kulturudviklingen i hans nye fædreland. Nidkær for kirketugt og fyrig i sin fromhed vakte han dog ofte modstand; men hans afholdende levevis blev af hans beundrere hævet til skyerne, og efter hans død trængtes mindet om hans heftighed mere til side, så at der banedes vej for rygtet om de undere, han skulde have virket både i levende live og senere. Allerede 14—15 år efter, at den nidkære abbed var død, bad ærkebiskop Anders Sunesön, der havde stået ham nær, tillige med bisperne af Oslo og Skara pave Honorius III om at kanonisere ham. Den 28. Maj 1218 pålagde da paven Anders Sunesön og hans brodersön, biskop Peder Jakobsön af Roskilde, samt abbeden for Herrisvad i Skåne at foretage grundige undersøgelser om de jærtegn, der skulde være skete, og støttet på disse mænds indberetning og den pavelige legat Gregorius de Crescentias meddelelse kundgjorde han endelig ved bulle af 21. Jan. 1224, at abbed Vilhelm var optagen blandt helgenerne. En anden bulle, der blev udstedt 8 dage senere, lovede 40 dages aflad til enhver, der på hans festdag og ugen derefter kom med andagt til Æbelholt kirke. Vilhelms lig, der hidtil havde hvilet i klosterets trækirke, blev endelig den 16. Juni 1238 höjtidelig overført til den nye stenkirke.

Det nedenfor oversatte skrift om abbed Vilhelms levned og undere må være forfattet efter 1210, da den nye klosterkirke i Æbelholt omtales som færdig, og rimeligvis hen imod den tid, da Vilhelm blev kanoniseret. Kan hænde, det overfor paven har tjent til vidnesbyrd om abbedens hellighed, ligesom det senere blev lagt til grund for messelektierne på hans festdag. Efter hans kanonisation er skriftet sikkert ikke blevet til, da i så fald denne betydningsfulde begivenhed vilde være tagen med.

Forfatteren beretter flere steder om de undere, han selv har set i Æbelholt kloster, og må således have været en af klosterets kanniker. Muligvis er han af fødsel en Franskmand; hans brug af ordet »roncinus«, middelalderlig fransk »roussin« (stærkt bygget hingst), kunde i alt fald tyde derpå. Trolig nok har han været abbed Vilhelms lærling og har af dennes egen mund hørt fortællinger om hans oplevelser fra tiden, inden han kom til Danmark, vel også om hans förste genvordigheder og sejre i klostervirksomheden her. Derimod har han ikke kendt et skrevet bidrag, Vilhelm selv havde givet til sin historie, nemlig godtgörelsen af, at Hellig Genovefas hoved ikke var stjålet fra hendes kloster, hvor Vilhelm den gang hørte hjemme; vor forfatter har nemlig i fremstillingen af dette spörgsmål påviselige uoverensstemmelser med Vilhelms egen skildring. I det hele er »Abbed Vilhelms levned« bygget på mundtlig overlevering. For jærtegnsfortællingernes vedkommende må forfatteren dog have haft flere skrevne beretninger for sig. Således forstår man, at der to gange forekommer en helbredet kvinde, der kaldes Olava fra København, förste sted som blind fra barndommen, andet sted som lam fra fødselen; uvisheden om hendes sygdom, da der allerede var gået nogen tid efter hendes helbredelse, har fremkaldt to forskellige beretninger og gjort hende til to personer. Om helgenskriftet kan det endnu fremhæves, at forfatteren efter almindelig kirkelig skik ynder at indflette bibelens ord; det vrimler med skriftsteder eller mere og mindre klare hentydninger til bibelord. Den gode

Æbelholt-kannik har ikke for intet været abbed Vilhelms discipel.

Nogen höj rang som kildeskrift indtager »Abbed Vilhelms levned« just ikke. Det förste afsnit af helgenens liv viser sig meget fejlfuldt fortalt; man mærker, at forfatteren har levet fjernt fra de begivenheder, han skildrer. Vilhelms danske historie rummer måske færre historiske misforståelser, men svinder til gengæld hen i jærtegnsfortællinger og fromme betragtninger, medens vi får mærkelig liden kundskab om, hvad Vilhelm i virkeligheden har udrettet. Den trosivrige kannik betragter ikke sin abbed som historisk person, men som en helgen, der allerede i livet er höjt hævet over det jordiske. Det er f. eks. meget betegnende, at han omtaler Vilhelms rejse over Alperne blot for at fortælle, at han dér helbredte sin syge hest, mens det ikke falder ham ind, at det kunde have langt större betydning at vide, hvorfor Vilhelm var draget til Italien. Han forbigår med andre ord en så væsenlig kendsgerning som den, at den lærde abbed blev sendt til paven for at føre den ulykkelige dronning Ingeborgs sag. I det hele mangler han fuldstændig blikket for Vilhelms ejendommelige historiske stilling i Danmark, medens han derimod er ivrig for at göre sine læsere bekendt med, hvorledes den fromme mand ved et antaget under kunde drive en almindelig hest til at gå pasgang!

»Abbed Vilhelms levned« er udgivet i de belgiske Jesuiters kæmpemæssige samling af helgenlevneder, »Acta Sanctorum«, efter et håndskrift fra St. Victor i Paris, og af denne tekst har Langebek taget en afskrift, der er udgivet af Suhm i Scriptores rerum Danicarum V 458 ff.[1]). Herefter er nærværende oversættelse udarbejdet. Da jærtegnsfortællingerne for störste delen er af ringe værd for Vilhelms

[1]) Støttet på nogle ord i Stephanius's fortale til hans udgave af Sakse mener Suhm, at der på universitetsbiblioteket har været et håndskrift af »Vilhelms levned«, som gik til grunde ved ildebranden 1728. Om Suhms slutning er rigtig, turde dog være tvivlsomt.

og hans klosters historie, er de til dels kun kort gengivne efter indhold og stillede i parentes.

Da »Abbed Vilhelms levned« som historisk kildeskrift er så mangelfuldt, er det af stor betydning, at vi desuden har en större samling af breve fra Vilhelms hånd. Disse breve er i virkeligheden den bedste kilde til hans historie. Selv foranstaltede den lærde abbed til sine disciples tarv denne samling paa over 100 breve, hvoraf de fleste er bevarede; blandt sine egne breve optog han også enkelte, der var skrevne til ham af andre. Efter flere mere eller mindre fuldstændige håndskrifter på universitetsbiblioteket og det store kongelige bibliotek har Suhm udgivet dem i Script. rer. Dan. VI. Brevene handler for en stor del om Æbelholt klosters kår, dets trængsler og dets fremgang, endvidere om tidens större begivenheder og spörgsmål, som har ligget Vilhelm på sinde, og endelig udtaler flere af dem hans venskabelige følelser overfor forskellige af kirkens mænd. En særlig gruppe danner de förste breve, der omhandler kirkeretlige spörgsmål, mest vedrørende de kirkelige ægteskabslove: om en mand kan ægte en kvinde, med hvem han har levet i ægteskabsbrud; om et ægteskab skulde ophæves, når den ene af ægtefællerne var ufri; om den ene ægtefælle kan gå i kloster uden den anden ægtefælles samtykke; om en mand efter en frændes død kan gifte sig med hans fæstemø, o. s. v. Disse emner drøftes på den måde, at de fremsættes som spörgsmål til paven eller en biskop, hvorpå disse da giver svar, så at selve løsningen af vanskelighederne ikke fremkommer under Vilhelms navn. Det kan imidlertid ikke være andet, end at Vilhelm selv har skrevet svarene og blot har benyttet sig af denne brevvekslingsform for at vække större opmærksomhed for sagen; det var så meget naturligere, som Middelalderens lærebøger i reglen var skrevne i samtaleform. At ikke blot spörgsmålene, men også svarene virkelig er af Vilhelm selv, godtgöres allerede af nogle ord i hans egen indledning til brevene: »I de breve, hvori der løses knudefulde spörgsmål, må man ikke tro, at der i disses løsning er föjet noget til

ud over, hvad der fremgår af det, som de hellige (ɔ: kirkefædrene) har godkendt.« At Vilhelm ikke vilde fremkomme med en sådan ytring, når han talte om virkelige pavebreve, følger af sig selv; en forsikring om pavestolens rettroenhed vilde ikke alene være upassende, men ligefrem umulig. Flere ejendommeligheder ved disse »pavebreve« viser også, at de ikke er udgåede fra det pavelige kancelli. Og når udviklingen i ét af brevene fra först til sidst ordret er taget fra den berömte skolastiker Peder Lombarders dogmatiske håndbog, tyder det også på, at det ikke er et officielt aktstykke, men nedskrevet af Vilhelm selv. Man kan da heller ikke tænke sig, at Vilhelm, der kom fra det kirkelige opsvings hjemstavn, skulde have nødig at søge belæring om så almindelige spörgsmål som det om de forbudte grader og flere andre lignende. Vilhelm har altså brugt denne livligere brevform for des bedre at indprente de kirkeretlige lærdomme hos sine læsere, hvem han netop karakteriserer som begyndere.

I korthed skal tilföjes nogle hovedpunkter af abbed Vilhelms historie i Danmark, hentede fra hans breve og andre kilder; hensigten dermed er at supplere hans »levneds« mangelfulde oplysninger.

Vilhelms erhvervelser af gods til det kloster, han forestod, vilde det være for vidtløftigt at gennemgå her, og de væsenligste af disse erhvervelser vil også findes omtalte i noterne til oversættelsen. Kun så meget skal siges, at han selv omtaler kirkerne i Tjæreby og Frersløv, der var en gave fra Absalon, som vundne ved hans möje; altså har de sikkert været lön for de tjenester, han viste ærkebispen. Vilhelms kloster, som fra först af havde lidt nød og fattigdom, blev bragt så vidt, at det inden 25 års forløb ikke blot kunde huse 25 kanniker, men daglig bespise over 100 mennesker; vi har Vilhelms egne ord for det i et brev til Peder Sunesön fra den tid, da denne endnu ikke var Sællands biskop, men kun kannik i Paris. Absalon var stadig klosteret en god støtte; foruden det meget gods og de tiender, han havde skænket kannikesamlaget, gav han dem årlig pengegaver.

»De tusinde gange har vi ved Eders nåde fået råd i vanskelige tilfælde og lindring og hjælp i nøden«, skriver Vilhelm til ham i året 1196. Et andet sted siger han, at Absalon i 36 år havde givet klosteret penge, ét år 20 mark sølv, et andet år 12, et tredje år 16, et fjerde år 8, og der var, så vidt han mindedes, kun ét år, hvor han havde givet kannikerne under 6 mark, i det de havde måttet nöjes med 4. Efter den lavest mulige beregning bliver det 8102 kr., og pengenes værdi var tilmed den gang meget större end nutildags. Endnu i sit testamente betænkte Absalon Æbelholt kloster med en sølvskål. Påfaldende er det da at se Vilhelm overfor andre udtale ord, der just ikke er prægede af dyb taknemlighed overfor den store ærkebisp. Efter at Peder Sunesön har afløst Absalon i Roskilde, skriver han nemlig til paven, at vel havde Absalon lagt meget til klosteret af sit eget og på mange måder sörget for kannikernes underhold, men dog havde de ikke tilstrækkeligt til klæder, hvorfor han nu beder paven opfordre biskop Peder til at hjælpe dem. Forklaringen kan dels søges i Vilhelms ualmindelige godgörenhed, da der unægtelig skulde en mægtig formue til for daglig at kunne bespise store skarer af fattige, dels vel også i en vis griskhed efter at forøge klosterets midler. Også til Absalon selv har han skrevet skærende klager over klosterets nød, særlig en gang, da dets lade var brændt; han vilde endog vide, at Absalons kærlighed til ham og hans samlag var kølnet, siden han alt to gange forgæves havde talt klosterets sag, og han fandt sig beföjet til at minde om, hvad han havde givet afkald på for at drage til Danmark; ja, i sin utålmodighed bad han endog Absalon om tilladelse til at vende tilbage til Frankrig. I året 1196 klagede han over, at kannikerne truedes med meget slet afgrøde, hvad de også havde haft året før; hele sommeren havde deres drik kun været vand, og deres brød var fuldt af avner og nærmest kun føde for kvæg. Foruden slig modgang havde Vilhelm også oftere stridigheder med verdslige mænd, der vilde krænke Æbelholt klosters rettig-

heder, således endog til en tid den mægtige Sune Ebbesön til Knardrup, Sunesönnernes fader, hvis bryde (foged) i Alsønderup gik så vidt, at han slog klosterets kvæg ihjel. Vilhelms viljekraft synes imidlertid at have fået bugt med alle genvordigheder.

Vilhelm fik tillige stor betydning langt ud over sit klosters anliggender og vandt fremragende indflydelse på hele det store kirkelige opsving i Danmark. Særlig optrådte han som forkæmper for klostertugt. Hans begejstring for denne sag gjorde ham ikke blot til en streng forstander for kannikerne på Eskilsø og dernæst i Æbelholt, men drev ham også til at give biskop Thurgot i Börglum en frimodig irettesættelse, fordi han fandt sig i de vestervigske kannikers verdslige levned, fremdeles også til at værge Cistercienserne i det sønderjydske kloster Guldholm mod de slesvigske Cluniacenseres overgreb og til myndig at advare to klostergivne kongedøtre mod landets almindelige last, drukkenskaben. Med sine naboer, Cistercienserne i Esrom, der også ivrig tog del i det kirkelige opsving, stod han sig derfor vel, efter at en lille strid mellem klostrene om nogle tiender hurtig var overstået. Nidkær for håndhævelsen af munkenes privilegier tålte han ikke, at klostrene beskattedes af nogen, end ikke af paven. Han ivrede voldsomt mod den pavelige legat kardinal Fidentius, da denne krævede afgift af ham og andre danske abbeder: aldrig havde St. Victors orden måttet skatte til pavelige udsendinge, og ingen skulde formå ham til at göre sig skyldig i simoni ved at fylde legatens pengepung.

Også på det politiske område kom Vilhelm til at spille en stor rolle. Som den, der var et vigtigt bindeled mellem Danmark og Frankrig, bidrog han væsenlig til, at Knud Valdemarsöns søster Ingeborg blev givet den mægtige Filip August til ægte; han søgte nemlig at godtgöre for kong Knud, hvorledes dette giftermål vilde blive Danmark ikke blot til ære, men også til fordel, da man derved kunde vinde en forbundsfælle mod den romerske (ɔ: tyske) kejsers magtstræb.

Da Ingeborg drog til Frankrig for at fejre sit bryllup, synes Vilhelm at have været i den unge kongedatters og biskop Peder Sunesöns følge (1193). Tillidsfuld skrev abbed Vilhelm til kong Knud, at hans störste brøde var, at Ingeborg nu gaves kong Filip til brud; man måtte gerne kræve hendes blod af hans hånd. Men hans stolthed blev brat omstyrtet; straks efter brylluppet forskød og indespærrede den franske konge sin unge dronning og bød de danske afsendinge at forlade Frankrig, og det eneste, abbed Vilhelm kunde göre, var at sende Ingeborg al den trøst og de opmuntrende ord, han vidste. I Danmark virkede han ivrig for den ulykkelige kongedatter, i hvis skæbne han havde fået så stor del. Den latinske slægttavle over de danske konger, der skulde gendrive Filip Augusts eller hans hofteologers falske påstand om Ingeborgs slægtskab med hans forrige dronning, henføres fra gammel tid til abbed Vilhelm; i udtrykkene viser der sig også tydelige overensstemmelser mellem denne genealogi og det brev, Vilhelm skrev til paven om sagen, så at antagelsen om Vilhelms forfatterskab til det vigtige aktstykke er meget sandsynlig. Sammen med kong Knuds kansler Anders Sunesön drog han dernæst til paven for at føre Ingeborgs sag. Cølestinus III lyttede til deres klage og skrev til Filip om at antage sig sin hustru. Tilsidst lod han de danske afsendinge, udstyrede med pavebreve, drage til Frankrig for des kraftigere at øve et tryk paa kongen; men Filip August lod dem sætte fast, og vel blev de snart igen løsladte, men deres ærinde hos kongen var helt forgæves (1195). Cølestinus III kunde til de danskes harme intet udrette for den stakkels Ingeborg, der ligefrem blev behandlet som en farlig fange. Med glæde hilste abbed Vilhelm den store Innocentius III's tronbestigelse; men selv oplevede han kun, at Filip August for at fri sit land af interdiktet ved en forsoningsceremoni erklærede Ingeborg for sin hustru, hvorpå han straks igen lod hende bringe til en slags fængsel og ikke ændrede sin grusomme færd imod hende (1201). Som kirkens trøst var Ingeborgs bedste

støtte, således har Vilhelms breve sikkert også været et lille lysglimt i hendes evindelige kvaler og sorg. Mindet om hans venskab kan have bidraget sit til, at hun senere, efter virkelig at være bleven stillet som Frankrigs dronning, testamenterede 5000 livres til grundlæggelsen af et nyt kloster af hans orden, Victorinerne[1]).

Fra Danmark stod Vilhelm i stadig forbindelse med landsmænd, især beboerne af St. Genovefas og St. Victors klostre. Han brevvekslede fremfor alt med Genovefaklosterets abbed, den fromme og ansete Stefan, fra 1192 biskop i Tournai. En gang sendte Vilhelm denne sin ven en dansk hest »med farve som guld og ypperligere, end den lod sig opdrive i Frankrig«. Også andensteds i udlandet havde Vilhelm forbindelser. Han brevvekslede med bisperne af Skara og Schwerin, der begge var dygtige kirkehøvdinger, og særlig fik han betydning for den norske kirke. I Konghelle blev der nemlig grundlagt en nybygd af Augustinere fra Æbelholt, og da den norske ærkebisp, Erik, flygtede fra landet for kong Sverres vrede, tog abbed Vilhelm sig ivrig af ham og søgte at vinde ham pavens støtte. Ligeledes har han sikkert været en tilflugt for de andre norske bisper, da også de måtte forlade Norge; når den i historien så vel bekendte rænkesmed, biskop Nikolas af Oslo, senere var ivrig for at få Vilhelm kanoniseret, er det at opfatte som hans tak for den velvilje, den afdøde abbed havde víst det norske bispeparti.

Vilhelms breve giver os et samlet billede af hans personlighed. Han er en ægte middelalderlig munkeskikkelse. Straks gör han indtryk af at være overdreven beskeden og såre ydmyg. I sin indledning til brevsamlingen kalder han sine epistler en af de tarveligere retter, der også finder plads på kongers borde: finder læseren noget, der kan øve forstanden, bör han med ham takke Gud derfor. Hans selv-

---

[1]) En Pariser-livre var den gang vistnok i det mindste 23 frcs. — Testamentet er fra år 1218.

betegnelser er udsøgt ydmyge; i et brev til abbeden i Esrom kalder han sig således »den mindste af hans venner«. Dernæst mærker man hos Vilhelm en stærk tilböjelighed til at blive overströmmende: Peder Sunesön kalder han »sit andet jeg«, og til flere skriver han, at det at leve uden dem snarere må kaldes død end liv. Slige udtryksmåder skyldes til dels tidens smag og Vilhelms oprindelse fra de høflige og belevne Franskmænd; men de er sikkert tillige betegnende for hans naturel. Thi samler vi alt, hvad vi véd om den mærkelige abbed, ser vi, at den beskedne og høflige mand havde en fyrig karakter. Han har vel haft mangen hård dyst med sig selv, för han nåede sit hellighedsry. Og efter at hans heftige sind helt var vundet for kirkens ære og særlig klostrenes sag, kunde han optræde dristig og voldsomt, hvor han så kirkens ret krænket; fra hans ophold i Frankrig har vi et iöjnefaldende eksempel herpå (se nedenfor i oversættelsen). Han var streng mod sig selv og mod andre; hans krav om gennemført klostertugt skræmmede flere fra ham, men ved sin naturlige myndighed og sin varme begejstring rev han dog folk med sig og nåede godt frem mod sit mål. Under modgang kunde han med sit fyrige sind blive utålmodig; men gudhengiven, som han var, kunde han til andre tider overvejende være mild.

Abbed Vilhelms levned.

Kapitel 1. Som »verdslig« kannik i St. Genovefas kloster bliver han forfulgt af sine töjlesløse kammerater. Der indføres regelbundne kanniker i klosteret.

Den hellige Vilhelm, der var oprunden af ædel æt, blev af sine forældre overgivet til abbeden i St. Germain-des-Près, den ærværdige Hugo, for at denne skulde sörge for hans opdragelse; Hugo, der var hans onkel, modtog ham velvillig og sörgede samvittighedsfuldt for, at han blev oplært i boglige studier[1]. Mens han endnu som lille barn opfostredes i klosteret St. Germain og fik undervisning i begyndelsesgrundene, lagde han ivrig mærke til, hvorledes munkene i klosteret sad, læste, sang og bad; og således skete det, at han ret som den

---

[1]) Vilhelms forældre hed Radulf (Raoul) og Emelina, som vi véd det af den årlige messe, Vilhelm indstiftede til deres ære. Ved denne »årtid« skulde også mindes hans lærer, abbed Hugo, der havde været ham som en fader. En Hugo IV var abbed i St. Germain 1116—46, og Hugo V var abbed dér 1147—52; det må være den förste af disse, der har været Vilhelms fosterfader; kun i hans tid kan Vilhelms opvækst falde. — St. Germain-des-Près ved Paris var et ældgammelt Benediktinerkloster, stiftet af Merovingerkongen Childebert I (år 542) i kraft af den hellige Germanus's tilskyndelse. Skönt Vilhelm ifølge den gravskrift, som blev sat over ham, var født i Paris, blev han dog på grund af sin uddannelse kaldet Vilhelm fra St. Germain.

snilde bi, der søger til de forskellige blomster, sugede honningens gave af dem og gemte den i hjertets vokskage. Thi, skönt hans sind var et barns, øvede han sig allerede nu på, hvad han senere i sine ældre år skulde virke i fromhed. Og såsom han nu, i medfør af den guddommelige nådes bistand, overgik mange af sine jævnaldrende i lærenemme, vandt han forspring for dem i studiet af »de frie videnskaber«[1]; ja, blandt selve hans lærere, som udmærkede sig ved indsigt og lærdom i videnskaberne, gik der stort ry af ham. Derfor glædede da også abbed Hugo sig i meget höj grad over sin frændes fremgang så vel som hans sædelige færd og takkede Gud derfor. Og da han gerne så, at der var sörget for hans fremtidige tarv, fik han ham forfremmet til underdiakon og skaffede ham en præbende ved apostlene Peters og Paulus's samt den hellige Genovefas kirke i Paris, hvor der den gang var verdslige kanniker[2]. Efter således at være bleven verdslig kannik,

[1]) Se ovenfor s. 155 note 3.

[2]) Genovefa var en af Frankrigs berömteste helgeninder og særlig byen Paris's værnehelgeninde. Hun levede i 5. årh. og fik stort ry for sin fromhed; senere voksede hendes berömmelse, man tilskrev hende endog Hunnernes nederlag 451. Inden hun døde, så hun Romerriget gå til grunde og Frankerriget blive til; hun skal nemlig have levet lige til 512. Allerede den store Merovingerkonge Chlodovechs enke, dronning Chrodechild, rejste et munkekloster til Genovefas ære. Det blev ødelagt af Normannerne i midten af 9. århundred, men fornyet og befolket med kanniker. Disse levede som »*verdslige*« kanniker (modsat »regelbundne«), d. v. s. således som domkapitlernes kanniker som oftest levede, uden en munkeregels bånd. Den verdslige kannik havde ret til særeje og kunde indenfor samlaget nyde en *præbende*, d. v. s. en bestemt indtægt i gods, tiende o. s. v., der udskiltes af stiftelsens fælleseje og tildeltes en enkelt kannik på livstid. Ved Genovefa-kirken blev Vilhelm altså *underdiakon*. Allerede i Oldtiden var underdiakonens embede opstået, fordi diakonerne trængte til hjælpere, der kunde gå dem til hånde.

udførte han forstandig alt, hvad der hørte til hans hverv. I det han tillige lagde sig på sinde, hvad han i sin opdragelsestids unge år havde set munkene udføre, mens de levede i stilhed, tog han ofte sin bog, sad alene i klosteret og læste og syslede med læsning i bibelen.

Da hans medkanniker så det, blev de såre forbitrede[1], og i det de så skævt til hans gode sæder, begyndte de at tage skade af det, hvoraf de burde have høstet gavn. De råd, som de lagde op imod ham, var til det onde, optændte af Helvede[2]. De skar tænder ad ham[3] og kunde ikke tale et fredeligt ord til ham[4]; thi deres svælg var en åben grav, med deres tunger handlede de svigefuldt, og slangegift var under deres læber[5]. De lagde da råd op med hinanden imod den uskyldige, i det de sagde: »I mænd, brødre, hvad

---

Embedet regnedes oprindelig til de lavere vielsesgrader, men fik fra Gregorius den stores dage plads blandt de höjere, og denne ordning trængte mere og mere igennem, indtil Innocentius III gav den almindelig gyldighed. Et led i underdiakonernes ophöjelse var det også, at kannikesamlagene, hvis medlemmer ellers havde præste- eller diakonvielsen, optog dem blandt de egenlige, stemmeberettigede kanniker. Underdiakonens præbende var selvfølgelig meget ringere end præstekannikens, men dens indehaver havde til gengæld langt færre forpligtelser. Da Vilhelm trådte ind i kannikesamlaget og fik en præbende, havde han vistnok först nylig opnået lavalderen for underdiakoner, de fyldte 14 år.

1) De »verdslige« kanniker var bange for, at Vilhelm ved at optage en levevis, der efterlignede munkenes og de regelbundne kannikers, skulde give stødet til, at deres samlag blev gjort regelbundet, hvorved de vilde miste deres vante frihed.

2) Jak. 3, 6.

3) Ap. gern. 7, 54.

4) 1 Mosebog 37, 4.

5) Rom. 3, 13, der atter anfører Salme 5, 10 og 140, 4.

skal vi gøre?[1] Se, dette menneske foretager sig meget imod os og vore skikke[2]; thi han stiller sig imod vor levevis og vil føre munkeliv over os. Lad os komme i hu, hvad en filosof[3] siger:

Sygdommen kvæl i dens rod! for sent du lægedom søger,
når under langvarig ro ondet har vokset sig stærkt.

Lad os derfor straks sætte os imod hans dårlige nye påfund og udrydde dem med rode! Thi lader vi ham blive således ved, så vil ganske vist ikke Romerne[4], men både paven og Frankrigs konge komme og tage stedet fra os, og når vi så er kastede ud, vil de lade mænd af en anden art råde i vore pavluner, og vi vil da blive til et ordsprog for hele folket[5]«. Sådanne og lignende ord faldt der imellem dem ligesom i kraft af en profetisk ånd, i det de ikke vidste, at noget sådant virkelig skulde hænde dem efter få års forløb[6].

Fra den dag af tænkte de da på, hvorledes de skulde få ham kuet og ved at lokke ham i en fælde snarest muligt få ham fordrevet fra deres kannikesamlag; og således pådrog de sig syndeskyld i deres hjertes tanker[7]. Så var der da en af dem, der gav sig udseende af at nære mere oprigtigt venskab for ham end de andre; om det nu var af egen drift, han gjorde det, eller efter andres indskydelse, véd man ikke, men nok er det: i det han hyklede en kærlighed

1) Udtrykket er lånt fra Ap. gern. 2, 37.
2) Ap. gern. 28, 17.
3) Ordet er af digteren Ovidius og findes i hans »lægemidler mod elskov« v. 91—92.
4) Hentydning til Jødernes ord om følgerne af Kristi virken blandt folket: Joh. 11, 48.
5) 5 Mosebog 28, 37. Salme 44, 15.
6) Hentydning til ypperstepræsten Kaifas's uvilkårlige profeteren: Joh. 11, 49 ff.
7) Jfr. Rom. 1, 21.

til ham, som han ikke nærede i sit hjerte, søgte han samtale med ham under fire öjne og sagde til ham: »Kæreste ven, du, som i höjeste mål fortjener al kærlighed! der er en hemmelighed, jeg vil betro dig, hvis du vil sværge og love mig ikke at åbenbare det, jeg vil sige dig, for nogen, för jeg i gerning får udført, hvad jeg hidtil kun har gået og tænkt på i mit stille sind«. Dertil svarede den Herrens mand, at han meget godt kunde holde det skjult, som den anden vilde have skulde være en hemmelighed. Derpå sagde den anden: »Længe har jeg, kæreste broder, af længsel efter det himmelske liv tænkt på at forandre det liv, vi nu fører. Thi vel kalder man det liv, men hellere burde man kalde det død end liv, såsom det må erkendes, at det fører dem, der elsker det, til den evige død. Verden ligger jo i det onde og er fuld af alskens urenhed[1], hvori den uafladelig hilder sine börn. Lad os derfor give agt på, hvad Herren siger i evangeliet: »Våger, thi I kender hverken dag eller time«, og fremdeles: »Den, som ikke giver afkald på alt, hvad han ejer, kan ikke være min discipel«[2]. Og apostelen siger: »Nu er det tid for os at stå op af sövne«[3]. Lad os da stå op af syndens sövn, göre vore lamper rede og være vågne med de kloge, for at vi, når husets herre kommer, ikke skal blive viste tilbage, men kan gå ind med ham til bryllupet[4]! Da nu Vilhelm opmærksomt lyttede til hans ord, föjede han endnu til: »Bliver vi to, vil vi finde støtte i gensidig hjælp«. Den Guds mand svarede ham: »Hvad du der har tilrådet, tjener til frelse og er

---

1) 1 Joh. 5, 19. Matth. 23, 27.
2) Matth. 25, 13. Luk. 14, 33.
3) Rom. 13, 11.
4) Hentydning til lignelsen om de kloge og de dårlige jomfruer, Matth. 25, 1—13.

mere attråværdigt for den vise end guld og ædelstene. Men hvad skal vi göre?« Dertil svarede den anden: »Dersom vi i sandhed vil forlade verdens forgængelighed og flygtighed, lad os da i munkekutten trolig bringe Gud os selv med alt vort eje som offer!« Dertil svarede Vilhelm og sagde: »Jeg har endnu ikke noget ønske om at blive munk; men for min egen og din sjælefrelses skyld vil jeg göre det, som du opfordrer mig til, såfremt du lader gerning svare til ord, — dog på den betingelse, at jeg först vil se dig göre begyndelsen, for at jeg dernæst selv kan følge des tryggere efter«. Glad udbrød den anden: »Du har talt vel, således ske det!« Og efter at de nu oftere havde talt fortrolig med hinanden om det at foragte verden[1] og om deres forsæt, besluttede de begge så snart som muligt at gå til det munkekloster, der kaldes »Caritas«[2]. Da de var nået dertil, og klosterets abbed var kommen tilstede, fremsatte han, der havde fundet på denne plan, ydmygt grunden til deres komme. Abbeden glædede sig over

[1]) d. v. s. blive munk.

[2]) »Caritas« (ɔ: kærlighed), egenlig St. Maria de Caritate, nu la Charité, var et gammelt Benediktinerkloster ved Loire, sydvestligst i Auxerre stift. Det er for øvrigt en fejltagelse, at Vilhelm skulde have søgt optagelse i dette kloster. Af et brev, som han i fremrykket alder (omtr. år 1197) skrev til pave Cølestinus III, fremgår det nemlig, at det ikke var til Charité, han vandrede, men til det berömte Cistercienserkloster Pontigny ved floden Serain i Auxerre stift. Dette kloster blev grundlagt 1114 som den næstældste nybygd fra Cisterciensernes moderkloster, Citeaux. Dets daværende abbed hed Guichard (1136—66), en fremragende mand og god ven af den engelske ærkebisp Thomas Becket; da denne kom i strid med kong Henrik II, tilbød Guichard ham ly i sit kloster, og endelig nåede Thomas Becket til Pontigny, hvor han blev iført Cistercienserkutten. Når undtages klosterets navn, stemmer Vilhelms egen fremstilling godt med hans lærlings. Vilhelm har da kun været 15—16 år gammel.

deres ankomst og ønske, omfavnede dem med kærligheds arme og svarede dem således: »Vor Herre har sagt: Den, som kommer til mig, vil jeg ikke kaste ud[1]. I henhold til dette skriftens ord vil jeg gerne lade Eder få del i dette huses timelige og åndelige goder og sörge for at knytte Eder til dette hellige samlag, såfremt I ikke svigter Eders forsæt«. Efter at de så havde sagt ham mangfoldig tak for hans venlige svar, og fordi han havde besluttet at imødekomme deres bön, bød abbeden, at de skulde modtages i herberget og forsynes med alt, hvad de havde behov.

Mens de nu sad der, talte den anden kannik således til Vilhelm: »Nu har vi da med Guds nådige bistand begyndt en god gerning, der kan fremme vore sjæles frelse; tilbage står nu blot, at vi med Hans hjælp på ingen måde opgiver, hvad vi har begyndt. Hvor er du lykkelig, kæreste broder, at du ikke har nogen timelig hindrings tryk på dig, men er fri i alle henseender og i stand til straks med det samme at tage munkekutten i disse hellige mænds samlag! Jeg derimod er nødt til at vende tilbage til mit hjem for en kort tid for at sörge for en værge til min moder og min søster. Thi det vilde være ukærligt og pådrage mig en svar synd, om jeg lod dem i stikken uden værge, da jo dog apostelen siger: Har nogen ikke omsorg for sine egne, især de troende, da har han fornægtet troen og er værre end en vantro[2]. Vær du imidlertid blot ved godt mod, og tag dig det ikke nær, at jeg for en tid må forlade dig! Men hvad du har at göre, gör det snarlig![3] Og jeg for mit vedkommende lover dig for Guds og hans hellige mænds åsyn, at når

---

[1]) Joh. 6, 37.
[2]) 1 Tim. 5, 8, blandet med 4, 6; jfr. Gal. 6, 10.
[3]) Jfr. Joh. 13, 27.

den frist er til ende, som du stiller mig, skal jeg skyndsomst vende tilbage til dig«. Da mærkede Vilhelm, at dette ikke var et værk af Guds ånd, men at den anden vilde binde ham med klosterets bånd, medens han selv skilte sig fra ham, og han svarede derfor: »Din ældre alder må opfordre dig til at gå i spidsen; for mig som den yngre sömmer det sig ikke at gå foran dig, men snarere at følge efter, og det er jo også, så vidt jeg mindes, det, jeg lovede dig, den gang da du först opfordrede mig dertil«. Nu så den rænkesmed, at hans bedrageriske plan strandede og ikke kunde komme til udførelse; han sukkede da længe og dybt og sagde: »Ja, lad os så opsætte det til en anden gang!« Så drog de da tilbage fra klosteret og vandrede hjem ad den vej, de var komne: således vendte uretfærdigheden sig imod sig selv og bedrog sig selv[1].

Her abbed Hugo, der urokkelig nærede den samme glødende kærligheds iver for sin unge frændes fremgang, vilde gerne have ham forfremmet til diakon. Da hans avindsmænd erfarede det, skar det dem i hjertet[2], og de frygtede for, at hvis han fik den indvielse, vilde han stige til höjere værdighed i deres kirke[3]. Derfor

---

[1]) Salme 27, 12 (Vulgata 26, 12, hvis tekst afviger fra grundteksten). — Af Vilhelms brev til pave Cølestinus III ses det, at aftalen mellem ham og den anden kannik blev den, at de skulde komme igen til klosteret efter et års forløb; men pä grund af de andre kannikers træskhed anså han sig ikke for bundet til dette løfte og undlod at opfylde det. Af samme brev ser vi dog, at Vilhelm på sine gamle dage led af skrupler i anledning af denne sag og derfor spurgte paven, i hvilken munkeorden han rettest burde tjene Gud.

[2]) Ap. gern. 2. 37. 7, 54.

[3]) Her menes, hvad der ved kannikesamlagene særlig kaldtes »værdigheder« (dignitates), nemlig samlagets overordnede embedsmænd eller »prælati«, i reglen ærkedegn, provst, dekan og kantor.

fandt de på en udvej til beroligelse for dem i deres frygt: de overhængte biskoppen af Paris[1] med mangehånde bönner om, at han enten slet ikke måtte modtage ham til forfremmelse eller at han i det mindste for öjeblikket helt skulde opgive at foretage de hellige indvielser[2]. Biskoppen lod sig besejre ved deres bönner og troede altfor let deres ord, og eftersom de på mange måder førte klage over ham, udsatte han de hellige indvielser. Men den almægtige Gud, der hilder de træske i deres egen træskhed og gör de kloges klogskab til intet og forkaster de forstandiges forstand[3], vilde ingenlunde, at det skulde forblive skjult for abbed Hugo, hvad de havde sat i værk imod hans frænde. Derfor sendte den nævnte abbed ham med brev fra sig til biskoppen i Senlis, for at han kunde blive indviet af ham; og denne fromme biskop opfyldte villig hans ønske[4].

Efter at Vilhelm således havde opnået diakon-

---

1) Den daværende biskop af Paris var Thibaud (1143—57). Senere havde han en strid med Genovefaklosterets regelbundne kanniker, men opnåede pave Eugenius III's støtte i sagen. Hans efterfølger var den berömte skolastiker Peder Lombarderen.

2) Biskoppen skulde forrette indvielserne i de klostre, der lå i hans stift. Abbeden havde dog ret til at indvie til de lavere grader, men herunder hørte kannikdiakonens embede ikke.

3) Jfr. Job 5, 13. 1 Kor. 3, 19. — Jes. 29, 14. 44, 25. 1 Kor. 1, 19.

4) Senlis, nord for Paris (i departementet Oise), var bispesæde i et meget lille bispedömme under ærkesædet Reims. Den daværende biskop hed Petrus I (1134—51); han havde været kannik ved St. Genovefas kirke og vedblev at beholde sin præbende der lige til samlagets omdannelse 1148; derfor var det vel også netop til ham, at Vilhelm søgte for at blive indviet. Skönt »Vilhelms levned« tydelig nok billiger bispens gerning, at indvie den fremmede subdiakon til diakon, var den dog, kirkeretlig set, et indgreb i Pariserbispens ret; vi ser da også, at Vilhelm holder hemmelig, at han har fået den höjere indvielsesgrad.

embedet, vendte han hjem igen; og der var ingen af hans medkanniker, der vidste, hvor han havde været, eller hvorfor han havde været borte. Den næstfølgende Söndag bliver han »intituleret«[1] til at oplæse prædiketeksten, fordi han på grund af deres ondskabsfulde drilleri ikke kunde få en stedfortræder. Men således bar de sig ad, for at han, når han ikke, således som hans præbende krævede, havde nogen vikar til at udføre diakontjenesten for sig, kunde forlokkes til at göre noget forargeligt, og de så selv kunde få anledning til at komme ham til livs[2]. Söndag nat, da det syvende læsestykke skulde læses höjt[3], gik han selv frem for at læse det op, og efter at have åbnet bogen udtalte han med höj røst ordene: »Byd, herre!«[4] Men evangeliet var dette: »Jesus var i færd med at uddrive en ond ånd, og den var stum«[5]. Ved lyden af disse opfor-

[1]) En kannik blev »intituleret«, når han blev skreven op på tavlen til at udføre et bestemt gudstjenstligt hverv.

[2]) Ved chikanerier vil de andre kanniker tvinge ham til at göre noget lovstridigt. De vidste ikke andet end, at han stadig kun var underdiakon, og som sådan måtte han kun læse epistelen, da man i det mindste skulde være diakon for at læse evangeliet; en underdiakon, som var indehaver af en præbende, var således nødt til blandt de ældre kanniker at skaffe en stedfortræder, når det blev hans tur at læse evangeliet.

[3]) Læsestykkerne var fordelte på de forskellige kanoniske tider. Vilhelms »intitulation« har fastsat, at han skulde besörge oplæsningen af 7. læsestykke. Som vi ser det af det følgende, var det ved morgengudstjenesten, matutina, den sidste af nattetjenesterne. Det pågældende læsestykke, Luk. 11, 14 ff., er i vor gudstjeneste evangeliet til 3. Söndag i Fasten.

[4]) Når oplæseren, lector, skulde begynde at læse evangeliet, vendte han sig til den, der forestod gudstjenesten (kantoren eller hans stedfortræder, succentoren) med de ord: Byd, herre, at give velsignelsen! (Jube, domine, benedicere).

[5]) Luk. 11, 14.

dringsord[1] blev de helt lamslåede af forbavselse og ude af sig selv[2], og der, hvor det var deres tur at svare, tav de stille og undlod at messe velsignelses-svaret; og da deres ærgrelse således var kaldt til live pȧny, forlod de morgengudstjenesten og koret og sneg sig bort, den ene efter den anden, de ældste i spidsen. Vilhelm blev alene tilbage ved læsepulten, og magister Alberik midt i koret; denne var en god og retskaffen mand, der ikke havde samtykket i de andres plan og gerninger, men ventede Guds rige[3].

Næste morgen, da kannikerne var komne sammen og talte med hverandre om, hvad der var sket, kom også magister Alberik til og tog til orde således: »Det kan vi da med sandhed sige, at vi i nat har set vid-underlige ting; ja, hvem vilde ikke undre sig? For-underligt er ikke det, at den almægtige Guds énbårne sön kunde uddrive en ond ånd, som var stum, og at folkeskarerne undrede sig, da den stumme talte; men det finder jeg mere forunderligt, at da her Vilhelm op-læste prædiketeksten: »Jesus var i færd med at uddrive en ond ånd«, blev hans medkanniker (som jo dog var mennesker med fornuft) drevne ud af kirken, og me-dens han selv talte, blev de stumme[4], og hans brødre fjernede sig fra ham, og de, der var hans kyndinge, veg bort, som om de var fremmede«[5]. I det Alberik således endte sin tale, blev de, som forfulgte den

---

1) Ordene »Byd, herre!«

2) Da Vilhelm ved de brugelige indledningsord tilkendegiver sin hensigt, virkelig at oplæse evangeliet, bliver de så befippede, at de glemmer at svare »benedicite«, og Vilhelm giver sig da til oplæsningen uden at ænse, at svaret udebliver.

3) Jfr. Luk. 2, 25.

4) Efter gammel folketro var stumhed mangel på fornuft, for så vidt ét med dumhed.

5) Job 19, 13.

Guds tjener, til et ordsprog for alle, der havde hørt dette [1].

Men styrket ved stadig at sysle med Guds ord bar den hellige Vilhelm sig viselig ad i alle forhold, så at han kunde sige med salmisten: »Herren er min hjælper, jeg vil ikke frygte; hvad kan et menneske vel göre mig?« [2] og ligeledes dette ord: »Det er mig godt at hænge ved Gud og sætte mit håb til Gud Herren« [3]. Og da han ved Guds hjælp, hvis dom er som det store dyb [4], og for hvis prøve menneskets tanker ikke kan bestå [5], rustet med tålmod afvæbnede sine modstandere, der fremturede i den ondskab, de havde begyndt, ophöjes han til at få et »præpositurs« værdighed [6]. O, hvilken kærlighed er der ikke hos vor Herre Kristus! med al lov og pris skal den fejres. Han vidste i sin velbehageligheds tid [7] at ophöje sin tjener, som misundelsens börn arbejdede på at nedtrykke för tiden [8]. Men hans medkanniker, der døsede hen i vanærende örkesløshed, åd og drak til overdådighed med kongelig pragt, i overmod og vranglevned, lige indtil den dag, da den herre pave Eugenius kom til Frankrig [9], hvor

---

1) Jfr. Salme 69, 12.

2) Salme 118, 6. Hebr. 13, 6.

3) Salme 73, 28.

4) Salme 36, 7.

5) Hentydning til Salme 1, 5. Jfr. Jes. 8, 10.

6) »Præpositus«, forstander, kaldtes den munk eller kannik, der fik styrelsen af en gård eller et enligt munkebo (en »celle«) under et kapitel eller et kloster; han var i så fald sin abbeds eller priors stedfortræder og aflagde ham regnskab. Hans embede kaldtes »præpositura«.

7) Jfr. Salme 69, 14. Ef. 1, 5.

8) Jfr. Matth. 8, 29.

9) Eugenius III (1145—53) var discipel og ven af den berömte abbed Bernard af Clairvaux (jfr. s. 162, note 1). Selv havde han været munk i Clairvaux, dernæst Cistercienserabbed i Rom; som pave søgte han at gennemføre hele det cisterciensiske tankesæt:

han, foruden alle de udvortes anliggender, der daglig væltede ind over ham, drog omsorg for alle menighederne[1], der var ham betroede af Gud. Han knækkede og tilintetgjorde deres overmod. Thi da han nærmede sig til Paris, skete det, som de frygtede, og hvad de ræddedes for, timedes dem nu, og det ikke tilfældigt, heller ikke således, at det var udført eller planlagt ved Vilhelms råd, men således, at den guddommelige visdoms retfærdige dom ordnede alt.

Da den herre paven altså vilde vide, om vingården havde blomstret, og om blomsterne havde sat frugt[2], drog han til Frankrigs egne. Og da han nu nærmede sig til Paris, gik kong Ludvig[3] og byens biskop samt en mængde klerke og lægmænd ham imøde, modtog ham med ære og førte ham under stor jubel til den

han virkede ivrig for kirkens renhed og for korstog. Eugenius måtte imidlertid bestå svære kampe, fremfor alt med folkelederen Arnold af Brescia og den romerske almue. Flere gange måtte han vige fra Rom og tage ophold i Viterbo. I foråret 1147 tvang de politiske forhold ham endog til at ty til Frankrig, hvor han også ønskede at virke for det korstog, kong Ludvig VII forberedte, og han blev der til Juni 1148.

1) Jfr. 2 Kor. 11, 28. Ved de udvortes anliggender må tænkes på de ikke-kirkelige sager.

2) Jfr. Höjsangen 2, 13. 15. 7, 12 (Vulgata afvigende).

3) Ludvig VII (1137—80) var en kirkeligsindet konge, kendt som den ene af de to korstogsfyrster på det 2. store korstog. I det hele var der den gang den nöjeste pagt mellem det franske kongedömme og den franske præstestand. Den kloge abbed Suger af St. Denis var kongens mægtige rådgiver og minister. Ligesom paven satte Ludvig VII også Bernard af Clairvaux meget höjt. — Paven kom til Paris i midten af April 1147 og blev der til henimod midten af Juni. I den tid skete altså det voldsomme optrin, som nu fortælles, og snarest endnu i April; kongen forblev nemlig ikke ret længe i Paris, men gik til korsfarerhæren. Denne samlede sig ved Metz og brød op i Juni 1147.

hellige Jomfru Marias kirke[1]. Efter få dages forløb behagede det ham at tilse den hellige Genovefas kirke og höjtideligholde gudstjenesten der, da denne kirke kaldtes apostolsk[2]. Da han var kommen did, bliver der af kirkens tjenere foran alteret udbredt et silketæppe, på hvilket den herre paven knæler ned for at holde bön. Da bönnen er til ende, går han ind i sakristiet og iføres der de hellige korklæder til messens höjtideligholdelse. Imidlertid tager den herre pavens tjenere silketæppet til sig, i det de forsikrer, at det efter gammel sæd og skik tilkommer dem. Det bliver kannikernes tjenere vrede over, og de prøver på at rive tæppet ud af hænderne på dem; men Romerne på deres side bliver ved med at trække det til sig af alle kræfter. Og for at fatte mig i korthed: de hørte ikke op med at trække, hver til sin side, för de fik tæppet revet helt i pjalter og gik løs på hverandre med næverne, og kirkens tjenere, der tog stokke til hjælp, slog den herre pavens tjenere til blods. Da de stridende parters råb hævede sig i kirken, ilede kong Ludvig til og vilde holde styr på dem; men såsom deres uforstandige hjerte var formörket[3], ærede de ikke kongen, skönt han kom i sit fulde skrud, men tilföjede ham ligesom de andre dröje slag.

Mens dette nu gik for sig, kommer nogle af den herre pavens følge til ham med sønderflængede klæder og ansigtet kradset af negle, kaster sig for deres herres fødder, fortæller ham med grædende tårer om den uret, de havde lidt, og siger: »Se, hvorledes man hædrer

---

1) Den berömte Notredame-kirke i Paris.

2) Kirken var jo ikke blot indviet til den hellige Genovefa, men også til apostlene Peter og Paulus, til hvem også pavens egen berömte kirke i Rom var helliget.

3) Rom. 1, 21.

dem, som den herre paven vil, skal hædres![1] Er det den lön, der tilkommer os, fordi vi har forladt Rom og vor ejendom og har fulgt dig?[2] Nu må Rom blues: Ingensteds har man undladt at vise os ære undtagen i denne kirke, hvor der har timedes os ondt, som vi ikke har fortjent, så at vi af den grund er blevne en hån for vore naboer, en spot og latter for dem, der bor rundt omkring os[3]. Men har du nogen magt, da borttag vor skændsel!«[4] Da nu den apostolske fader havde erfaret alt, hvad der var sket, blev han såre forbitret og harmfuld og svarede: »Mig hører hævnen til, jeg vil gengælde«[5]. Og efter at have ladet den herre kong Ludvig kalde til taler han således: »Af ærefrygt for apostlene Peter og Paulus og den hellige Genovefa er jeg kommen herhid for at forvalte de guddommelige hemmeligheder[6]; men kannikerne i denne kirke har i deres ondskab og dårskab bortkastet frygt for Herren og slået mine folk med næveslag og svøber, så at de har ægget mig til vrede. Men for at de ikke længe skal hovere i deres ondskab, må du, der er denne kirkes beskytter, ikke tøve med at skaffe mig oprejsning over de omtalte syndere«. Men kongen svarede den herre paven, der krævede oprejsning af ham: »Hellige fader! for hvem skal jeg fremsætte klagerne over den uret, som er tilföjet mig selv, eller hvem skal skaffe mig oprejsning? Thi jeg har ligesåvel som Eders folk fået dröje slag af de rasende mennesker, da jeg prøvede på at skille dem ad. Men se, da magten til at binde og løse efter retfærdigt skön

[1]) Anvendelse af Esther 6, 9. 11.
[2]) Jfr. Matth. 19, 27.
[3]) Salme 31, 12.
[4]) Jes. 4, 1; jfr. 25, 8.
[5]) Rom. 12, 19. Hebr. 10, 30.
[6]) Der menes alterets sakramente.

er given dig af Herren, så er de i din hånd[1]. Giv dem den gengæld, de har fortjent!«[2] Efter disse ord gik de sammen bort fra dette sted.

Men medens de nu drog videre i forening, opstod der atter en samtale mellem dem om, hvorledes de skulde bryde hine kannikers selvrådighed og leje hin vingård ud til andre vingårdsmænd, der vilde give frugten af den i rette tid[3]. Dog vilde de ikke skride voldsomt ind mod nogen af dem, således at de berøvedes deres præbender, för Gud tog dem herfra — thi mange af dem var ædelbårne og kyndige mænd —; men for at de uden selv at synde kunde få straffet den uret, de havde lidt, ved hjælp af munke, nemlig ved at overlade dem den hellige Genovefas kirke, besluttede de da, at der skulde indsættes sorte munke[4] der på stedet. Imidlertid bekymrede det dem såre meget, at de til disses underhold ikke havde mere end én præbende, der den gang tilfældig var ledig. Da derfor abbeden i St. Victor[5] havde erfaret deres plan om

---

1) Jfr. 1 Mosebog 16, 6.

2) Salme 94, 2.

3) Matth. 21, 41.

4) Ved sorte munke forstod man Cluniacenserne eller de almindelige Benediktinere, der havde sort kutte, medens Cistercienserne efter deres hvidgrå kutte kaldtes hvide eller grå munke.

5) Klosteret St. Victor ved Paris, grundlagt 1113 af kong Ludvig VI, var den gang et af de berömteste klostre i hele Europa. Det var befolket af regelbundne kanniker, der levede strengt efter den såkaldte »Augustinus's regel« (denne store kirkelærer havde ladet sine præster slutte sig sammen til et munkeagtigt samlag) og ved hjælp af en udmærket bogsamling dyrkede studierne med stor iver. Ved denne tid var klosteret tillige arnested for en inderlig kærligheds-mystik, der fordybede sig i tanken om et fromt livs gennemførelse. Denne retning var grundlagt af Hugo, der havde været forstander for klosterskolen († 1141), og dens ypperste repræ-

ændring af ordenen, bestormede han den herre paven og kong Ludvig med indtrængende bönner om, at den hellige Augustinus's orden under deres værgemål måtte blive indsat i kirken, Gud og apostlene Peter og Paulus samt den hellige Genovefa til ære, i det han vedholdende forsikrede, at de[1] fra at være sådanne stivnakker lettere kunde omvendes til hans egne kannikers regelbundne levned end til munkekutte og munkeliv.

Den apostolske fader og kong Ludvig, der kendte denne abbeds og hans brødres gode ry og vidste, at deres fromme liv hævedes til skyerne af alle deres naboer, og at St. Victors hus duftede af deres store kærligheds vellugt, gav gerne deres minde til opfyldelsen af abbedens bön, da han brændte af retfærdig længsel. Næste dag valgtes da til abbed prioren Odo, en mand af hellig vandel og en utrættelig elsker af al visdom og fromhed; og tillige med ham blev 12 kanniker sendte til den hellige Genovefas kirke, hæderværdige mænd af godt ry, således som det sömmede sig denne jomfrus renhed. Således er den hellige Augustinus's orden lige til den dag idag bleven bevaret i den hellige Genovefas kirke, urokkelig stadfæstet ved den herre pave Eugenius's og den allerkristeligste[2] kong Ludvigs privilegium. Se, således som det er blevet omtalt i begyndelsen, mistede de tidligere kanniker, der havde Kaifasprofetien, deres sted, og det blev givet til et fremmed folk, nemlig et gudfrygtigt folk, der samvittighedsfuldt dyrkede Herrens vingård[3].

---

sentant var den gang klosterets prior Rikard († 1173), med hvem også Vilhelm var kendt og stod i brevveksling. Klosterets daværende abbed hed Ervisius.

1) Genovefa-kannikerne.

2) Denne betegnelse blev senere fast titel for den franske konge.

3) Jfr. Matth. 21, 43. — Denne fremstilling er ikke nöjagtig. Sagens virkelige sammenhæng ses af pave Eugenius's og

Kapitel 2. Fra verdslig kannik bliver Hellig Vilhelm regelbunden kannik og giver beviser på stor nidkærhed.

Den gang dette skete, var Vilhelm allerede draget bort til sin »præpositur«[1], hvor han sammen med sine

abbed Sugers breve. Kong Ludvig var dragen på korstog og fik ikke del i sagens afgörelse, men denne skyldtes væsenligst den kraftige abbed Suger, der i kongens fravær var rigsstyrer. Mens Eugenius III endnu var på fransk grund, gav han Suger overtilsyn med de stridige kanniker, og 29. April 1148 forordnede denne, at St. Genovefas kloster skulde overgives til en prior fra Abbeville (i Nordfrankrig, ved Somme) og 8 munke fra St. Martin-des-Champs udenfor Paris's mure, et fra Merovingertiden hidrörende Benediktinerkloster, der stod under en prior. Grunden til, at man netop vilde have munke herfra, var uden tvivl den, at dette kloster ejede en præbende i St. Genovefas kloster. Genovefa-kannikerne beholdt for livstid deres præbender, men skulde underholde munkene. På kannikernes bön ændrede paven det imidlertid til, at de i steden for at modtage munke skulde modtage regelbundne kanniker; men opfyldte de ikke deres forpligtelser overfor disse, skulde dog den förste bestemmelse stå ved magt. Denne ordning fastslog paven ved et til Suger skrevet brev, dagtegnet Vercelli (i Norditalien) 16. Juni. Suger forelagde kannikerne pavens bud, og efter lang modstand gik de ind på det vilkår, der blev stillet dem. Suger kaldte nu regelbundne kanniker fra St. Victor dertil og bad abbeden om at få Odo, prioren i dette kloster, til abbed i St. Genovefas kloster. Langt fra at agitere for denne ændring, således som »Vilhelms levned« fortæller det, var abbeden i St. Victor meget imod at afstå adskillige af sine folk. Den gamle mand vilde især nødig af med sin prior, der var hans gode støtte; men hans tårer ændrede ikke Sugers vilje, og 24. Aug. 1148 blev Victorinerne indførte i kirken og Odo viet til abbed af bispen i Meaux. Der var almindelig glæde over det skete; Bernard af Clairvaux lykønskede Suger til forandringen. Kun de gamle kanniker var forbitrede og søgte at forstyrre de nye, regelbundne kannikers gudstjeneste, og först efter alvorlige trusler faldt de til föje.

[1]) *Se ovenfor s. 190.*

venner havde forhandlinger og traf bestemmelser om de hjemlige anliggender. Men da han dagen efter begivenheden havde sat sig til bords med sine folk, og bordet var besat med forskellige retter[1], se, da trådte pludselig en mand ind og tiltalte ham således: »Her abbed Odo af St. Genovefa hilser Eder og sender Eder dette brev«. Utrolig forbavset over budbringerens ord udbrød han: »Hvem er den abbed? eller når er han bleven abbed i Hellig Genovefas kirke?« Budbringeren svarede: »Odo, prioren fra St. Victor, ham er det, som er abbed i den hellige Genovefas kirke, indsat igår dertil af paven og vor herre kongen«. Derpå svarede Vilhelm: »Er det i drömme, jeg hører disse ord, eller er det sandhed, du siger?« — »Det, jeg siger, er sandhed,« sagde han. Ved dernæst at gennemlæse brevet så Vilhelm, at der af abbed Odo blev sendt bud til ham om, at han ikke måtte undlade skyndsomst at komme til hans kapitel[2]. Han rejste sig da uden at tænke på sin vederkvægelse, bød dem alle farvel og sagde: »Jeg vil gå hen og se, om denne forandring skyldes den Höjestes hånd«[3]. Og da han var trådt ind i den hellige Genovefas kloster, så han dér mænd, iførte munkedragt. Så troede han da de ord, som budbringeren havde talt til ham. Men endnu var han meget uvis med sig selv om, hvorfor dette var sket,

---

[1]) Dette træk fremhæves for at vise, at Vilhelm den gang endnu levede som verdslig kannik, medens de regelbundne kanniker var meget mere afholdende i deres levevis.

[2]) Med kapitlet menes der det nye regelbundne samfund af Augustiner-korherrer i St. Genovefas kloster. Kapitlet siges at være Odos, da han var dets forstander. Ordet »kapitel« bruges om ethvert ordnet samfund af kanniker; de större kannikesamlag ved bispekirkerne kaldes som bekendt domkapitler.

[3]) Salme 77, 11, efter Vulgata (76, 11), der er stærkt afvigende.

og hvad der havde været grunden til denne forandring.

Fluks meldes hr. Vilhelms ankomst til abbeden, og denne iler ham hastig imøde, modtager ham med fredskys og slutter ham på det kærligste i sine arme. Og da de nu sad og talte med hinanden indbyrdes, åbenbarede abbeden Vilhelm måden, hvorpå han og hans klerke var komne herhen, og alt det øvrige, som var sket i de dage[1], og efter at have fortalt dette begyndte han at opfordre ham til at forsage verden[2], idet han sagde: »Min sön, vil du være rig, da søg den sande rigdom! Elsker du ærens herlighed, da skynd dig at lade dig indskrive i englenes lag deroppe i himlen! Giv agt på, hvad Herren siger i evangeliet: »Den, som elsker fader eller moder og marker eller huse og alt øvrigt mere end mig, er mig ikke værd«[3]; og videre dette: »Salige ere I, som ere fattige i ånden; thi Guds rige er eders. Salige ere I, som nu hungre; thi I skulle blive mættede«[4]. Og den hellige evangelist Johannes siger: »Elsker ikke verden, heller ikke de ting, som ere i verden! Thi om nogen elsker verden, da er Faderens kærlighed ikke i ham«[5]. Og med ham samstemmer helt den hellige apostel Jakob, når han siger: »Den, som vil være ven af denne verden, bliver til fjende af Gud«[6]. Tøv da ej med at vende dig til Herren, og opsæt det ikke fra den ene dag til den anden, at ikke pludselig Guds vrede skal komme over dig og ødelægge dig i gengældelsens tid! Såre uklogt er det menneske,

---

1) De begivenheder, hvorom der er fortalt ovenf. s. 191 ff., jfr. s. 195 note 3.
2) Det stående udtryk for at blive munk.
3) Matth. 10, 37. Luk. 14, 26.
4) Matth. 5, 3. 6.
5) 1 Joh. 2, 15.
6) Jak. 4, 4.

som til gengæld for det, at han en stakket tid kan hengive sig til overdådighed og mætte sin usalige attrå med dårlige glæder, både går glip af den himmelske fryd og pådrager sig evig fordömmelse. Giv derfor afkald på alt, hvad du har, og bær daglig Kristi kors, Han, som skönt han var rig og mægtig, himlens og jordens konge, frivillig blev fattig for vor skyld for at göre os rige med sig i Himmerig«[1].

Da han var færdig med disse formaninger, tog han Vilhelms hånd og førte ham hen til en glasrude, hvorpå den korsfæstedes billede var malet. Derpå tog han atter til orde og sagde: »Ser du dette billede, min herre, og betænker du dets betydning?« Vilhelm svarede ham: »Ja, jeg ser det godt og tænker flittig på dets betydning. Thi selv om denne hemmelighed[2] er mig gammel, er den dog i sin udnyttelse bestandig ny for mig ved Hans nåde, som har genskabt os og gjort os lige med sin herligheds legeme, og som fra dag til dag fornyer vort indre menneske«[3]. Da abbeden nu skönnede, at Vilhelms hjerte brændte af Helligånden, sagde han atter: »Ser du, med hvor inderlig kærlighed Han ønsker at knytte dig til sig og at modtage dig med åbne arme og omfavne dig, Han, som for din skyld fandt sig i at blive korsfæstet?« Med ansigtet vædet af tårernes ström og næppe i stand til at fremføre ord for sin stærke hulken svarede den Guds mand straks under bæven: »Gid jeg kunde få vished om, at Han vilde værdiges at have mig til sin tjener og tilgive mig min tidligere syndigheds og skrøbeligheds vildfarelser!«[4] Dertil svarede abbeden: »Om du vil lyde mine

[1]) 2 Kor. 8, 9; jfr. Fil. 2, 5 ff.
[2]) Korsets (ɔ: forsoningens) hemmelighed; jfr. Rom. 16, 25. 1 Kor. 2, 7. Ef. 1, 9. 3, 3. 9. Kol. 1, 26. 4, 3 o. fl. st.
[3]) Fil. 3, 21. 2 Kor. 4. 16.
[4]) Jfr. Rom. 3, 26. Hebr. 8, 12. 10, 17. Salme 25, 7.

frelsebringende påmindelser, skal jeg borge dig for, at Han ikke blot vil tilgive dig dine synder, men også efter dette livs afslutning krone dig med evig ære hos sine hellige«. Ufortøvet fæstede Vilhelm lid til hans ord, kastede sig for hans fødder og overgav sig selv og sit gods til den nådige Gud, og således slap han nøgen ud fra denne verdens skibbrud[1].

Kristi hus[2] frydede sig over den udmærkede ynglings omvendelse, og ikke mindre glædede Vilhelm selv sig over den uventede hjælp, der så pludselig var bleven ham sendt fra himlen. O, gode Jesus! hvor herlige er ikke dine gerninger! Thi, som profeten siger, alle vore gerninger har du udført i os[3]. Nu ser vi, at det er opfyldt, som vi læser, at du har sagt: »Det er lettere, at en kamel går gennem et nåleöje, end at en rig kommer ind i Himmerige«; og da så mennesker, som kun forstod de jordiske ting, spurgte dig: Hvem kan da blive frelst? da svarede du: »Hvad der er umuligt hos mennesker, er muligt hos Gud«[4]. Se, fordi du havde forudbestemt denne til nåden, har du med lethed kunnet göre den stolte ydmyg, den rige fattig. Lad nu kun enhver komme med det, som han finder skrevet til lovprisning af apostelbrødrene Peter og Andreas, at de, da Herrens forkynderrøst blot én gang havde kaldet dem, forlod garn og skib og fulgte

---

1) Denne samtale er i sin komposition betegnende for den tids klosterlige tankesæt: Bibelens ord om omvendelse tydes som opgivelse af alle livsgoder og optagelse i klosterlivet, mens alt andet snarest maa føre til fortabelse. Her, hvor det blot drejer sig om overgang fra almindeligt kannikeliv til regelbundet kannikeliv, er overdrivelsen særlig iöjnefaldende.

2) Det er ikke sikkert, om der hermed menes alle troende eller blot kannikernes samlag; det sidste forekommer mig sandsynligst.

3) Jes. 26, 12.

4) Matth. 19, 24—26.

deres Frelser[1]: denne mand[2] opgav jo dog, ikke efter Herrens men allerede efter hans tjeners påmindelse, ikke garn og skib men godser og besiddelser, hus og slægt, rigdomme og æresstillinger, ja ydermere sig selv. Og i det vi siger dette, er det ikke vor mening dermed, at vi vil sætte ham lige med de höjeste apostle: nej, vi giver de mindre gerninger vor ros, uden at vi derved nedsætter de större mænds store gerninger.

Efter at Vilhelm nu havde iført sig de regelbundnes klædning[3], fik han sæde hos de øvrige brødre og blev regnet med til disse tolv[4]. Og da han havde forandret klædning, blev han forandret til et andet menneske, og ved bistand af den guddommelige nåde, der havde udset sig ham til et udvælgelsens kar[5], skred han frem fra dyd til dyd, for at han skulde blive anset for værdig til at skue Gudernes Gud på Zion[6]. Han var nemlig udrustet med kærlighedens kraft, fremragende i ydmyghed, stærk i tålmod, föjelig i lydighed og rede til alle

---

[1]) Luk. 5, 1—11.

[2]) Vilhelm.

[3]) Medens de »verdslige« kanniker var friere stillede med hensyn til klædning, havde de regelbundne kanniker ligesom munkene en foreskreven dragt (jfr. s. 197), dog ikke helt ens hos alle; der tilstedtes nogen frihed. Genovefakannikerne har selvfølgelig anlagt ordensdragten fra St. Victor. Man bar en hvid, fodsid overkjortel, Alba, og over den en kort pelskappe (Almutium) på skuldrene. Over denne kunde man igen have en större kappe, kortere fortil, dækkende brystet, hvor den var sammensnöret, men længere bagtil og forsynet med en stor hætte, der kunde trækkes over hovedet. Man havde også lov til at bruge en lille hue, og man hører lejlighedsvis om Vilhelm, at han gik med lådden hue. Underkjolen kunde være af forskellig farve. De regelbundne kanniker ragede hovedet (tonsur).

[4]) Jfr. Ap. gern. 1, 26.

[5]) Jfr. Rom. 9, 23. Ap. gern. 9, 15.

[6]) Salme 89, 8 (se ovenfor s. 37 note 1).

øvrige slags dyder. Han var ivrig til læsning, til bön og gudelig betragtning, ved nattevågen og ved faste spægede han sit legemes lemmer[1], og han, som för plejede at optræde i silkedragt, tjente nu de fattige som en fattig i simple klæder; uden at tænke på sit tidligere livs rigdom spiste han klidbrød ligesom de andre, og med taksigelse tog han imod markens urter, der var tilberedte til spise; thi andre lækkerier kunde de to eneste præbender, som de i begyndelsen havde, ikke skaffe brødrene selv og deres husstand. Derved blev han en kæk Kristi stridsmand, fast i sit forehavende og i den grad ivrig for at indordne sig under klerkelivet og ordenstugten, at han, selv når han forrettede en underpriors hverv[2], ikke indlod sig på at overtræde ordenens bestemmelser.

Medens han nu uafladelig øvede sig i disse og andre lignende dyder og allerede var velbehagelig for Gud og mennesker[3], skete det, at vor Herre Jesus Kristus — i overensstemmelse med det ord i evangeliet: »Den, som elsker mig, skal blive elsket af min fader, og jeg vil elske ham og åbenbare mig for ham«[4] — en nat, da han havde hengivet sine lemmer til sövnen, viste sig for ham i et drömmesyn i en fager ynglings skikkelse, kaldte ham ved navn og sagde: »Du skal

---

1) Jfr. 1 Kor. 9, 27.

2) Meningen er, at Vilhelm aldrig nyttede lejligheden, når han fungerede som underprior, til at lette ordenspligterne for sig selv; han udførte dem lige så samvittighedsfuldt, som når han var menig kannik under andres tilsyn. Det fremgår heraf, at Vilhelm til tider har været underprior; hans opgave var da at forrette alle priorens hverv, når denne ikke var tilstede. Senere hører vi, at Vilhelm var klosterets sakristan på den tid, da der foretoges en undersøgelse vedrörende St. Genovefas relikvier (Januar 1162).

3) Jfr. 1 Sam. 2, 26. Luk. 2, 52.

4) Joh. 14, 21.

vide, at du med mig skal drage til en ø, hvor du skal döje mange slags prøvelser og besværligheder; men når du ved min hjælp har overvundet disse og engang har aflagt kødets byrde, skal du være med mig i Paradis«[1]. Hvad dette syn og denne påmindelse skulde betyde, kunde han imidlertid ikke ane, för han blev kaldet til Danmark, til den ø, der hedder Sælland, hvor han nu er stedet til hvile[2].

Efter at ikke ret mange år var forløbne siden disse begivenheder, vandrede abbed Odo i en god alderdom til Herren, og efter hans død blev hr. Garinus, samme klosters prior, valgt til abbed, fordi han regnedes for en hæderværdig, boglærd og forretningsdygtig mand[3]. Men efter at han var bleven indviet og stadfæstet i sin værdighed, talte han til brødrene i kapitlet om at vælge en prior i sit sted. Der var nu dèr en, som abbeden på alle måder var ivrig for at tildele priorembedet, og alle kannikerne gav deres bifald dertil og erklærede sig enige med abbeden; men vedkommende broder vægrede sig og sagde: »I et kongeligt abbedi er det ret, at embedsmændene indsættes i deres embede af kongen«[4].

---

¹) Jfr. Luk. 23, 43.

²) Lignende varselfortællinger haves om Ansgar og flere andre helgener.

³) Her foreligger to fejltagelser: Odo døde ikke som abbed i St. Genovefa, men opgav sit embede i året 1153 og trak sig tilbage til St. Victor, hvor han levede endnu lang tid efter, og han efterfulgtes ikke af Garinus, men af Albert (1153—63), hidtilværende prior, og först efter denne kom Garinus, som skal have fratrådt 1172.

⁴) Kongerne udøvede virkelig som regel denne ret, hvor de selv eller deres forfædre havde grundet klostrene, ofte også andensteds. Men under det kirkelige opsving følte klostrene sig stærke og nedlagde indsigelse mod al verdslig indblanding. Vi ser her et sammenstød mellem to tankesæt: ærefrygten for kongen og for nedarvet skik og på den anden side kirkelig selvstændighedsfølelse.

Da brødrene hørte dette, blev de såre oprörte og sagde: »Hvis du vil overtage priorembedet efter vor ordens hævd, samtykker vi i din udvælgelse; men har du i sinde at overskride de grænser, vore fædre har sat, skal du aldrig nå dertil«. Men da han stod fast i sit forsæt, førte abbeden, for at han kunde få sit forehavende sat i værk, denne broder med sig til kongens hof; og da ordenens vedtægt var kongen ubekendt[1], blev han under sit ophold ved hove af kongen gjort til prior. Efter at denne nu var kommen hjem med den ønskede afgörelse, gik han da ved spisetid hen til klokken og sammenkaldte samlaget ved at ringe[2]. Hvad skulde brødrene göre, da de så dette? hvad skulde de sige? Tale kunde de ikke, men ved vink og tegn gav de deres hjertes indre forbitrelse til kende. Men eftersom den retfærdige har mod som løven, gik Vilhelm, besjælet af nidkærhed for ordenen og af kærlighed til retfærd, efter brødrenes indtrædelse i spisesalen hen og skubbede hin formastelige bort fra klokken og satte underprioren i hans sted.

Den anden, han, som var skubbet til side, gik skamfuld ud og fortalte under stærke veklager abbeden, hvilken krænkelse han havde lidt. Med venlighed trøstede abbeden klageren og sagde: »Får jeg ikke lönnet Vilhelm fra St. Germain derfor som forskyldt, vil jeg aldrig være abbed!« Da brødrene næste morgen var samlede i kapitlet, blev Vilhelm irettesat, fordi han voldelig havde lagt hånd på prioren. Men Vilhelm hævdede, at han aldrig nogensinde havde tilföjet en prior nogen uret. Efter nogen tids ordskifte talte han

[1]) At ordensreglens bestemmelser om valg af klosterets embedsmænd skulde være kongen ukendte, er höjst usandsynligt. Ludvig VII har simpelthen ønsket at udøve den nedarvede ret, selv om den var ordensreglen imod.

[2]) Dette var et af priorens hverv.

dog således: »Hvis jeg har handlet fejl derved, at jeg fra priorens hverv har bortstødt ikke en prior, men en, der har fordrejet vor ordensregel, ja, så er jeg rede til at underkaste mig bodsstraf«. Og medens han gjorde knæfald som en bodfærdig, blev han dömt til stadig tavshed[1] og til de tre dage i hver uge at sidde på gulvet uden borddug og holde faste på vand og brød. Han modsatte sig virkelig ikke denne hårde kendelse, men i det han betænkte, at man skal vise sin hyrdes kendelse ærefrygt, enten den er retfærdig eller uretfærdig, bar han med ydmyghed den bod, der var bleven lagt på hans hoved. Da kom den tale ud imellem brødrene, at denne discipel var idömt uretfærdig bodspligt; og af den grund skyndte en sig til den apostolske herre, der den gang opholdt sig i Sens[2], og underrettede den höje fader om alt, således som det var sket. Paven, der ikke vilde finde sig i, at ordensreglen blev fordrejet, og at en uskyldig var bleven hårdt straffet, sendte på stand bud til abbeden i St. Genovefa om ufortøvet at indfinde sig hos ham og have Vilhelm med

[1]) Det kan ikke tydelig ses, om Vilhelm blev idömt tavshed for livstid eller, hvad der er rimeligere, blot for en begrænset tid. Det var meget almindeligt, hvor tavshed idömtes som straf, at lempe straffen efter kortere tids forløb. Nogle af de videstgående munkesamfund har for øvrigt gjort tavshed til alle ordensmedlemmers pligt, således Kartöjserne (ordenen stiftet o. 1084) og Trappisterne (17. århundred).

[2]) I foråret 1162 havde pave Alexander III (1159—81) på grund af sin fjendes, kejser Frederik I's, tog til Italien, måttet forlade Rom og var dragen til Frankrig, hvor præstestanden var ham hengiven. I Sens (s. ø. for Paris ved Seines biflod Yonne) opholdt paven sig fra 30. Sept. 1163 og gennem hele året 1164. Dette optrin med Vilhelm fandt sted i sommeren 1164; pavens brev om sagen er dagtegnet 18. August. Blandt de prælater, der var i pavens følge, var den gang også den danske ærkebiskop Eskil, der på grund af en strid med kong Valdemar I var landflygtig fra sit fædreland.

i følge. Abbeden adlød befalingen, tog Vilhelm med sig og kom til Sens, og stedt for paven blev han irettesat for ubetænksomhed og mangel på skönsomhed, medens Vilhelm blev friet fra den idömte straffedom; og på det strengeste blev det påbudt, at man ved udvælgelsen og indsættelsen af kapitlets embedsmænd for fremtiden ikke måtte følge en fremgangsmåde, der stred imod ordenens vedtægt[1].

Mens nu alt ellers var i den dybeste ro og enhver uvejrsstorm i den omtalte kirke syntes at have lagt sig, begyndte folk at mumle om, at Hellig Genovefas hoved var stjålet fra sit hellige hvilested[2]. Færten af denne

[1]) Hele denne episode er i höjeste grad forvansket i »Vilhelms levned«. Af et brev fra kong Ludvig og et brev fra paven samt et brev fra Vilhelm selv véd vi, at sagen udviklede sig helt anderledes: Straks efter sin voldsomme færd mod prioren flygtede Vilhelm til paven; men da han derved tilmed havde brudt klostertugten, i det han egenmægtig havde forladt klosteret, fandt han *ikke* nogen støtte hos St. Peters efterfølger, men blev sendt tilbage for at bøde for sin forseelse. Den straf, abbed Garinus nu idömte ham, var imidlertid umenneskelig streng; rygtet vilde vide, at han endog havde ladet Vilhelm piske. Da fandt paven, at man gik for vidt, og lod sagen undersøge af abbederne i St. Germain og St. Victor, endvidere prioren og underprioren i St. Victor samt Odo, der fordum havde været abbed i St. Genovefa. Også kong Ludvig VII, hvis myndighed dog var bleven særlig krænket ved Vilhelms optræden, syntes, at man kunde være gået mere skånsomt til værk. På den anden side vilde hverken pave eller konge fritage ham for straf, og af Vilhelms brev ser man, at han frygtede for, at kongens unåde skulde vare ved.

[2]) I Middelalderen hører man forbavsende ofte om relikvieran eller i det mindste rygter derom. Man troede nemlig at kunne forskaffe sig pågældende helgens forbön og få hans underfulde helgenkraft til hjælp i alt, når man var i besiddelse af hans relikvier. Som et karakteristisk eksempel kan det fremhæves, at ifølge en gammel skildring af Hellig Olavs jærtegn havde man i Norge Margrete Fredkulla, der fra norsk

forargelige tale nåede tilsidst også til kongens øre. Ved at høre, hvad der blev fortalt, blev drotten, kong Ludvig, umådelig vred og forbitret, og han svor ved den hellige fra Bethlehem, at hvis dette var sandt, vilde han lade alle kannikerne piske med svøber og jage dem ud af deres kirke; og efter at have ansat vogtere, som skulde holde vagt ved klosterets skat og helgenlevninger, sendte han brev til ærkebispen af Sens og til hans lydbisper[1] samt til bispedömmets abbeder og priorer med bud om, at de alle skulde komme til Paris på en af ham fastsat dag for at eftergranske, om sagen virkelig forholdt sig således. Brødrene blev bestyrtede, da de hørte om kongens éd; de kom helt ud af sig selv og blev grebne af skælven; men hvor frygtelig fyrstens vrede end var for dem, sörgede de dog mere over den skat, der var dem dyrebarere end guld og kostelige perler, og som de frygtede var berøvet dem. Allermest var dog Vilhelm beklemt om hjertet, da han for nogen tid siden havde fået skrinene med alle helgenlevninger og kirkens skat under sin varetægt[2].

Så oprandt den fastsatte dag; kongen kom med sit følge, bisperne og abbederne indfandt sig, og tilstede kom tillige en stor skare mennesker, der ønskede at vide sagens udfald. Da endelig de mænd var nævnte og beskikkede, som sammen med ærkebispen[3] og de

---

dronning blev dansk dronning, mistænkt for at have ført Olav den helliges relikvier med sig til Danmark.

[1]) Sens var ærkesæde for en stor kreds af bispedömmer omkring Paris og syd på.

[2]) Vilhelm var med andre ord på den tid klosterets sakristan. — Kannikerne kunde ikke ved selvsyn overbevise sig om, hvorledes det forholdt sig med Hellig Genovefas relikvier, da kongen straks havde ladet skrinet forsegle, for at der ikke skulde ske noget bedrag.

[3]) Ærkebiskop Hugo af Sens.

andre bisper skulde stige op til den hellige jomfrus hvilested[1], vilde Vilhelm stige op sammen med dem, men det blev ham ikke tilladt. Da greb han, jeg véd ikke ret, om det var en lysestage eller et røgelsekar, og sagde ved sig selv: »Får jeg ikke lov til det på anden måde, så går jeg i alt fald op med som tjener«, og han gav sig på vej. Efter at så skrinet var blevet åbnet, se, da fandt man Hellig Genovefas hoved, Frankrigs perle, liggende ved de øvrige levninger af hendes legeme. Da nu hendes tro tjener, den store Vilhelm, så dette, kunde han ikke længer holde den glæde, han følte i sit sind, tilbage i sig, men måtte give den luft i jublende sang, og uden at bryde sig om dem, der var af höjere værdighed, begyndte han djærvt at synge: »Vi love dig, Gud!«[2], så hele kirken genlød af hans røst, og da han förat havde begyndt sangen, sang hele folkeskaren, der var kommen sammen til höjtiden, lovsangen igennem lige til slutningen med lige så stor kraft. Efter at sangen var sungen til enden, messede ærkebispen helgenindens kollekt[3].

---

[1]) Höjalteret i kirken. — Af Vilhelms egen beretning, som skal omtales i en af de nærmest følgende noter, véd vi imidlertid, at det forseglede skrin var fjernet fra höjalteret; först efter at den hellige Genovefas messe var udført, skulde det åbnes.

[2]) »Te Deum laudamus«, den ambrosianske lovsang, gengiven i vor almindelige salmebog nr. 2: O store Gud, vi love dig.

[3]) Dette fandt sted 10. Januar 1162, altså betydelig för Vilhelms sammenstød med abbed Garinus, der dog er omtalt först. — Vilhelm selv har skrevet en lille beretning om, hvorledes helgenindens hoved blev fundet. Efter denne kan vi rette forskellige unöjagtigheder i den ovenfor oversatte fremstilling: Ludvig VII havde ikke sammenkaldt mødet i anledning af relikviesagen; af andre grunde var man forsamlet i Paris, da rygtet pludselig opkom. Kongens åsyn formörkedes, og han lod straks relikviegemmet forsegle. Af lydbisperne under Sens var kun tilstede bisperne af Orleans og Auxerre (s. ø. for Sens, höjere op ad Yonne). Forfatteren

Da han var færdig hermed, tordnede biskoppen af Orleans løs i störste harme: »Hvem er den uforskammede karl, som uden at agte på den herre ærkebispens og de andre bispers myndighed har formastet sig til så frækt at begynde lovsangen til tak for hovedet af en eller anden gammel kælling, som de kanniker lumskelig har lagt ned her?«[1] Dertil svarede Vilhelm: »Hvis I spörger, hvem jeg er, skal I også få det at vide. Hvad det angår, som I med ondskabsfuld tunge har sagt mig på, da er jeg ikke en uforskammet karl, men Hellig Genovefas tjener; og hvad det angår, at I beskylder mig for formastelighed, da er det ikke fræk formastelighed, men derimod den ærlige kærlighed, jeg altid har haft til den hellige jomfru, der har drevet mig til at göre, hvad jeg har gjort. At det hoved, I har set, er af en gammel kvinde, det nægter jeg ikke; men denne gamle kvinde har bestandig bevaret sin jomfrueligheds blomst: 70 år og mere var Hellig Genovefa, men stedse var hun en ren og ubesmittet jomfru, indtil hun gav

til »Vilhelms levned« har således ikke haft Vilhelms egne optegnelser om sagen for sig; men flere af hans udtryk ligner de ord, Vilhelm bruger, så at man kan skönne, at Vilhelms mundtlige fortælling er hans hjemmel. For øvrigt må Vilhelm have skrevet den omtalte beretning efter sit komme til Danmark, da han omtaler ærkebispen af Sens og bispen af Auxerre som døde. Ærkebiskop Hugo af Sens døde 1168, og biskop Alanus af Auxerre nedlagde sit embede 1167, men døde först efter 1185.

1) Bispen af Orleans hed Manasse (1145—85) og skal ikke have haft noget godt rygte; hans kanniker klagede over ham til paven, men han nød kongens gunst. Vilhelm siger om ham: »Han var mere værdig til at glemmes end til at huskes, en sandhedens fjende, en såre redebon forfølger af fromhed og hæderlighed«. Denne dom er dog vel foranlediget ved biskoppens optræden overfor Vilhelm og hans medkanniker, da han vilde beskylde dem for at have forfalsket relikvierne ved at erstatte den bortkomne hovedskal med en anden.

himlen sin sjæl og jorden sit legeme. Men for at der ikke med hensyn til dette hoved skal blive nogen brod af tvivl tilbage i Eders hjerte, så lad en ovn ophede stærkt; så vil jeg tage hovedet og med det trygt træde ind i den gloende ovn for derved klart at vise den hellige jomfrus fortjenester«. Dertil svarede bispen med hån: »Jeg vilde ikke med det hoved træde ned i en balje varmt vand, og så skulde du gå ind i en glødende ovn med det!« Men ærkebispen, der ikke længer kunde finde sig i bispens vantro ordgyderi, gav ham et vink om, at han skulde tie stille, og bifaldt den fromme broders tro og oprigtige hengivenhed for den hellige jomfru[1]. Den dårskabstale, som biskoppen med uren mund havde fremført mod den hellige jomfru, kunde dog ingenlunde forblive ustraffet; thi Gud vil lade alle gå fortabt, som taler lögn. Derfor blev han senere omspændt af mange beskyldningers garn, og, bortstødt fra sit bispesæde, endte han ynkelig sit uværdige liv ved den død, han havde fortjent[2].

---

[1]) Af Vilhelms egen beretning ser vi, at biskop Manasse endnu ikke lod sagen falde. Han og flere andre blev ved at tale til kongen om det bedrag, der skulde have fundet sted. Imidlertid var ærkebispen af Sens og bispen af Auxerre dragne bort; men i deres nød sendte kannikerne i St. Genovefa bud til Melun (s. ø. for Paris ved Seine), hvor de opholdt sig. Til gunst for kannikerne skrev de da et brev, hvis ordlyd Vilhelm gengiver, og dette fjernede endelig kongens mistanke. Den 13. Jan. kunde kannikerne dernæst føre relikvierne tilbage til höjalteret, og denne dag fejredes fra den tid årlig som festdag.

[2]) Atter en vrang fremstilling. Biskop Manasse af Orleans døde fredelig i sit embede, hvorimod hans forgænger Elias var bleven afsat. — Hermed ender det franske afsnit af Vilhelms historie. Fra tiden inden hans komme til Danmark kender vi endnu — af hans brev til pave Cølestinus — et lille træk: Medens han var »præpositus« for en St. Genovefa tilhørende gård ved Senlis, modtog han besøg af denne pave, der den

Kapitel 3. Vilhelm hentes til Danmark, bliver abbed i Roskilde stift og döjer med kækhed megen modgang.

I året 1161 efter Herrens menneskebyrd rådede i Danmark kong Valdemar, sön af kongemartyren Knud[1]. Han drev Venderne bort fra sit riges område, hvori de ofte plejede at göre indfald, i det de førte både mænd og kvinder bort som fanger og røvede alt, hvad de kunde overkomme. Da han nemlig var sön af en martyr, blev han ved hans forbön berömmelig sejrherre i alle de kampe, han førte med Venderne, der den gang var hedninger; derved viste han dem vejen til den evige frelse og tvang dem til at böje deres nakke under Kristi åg[2]. Han var en vís og forstandig mand, mægtig i dåd og tale og yndet af hele folket. Præstedömmet i Roskilde-kirken var på samme tid smykket med biskop Absalon, en mand med stort snille, klerkenes pryd, de sörgendes og nedböjedes trøstermand, alle munkes hengivne ven og hele folkets bramløse styrer[3], de frem-

gang hed kardinaldiakon Jacinthus og af Vilhelm omtales som ven med hans onkel, abbed Hugo af St. Germain, og sammen med ham kardinalbiskop Bernhard af Porto. Det viser os hen til 1162, da disse to mænd virkede sammen i pave Alexander III's ærinde; yderligere bestyrkes det derved, at det siges om dem, at de i Compiegne skulde møde ærkebiskop Wichmann af Magdeburg; det år indlededes der nemlig forhandlinger mellem det franske og tyske kirkeparti.

1) Forfatteren synes underlig nok at sammenblande Knud hertug, Valdemar I's fader, med Knud den hellige. Om årstallet 1161, der skal angive Vilhelms komme til Danmark, se nedenfor.

2) Jfr. Matth. 11, 29.

3) Også Sakse taler om Absalons beskedne optræden: i forsamlinger så man ham ikke træde frem blandt bisperne, för der var brug for hans råd. Arnold af Lybek fortæller, at han af ydmyghed lod rejse et billede af den korsfæstede over sin bispestol, for at folks knælen for ham kunde tydes som ærefrygt for Kristus.

medes og fattiges milde forsörger, Vendernes vældige fjende, troens smykke, et mønster på ædruelighed, et forbillede på kyskhed, et herligt spejl for sjælsadel og retfærdighed, et lys, der strålede i Herrens tempel, og samtidig dets faste og urokkelige støtte[1].

I Absalons bispedömme var der et samlag af kanniker på en ø, der hedder Eskilsø, ikke langt fra byen Roskilde og på alle sider omflydt af havet. Dette sted, der er smykket med grönne enge og forskellige skovtræer, var såre behageligt og indtagende for sine beboere; men dog var tallet på de brødre, som opholdt sig dér, på den tid kun ringe, og det var uden al grund, når man kaldte dem regelbundne, da de ikke var undergivne nogen ordnende munketugt. Hvordan skulde de vel kunne kaldes regelbundne, når de ikke böjede hovedet under noget regelret tilsyn? Hvorledes skulde de kunne være klosterfolk, når de manglede klostertvang? De havde ordenens forskrifter på papiret, men de overholdt dem slet ikke. På årets höjeste fester plejede deres verdslige frænder tilligemed deres kvinder at gæste deres hus for at holde fest med dem, og kannikerne holdt gilde i spisesalen sammen med mænd og kvinder, drak for meget og opførte ringdanse[2]. Således lagdes huset øde ved deres færd, og dets gods adsplittedes. Ak, hvad blev der vel da af gudsdyrkelsen, når de brugte mere af natten til drikkelag end til salmesang og gudelig betragtning! Hvem skulde da på en værdig måde kunne gå i forbön for folket hos Gud?[3] I morgenforsamlingen var de hede af overdreven drik[4] og havde mere lyst til at sove end til at synge lovsang.

---

[1]) Jfr. Gal. 2, 9.
[2]) Middelalderens almindelige måde at danse på.
[3]) Jfr. Hebr. 2, 17.
[4]) Jfr. Jes. 5, 11.

Ved dette skamløse liv fyldte de alle fromme mænds øren med deres afskyværdige vanry[1].

Da derfor den ærværdige biskop Absalon af Roskilde så og betænkte, at kannikernes levevis stod i modsætning til alt munkeliv, blev han inderlig bedrøvet og afskyede disse menneskers sjæle, der var formörkede ved Djævelens bedrag og altfor hengivne til verdens uro. Som følge deraf overvejede han oftere i stilhed, hvorledes han skulde sörge for den kirkes tarv, i det det var hans agt ved Herrens hjælp der at hidføre en forandring til det bedre i overensstemmelse med ordenens og munkelivets regler. Han mindedes omsider det fortrolige venskab, han fordum, da han var i Paris

---

[1]) Eskilsø ligger i Roskilde-fjord, ud for den fordums ø Selsø, der nu udgör den sydøstlige spids af Horns herred. Kirken, hvis underbygning endnu ses, var indviet til St. Thomas. Dette klosters oprindelse hviler i mörke. Man plejer at henføre det til ærkebiskop Eskil, og da det ikke nævnes blandt de klostre, han grundede som ærkebisp, henlægges oprindelsen til den tid, da han var Sællands biskop (1134—37). Denne antagelse bygger kun på navnet »Eskilsø« og har således ikke noget fast grundlag. At Eskils navn aldrig nævnes i forbindelse med dette Augustinerkloster, hverken da det var på Eskilsø eller senere, da det havde fået stade i Æbelholt (herom senere), taler endog stærkt imod antagelsen. Det vilde heller ikke ligne denne ivrige munkeven at lade et af ham selv grundlagt kloster forfalde og dernæst overlade en anden at reformere det. Man måtte derfor hellere sige, at Eskil ikke kan have været klosterets grundlægger. För Vilhelms komme til Eskilsø vide vi ikke andet om klosteret, end hvad vi læser her: at det var befolket af kanniker, som skulde være regelbundne, men brød deres ordenspligter. Tillige véd vi, at Absalons forgænger, Asser, havde aflagt munkeløfterne der, og det må vistnok have været, inden han blev biskop i Roskilde (o. 1145). Klosterets slette tilstand för Vilhelms komme stadfæstes af Absalons privilegiebrev, udstedt 1171: kannikerne bar vel klerkedragten, hedder det i dette brev, men deres vandel var slet; de levede uhæderlig og udskejende.

for at studere[1], havde sluttet med den fromme Vilhelm, og da han betænkte, at han var en hæderfuld mand, en afgjort omsigtsfuld og forstandig mand, smykket med hellig vandel, fandt hans sjæl velbehagelighed i ham[2], så at han vilde lade ham hente og give ham det ovenfor omtalte kloster. Han lod derfor et sendebud, nemlig den hæderværdige provst Sakse[3], drage til den hellige Genovefas kirke med et brev, hvori han indstændig og indtrængende bad om, at den tidt nævnte her Vilhelm og tre andre klosterbrødre måtte blive ham overladte; han havde, skrev han, i sit stift et sted, der egnede sig vel for deres klerkeliv, og det lovede han at skænke disse samme brødre, Gud til ære og Hellig Augustinus's orden til forherligelse[4].

Abbeden betænkte, at denne anmodning fra den store biskop var både rimelig og hæderfuld, og med kapitlets samtykke dömte han derfor, at hans krav skulde tages til følge. Broder Vilhelm blev da med tre

---

[1]) Absalons ophold i Paris falder i årene mellem 1146 og 1156.

[2]) Jfr. Jes. 42, 1. Matth. 12, 18. Hebr. 10, 38 o. fl. st.

[3]) Denne provst Sakse kan ikke, som flere har troet, være den berömte krønikeskriver. Når eftertiden har gjort Saxo Grammaticus til provst i Roskilde, turde det overhoved være sket ved sammenblanding med denne, betydelig ældre, navne. Muligvis er den her omtalte provst Sakse den samme som den Sakse, der i oldbreve fra 1180 og 1183 kaldes Roskildekirkens provst.

[4]) De regelbundne kannikesamlag kaldes ofte »St. Augustinus's orden«, fordi oldkirkens store lærer Augustinus var kendt som den, der havde foregrebet kannikeinstitutionen ved at ordne et sådant munkeagtigt samfund af præster ved bispegården i Hippo i Nordafrika. Når ordensreglen også kaldtes St. Augustinus's, var det dog for så vidt en misforståelse, som den i virkeligheden var en samling bestemmelser, som paverne Nicolaus II og Alexander II havde fået gennemført på kirkemøder 1059 og 1063 som supplement til de almindelige kannikelove.

andre i følge sendt med provst Sakse til Danmark. Efter en heldig rejse landede de, lige efter den hellige Marias himmelfarts dag[1], på Sællands kyst. Tre dage derefter kom de til Ringsted, som forherliges af den hellige Knud martyrs fortjenester, han, hvis berömmelige liv strålede i höjeste grad af retfærds lys. Det var Guds vilje, at de dér, således som de ønskede det, skulde møde selve kong Valdemar og biskop Absalon. Disse blev glade ved brødrenes komme, omfavnede dem med tætsluttende arme og gav dem fredskys, og efter at de en stund med venlige ord havde ønsket dem til lykke med deres komme, lovede de at tage sig af dem som af sönner, elske dem som brødre og stå dem bi som venner. Oplivede ved de ord, der var talte til dem, trak de sig glade tilbage til deres herberg[2]. Da de havde tilbragt 3 dage der, drog de videre til Roskilde, og nogle af biskoppens huskarle fulgte med dem for at sörge for dem dér; det krævede nemlig sömmelig skik i landet og det ædle sindelag hos den mand, der havde kaldet dem hid[3].

Efter nogle dages ophold i byen sejlede de til

---

[1]) Den 15. August. Festen udviklede sig allerede i slutningen af 6. århundred.

[2]) Rimeligvis Benediktinerklosteret i Ringsted.

[3]) Absalon synes selv at være bleven i Ringsted; men nogle mænd af hans hird følger de franske kanniker til Roskilde. — Hvornår Vilhelm kom til Danmark, er ikke helt sikkert. Snarest har det været 1165. Når »Vilhelms levned« udtrykkelig angiver 1161 (ovenf. s. 211), kan det ikke være rigtigt. Vilhelms sammenstød med abbed Garinus fandt nemlig sted 1164, og da var han altså endnu i Frankrig. Vejledning til en rigtigere bestemmelse af tidspunktet for ankomsten har vi i et brudstykke af et brev, hvori Vilhelm giver udsigt over den godgörenhed, som Absalon havde vist klosteret i 36 år, og meddeler, at der i klosteret derfor er indstiftet en årlig mindegudstjeneste (årtid) til hans ære. Absalon døde 1201. Regner vi 36 år tilbage, får vi året 1165.

Eskilsø, hvor de fandt seks mænd, der kun af navn var kanniker. Disses åsyn blegnede, idet blodet veg fra dem ved brødrenes komme, og ordene visnede bort i deres mund, fordi de skönnede, at det nu snart vilde tage en ende med deres slette liv. For at skade de tilkomne brødre holdt de derfor rådslagning samme nat efter aftensmåltidet og besluttede at indfinde sig hos her biskoppen selv for at underrette ham om, hvad der var sket, ret som om han var uvidende derom, og nøde ham til at føle medlidenhed med dem, for at de ikke skulde miste både folk og land[1]. Men her biskoppen, der allerede lang tid forud havde vidst besked om sagens sammenhæng og mærkede deres onde hensigter, lod, som om han slet ikke vidste noget af det, han nu fik at høre, da han var bange for, at muligvis klosterets gods, medens han måtte vente med at drage derhen, skulde blive forødt endnu mere end för[2]. Dog fastsatte han dem en dag, på hvilken han selv vilde komme til stede og, ret som om han var ubekendt dermed, nöje undersøge, hvad der var anledningen til, at de fremmede brødre var komne. Dagen efter den hellige Bartholomæus's fest[3] kom biskoppen da dertil, som han havde lovet, og efter at han havde talt med dem om at beskikke dem en hyrde, blev broder Vilhelm valgt til abbed og sat på abbedstolen, mens de ellers

[1]) Joh. 11, 48.

[2]) Absalon vilde ikke lade sig mærke med, at han vidste besked om de nye klosterbrødres ankomst. I så fald kunde de gamle kanniker nemlig næppe andet end tro, at han billigede den, og det var da at frygte, at de i forudfølelse af, at deres tid snart var omme, vilde hævne sig ved at göre det umuligt for de nye at blive der og samtidig selv vilde göre sig til gode så længe som muligt. Nu derimod måtte de af hensyn til Absalon og hans løfte om at komme dog foreløbig vise mere forsigtighed.

[3]) *Den 24.* August.

hidtil ikke havde plejet at have nogen abbed, men kun en provst eller prior[1]. Endnu samme dag søgte og fik to af de tidligere kanniker tilladelse til at vende tilbage derfra, idet her biskoppen mente, at man burde lade dem fare, for at der ikke ved deres rænkespil skulde vækkes forstyrrelse blandt folket[2]. Fire blev tilbage, men de var meget gamle og så godt som ubrugelige til al dont. En af dem — han, som forud gjorde tjeneste som prior — var en hæderlig mand og blev fundet retfærdig i sine dage[3]; derfor gav han sig nu til at være »en af dem«[4] og, undervíst om de regelbundnes vej, at ende det liv, han tidligere havde ført, med en bedre afslutning.

Efter at således hr. abbed Vilhelm havde påtaget sig styrelsen af kannikehuset, vilde hr. biskoppen efter den nævnte abbeds anmodning göre sig bekendt med, hvad og hvor meget huset havde af midler, og hvad man monne have af fødevarer; og da han så, at deres forrådskammer næsten var tomt, i det der kun fandtes seks oste og halvanden skinke[5], skönnede han, at de havde fortæret Jakob og lagt hans bolig øde[6]. Fuld af undseelse og forbavselse begyndte biskoppen derfor

---

1) De regelbundne kannikesamlag styredes af en abbed, hvorimod der hos »verdslige« kanniker ikke var tale om abbedværdighed. Når kannikerne på Eskilsø i lang tid ikke havde haft nogen abbed, var også det et brud på ordensreglen. Men nu var den tid forbi, da de kunde leve som verdslige kanniker, kun under en provsts eller priors mildere tilsyn. Vilhelms udvælgelse til abbed var det förste skridt til klosterets reform.

2) Ved »folket« menes der kannikernes samlag.

3) Jfr. Job 13, 18.

4) Jfr. Matth. 26, 73. Mark. 14, 69. Luk. 22, 58.

5) I et brev til paven (fra omtrent 1192) siger Vilhelm selv, at han ved sin indsættelse fandt 7 oste og en halv skinke.

6) Salme 79, 7. Jer. 10, 25.

at styrke brødrenes og selve abbedens mod, lod dem på stedet overrække 5 pund penge[1], for at de for dem kunde købe de nødvendige livsfornødenheder, og lovede dem for fremtiden hjælp i tilstrækkeligt mål til deres udgifter.

Efter nogen tids forløb fik de tre brødre, der var komne hid sammen med abbeden, af biskoppen tilladelse til at drage tilbage til deres fædreland, da de ikke kunde udholde den uvante fattigdom og ikke kunde forsone sig med den altfor strenge kulde. Denne oplevelse bedrøvede hr. biskoppen meget; men han vilde ikke tvinge nogen med magt. Men abbeden, der var misfornöjet med sine landsmænds bortgang og skræmmedes af det fremmede lands sæder og det ukendte mål, forlangte nu selv den samme tilladelse, som de andre havde fået af biskoppen, i det han forsikrede, at gerningen, hvortil han var kaldet, oversteg hans kræfter, og at det vilde være rådeligere for ham frit at måtte vende tilbage med de andre. Ved disse abbedens ord kunde man se på biskoppen, hvor nedslået han blev; endelig udbrød han da i disse ord: »Med længsel har vi attrået Eders komme for at skaffe den kirke[2] fremgang. Men, som vi kan tænke os, misunder Fjenden den såre dens lykkelige vækst og fremme; han er nemlig meget bange for, at han skal miste den gamle ret, som han hidtil havde haft på grund af de udskejelser, som stedets beboere begik. Men måtte Herren være villig til at ændre Eders sjæls forsæt og indgive Eder en mere velvillig beslutning, vilde vi inderlig bede

---

[1]) Vi have ikke midlerne til at afgöre, hvor mange penninge der i Valdemarstiden gik på et pund. Efter de frankiske forhold vilde det være 240 penninge; og i så fald er Absalons gave 1200 penninge, efter den tids forhold en ret betydelig sum.

[2]) Klosteret på Eskilsø.

Eder om ikke at tænke på at forlade det styrerhverv, I én gang har påtaget Eder. Men I skal ikke være bange for at gå ganske alene til dette værk! Thi sejren i kampen beror ikke på menneskets magt, men kraften kommer fra oven[1], og Herren kan lige så vel bringe frelse, hvor der kun er få stridsmænd, som hvor der er mange. Hvad I har troet, skulde fuldføres ved Eders klosterbrødres hjælp, det er Herren mægtig at udføre alene ved Eders tjeneste«. Ved disse og andre formaninger fra den ærværdige biskop, krydrede med visdommens salt, blev abbeden styrket, og i det han tillige ved sig selv kom ihu, hvad Herren siger ved profeten Jeremias: »Forbandet det menneske, som slår sin lid til et menneske og holder kød for sin arm, mens hans hjerte viger fra Herren«[2], ændrede han sit forsæt og slog sig til ro med at blive for at oppebie udfaldet.

Det samme år udgik der befaling fra Herren, og se, der kom hungersnød i landet[3], i det høsten slog fejl; og næsten alt kvæg døde, både får og køer; og de tilbageblevne brødre kunde derfor hverken få smör, ej heller oste, undtagen nogle ganske få, til at leve af. Derfor rejste de oprör; de prøvede ikke alt med Guds dom for öje, men kastede skylden for deres modgangs hele byrde over på deres abbed og sagde: »Ve os! hvorfor er dog i vore levedage dette pjaltede menneske, denne elendige karl, kommen herhid! Han drikker intet og spiser intet[4], men alt klosterets bedste gods omsætter han i sølv og guld og gemmer det i sine skuffer, mens han piner os med sult, i det han giver

---

[1]) Jfr. Joh. 19, 11.

[2]) Jer. 17, 5.

[3]) Dan. 2, 13. — 1 Moseb. 12, 10. Ruth 1, 1.

[4]) Matth. 11, 18.

os træernes blade og markens urter i steden for føde«.[1] Denne lögnens sæd blev udspredt af dem og kom såre mange for øren, og da menneskenes fordærvede sind altid er tilböjeligt til at rive ned på de gode, blev sandheden formörket hos de ildesindede. Men den Herrens mand lod sig ikke rokke af de rejste beskyldninger, men bar alt med tålmod, i det han lod, som om han ikke hørte det, og ikke førte gendrivelser over sine læber.

En nat, da brødrene havde lagt sig til at sove, indfandt Satan sig iblandt dem, væltede lyset, der efter sædvane brændte midt i sovesalen[2], og kastede det ned ved siden af abbedens seng, hvor der lå en stor dynge halm, for således at brænde ham. Men den himmelske beskyttelse lod ikke sin stridsmand i stikken under denne dødsfare; thi halmen brændte rundt om sengen som i en krans, men gulvbrædderne, som lå under halmen, udholdt branden, og luen rörte aldeles ikke ved abbedens seng. Rygtet om denne hændelse kom bispen for øre. Efter få dages forløb gjorde han da en afstikker til klosteret og fandt, at, hvad der fortaltes, stemmede med sandheden.

Den gamle Fjende, der ærgrede sig over, at hans kunstgreb havde forfejlet deres virkning, vendte sig næste nat til en anden slags fristelse. Han gik nemlig hen til en sovende klosterbroders seng og sagde: »Víd, at jeg har været herre over dette sted, og at jeg er alle drankeres og skørlevneres foresatte! Men ved Eders abbeds hidkomst lider jeg vold, og det skal ikke

1) Den megen brug af grönsel er ikke falden i Nordboernes smag.

2) I modsætning til munkene, der hver havde sin celle, havde de regelbundne kanniker fælles sovesal. Såledés var det blevet indrettet ved den oprindelige regel for domkapitlerne, kundgjort på et møde i Achen 817.

blive til hans gavn«. Da klosterbroderen spurgte, hvem han var og med hvad navn han betegnedes, erklærede han, at han hed Salmanassar og i gamle dage havde været Babyloniernes konge, og han föjede til: »Råd abbeden til at afstå fra, hvad han har begyndt, og til ikke at modtage den velsignelse, som abbederne skal modtage af bispen![1] thi mod min vilje kan klosteret ikke bestå her«. Klosterbroderen svarede: »Hvad du tilskynder mig til at göre, kan du selv tilskynde ham til. Kender du ham da måske ikke?« — »Jo, vist kender jeg ham,« svarede han, »men nu mindre end för. Meld ham derfor, hvad jeg har befalet, i det du giver ham dette som kendingstegn[2], at han i lönkirken i St. Genovefa i Paris egenhændig har afskrevet for en klerk syv salmer tilligemed litaniet[3]! Fortæl ham også, at jeg forrige nat har villet brænde ham til gengæld for den uret, jeg har lidt, men jeg nåede ikke, hvad

---

[1]) Abbeden skulde modtage velsignelse (benedictio) af stiftets biskop som stadfæstelse på sin værdighed. Den onde ånd vil friste abbeden til at opgive sit embede, för han får velsignelsen og den kraft, den tænktes at give.

[2]) Jfr. Luk. 2, 12.

[3]) For at vise sin overlegenhed godtgör den onde ånd, at han kender en tilfældig, tilsyneladende dog lidet betydningsfuld, hemmelighed i Vilhelms liv. — Da det netop var 7 salmer, Vilhelm havde afskrevet, har det rimeligvis været de 7 såkaldte bodssalmer, der svarede til de 7 måder, på hvilke Gud — allerede ifølge oldkirkens lære — mentes at tilgive synder. Bodssalmerne, der brugtes meget i gudstjenesten, var efter Vulgata Salme 6. 31. 37. 50. 101. 129. 142 (i vor bibeloversættelse 6. 32. 38. 51. 102. 130. 143). — Litaniet var og er en slags vekselbön: Præsten intonerer og angiver bönnens indhold og begrundelse, menigheden istemmer som en slags responsorier de egenlige bönner, særlig »Kyrie eleison« (Herre, forbarm dig!) og »Christe eleison« (Kristus, forbarm dig!). I klostrene anvendte man litaniet endnu mere end ved den almindelige kirketjeneste; særlig for Lördagens vedkommende blev det en fast bestanddel af messen.

jeg ønskede, fordi der kom en over mig, der var stærkere end jeg[1], og jeg kunde da ikke få sat i værk, hvad jeg vilde«. Da det var blevet morgen, fortalte klosterbroderen abbeden, hvad han havde hørt. Men denne lagde ringe vægt på, hvad han hørte, og troede ikke på Djævelens indskydelse, da han ikke kunde huske noget om de syv salmer. Efter kort tids forløb henvendte imidlertid provst Tokes tjener, der var kommen tilbage fra Paris til Danmark, sig til abbed Vilhelm med disse ord: »Min herre hilser Eder, og, i det han ganske anbefaler sig til Eders venskab, beder han inderlig om, at I vil gå i forbön for ham hos her biskoppen, at han med sin sædvanlige gavmildhed vil række ham en hjælpende hånd under hans studeretid. Og dette skal være Eder et tegn på, at *han* har sendt mig: at I i Paris har afskrevet syv salmer tilligemed litaniet til ham«. Abbeden forbavsedes ved, hvad han hørte, og droges nu til minde, at det var sandt, hvad Djævelen i drömme havde indskudt klosterbroderen, nemlig at han havde afskrevet syv salmer til provst Toke[2].

En anden gang hændte det, at abbed Vilhelm, ledsaget af præsten Thrum, der sikkerlig var en dannet og forstandig mand, tog ind som gæst i en landsby, som hedder Thorstenstorp[3]. Den gamle Fjende, der fnøs

---

1) Jfr. Luk. 11, 22.

2) Denne provst Toke, der altså ligesom mange andre Danske har studeret i Paris, kan ikke have været domprovst i Roskilde, men har været ringere provst under bispestolen (jfr. Paludan-Müller i Nykøbing skoleprogram 1861, s. 33). Måske er han den provst Toke, der var tilstede ved Absalons testamente, og som senere gav gods til Scrø kloster og fik gravsted dér.

Det har snarest været den bekendte landsby Höje Tåstrup 2 mil vest for København.

mod Guds hellige mand, fandt dér, medens natten var midtvejs på sin bane[1], på nye pirringsmidler for sin ondskab. Han påtog sig helligheds maske, og i skikkelse af en meget gammel og meget hæslig munk trådte han hen til abbedens seng, som denne dog forud havde værnet ved det frelsende kors's tegn, og anstrengte sig for ved uren gerning at vække vellystens tønder i ham af dets dvale. Men skönt abbeden havde ladet sövnen få magt over sine öjne, var han dog vågen i ånden og sagde til modstanderen: »Vig bag mig[2], du ureneste af alle! på mig skal du ved Guds nåde ikke få sat i værk, hvad du attrår«. Da Djævelen hørte dette, dreves han frem af en endnu hæftigere grumheds brodde, og i det han rykkede nærmere, åndede han en sky af stank ind i abbedens åsyn og afslørede med skændig mund synder, der for lang tid siden var udslettede ved skriftemål og bortskyllede ved en regn af mange tåreströmme. Men da abbeden i sövne blev så hårdt plaget af ham, løftede han foden lidt i vejret og slyngede Fjenden fra sig ved et kraftigt spark med den. Og da Fjenden nu så sig narret af den Guds mand, begyndte han at rase som den grummeste løve og at styre sine skridt hen mod præsten Thrums seng, hvori denne lå på et andet sted i stuen og var vågen, og give ham så voldsomt et stød i siden, at præsten troede, at han havde knækket et par ribben i ham.

Ved daggry, da morgenrøden var i færd med at göre ende på natten, og Herrens lovsang var sungen, begav begge, nemlig abbeden og præsten, sig ind i ildstuen[3], fordi det var koldt vejr. Medens de sad her, tiltalte præsten abbeden således: »Kære her abbed, gid

---

1) Visdommens bog 18, 14.
2) Matth. 16, 23.
3) Storstuen, som blev opvarmet.

den almægtige Gud må værne og hjælpe dig!« — »Amen«, svarede abbeden. Og da præsten havde sagt dette to eller tre gange, spurgte abbeden, hvorfor han gentog det så ofte. Han svarede: »Jeg véd, at du har döjet mange stik af fristelsens brod, og du vil komme til at döje endnu flere; men gid Gud må udfrie dig fra dem alle! Jeg har i denne nat sét, hvor megen besvær du har måttet udholde af Satan og hvorledes han blæste en sky af den modbydeligste stank ind i dit åsyn, og jeg hørte, hvor mange skældsord og forhånelser han dængede over dig, og da han overvældet forlod dig, fór han voldsomt mod mig og slog mig i siden, så at han, så vidt jeg tror, har knækket et af mine ribben. Derfor mener jeg, at du mandig bör modstå denne fjende, for at han ikke, hvis han får dig besejret og triumferer over dig, skal sende dig til Helvede«. Ved denne tale begyndte abbeden at blive bedrøvet og ængstelig, i det han kaldte sig modstanderens mishandlinger i hu, dem, han havde döjet i den forløbne nat.

Kapitel 4. Den hellige Vilhelms dyder og nogle undergerninger, han udførte i levende live.

Endnu stadig rasede den gamle fjende over, at hans fristelser overfor den Herrens salvede[1] forfejlede deres virkning, og han besluttede da ved sine hjælpere at udrette, hvad han ikke ved egne kræfter havde mægtet at udføre. Derfor gav han nogle af klosterbrødrene den indskydelse i deres hjerte, at de skulde tilföje den Guds mand forskellige krænkelser og plage ham med mange forurettelser og således tvinge ham til med skamme at drage hjem 'til sit eget fædre-

---

[1]) Jfr. Jes. 61, 1. Sir. 46, 28. Joh. åbenb. 11, 15. 12, 10 o. fl. st.

land. Men han ræddedes ikke ved de ugudeliges ord, fordi han stod fast på den faste klippe[1]. Thi hyppig drog han sig til minde det ord af apostelen: »Trængsel virker tålmod, tålmodet prøvethed, prøvetheden håb; men håbet beskæmmer ikke«[2]. Da de vanslægtede sönner nu ikke havde fremgang med disse planer, lagde de i fællig råd op om at volde ham døden: snart tænkte de nemlig på at putte ham i en sæk og sænke ham i havet, snart på at gennembore ham med spyd, og snart på at sælge ham til Venderne; oftere omgikkes de med planer om at dræbe ham ved at slå ham for panden med økser. Men Gud, hvis forsyn ikke lader sig skuffe i hvad Han bestemmer, bortvejrede deres planer[3], og sammen med prøvelsen gav Han den, Han elskede, tillige udgangen af den[4].

Men hvorfor stræbte de at udføre dette? Fordi hans ånd var med Gud[5], så at han opretholdt ordensreglen i dens strenghed og i alle måder overholdt munkelivet, og han tålte ikke, at de styrtede sig i lasternes afgrunde. Han vandrede nemlig utrættelig i det hellige munkelivs spor, holdt beundringsværdig fast ved ordensreglen og de hellige forskrifter, udryddede kraftig lasterne, elskede oprigtig dyderne, granskede efter alt, hvad der var hæderværdigt og fuldt af hellighed, og belærte andre derom. Han var streng i dadel, ivrig i tilrettevisning, blid og ydmyg i opmuntring, beskeden i fremsættelsen af sin mening, sandhedskærlig i tale, retfærdig i dom, trofast i, hvad der var ham betroet. Han var de svages trøster, de fattiges og

---

1) Matth. 6, 24.
2) Rom. 5, 4—5.
3) Jfr. Nehem. 4, 15.
4) 1 Kor. 10, 13.
5) Jfr. Salme 78, 8.

fremmedes i höjeste mål velvillige forsörger[1]. Han holdt ivrig på med nattevågen, faste og stadig bön, havde utrættelig omsorg for sin hjord[2] og anbefalede den idelig i bönner til sin Herre for som den tro tjener at drage udbytte af det ham betroede talent[3]. Medens brødrene endnu hvilede om natten, foregreb han morgengudstjenesten ved nattevågen og påkaldte med fromme suk Guds barmhjertighed for dem. Når han i sine prædikener formanede brødrene til at handle ret, var han let til gråd og klage, i så höj grad, at han ofte drev sine tilhørere til bod og hjertets anger, og således at det stod dem alle klart, at Guds nåde altid var med ham. Besjælet af nidkærhed for ordenen var han stundom streng mod de hoffærdige og hovmodige, og ordensreglens overtrædere tvang han til at underkaste sig bodsstraf og bære deres dom; thi han vidste, at han skulde aflægge Gud regnskab[4] for alle dem, som han ved sit eksempel eller ved tavshed tillod at fjerne sig fra retfærds sti[5]. Dem endelig, som forholdt sig trodsige og ikke vilde böje sig til at søge tilgivelse for deres udskejelser, dem gav han selv et eksempel på ydmyg-

[1]) Vilhelm har sikkert været meget vidtgående i sin godgörenhed. I et brev, han senere sendte Peder Sunesön i Paris, fortalte han, at hans kloster (Æbelholt) havde 25 kanniker, men daglig bespiste over 100 mennesker! Her har vi vel også en af de væsenligste grunde til Vilhelms klager over, at klosteret ikke havde midler nok. Almisse spillede i det hele hovedrollen blandt de gode gerninger; man opregnede på den tid 10—12 af de höjeste åndelige og evige goder, som den mentes at give adgang til. — Når det her fremhæves, at Vilhelm tog sig af fremmede, stemmer det godt med hans gæstfrihed og iver overfor de landflygtige norske bisper (se indledn. ovenfor s. 177).

[2]) 2 Kor. 11, 27—28.

[3]) Luk. 19, 16.

[4]) Hebr. 13, 17.

[5]) Jfr. Ordspr. 2, 13.

hed, idet han imod reglerne for sin embedsværdighed bad *dem* om tilgivelse[1].

Under de forfølgelser, der påførtes ham af hans disciple og af andre, var han standhaftig og tålmodig, og i tålmods dyd overgik han alle. Han havde kærligheds og barmhjertigheds dyd i så rigt mål, at han med al mildhed og sagtmodighed modtog dem, der syndede mod ham, men efter forseelserne vendte tilbage til tilgivelse, og for deres udskejelsers skyld fældede han rigelige tårer og takkede Herren mangelunde for deres omvendelse. Han higede altid efter kærlighed, men afskyede avind og bagtalelse; mindst af alt fremførte han noget uhøvisk ord eller forfængelig tale eller usömmelig latter, heller ikke vilde han høre sligt af nogen andens mund. Idelig talte han om fred og enighed, ydmyghed og mildhed og om den gensidige ærbødighed, hvori klosterbrødrene skulde stræbe at forekomme hverandre[2]. Hyppig forrettede han bönnerne, i oplæsning af læsestykkerne var han flittig[3], i gudhengivenhed overgik han alle andre. Han vilde aldrig være borte fra bedetiderne ved dag og nat, uden der forelå stor nødvendighed. Med liv og sjæl tog han del i de lovsyngendes andagt i koret og i den hellige tjeneste ved alteret, og dem, der var særlig inderlige i disse ting, elskede han meget ömt. Lige til sin dødsdag spægede han sit kød

---

[1]) Dette turde være overdrevet. I Vilhelms egne breve læser vi om kanniker, der på grund af hans strenghed flygtede fra hans kloster. På den anden side har vi dog også fra Vilhelm et meget mildt og faderligt brev til en bortrömt kannik ved navn Daniel.

[2]) Rom. 12, 10.

[3]) Ved gudstjenesten har Vilhelm altså stadig taget del i oplæsningen af de bestemte læsestykker. Andensteds skete det ofte, at abbeden lod sine underordnede om den sag uden selv at nedlade sig dertil.

med hårskjorten[1] og tvang det til at lyde ånden. Han vilde have et ordenlig besat bord, ikke for at pleje sit eget legeme — thi han levede mærkelig afholdende —, men for at have noget til at vederkvæge de fattige og svage med, hvem han tog sig af som en fader. På sit leje havde han ikke andet end et uldtæppe, bredt over halm, eller björneskind[2] for at holde kulden ude, når vintren var meget streng — med mindre da en meget stærk sygdoms plage nødte ham til at unde sit legeme blødere stoffer. Og som hans levevis var tarvelig, således også hans klædedragt.

Den hellige apostel Thomas's kloster rejste han fra ny på det sted, der kaldes Paraklet, og til dette overførte han den hellige Augustinus's ordensregel; ved overførelsen bestemte han, at den skulde overholdes, og ved her pave Alexanders privilegium lod han den stadfæste som gyldig på det sted til alle tider[3].

---

[1]) Hårskjorten, der var af grov, kradsende uld og blev båren inderst på kroppen, brugtes hyppig i Middelalderen som et asketisk middel.

[2]) Dyreskind brugtes til sengetæpper. I Absalons testamente omtales således ét sengetæppe af ulveskind, ét af broget skind og ét af mårskind.

[3]) Det er karakteristisk for vor forfatters hele fortællemåde, at han ikke omtaler flytningen af klosteret fra Eskilsø til Æbelholt uden i disse få ord. *Når* denne overflyttelse er sket, véd vi ikke nöjagtig. Endnu 1171, da Absalon udstedte privilegier for klosteret, var samfundet på Eskilsø; den store biskop udtalte da sin glæde over, at dette sted, der fordum kun bar syndens torne og tidsler, nu i kraft af nådens dugg bar en Gud velbehagelig sæd. Ved samme lejlighed stadfæstede Absalon klosteret i besiddelse af de betydelige ejendomme, han havde skænket det: Tjæreby (n. v. for Hillerød, i Strø herred) med dens kirke og tredjedelen af tienden, fremdeles et stykke land i Hadeløse (Tjæreby sogn), en gård i Jyllinge (Sömme herred) ved Roskildefjord og kirken sammesteds (jfr. Kirkehistoriske samlinger 4. række I 784 ff. II 350 ff.), en gård i nabosognet Gundsømagle, en tredjedel af tienden i

Men da vi nu ved vor lovprisning af den Guds mand, hvordan det så er gået til, har fjernet os fra vort egenlige emne, lad os så vende tilbage til det, vi havde begyndt at fremføre! I en landsby, som af beboerne kaldes Medelhuse[1], var der en mand, som led af blodgang. I et drömmesyn blev det ham åbenbaret, at han skulde spise af abbed Vilhelms føde for således at komme sig af sin sygdom. Manden troede på den

---

Kirkerup sogn og en gård i Gerstrup under samme sogn, endvidere en gård og skov i Sønderby (under Selsø i Horns herred), noget jord i Thurslev (Gerlev sogn, Horns herred) og det fjernere Arnakke i Holbækegnen. Den betydeligste af disse ejendomme var Tjæreby, hvis sognekald klosterbrødrene havde ret til at besætte med en af deres egne eller med en anden præst, om de foretrak det. Det var derfor intet under, at man forlagde klosteret hertil, da Eskilsø dog var et magert og vanskeligt opholdssted; Vilhelm siger selv, at samlaget dér var truet af farer fra havet. Overflyttelsen fandt vistnok sted o. 1175. Fra pave Alexander III haves der nemlig to stadfæstelsesbreve for det nye kloster, det yngste fra 1178, mens det ældste, hvis godsliste afviger betydelig fra det yngstes, må være flere år ældre. Ligesom det gamle kloster blev det nye helliget St. Thomas, men tillige indviet til »Parakleten«, Talsmanden, ɔ: Helligånden, og derfor hyppig kaldet »Paraklet«. Dets danske navn var for øvrigt allerede da Æbelholt. Absalon ombyttede en del af klosterets gods med andet, der lå mere bekvemt, og gav nyt til, således Frerslev kirke (nedlagt 1555; sognet lagt under Herlev), tienderne af Annise, Helsinge, Kregome og Alsønderup omkring Arresø og den lille by Nejede i sidstnævnte sogn, en mølle ved Værebro o. s. v. Endvidere bød han bønderne fra Lyngby og Helsinge at køre sten til den nye klosterkirke. Imidlertid blev der kun rejst en trækirke, og först Vilhelms eftermand Rikard opførte en stenkirke (nedbrudt efter 1561).

[1]) Medelhuse, i alm. skrevet Medeløse, det nuværende Melløse i Lyngby sogn ved Arresøs østkyst. Her skænkede kong Knud Valdemarsön, som vi ser det af et brev fra Vilhelm, Æbelholt kloster et lille stykke jord. Dette blev dog klosteret en urolig besiddelse, da en mand ved navn Björn, muligvis kongens foged på Søborg, vilde tage det fra brødrene.

tale, han havde hørt, sendte hurtig bud til klosteret, bad om, hvad han ønskede, og fik det. Og da han havde spist den overbragte føde, hørte hans svagheds kilde op[1], og ved føden blev han værdig til indvendig at forandres.

En pige fra byen Nejede i klosterets naboskab[2] var besat af en svær sygdoms pine. Da hun nu tre dage igennem havde ligget hen som livløs, og der blot endnu syntes at være livsvarme i hendes lemmer, stod hendes venner og frænder om hende og sörgede over hende, som var hun allerede død. Men da pigens moder, der hed Brigida[3], havde tilbragt mange sövnløse dage og nætter med at våge over datteren, blev hun på den fjerde dag overvældet af en let slummer, og da hun sov, så hun i drömme en kvinde, iført skinnende hvidt klædebon, træde hen ved den syges seng, og hun hørte hende sige således til sig: »Du må döje stort besvær for din datter, kvinde«. Dertil svarede hun: »Er det vel underligt? I tre dage har vi nemlig hvert öjeblik kunnet vente, at hun vilde gå bort, og se, endda er der en stund igen«. Den anden kvinde svarede: »Víd, at din datter kan genvinde sin helsen og få sin levetid forlænget, hvis hun spiser noget af den mad, der er tilberedt til abbed Vilhelm fra Paraklet, eller af det, han har levnet!« Efter at have sagt dette forsvandt hun; men da pigens moder vågnede, fortalte hun samtlige tilstedeværende alt, hvad hun havde hørt og set i drömme. De råder hende til at lyde det

---

1) Mark. 5, 29.

2) Middelalderens Nævet, nu Nejede, i Alsønderup sogn, tilhørte med eng og skov Æbelholt kloster. Om dette og de andre nævnte steder i Strø herred se H. Knudsen, Danmark i Middelalderen, 1ste hefte (1834).

3) Hun har været opkaldt efter den irske helgeninde Brigida, ligesom senere den berömte hellige Birgitte i Sverige.

bud, der havde ligget udtrykt i kvindens ord, fordi den omtalte abbed af mange blev regnet for en helgen; og han var det i virkeligheden også, i det den guddommelige nåde strålede i ham. Styrket ved det håb, som det gode drömmesyn vakte hos hende, og ved sine nærmestes trøst ilede konen da til klosteret, alt hvad hun kunde, og fortalte udførligt klostertjenerne, som hun traf udenfor klostergangen, om det syn, hun havde haft. Klosterbrødrene bragte da abbeden melding om konens bön, og han får en udførlig fremstilling af det syn, som himlen havde ladet åbenbare sig for hende vedrörende lægemidlet til hendes datter. Den Guds mand, der altid havde et kærligt hjerte for de nedböjede, følte medynk både med moder og datter og bød straks, at hvad der var tillavet til ham selv, nemlig nogle fisk af den slags, som vi kalder aborrer, og en suppe, i Herrens navn skulde gives til konen, for at det kunde blive til frelse og lægedom for pigen, der droges med døden. Glad over gaven skyndte konen sig derpå rask hjem, og af den suppe, hun bragte med sig, heldte hun hurtig pigen noget i munden. Da hun havde gjort det tre gange, og suppen gled ned til de indre dele med en underlig rumlen, levede pigen op igen og trak atter vejret, og hun, der havde været ligesom død, rejste sig lidt efter op. Da så hendes nærmeste kom hen til hende, åbnede hun sin mund[1], lovede Gud og sagde: »Nu skal jeg ikke dø, men leve og fortælle om Herrens gerninger[2]. Thi i Herren er jeg overbevist om[3], at jeg har genvundet min helsen ved abbed Vilhelms forbön og fortjenester«.

---

[1]) Det almindelige bibelske udtryk for påbegyndelsen af den höjtidelige tale (se f. eks. Matth. 5, 2).

[2]) Salme 118, 17.

[3]) Rom. 14, 14.

De, som var samlede om hende, har aflagt vidnesbyrd om sandheden af dette, og vi véd, at deres vidnesbyrd er sandt[1].

I byen Annise[2] var der en mand, der lå syg, og han ønskede at drikke vand af den kilde, som abbeden havde ladet rense og forsyne med sikkert lukke. Men da ingen kunde få adgang til denne kilde uden med tilladelse fra ham, som vogtede den bag dens indelukke, lod han abbeden underrette om sit ønske. Man hentede derfor broder Erik, hvem bevogtningen af den nævnte kilde var betroet, og han fik befaling om at række den syge et bæger med dens vand. Da så den syge havde smagt vandet, der var blevet bragt ham, mærkede han snart, hvor helbredende det er at drikke det; thi ikke blot slukkede det hans törst, men det skænkede ham også den nåde at blive rask, således som han havde ønsket.

En munk af Cistercienserordenen ved navn Hakon, fra Esrom kloster[3], havde på grund af svækket bryst gennem mange år været plaget af så stærk en hæshed, at de tæt ved ham stående næppe kunde høre, hvad

---

1) Joh. 19, 35. 21, 24.

2) Landsbyen Annise i Holbo herred, øst for Arresø. Æbelholt kloster havde en tredjedel af tienderne her.

3) Esrom kloster, der var stiftet ved år 1150 af ærkebiskop Eskil, lå ikke langt fra Æbelholt, i nordøstlig retning. I begyndelsen var der nogen spænding mellem de to klostre. Esrom havde nemlig nogle avlsgårde i Tjæreby sogn og vilde ikke svare Æbelholt tiende af dem; til støtte for denne vægring henviste Cistercienserne til pave Eugenius III's privilegier, der gav dem tiendefrihed for det gods, de dyrkede med egne hænder og på egen bekostning. Et andet stridspunkt var det, at abbeden i Esrom havde optaget en fra Æbelholt undvegen kannik blandt sine munke. Absalon fik dog forlig bragt til veje, i det han erstattede Esrom kloster tabet af tiendefriheden i Tjæreby sogn ved at give det tienden af Lystrup. Fra den tid var forholdet mellem de to klostre godt.

han sagde. Og da han ikke ved nogen lægedrik eller noget andet middel havde fundet helbredelse for sin sygdom, faldt han på den gode tanke at begive sig til herberget i St. Thomas fra Parakleten[1]. Han kom da, henvendte sig til klosterets fader og fortalte med klagende hvisken, hvad han fejlede, og begyndte ydmygt at bede ham om, at han vilde lægge sin hånd på hans strube, for at han kunde genvinde sin helsen. Efter at nu den Herrens mand en tid havde underholdt sig venlig med ham, der rettede denne anmodning til ham, lagde han hånden på hans strube efter först at have gjort korsets tegn og sagde: »Guds sön helbrede dig!« Og for sin gudfrygtigheds skyld blev han bönhørt. Thi munken følte, at den guddommelige hjælp kom ham nær, eftersom det stönnende brysts luftveje lidt efter lidt udvidede sig, og hans længe tabte stemmes redskab omskabtes pány fra dag til dag. Han vendte så tilbage til sit hjem, hvorfra han var dragen ud, og styrkede der sine brødre[2], i det han höjt forkyndte for dem alle, at der i Paraklet var en klosterforstander, der magtede at helbrede mennesker, og forsikrede, at denne forstander var abbed Vilhelm.

En gang, da Vilhelm var på hjemvejen fra kurien i Rom[3], hændte det i Alperne, at hans tjeners hest kom

---

[1]) St. Thomas-klosteret i Æbelholt havde ligesom andre klostre et herberg, hvor man gæstfrit modtog alle rejsende.

[2]) Jfr. Luk. 22, 32.

[3]) Vilhelm synes at have været i Italien et par gange. Mest kendt er hans sidste rejse, da han drog til paven for at føre den ulykkelige dronning Ingeborgs sag og derfra gik til Frankrig for at overbringe pavens kendelse, der var Ingeborg gunstig (se ovenf. s. 175 f.). Muligvis er den ovenfor skildrede episode at henføre til denne rejse, muligvis har den fundet sted tidligere, i det Vilhelm har været sendt til Italien i Absalons ærinde, således som han selv omtaler det i et brev til pave Cølestinus III.

til skade med foden i klipperne og ikke kunde gå længer. Ved dette uheld blev han mod i hu og bad da til den Höjeste om, at hesten måtte blive helbredet for de helgeners fortjenesters skyld, hvis relikvier han førte hjem med sig[1]. Efter endt bön strøg han med sine hænder hen over hestens fod, som gjorde meget ondt, og ved at stryge den fik han smerten dulmet. Fra det öjeblik af var hesten rask og kunde fortsætte den påbegyndte rejse.

En dag, da han tog ud i anledning af klosterets forretninger, red han på en arbejdshest. Men klosterbroderen, som var med ham, betragtede hestens skönhed og dens lemmers bygning og sagde da: »Skade, at sådan en hest ikke går pasgang!«[2] »Troer du ikke, at den kan gå pasgang?« svarede abbeden. »Nej, det troer jeg rigtignok ikke«, svarede han, »for den er gammel og kan sandelig ikke forandre sin naturlige måde at løbe på«. Abbeden svarede: »Du lidet troende, hvorfor tvivler du[3]? Gud har magt til at göre den til pasgænger, lige så meget I vil«. Og i det han sagde dette, begyndte han at give den sporen. Da glemte den virkelig sin sædvanlige måde at løbe på, tog jævne, regelmæssige skridt og gik fortræffelig i pasgang, så længe den Guds mand sad på dens ryg. Men klosterbroderen, der var opfyldt af forbavselse over det under, han havde set, fortalte efter hjemkomsten sine klosterbrødre, hvad der var hændet undervejs, hvorledes klo-

---

1) Hvilke relikvier det er, som Vilhelm havde erhvervet i Italien, véd vi ikke.

2) Pasgængere brugtes ofte af bisper, abbeder og andre standspersoner. Om forfatterens betegnelse for denne hest, »roncinus« = roussin, se ovenf. s. 170. Senere gik det franske ord »roussin« over til at betyde krikke. Deraf sikkert Rosinante.

3) Matth. 14, 31.

sterets fader havde fået en arbejdshest til at gå pasgang; og alle forbavsedes de.

En gang lå han på sygelejet, fængslet dertil af en svær sygdoms pine; og da han mistvivlede om at kunne leve ret længe, påkaldte han en Söndag nat, pint af et usædvanlig stærkt sygdomsanfald, sin helgeninde, den hellige Genovefa, som han elskede med hele sin sjæls længsel, og bad hende komme ham i hu og gå i forbön for ham hos Herren. Hun ynkedes over sin fromt hengivne tjener, og da han en kort tid sov, viste hun sig for ham, stående ved fodenden af sengen, hvori han lå, og gav sig til at trøste ham ved sit blide åsyn og sin venlige tiltale, i det hun sagde: »Frygt ikke! thi vi har en god herre«. Han kendte hende på hendes strålende ansigtsudtryk, begyndte at takke hende for hendes komme og spurgte, hvem den herre var. Hun svarede ham: »Jesus, Guds sön«. Men da den Herrens mand hørte Guds sön nævne, brød han ud i stor jubel, så vidt han kunde det for sövnen, og da han kort efter vågnede og følte sig helbredet ved Hellig Genovefas forbön, lovpriste han Gud, der ikke lader dem i stikken, der håber på ham, men altid er underfuld i sine hellige [1].

Også mange andre jærtegn værdigedes Herren rigtignok at virke ved ham; men de er ikke skrevne op i denne bog, fordi man enten har været ligegyldig nok til at lade dem gå i glemme, så de ikke længer huskes, eller fordi de forekom utrolige for dem, der vilde forringe hans hellighed. Men lad os nu vende vor pens gerning hen til hans herlige hedengang, og i korthed

---

[1]) Salme 34, 23. 68, 36 (efter Vulgata [33, 23. 67, 36], der afviger stærkt). Af indholdsfortegnelsen til Vilhelms breve ser man, at han har skrevet til klosterbrødrene i St. Genovefa om, hvorledes deres helgeninde har friet ham af dødsfare. Men brevet selv er ikke længere til.

skal der da fortælles, hvornår og hvorledes han vandrede bort fra denne verden til Herren.

Kapitel 5. Den hellige mands lykkelige død og de tegn på hans vordende herlighed, som gik forud og fulgte efter.

Syv år för hans bortgang fra denne verden til Faderen trådte en nat i et drömmesyn en mand hen for ham, fager at se til, med ærværdigt gråt hår og yndefuldt åsyn, og denne mand sagde: »Syv dage skal du leve«. Vilhelm grublede meget over dette sit drömmesyn, men da han havde levet syv dage i god behold, fortolkede han, opfyldt af Herrens ånd, de syv dage på den måde, at der derved betegnedes syv uger eller syv måneder eller, hvad der var det rigtigste, således som udfaldet godtgjorde det: syv år. Hvorvel han da nu allerede tidligere havde elsket Herren sin Gud med hele sin sjæls inderlighed, i det han idelig spægede sit legeme og holdt det i trældom[1], og havde været ivrig for stadig at opfylde hans bud, korsfæstede han dog fra dette öjeblik af og lige til sit livs ende sit kød med dets laster og begæringer[2] i den grad, at hans tidligere liv i sammenligning med dette efterfølgende syntes at have været blødagtigt og nydelsesfuldt. Hvem så ham nemlig nu i bön uden at tårerne vædede hans kinder? Og når han for alteret forrettede gudstjenesten, i det han ofrede det hellige mysterium til Gud[3], opflammedes og græd han, ret som om han så Herrens lidelser i kødet livagtig for sig. Det vilde

[1]) 1 Kor. 9, 27.
[2]) Jfr. Rom. 6, 6. Gal. 5, 24.
[3]) Nadveren betragtedes som offer, i det Kristi død ligesom gentoges.

derfor også blive vidtløftigt med ord at skildre, hvor ivrig han overvældede sig selv med nattevågen, faste og vedholdende bön, og hvorledes han beredte sig til at blive et heloffer for Herren[1]. Ydermere tog Herren sig for at sætte sin tjeners tålmod på prøve[2] og ligesom at prøve guldet i smelteovnen[3]: i den grad opfyldte Han hans legeme med bylder, at der fra fodsål til isse ikke var noget sundt sted på ham[4]. Men Vilhelm, der vidste, at Guds kraft fuldkommes i skrøbelighed[5], bar alt tålmodig og sagde: »Modtager vi de gode ting af Herrens hånd, hvorfor skulde vi så ikke udholde de onde ting?«[6]

Da han imidlertid havde tilbragt syv år med vidunderlig afholdenhed og kødets dødelse, og da Qvadragesima, der skal fejres af alle kristne med hellig andagt[7], nærmede sig, tænkte den Herrens mand med anspændt hu på sit yderste og sin sidste kamp; og såsom han, skönt han endnu ikke kendte dag og time for sin opløsning, dog vidste, at den grænse, som ikke kunde overskrides, var nær, fejrede han derfor hver dag med den störste hjertets sønderknuselse og under et væld af tårer og med stor ærefrygt vor Herre Jesu Kristi offer og søgte at styrke sig forud ved den hellige deltagelse i nydelsen af hans legeme og blod. Onsdagen för Skærtorsdag, da han hvilede i sit kammer tillige med nogle af klosterbrødrene, som var komne

---

1) Blandt Jødernes blodige ofre var det ypperste helofret, hvorved hele dyret blev brændt.
2) Jfr. Jobs bog kap. 1—2.
3) Jfr. 1 Pet. 1, 7.
4) Jfr. Job 2, 7. Jes. 1, 6.
5) 2 Kor. 12, 9.
6) Jfr. Job 2, 10.
7) Med Qvadragesima, den 40. dag för Påske, begynder den katolske kirkes fastetid.

sammen hos ham for at tale med ham, beklagede prioren sig for ham og for de øvrige brødre og sagde, at han aldrig havde haft en værre nat. Men den Herrens mand gav et svar, der var aldeles modsat: »Jeg mindes ikke, at jeg nogensinde har haft en glædeligere og behageligere nat; thi jeg har set min Herre Jesus Kristus. Der var to andre med ham, og jeg var den tredje, og jeg glædedes uudsigelig sammen med dem«. Dertil sagde prioren: »Måske, hellige fader, er Herren i dette besøg kommen for at kalde Eder til sig, således som Han har lovet Eder, för I kom til Danmarks egne«. Vilhelm sukkede ved priorens svar, vædede sit åsyn med gråd og sagde: »Mig ske efter dit ord!«[1]

Den næste dag, som kaldes Skærtorsdag, skred han op til alteret for at forrette den hellige handling, og da han efter sædvanlig skik havde tilsagt disciplene syndsforladelsen, og de også havde modtaget den hellige nadver af hans hænder, og messen var fejret, gik han med de øvrige brødre hen for i de fattige at modtage Kristus[2] og udførte Hans befaling under stor andagt fra deres side. Og da dette var til ende, gik han ind for at holde det sidste måltid med sine disciple, i det han heri fulgte Herrens eksempel[3]. O! hvor var dette dog ikke et velsignet måltid, mere forherliget ved en så udmærket faders nærværelse end rigt forsynet med lokkende vederkvægelser! Hvem mægter i ord at skildre, hvor glad et blik og hvor venligt et åsyn den hellige mand havde til alle dem, der var til stede ved dette gæstebud? I hans mine viste der sig allerede nu på vidunderlig vis ret som en forudanelse om den

---

[1]) Luk. 1, 38.

[2]) Hentydning til Matth. 10, 40—42. — Efter gudstjenesten uddeltes der almisse til de fattige.

[3]) Matth. 26, 17 ff. Mark. 14, 12 ff. o. s. v.

kommende glæde; man kunde mærke det på den henrykte stemning, som man tydelig så hos ham ud over det sædvanlige. Ved Guds barmhjertighed havde han allerede nu betrådt den boligs sted, der var ham beredet til at holde nadver i[1]; allerede nu havde Helligånden opfyldt hele hans indre menneske[2], og som brudgommen i brudekamret[3], således hvilede den i hans hjertes lönkammer; allerede nu viste det sig i hans kød, der dog endnu var at se for jordiske öjne, med hvor stor lyksaligheds glæde hans sjæl jublede i Herren sin Gud ved tanken om den tilstundende gengældelsens forherligelse, som Gud havde besluttet at give ham, således som Han tolv år eller mere för denne tid havde værdigedes at åbenbare det i et drömmesyn for en af hans disciple, en mand af hæderlig vandel ved navn Gerard.

Thi en nat nemlig, da denne kannik hvilede i sin seng, siger en aldrende mand til ham med stærk røst: »Stå op og følg mig!«[4] Han følger ham og føres hen til ukendte steder. Tilsidst kommer de til en såre fager og med yndige blomster smykket slette, og dér går de ind i et vidunderlig stort hus, bygget af marmorsten. Hvilken lysglans der var i det hus, hvor sød en duft, hvor vidunderlig en ynde, det mægtede beskuerens tunge ikke at tolke. Der stod fremdeles en stol dér, smykket med kostelige ædelstene og det pureste guld, og midt på sædet var der lagt en guldkrans, prydet med de dyreste stene, men endnu ikke helt gjort færdig. Omkring stolen sad der endvidere fire mænd i hvide klæder, og de sammenföjede guldplader med kostbare

---

[1]) Jfr. Joh. 14, 2 og Luk. 14, 16.
[2]) Udtrykket lånt fra 2 Kor. 4, 16. Ef. 3, 16.
[3]) Jfr. Salme 19, 6.
[4]) Jfr. Apostl. gern. 12, 7—8.

stene for at göre kransen færdig. Da nu den omtalte klosterbroder, opfyldt af beundring og ligesom greben af henrykkelse, målløs betragtede, hvad der vistes ham, tiltalte hans fører ham med disse ord: »Véd du, hvis stol og hvis krans dette er?« Da han svarede, at han ikke vidste det, sagde den anden: »Denne stol har Eders abbed gjort sig fortjent til, den tid han omvendte sig fra verden til Herren, i det han for Kristi skyld forlod hjem og rigdom og denne verdens ære og fornægtede sig selv ved at tage sit kors op og følge vor genløser[1]. Men når kransen en gang er bleven gjort færdig ved de mange trængsler og svare forfølgelser, som han mandig har lidt for ordensreglens overholdelse og endnu skal lide, da skal han blive kronet med den, og det skal opfyldes på ham, hvad apostelen Jakob siger: »Salig den mand, der udholder fristelsen; thi når han er bleven prøvet, skal han modtage livets krone, som Gud har lovet *dem* som lön, der elske ham«[2].

Efter at Vilhelm havde rejst sig fra måltidet, vilde han tvætte sine disciples fødder[3]; men da han blev ramt af en overmåde heftig smerte i siden, tillodes det ham ikke. Han satte sig da atter og bad sålunde: »Herre, Gud, i alt og ved alt ske din vilje, du, som er höjlovet i al evighed[4]. Lad dit åsyn lyse over din tjener og giv mig fred[5], og skuf mig ikke i min for-

[1]) Genklang af skriftsteder som Matth. 10, 37–38. 16, 24. 19, 29. Mark. 10, 29–30. Luk. 18, 29–30.

[2]) Jak. 1, 12. — Guldkronen er ifølge Joh. äbenb. martyrernes sejrstegn, og dermed er den bleven helgenernes værdighedstegn.

[3]) Jfr. fortællingen om, hvorledes Jesus efter sidste måltid med disciplene tvættede deres fødder (Joh. 13, 5 ff.). Legenderne går ofte ud på at give helgenerne den störst mulige lighed med Kristus, og tvætning af andres fødder brugtes for øvrigt i Middelalderen hyppig som øvelse i ydmyghed og selvfornægtelse.

[4]) Rom. 9, 5 o. fl. st.

[5]) 4 Moseb. 6, 25.

ventning! Kast mig ikke bort i min alderdoms tid, og når min kraft svigter mig, da lad mig ikke ene!«[1] Da hans svaghed nu blev ved og tog mere og mere til, blev han ledet til sin seng for at hvile. Resten af dagen og halvdelen af den følgende nat led han store smerter. Senere dæmpedes denne smerte, eftersom Guds nåde i ham ikke var forgæves[2], og han fik en let feber. Og da han havde begyndt at miste de legemlige kræfter, skete det, at klosterbrødrene, der var komne sammen for at se til ham, Påskelördag bad ham om, at han vilde sörge for sit vel og lade sig salve ved den hellige salvning[3]. Da de søgte at overtale ham dertil, sagde han: »Jeg har det slet ikke, som I troer; jeg føler aldeles ingen smerter, aldeles ingen svækkelse i legemet. Jeg vilde ønske, at man vilde rede mig seng i koret, for at jeg næste nat kan være med til gudstjenesten i anledning af Herrens opstandelse«. Da de svarede, at han ikke på nogen måde kunde tåle at høre sangen, ytrede han: »Lad os da göre, hvad der er det bedste!« O! hvor ærefrygtvækkende var ikke denne store mands urokkelige fromhedsiver i opfyldelsen af de guddommelige pligter, en iver, som hverken kunde mindskes ved, hvad der så end hændte, ej heller ved så stærk en afkræftelses plage!

Mens han nu led således, blev de klosterbrødre udvalgte, som skulde våge ved nattetjenesten og holde vagt hos ham. I den hellige nat för Herrens opstandelse kaldte da den Guds mand, som var optagen af tanken om sin tilstundende hedengang, en af de hosstående til sig og sagde: »Du véd, min sön, at en ny höjtid stunder til, som bör fejres med ærefrygt af alt

---

[1] Salme 71, 9.
[2] 1 Kor. 15, 10.
[3] »Den sidste olie«, det katolske dødssakramente.

folket; vi bör derfor iføre os nye klæder. Bring mig den klædning, du har i gemme, for at jeg kan tage den på!«[1] Den anden forstod, hvilken klædning han talte om, bragte ham en ny hårskjorte, tog den gamle af ham og iklædte ham den nye. Og eftersom han nu var stærkt afkræftet, blev han igen påmindet af dem, der holdt vagt hos ham, om at modtage den hellige salveolie. Da de søgte at overtale ham dertil, svarede han: »Tillader vor Herre Jesus Kristus det, vil jeg vente, til det bliver dag«. Imidlertid syslede brødrenes forsamling ivrig med den höjlovlige nats gudstjeneste og lovsange. Da så det tredje læsestykke var læst til ende, og det tredje responsorium[2] var påbegyndt, og Lördag nat alt var forbi, kom en af dem, der holdt vagt hos abbeden, hurtig løbende ind og tilkendegav, at hans hedenfart nu snart stundede til. Netop da svandt nattens mörke og den hellige dags[3] morgenrøde viste sit purpurskær, som den Guds mand havde sagt, han vilde oppebie. Og medens man sang det responsorium, hvorledes de kom og salvede Jesus[4], gik prioren med nogle tilkaldte brødre ud fra koret med den hellige salveolies vædske for med den at salve den ærværdige

---

[1]) Denne klosterbroder har altså haft det hos regelbundne kanniker (ligesom også hos Benediktinermunke) forekommende embede som »vestiarius«; han skulde opbevare kutterne og holde dem i stand. I ordensreglerne var det nemlig bestemt, at som Augustinerne havde fælles spisesal, således skulde de også have fælles klædekammer (vestiarium), for at ikke enhver skulde synes at eje sin egen dragt. Alt, hvad man ønskede af klædningsstykker, måtte man anmode »vestiarius« om.

[2]) Efter læsestykkerne fulgte »responsorier«, svar, som blev afsungne af alle kannikerne.

[3]) På grund af sin symbolske betydning ansås solopgangen Påskemorgen for særlig hellig.

[4]) Joh. 19, 39—40.

fader, der allerede lå i dødskampen. Da de nærmede sig, gentog den Guds hellige mand flere gange blot dette ene ord: »Snart, snart!« Efter at salvningen var udført, blev han lagt på aske og hårskjorte for i overensstemmelse med den hellige Martinus's lære at dø som kristen og sand katolik i aske og hårskjorte[1]. Efter at man havde gjort dette, udløstes han i en herlig død og opgav sin ånd, den 6. April, i det år efter Herrens menneskebyrd 1202, i sin alders 98. år, og i det 40nde år efter at han havde overtaget omsorgen for Herrens hjord[2].

---

1) Den hellige Martinus fra Tours er den berömteste munkefader i Gallien, kendt for sit strengt afholdende liv († 400). Med hensyn til den lære, der her tillægges St. Martin, må der have været overleveringer i omløb. For øvrigt fortæller også Martinus's discipel, Sulpicius Severus, i sin mesters levned (kap. 10), at de fleste af de eneboere, Martinus samlede om sig, gik klædte i kamelhår, og det regnedes for brøde at gå klædt i blødere stoffer.

2) Flere af disse talangivelser er ikke pålidelige. Dødsdagen har Æbelholtkannikerne dog sikkert ikke kunnet tage fejl af. Ganske vist anfører gavebogen fra Lunds domkapitel en anden dag, den 16. Juni; men det må forstås således, at man henlagde Vilhelms höjtidsdag til denne tid, rimeligvis fordi den ellers let faldt sammen med én af Påskens festdage. Men er dagen, den 6. April, rigtig, da kan året 1202 ikke være rigtigt, og det skönt flere af de bedste årbøger har samme angivelse. I året 1202 indtraf Påsken nemlig den 14. April, medens den derimod i året *1203* indtraf 6. April. Følgelig er Vilhelm død 1203. — At Vilhelm skulde være bleven over 97 år gammel, kan ikke være rigtigt; flere omstændigheder taler imod det. Således siger han selv i sit brev til Cølestinus III (1191—98), at han har været Augustiner i 50 år; dette var han bleven 1148, rimeligvis kun få år efter at han i 15års alderen havde lovet at blive munk. Ligeledes kalder biskop Stefan af Tournai ham sin jævnaldrende, og Stefan var født 1128. Vilhelm må da være født i tiden 1125—30 og har ved sin død været i 70'erne. At hans abbedtid var 40 år, er kun en omtrentlig angivelse. Han synes at være

Således gik hans sjæl ud af kødets fængsel og vandrede heden fra sorg til glæde, fra möje til hvile, fra verden til Herren. Men den ærværdige faders åndelige sönner bar under hymner og sange, under suk og tårer hans legeme over i den hellige kirke og stillede det midt i koret. Da de så havde indtaget deres sæder, istemte man salmen: »Vi love dig, Gud«, og skönt de sang med grådkvalt røst, blev lovsangen for Herrens opstandelse dog ført til ende med skyldig ærbødighed. Mærk dig, læser, hvor underfuld Gud er i sine hellige![1] Thi hverken var denne mands liv uden berömmelse, ej heller hans død uden nåde, men tværtimod höjlig velbehagelig for Guds åsyn; Herren modtog ham nemlig i Paradis netop på den dag, på hvilken den samme Herre opstod som sejrherre fra de døde; og han, der med så stor jubel så ofte havde fejret Herrens opstandelsesfest her på jorden, blev den selvsamme dag med skyldig ære optagen i englenes kor. Anden Påskedag blev han jordfæstet foran den hellige apostel Thomas's alter, som han selv havde rejst. Hr. abbed Thorkil fra den hellige Marias kirke i Esrom[2] fulgte tillige med sine munke hans båre, og præster, klerke og mange andre var med stor andagt strömmede til for at være med ved hans jordefærd. Ved hans grav har vor Herre Jesus Kristus, sit navn til lov og pris, ved sin berömmelige bekenders forbön lige til den dag idag virket

---

kommen til Danmark i sommeren 1165 (se ovenf. s. 215 note 3), så at hans abbedtid bliver henved 38 år.

[1]) Salme 68, 36 (jfr. ovenf. s. 40 note 1).

[2]) Thorkil er vistnok samme person som den »Tranqvillus«, der efter at have været prior i Clairvaux blev abbed for et af de danske Cistercienserklostre. Få år efter Vilhelms begravelse må han være død; 1211 nævnes der nemlig en anden abbed i Esrom, Eskil, og han synes da ikke at have været så helt ny. — Esrom kloster var indviet til Vor Frue.

og virker utallige velgerninger overfor dem, der af deres ganske hjerte søger Ham, som har ære og herlighed i al evighed. Amen!

Hvor stor var ikke alles sorg! Og hvor stærke veklager udstødte ikke særlig vi, hans disciple! Thi om vi end var fuldt forvissede om vor udmærkede faders forherligelse, var vi dog på menneskelig vis bedrøvede, da vi havde mistet hans nærværelse. Vor höjtids dage vendte sig til sorg, vore sabbater til jammerklage[1], og det skönt vi måtte glæde os over nu at have ham, hvem vi för havde haft til lærer på jorden, til forbeder i himlen, — hvis blot vort sind i sin smerte kunde give rum for fornuftig eftertanke! Men Gud være lovet, som vendte vor sorg til glæde! Thi efter vor faders hedengang så vore unge mænd syner og vore ældre mænd drömmebilleder[2], ved hvilke vi følte os visse på, at Herren snart vilde vidunderliggöre sin hellige.

Der var to unge mænd af den hellige mands egen familie[3], der befandt sig i forskellige egne, men som netop i den time, da han gik bort fra denne verden, så i et syn, hvorledes han gik hen til englenes glæde; og om end deres syn er noget forskellige, er de dog begge fuldt troværdige og værd at fortælles og mindes.

Den ene af dem, ved navn Nikolaus, var i Tyskland, i byen Hildesheim, beskæftiget med studier[4]. I selvsamme time, i hvilken den Guds mand aflagde sit

---

1) 1 Makk. 1, 41.

2) Joel 3, 1. Apostl. gern. 2, 17.

3) Et samlag af munke eller regelbundne kanniker kaldtes ofte en familie, hvori abbeden naturligvis var husfaderen.

4) Domskolen i Hildesheim havde siden biskop Bernwards tid (993—1022) været en meget anset höjskole for vordende præster, også gæstet af Danskere. Det vides i alt fald om ærkebiskop Eskil, at han i sin ungdom har studeret der.

jordiske legeme for at træde ind i himlen, så denne Nikolaus i et syn en ham ukendt person, iklædt hvid klædning, stige op til himlen. Og således som det plejer at være tilfældet på malerier, hvor Herrens himmelfart mindes, at Han fremstilles helt optagen indenfor skyerne og kun hans fødder sés, — således blev også denne hellige mand optagen indenfor de lysende skyer, og man så kun hans fødder og det yderste af hans klædebon. Og da Nikolaus med öjnene stift fæstede på himlen undrede sig over, hvad han så, trådte en mand hen til ham og sagde: »Hvorfor undrer du dig og stirrer imod himlen?[1] Dette menneske, som er optagen i himlen, er Eders abbed, som i sit tålmod har sejret over verdens forfølgelser; og nu får han kronen, fordi han trofast har levet i Herrens bud«. Nikolaus vågnede op, og, vejledet herved, vendte han tilbage til klosteret, hvorfra han ved frafald[2] var römmet bort, og i det han af sig selv tilbød sig til bodsstraf, fortalte han alle det omtalte syn[3].

Den anden af de ovenfor omtalte mænd, ved navn Godmund, opholdt sig i det kloster, der hedder Sorø, og han havde følgende syn af den forklarede mand. Da det stundede mod morgengry på Opstandelsessön-

---

1) Jfr. Apostl. gern. 1, 11.

2) nemlig fra det regelbundne liv.

3) Da denne Nikolaus altså er en fra Æbelholt bortrömt kannik, må han uden tvivl være den samme, som Vilhelm selv omtaler i et brev til Mariaklosterets nonner i Roskilde. Heraf ser vi, at han var sön af dette klosters prior, og at han i Æbelholt havde gjort god fremgang i lærdom og tugt. Grunden til hans flugt var, at Vilhelm havde irettesat ham strengt for nogle overtrædelser. Sin kappe og overkjortel havde han under flugten sat i pant i Mariaklosteret i Roskilde. Vilhelm udtaler derfor sin forbavselse over, at nonnerne på den måde har hjulpet ham videre frem, og kræver de pantsatte klædningsstykker tilbage.

dagen, så han, næsten vågen, i et syn en mængde engle, der sang meget yndig og blidt. Blandt dem var der to engle, der strålede af usigelig klarhed, og de støttede til höjre og til venstre en olding, der var iført præsteskrud; hans arme holdt de hvilende på deres skuldre, og de skred op mod himlen. Bag efter dem kom Djævelen, omgiven af en stor skare rasende og hylende onde engle. Men efter at de hellige engle var modtagne i himlen, fór den gamle fjende, ligesom græmmende sig, tilbage ad den vej, han var kommen, og med ham hans tjenere; nogle af de onde ånder fulgte ham med langsomme fjed, fordi de gik og haltede. Manden, som så dette syn, blev dristigere og sagde til en af dem, en, der kom langsommere af sted end de andre: »Jeg besværger dig ved Guds sön, at du siger mig, hvad det er, jeg her har sét«. Den onde engel stirrede på spörgeren med et barsk fjæs og skelende öjne og svarede: »Vil du vide det, så er det Eders abbed, Vilhelm, der er tagen bort fra verden og med englenes så mægtige hjælp er bleven bragt ind i himlen. Vi kom for at göre noget af den ret gældende, som vi har til ham; men vi led overlast af englene og blev narrede i vort forehavende«. Söndag morgen stod den omtalte unge mand op og fortalte sin herbergmester[1] og alle, som var sammen med ham, det syn, han havde haft; og de svarede og sagde: »Vi troer i sandhed, at han nu har fået hvile, og at der i fred er beredt ham

[1]) På Latin »magister«. Her menes »magister aulæ abbatis« eller »magister monasterii«, den munk, der forestod herberget i klosteret og gæsternes pleje. I klosteret kunde der også være en anden slags magister, »magister conversorum«, der havde det særlige tilsyn med »conversi«, lægbrødrene, der ikke var egenlige munke; men sammenhængen her taler ikke for, at der er ment en sådan magister.

sted«.[1] Endelig vendte han tilbage til vort hus[2] og skyndte sig at fortælle os det samme i sammenhæng, og efter at have antaget munkedragt begyndte han at træde i Guds tjeneste dér.

Kapitel 6. Undere efter Hellig Vilhelms hedengang.

Vor frelser, Jesus Kristus, der for menneskebörnenes öjne vilde åbenbare tegn, som vidnede om hans höjt elskede bekender Vilhelms fuldkommenhed, — hans, hvem han efter døden havde iklædt udødeligheds klædebon i himlen, — gav ham magt til overfor dem, der led af forskellige sygdomme, at göre de gerninger, han selv havde gjort, og endnu större ting end disse[3], for at mange skal rose hans visdom, og for at hans minde ikke skal udslettes eller svinde bort, så længe verden står, men man skal spörge om hans navn fra slægt og til slægt[4]. Efter at den Guds tjener da var sovet hen med sine fædre, begyndte han, först blandt dem, der var vantro, og dem, der var hans avindsmænd, lidt efter lidt at stråle ved undere, ligesom morgenstjernen midt i tågen, for at han kunde godtgöre *dem* som lögnere, der havde besudlet ham og søgt at forringe hans hellighed ved at bespotte hans navn. Men efter at han var bleven herliggjort for sine nærmeste, begyndte han at funkle vidt og bredt ved större og hyppigere jærtegn, ret som solen i dens middagsglans, Hans navn til pris og ære, som har dannet alle helgener. Fra alle fire verdenshjörner strömmede folkene da sammen af lyst til

---

1) Salme 76, 3 (efter Vulgata [75, 3], der er afvigende).
2) Æbelholt kloster.
3) Joh. 14, 12.
4) Jesu Sirachs söns visdom 39, 13.

at se de undergerninger, der skete ved hans kraft. Han tvang onde ånder til at fly fra de legemer, de havde besat; han helbredede værkbrudne, gengav blinde deres syn, halte deres gang, døve deres hørelse, stumme deres tale; sammenkrøblede og folk, der måtte kravle på deres knæ, rejste han op i den rette stilling; spedalske rensede han, døde opvakte han, og halvdøde kaldte han fra selve dødens svælg tilbage til livet. Og det var ikke blot mennesker, han helbredte, men også dyr, i det Gud således mangfoldiggjorde sin miskundhed med ham. Vindene dæmpede deres hvirvlen, når man påkaldte hans navn, og havene lagde sig fra deres oprör. Men efter at vi i korthed har omtalt dette, så lad os nu gå over til de undergerninger, som vi enten har hørt eller set i vor Guds stad, det vil sige, i Paraklet, hvor Guds forherligede bekender Vilhelm hviler!

Medens abbed Vilhelm endnu var i sit forgængelige legeme og led af alderdomssvaghed, fik han to tænder trukne ud af sit hoved. Dem overgav han til klosterbroderen Sakse og sagde: »Gem disse tænder vel hos dig og pas på, at du ikke mister dem!« Sakse gjorde, hvad han havde bedt ham om, skönt han ved sig selv var uvis om, hvorfor han havde givet ham dette bud. Men efter at Herren havde borttaget Vilhelm herfra, ønskede hans efterlevende disciple at få nogle af hans ting eller af hans klæder til minde om den store fader. Blandt dem mødte da også sakristanen Briccius[1], der klagede over, at han ikke havde fået andet af hans ting end den lådne skindhue, han havde plejet at bære

[1]) Denne kannik har været opkaldt efter den galliske helgen, biskop Briccius af Tours, der skal være død 446. Relikvier af ham fandtes flere steder i Danmark. I historien er hans navn særlig kendt ved Angelsaksernes blodbad på de danske, der fandt sted på hans helgendag (13. November) 1002. — Vedrörende sakristanens embede se ovenfor s. 207 note 3.

på sit hoved. Da han klagede herover, svarede den klosterbroder, som havde fået tænderne i forvaring: »Jeg skal give dig en gave, der ikke er lille, men tværtimod stor, en dyrebar perle, nemlig en tand af vor fader, han, som i levende live har elsket dig ikke blot ualmindelig, men også på en ganske enestående måde«. I det han sagde dette, gav han ham tanden. Briccius takkede ham mangfoldig for gaven, han havde skænket ham, og holdt den tand, han havde modtaget, i höj ære, således som det sömmede sig. Hvormange velgerninger øvede Gud dog ikke fra den tid af overfor de dødelige ved denne tand! Vilde man nedskrive dem, så vilde det ubefæstede sind ikke bekvemme sig til at tro derpå.

Der var på den tid i klosteret en lærling[1] ved navn Grimolf, der var omtrent 15 år gammel og led af den faldende syge. En dag, da han, slået til jorden af denne sygdom, lå der og væltede sig frådende, kom abbed Rikard, den Guds mands efterfølger[2], til, og greben af medynk med ham sagde han til skriveren[3], som var kommen i følge med ham: »Ser du, hvor ynkelig den klerk pines? Skynd dig, tvæt vor faders tand i vand og hæld det vand i hans mund, for at vi kan prøve, hvad kraft den tand monne have i sig!« Skri-

---

[1]) Grimolf var elev (skolar) i klosterets skole for vordende kanniker. Disse skolarer lærte Latin og andet, der hørte til »de frie kunster«, endvidere kirkesang og indsigt i alt, hvad der hørte til gudstjenesten.

[2]) Rikard synes först at have været underprior under Vilhelm. Under hans ledelse hævede Æbelholt sig stærkt, takket være Vilhelms begyndende helgenry. 1210 fik han den nye klosterkirke færdig, og 1218 stadfæstede paven Æbelholt klosters privilegier. Hvornår Rikard døde, véd man ikke.

[3]) Ligesom bisperne havde abbeden i reglen sin særlige skriver (sekretær). Det var uden tvivl en af de yngste af klosterbrødrene.

veren adlød abbedens befaling og opfyldte, hvad der var blevet ham pålagt; men da han vilde hælde den lægende vædske i den syges mund, kunde han ikke komme dertil, fordi denne holdt tænderne fast sammenbidte. Han tog derfor en kniv, vristede hans mund op med den og hældte det vand, han havde bragt, ind i munden på ham. Da den syge havde smagt og sunket det, begyndte han at stönne og sukke, ret som om han havde taget sydende olie. Efter kort tids forløb faldt han dog i sövn, ligesom bortreven i henrykkelse[1]. Da der var gået nogle timer af dagen, levede han op igen og rejste sig helbredet. Men efter den tid rörte den sygdom ham ikke, heller ikke formörkede den hans sind eller voldte ham noget besvær. Denne begyndelse på sine jærtegn gjorde den Guds tjener efter sin hedengang i sine disciples påsyn og åbenbarede derved sin herlighed[2]. — Den samme barmhjertighed opnåede Sven Tolvsön[3], der led af en lignende sygdom.

En anden gang lagde Hellig Vilhelm sin helligheds herlighed for dagen i byen Frerslev[4], og han lagde den for dagen på følgende måde: Der var dèr i byen en kvinde, som var besat af en meget slem ånd, og når folk kom til hende for at trøste hende, afslørede hun for alle og enhver deres hjertes hemmeligheder og forekastede dem deres synder, alt efter som Fjenden indskød hende det. Degnen, som var i den by[5], kom

---

1) Jfr. Ap. gern. 22, 17. 2 Kor. 11, 2 f.
2) Joh. 2, 11.
3) Kendes for øvrigt ikke. Da han forudsættes læserne kendt, har han rimeligvis været knyttet til Æbelholt kloster.
4) Om Frerslev se ovenfor side 228 note 3.
5) Da Frerslev kirke hørte under Æbelholt kloster, har degnen (diakonen) ved kirken været ansat af klosterets abbed. Han siges ikke ligefrem at være en af klosterbrødrene, der ellers ofte fungerede i de sognekald, som hørte under klosteret.

hen for at påkalde sin Guds navn over den onde ånd og derved uddrive den. Kvinden så degnen træde ind til sig, og ægget til forhånelser råbte hun: »Hvad vil du her, degn? Bliv udenfor! Du er ikke værdig til at træde ind under mit tag. Jeg kender godt dig og dine gerninger, og jeg véd nok, hvad veje du går. Det er dig, der stjal den fattige kones höne og plukkede den, og dens dun og fjer gravede du ned under et gærde, men hönen selv spiste du til dit måltid i den tro, at dit tyveri kunde blive skjult for mig. Vig fra mig, din slyngel, vig fra mig! Bliv langt fra mig med din signen!« Degnen blev forvirret over de beskyldninger, som blev slyngede imod ham, og mere modfalden, end han var kommen, gik han hjem til sit hus, i det han vidste sig skyldig i den brøde, der var forekastet ham. Men en lægbroder fra samme helgens familie og hus [1], der var lejehusmand i samme by, gik, opfyldt af afsky for den omtalte kvindes sindssyge, til klosteret og bad om at måtte få noget vand, hvori den hellige mands tand var tvættet. Han bad derom og opnåede det, og efter at være vendt tilbage bragte han kvinden det til at drikke. Hun drak det, og i det nu den urene ånd blev uddreven, blev hun helbredet for sin svaghed [2]. Senere hen, ikke ret lang tid derefter,

---

men det er måske på grund af hans slette rygte, at fortælleren fremstiller sagen således.

[1]) Lægbroder (conversus, egenlig »omvendt«) kaldtes den, der sluttede sig til et kloster uden at aflægge fuldstændigt munkeløfte og påtage sig alle en klosterbroders pligter; som oftest lovede han dog ugift stand og lydighed og forpligtede sig til ikke egenmægtig at fjerne sig, og hans gods tilfaldt klosteret. Lægbrødrene boede i klosterets nærhed og stod under opsyn af en klosterbroder (jfr. s. 247 noten). Ofte var de klosterets arbejdere; undertiden var de gamle og svage folk, der søgte underhold i klosteret.

[2]) Jfr. Mark. 5, 29. 34.

blev en anden kvinde i samme by grebet af en ond ånd og helbredet ved en lignende kur.

En gang, da broder Sakse[1] på en rejse kom gennem Medelhuse[2], råbte byens folk til ham og sagde: »Herre, formår du noget, da hjælp os og forbarm dig over os!«[3] Da han spurgte dem, hvad der var i vejen med dem, og hvad de vilde, at der skulde göres for dem, svarede de: »Her er en kvinde ved navn Estrid; da hun havde en ustyrlig lyst til at spise roer, gik hun ind i sin have og begyndte at grave dem op af jorden og efter at have gravet dem op at spise dem med begærlighed; og så snart hun havde gjort det, så fór der straks en ond ånd i hende, og den slider voldsomt i hende; og se, vi holder hende bundet, for at hun ikke skal dræbe sig selv og kvæle sine börn. Vi slår hende med ris, og vi truer hende med större svøber, men vi kommer ingen vegne hermed, tværtimod, vi föjer bare den ene plage til den anden«[4]. Rört over kvindens ulykke lod broder Sakse sig bringe noget vand, og han signede det med den tand af Hellig Vilhelm, som han havde beholdt for sig selv, og dyppede den deri, og efter at have påkaldt den hellige Trefoldigheds og selve helgenens navn gav han dem det, for at de kunde bringe det hen og række det til den rasende kvinde. Og da hun havde drukket vandet, som de bød

---

1) Den klosterbroder, som er omtalt ovenfor.

2) Se ovenfor s. 229.

3) Mark. 9, 22.

4) Meningen er, at kvinden iforvejen var plaget af den onde ånd, og nu föjer de legemlig mishandling til. Hensigten med denne var nemlig at drive den onde ånd ud; man troede at pine den ved at pine dens redskab. Men fik man den ikke drevet ud, var midlet jo aldeles forfejlet. Eksempler på lignende barbarisk behandling af sindssyge findes langt ned gennem tiderne.

hende, forlod den slemme gæst, skönt mod sin vilje, straks det hjemsted, han havde besat, eftersom han ikke kunde modstå den hellige vædskes kraft, og kvinden fik sin tidligere fornuft igen. Men da den omtalte klosterbroder kort efter kom tilbage, böjede han af hen til kvindens hus for at se, hvorledes hun havde det; han fandt hende da sund og ved fuld fornuft og prisende Gud i hans helgen, der havde víst sin barmhjertighed mod hende.

I samme by var Viders[1] hustru frugtsommelig. Tiden var kommen, da hun skulde føde[2], men for fødselsbesværligheder kunde hun ikke føde. Hun pintes ynkelig, idet hun led af fødselsveer, men dog ikke fødte, var syg, men dog ikke kunde dø. Hendes pine ved disse lidelser voldte alle hendes nærmeste smerte. Imidlertid døer barnet, endnu indesluttet i moderens gemme, og den ulykkelige moders liv bliver det stakkels barns grav: det ene lig ligger inden i det andet, det døde i den døende, bortkaldt för det er set, begravet för det er født. Men hendes mand, der var ængstelig for, at hans hustru skulde dø, løb hid og did og gik omkring til alle for at se, om han kunde finde et lægemiddel for sin døende hustru. Endelig kom han til klosteret, traf sakristanen og spurgte ham, om han vidste noget råd, det være sig ved skrift[3] eller lægemiddel, mod et så ulykkeligt tilfælde. Da han spurgte sakristanen derom, svarede denne: »Det, hvortil der trænges i en sådan stund, er ikke noget lægemiddel

[1]) Vider er det oldnorske Vidar og kendes for øvrigt af stedsnavnet Vejerslev, der i Middelalderen blev skrevet »Vitherslef«.

[2]) Luk. 1, 57. 2, 6.

[3]) Manden tænker sig, at man ved at læse et skriftsted eller snarest en formular over hans hustru kan frie hende af barnsnød. Man havde nemlig sådanne besværgelsesformularer (brevia), skrevne på et stykke pergament.

eller noget skrevet, men Guds og helgeners hjælp. Hvis du har tro[1], da tænker jeg, at jeg kan give hende et frelsende lægemiddel. Jeg vil tvætte Hellig Vilhelms tand i vand, og det vand skal du bringe hende, for at hun kan drikke det. Troer hun, at hun kan udfries ved hans fortjenester, vil hun efter at have nydt af det slippe over dødsfaren«. Han gjorde, hvad han havde lovet, gav ham nöjagtig anvisning og lod ham så i tro gå hjem til sit med den frelsende drik. Og da manden var vendt tilbage til sit hus, hælder han det, som han bragte med sig, i munden på sin kone, der af smerte allerede var døden nær, og går derpå ud. Næppe var han gået udenfor, og næppe var den hellige vædske gledet ned i kvindens indre dele, för hun fødte et forrådnet foster. Da hun var kommen til live igen og så det, udbrød hun: »Når dette skulde ske med mig, hvorfor måtte jeg da undfange? Vend dit öje til mig, Herre, og se, om der gives nogen lidelse så stor, som min lidelse er! Men jeg takker dig dog, fordi du for din hellige bekender Vilhelms fortjenesters skyld har friet mig ud fra dødens fare«. Da naboerne hørte, at der var sket et sådant under med hende, lykønskede de hende, i det de lovede Gud og Hellig Vilhelm ikke mindre for det andet under end for det förste.

En gang, da den allerede ofte omtalte broder Sakse var kommen til Villinge[2] og gået ind i sit herberg, trængte en mand, der var besat af en ond ånd, derind, rasende og tænderskærende. Han var plaget af så voldsom afsindighed, at han mangen en gang forlod

---

[1]) Jfr. Mark. 9, 23.

[2]) I den latinske tekst står der »Willike«. Måske er der tænkt på et sted ved navn Villinge, der snarest må søges i nærheden af Villingerød og Villingebæk i Esbønderup sogn nær ved Esrom kloster, der havde gods her.

sin bolig og levede som dyr mellem de vilde dyr. Ved hans indtræden forfærdedes alle husets beboere, da de frygtede hans angreb. Men klosterbroderen så stift på den gale og sagde: »Vil du have noget at spise?« Vrængende og rasende gav han ham det svar: »Du kan selv spise!« Da han svarede således, sagde klosterbroderen igen til ham: »Vil du have noget at drikke?« og gav befaling til, at man skulde bringe ham noget vand. Og da det varede noget, inden man kom med vandet, tog han noget valle, som stod lige ved, og idet han dyppede Hellig Vilhelms tand deri, rakte han den gale det. Da denne nu drak det, blev det i hans mund sødt som honning. Derfor sagde han til giveren: »Det var en god drik, du der gav mig; jeg beder dig, giv mig mere!« Og da han så havde drukket anden og tredje gang, blev vanvidsånden uddreven, og han fik igen sin fornufts fulde brug. Næste dag fulgte han samme klosterbroder til klosteret, i det han priste Gud, og han takkede sin befrier, Hellig Vilhelm, i det han ved det, der var sket med ham selv, blev et vidnesbyrd for alle andre om, at han er mægtig, og at hans navn er helligt.

En gang, da vor broder, hr. biskop Peder af Roskilde[1], opholdt sig hos os og ved aftenstid havde sat

---

[1]) Peder Sunesön, broder til ærkebiskop Anders Sunesön og Absalons efterfølger som biskop i Roskilde (1191—1214). Ved Absalons foranstaltning kom han i sine unge dage til Paris for at studere. Det var egenlig hans agt at blive Cistercienser, men han blev kannik i St. Genovefas kloster; deri har man forklaringen til, at han kaldes Æbelholt-kannikernes »broder«. I sine breve til Absalon giver Genovefaklosterets udmærkede abbed, Stefan, den senere biskop i Tournai (s. 177), den unge Peder Sunesön megen ros. Men da Peder skrantede i Paris, måtte Stefan til sidst lade ham drage tilbage til Danmark. Han krævede dog, at han ikke måtte gå over i verdslige stillinger, men skulde holde munke-

sig til bords, kom hans tjenere, der bar ind, hvad der var brug for til måltidet, med en melding til ham og sagde: »Gud være lovet! Thi vi har nu med vore egne öjne set en brændende kerte, ret som en fakkel fra himlen, dale ned over Hellig Vilhelms grav og set kirkens tag åbne en gennemgang for den, da den dalede ned«. Den ene efter den anden kom og meldte om det samme syn. Da løftede den ærværdige præst öjnene mod himlen, lovede Gud og begyndte at tale således: »Når det ikke var, fordi Herren er mægtig til at ophöje og forherlige, hvad og hvormeget Han vil, og på hvad måde Han vil det, kunde jeg næppe fæste lid til de jærtegn, som fortælles at være skete ved visse menneskers grave, hvis liv og vandel jeg har kendt, mens de var til i kødet[1]. Men ingen som helst bråd af tvivl bliver siddende i mit hjerte vedrörende de kraftige gerninger, der sker ved denne hellige mand, hvis liv jeg har fundet at være så prøvet i alt, at man næppe tilstrækkelig kan beundre hans hjertes sønderknuselse og anger, hans sinds ydmyghed, hans samvittigheds renhed, hans store kærlighed til ven og uven og hans udmærkede rundhåndethed mod fattige trods

---

løftet og helst indtræde i Æbelholt kloster, med mindre han da kunde få et höjere kirkeligt embede. Dette skete dog vistnok temmelig snart, da Absalon overlod Roskilde stift til sin frænde. Som biskop udmærkede Peder Sunesön sig fremfor alt ved at bygge den nuværende Roskilde domkirke med katedralen i Tournai som forbillede. En kort tid har han også været kongens kansler. Vilhelm var vel kendt med Peder Sunesön, allerede för denne kom til Paris; der haves endnu et mærkeligt brev fra ham til den unge danske klerk (jfr. ovenfor s. 226 note 1).

[1]) Ved den tid har der særlig været helgenrygter i omløb om Hellig Nils i Århus, Hellig Anders i Slagelse og Margrete i Køge. Om Peder Sunesön virkelig har stået tvivlende overfor denne folketro, har vi ikke midler til at afgöre.

hans egen store fattigdom. Jeg vil derfor stadig love hans navn og prise det, i det jeg bekender, at hans gods er sikkert hos Herren[1], og at Herren selv skal være hans evige lön«.

En kvinde, der var fattig på gods, men rig på tro[2], fremstillede sig ved Hellig Vilhelms grav for at bede ham om nåde til helbredelse. Hendes underliv var, som vi selv så, opsvulmet til en sådan störrelse, at hun næppe nok kunde omspænde sig med et bælte på tre alen. Da klosterbrødrene gik til måltid, blev hun med deres tilladelse tilbage ved den Guds mands grav i gråd og bön: medens de nød den legemlige føde, styrkedes hun ved den åndelige føde. Thi i løbet af den time blev hun helbredet for sin svaghed, ret som om den Herrens bekender havde svaret hende på hendes bön: »Kvinde, din tro er stor; dig ske, som du vil[3]!« O! hvor stærk var troen ikke hos den svage kvinde! hvor fortjenstlig! og hvor hurtig fik den ikke sin lön! Da klosterbrødrene var vendte tilbage til kirken for at synge takkesangen, fandt de hende så tynd og slank, at man næppe skulde tro, at det var den samme kvinde, i det hun ikke havde beholdt noget spor af hævelsen eller oppustelsen. Da man spurgte hende, om hun indvendig eller udvendig havde følt nogen bristning, hvorigennem den skadelige vædske eller materie var flydt bort, svarede hun, at hun ikke havde følt nogen bristning eller smerte under sin helbredelse, men hævelsen havde fortaget sig, således som det behagede ham, der havde gjort hende rask. Til minde om denne hændelse og til styrkelse af andres

---

[1]) Hentydning til Jesu Sirachs söns visdom 31, 12.

[2]) Måske genklang af Ciceros Cato major, kap. I. (Bemærkningen skyldes prof. Gertz).

[3]) Matth. 15, 28.

tro ophængte man det bælte, hun tidligere havde brugt og som havde en længde som ovenfor angivet[1]. Der ringes da med alle klokker på én gang, og der opsendes lovsang til Gud, og Han lovprises af alle for det under, Han havde udført for sin tjeners fortjenesters skyld. Fra dag til dag bliver jærtegnene mere mangfoldige. Oliekruset i Herrens hus bliver ikke tomt, men fyldes[2]; den alabasters salvekrukke drypper[3], den himmelske balsams vellugt dufter, skarer af syge iler til, og lönnen for de modtagne velgerninger udebliver ikke[4].

Hvor stor vor mindeværdige fader Hellig Vilhelms hellighed har været i hans levende live, det vil de følgende undergerningers jærtegn, ligeså vel som de foregående, kunne godtgöre. Thi i den hensigt, at han hyppig og offenlig kunde vise sin kærligheds mangfoldige velgerninger mod dem, der trængte dertil, klagede han oftere i drömmesyner for klosterbrødrene og andre over, at det var så snævert et sted, han var indelukket på, fordi han var jordfæstet midt i koret af en temmelig lille kirke, der var bygget af træ og kun kunde rumme få foruden klosterbrødrene, så at han derfor hverken kunde gavne dem eller bringe andre den sundhedens nådegave, de attråede, så længe han indsnævredes dér, og folk ikke havde lejlighed at komme dertil. Da derfor den ny og rummeligere kirkes helligdom i det syvende år efter, at han havde lagt sig til hvile fra

---

1) Man brugte ofte og bruger endnu i katolske lande at ophænge minder om sygdom (f. eks. krykker) ved helgeners grave til tak for helbredelse. Skikken holdt sig også i protestantiske lande lige ned til vore dage, især ved »hellige« kilder.

2) 1 Kong. 17, 16.

3) Jfr. Matth. 26, 7. Mark. 14, 3. Luk. 7, 37.

4) Meningen synes at være, at klosteret beriges ved de gaver, der bringes af de mange helbredte.

sin möje[1], stod fuldt færdig, bygget af tegl, og klosterbrødrenes kor fik anvist sæde i denne, fjernet langt fra den Guds mands gravmæle, medens trækirken overlodes pilegrimme og syge, der kom allevegne fra, til bön[2], strömmede en sådan mængde mennesker til, aftenen för Herrens himmelfarts dag, at, efter at kirken selv var bleven fyldt, kunde hele gården[3] næppe rumme de øvrige. Da skete der fra vespersangen indtil den følgende dags höjmesse 14 undergerninger, men den næste Söndag 4 og hver dag under Pinsehöjtiden 4 eller 5. Men på den følgende höjtid for den hellige abbed Botulf[4] — der fejres otte dage för Hellig Johannes Døberens dag[5] —, da hovedalteret blev indviet af den ærværdige biskop Peder af Roskilde til den hellige apostel Thomas's ære[6], skete der så mange og så store vidunderlige gerninger, at ingen kan opregne dem uden Han, for hvem intet er skjult. Thi på vejen, ad hvilken folk kom, og i skoven[7] langt fra klosteret, på steder,

---

1) År 1210.

2) Klosterkirkerne var kun til munkenes (kannikernes) eget brug; andre havde ikke adgang til deres gudstjeneste. Derfor er det, at folk först nu kan strömme til Vilhelms grav, da kannikerne har fået en ny kirke og et nyt kloster et godt stykke derfra. Vilhelms lig havde fremdeles sin plads i trækirken og blev först den 16. Juni 1238 overført til klosterets nye stenkirke.

3) Nemlig i det forrige kloster, der lå ved trækirken.

4) Den 17. Juni. Botulf († o. 700) var en angelsaksisk abbed, der grundlagde klosteret Ikanhoe og udmærkede sig ved stor fromhed. I Danmark synes han at have været meget æret som helgen; flere steder, som i Lund, Roskilde og Ålborg (Budolfi kirke), blev kirker viede til hans ære. I det slesvigske breviarium findes der på hans festdag en tekst på 4 læsestykker.

5) St. Hansdag.

6) Hovedalteret i Æbelholts nye klosterkirke.

7) Den store Gribskov.

hvor den Guds mand havde siddet eller vandret, blev syge helbredede. Hvor stor glæde og jubel var der ikke da hos hele folket, da det så Guds store og underfulde gerninger, som han virkede ved sin hellige. Kirken, klostergården og skoven genlød af deres røst, som sang lovsang og udbrød: »Dette er dagen, som Herren har beredt; lad os glæde os og fryde os på den![1] Også vi have som tjenere gjort vor skyldighed ved at synge og spille i hjertet[2] og med læberne for Herren, fordi han er god, fordi hans miskundhed varer evindelig, og fordi han har sét til os fra det höje og har rejst os et frelsens horn i sin tjener Davids hus«[3]. Da mindedes vi de ord, hvormed han selv i levende live plejede at trøste os, når vi klagede over vor fattigdom; han plejede nemlig da at sige til os: »Værer tålmodige! thi med sin frelse vil Gud endnu besøge Eder[4], og Eders lade skal fyldes med overflod, og dette sted skal blive såre forherliget[5]«.

Kapitel 7. Andre undergerninger af Hellig Vilhelm.

En kvinde fra København[6] ved navn Olava havde fra sin barndom af haft öjensyge og blev af denne grund blind. Da hun hørte om den hellige mands ry, der var i folkemunde overalt, kom hun til hans grav

---

1) Salme 118, 27. 29 (o. fl. st.).
2) Ef. 5, 19. Kol. 3, 16.
3) 1 Krøn. 16, 34. 2 Krøn. 5, 13. 7, 3, Salme 100, 5. 106, 1. 107, 1. 118, 1. 29. 136, 1. -- Luk. 1, 69.
4) Salme 106, 4.
5) Ordspr. 3, 10.
6) København skrives Kopmanhaven. Byen kaldtes som bekendt i ældste tid også alene Havn. Efter at Absalon havde værnet byen ved sin borg (på den nuværende Slotsholm), blomstrede den rask op.

og bad under tårer og bönner om at blive agtet værdig til at genvinde sit syn. Hun bad og hun fik, hvad hun ønskede; thi medens hun vedholdende bad, blev hendes öjne åbnede, så at hun kunde se alting tydelig.

Pinselördag blev en ung mand på 20 år, der var fuldstændig lam og ude af stand til at bruge nogen af sine lemmer, på andres arme båren til Hellig Vilhelms grav og lagt ned der. Gravens vogter[1] bad man om, at han vilde give den lamme mand den frelsende vædske, nemlig vandet, hvori Hellig Vilhelms tand var tvættet. Vogteren imødekom deres anmodning og gav ham det lægende vand, og da den syge havde nydt det, fik han brugen af sine lemmer igen, i det alle ledemod blev gjorte stærke, så at han kunde bruge dem, som de skulde.

En kvinde ved navn Ragnhild fra Bardelev[2] havde været blind fra moders liv. Som hun havde sit mörke, således havde hun også sit lys: öjnenes lys manglede hun, men i hjertets lys var hun stærk. Derfor, da hun var rodfæstet og grundfæstet i troen og vidste, at Herren er alle dem nær, der påkalder ham i sandhed, kom hun, ledet af sin broder, som pilegrim til Hellig Vilhelm[3]. Da hun var kommen derhen ved nattetide, tog hun sig for at tilbringe natten vågen på selve kirkegården. Og da hun nu sad dér og hvilede fra sin möje, påkom der hende en frygtelig gysen, og angst og skælven kom

---

1) Efter at Æbelholtkannikerne havde fået sig en ny kirke og kloster et stykke fra den oprindelige kirke, fik en af dem det hverv at blive i den gamle bygning for at vogte Hellig Vilhelms grav og modtage pilegrimmenes gaver.

2) Stedet kendes ikke. Der kan næppe være tænkt på et så fjernt sted som Borlev i Øster-Starup sogn, Brusk herred, Vejle amt, snarere måske på Brandelev (under Nestelsø sogn) i Næstvedegnen. Det følgende viser, at hun i alt fald er kommen langvejs fra.

3) ɔ: til abbed Vilhelms grav.

over hende. Hun blev derved ligesom helt ude af sig selv, hævede sig op på fødderne og klappede underlig i hænderne; kort efter sank hun igen ned på jorden, men rejste sig så igen. Da hun gentagne gange fik disse voldsomme anfald, blev hendes broder, der vidste, at hun var frugtsommelig, stærkt bange for, at hun skulde føde i utide eller under sin svare nød komme til at aflive fosteret, hun bar i sit liv. Derfor vendte han sig til Herren og hans helgen og begyndte ydmyg at bede til dem for hende. Og såsom Herrens öjne er over de retfærdige, og hans øren er vendte til deres bönner[1], bevaredes barnet i moders liv, og kvinden blev seende ved den Guds mands fortjeneste. Thi hendes nat vendtes til lys, og netop under mörkets timer blev hun fri for öjnenes mörke.

Præsten Anders fra »Zunthe«[2] led af en farlig og langvarig öjensvaghed og frygtede for, at han skulde miste sine öjnes lys og blive underkastet en stadig nats mörke. Med sønderknust hjerte og ydmyg ånd lover han da at ville drage til Hellig Vilhelm for at undgå sådant mörke. Da han nu nærede håb om at genvinde sit helbred og vidste, at en dårlig loven uden tro mishager Gud, begiver han sig på vejen for at opfylde sit løfte. Og efterdi den hellige mands kraft stod til at helbrede ham[3], skete det, at på vejen, hvor han kom gående, fortog mörket sig, og hans öjne begyndte at klares og genvinde synet, som de havde mistet. Da han kommer til den Guds mands grav, kundgör han for alle dette under og lover Gud, der havde givet dem en sådan værnehelgen til frelse for sit folk.

---

1) Salme 34, 16.

2) Hvad der menes med dette sted, hvis stavemåde er påfaldende, vides ikke. Snarest tænkes der på en af Sundby'erne (Oppesundby og Udesundby ved Frederikssund), og der skal vistnok læses Zuntbe for Zunthe.

3) Luk. 5,27.

Fem dage för Hellig Johannes Døberens höjtidsdag[1] kom nogle Roskildeborgere, der var dragne ud fra deres by, til Hellig Vilhelm. I følge med dem var der en stum, en god købmand ved navn Ketil, af byrd en Nordmand. Hans tunge havde Satan holdt bundet i 11 år, og han kunde ikke tale et ord. Efter at han var kommen ind i kirken, forvirrede ånden ham, og lamslået faldt han om på gulvet. Flere gange rejste han sig op, men hans skridt var vaklende, og han mægtede ikke at stå. Han kastede sig om på siden og rullede sig fra det ene sted til det andet; han styrtede næsegrus om og slog sig på sten, hvorhen end hans anfald førte ham; såret ved hyppig gentagne fald og stærkt sönderflænget kastede han sine klæder fra sig. Det så ud til, at han var kommen herhen til ulykke for sig selv, da man mente, at han var vanvittig, han, hvem Guds kraft havde besluttet at helbrede ad denne vej. Natten til Söndag, da morgensangen næsten var sunget, løstes hans tunges bånd, og han talte tydelig, i det han priste Gud. Folket løb til for at se det fromme og herlige skue, der både var så glædeligt og så forunderligt. Roskildeborgerne iler til for at se Ketil, som nu kunde tale, medens de længe havde kendt ham som stum. Omsider fremstilles han for klosterbrødrene og føres frem for prioren. Da denne spurgte ham, hvorfra han var, og hvorledes han havde mistet mælet, svarede han: »Jeg er barnefødt i Norge, og for 11 år siden, da jeg en gang faldt i sövn på en mark, mistede jeg mælet. Jeg var rask, da jeg faldt i sövn, men stum, da jeg vågnede«. Da han fortalte dette, var der en ædelbåren frue, hos hvem han havde boet i to år, der bevidnede sandheden af hans ord, og

---

[1]) Altså har det været 20. Juni.

det samme gjorde mange andre, der var komne sammen til höjtidsdagen.

På den hellige Nikolaus's dag[1] kom en bonde fra Lystrup[2] til os med sin døvstumme sön, der var 12 år gammel. Faderen havde ladet ham vogte sit kvæg; han havde da, som hyrder har for skik, lagt sig på en höj og var falden i sövn; og da han så havde rejst sig efter at have sovet fast, var han bleven døv og stum. Faderen bad os nu for sin sön, at han måtte stedes til den hellige mands grav. Vi tilstod ham hans bön. Men gravens vogter[3] tog Hellig Vilhelms tand, lagde den i vand og hældte dette vand ind i drengens øren og mund med de ord: »Jeg byder dig i Herrens navn og ved Hellig Vilhelms kraft, at du siger os, med hvad navn du kaldes«. Da han besvor drengen således, blev dennes mund åbnet, i det han samtidig fik sin hørelse igen, og han svarede: »Peder«. Da han dernæst blev spurgt om flere ting, svarede han utvungent på de enkelte spörgsmål. Da vi så dette, glædede vi os såre og lovpriste Gud i hans helgen, som fik en døv til at høre og en stum til at tale.

En anden gang hidbragte man en syv års dreng,

---

[1]) Den hellige Nikolaus fra Myra var en af de mest fejrede helgener. Relikvier af ham blev bragte til Danmark af kong Erik Ejegod. St. Nikolaus havde to årlige festdage: dødsdagen, 6. December, og dagen for hans skrinlæggelse i Bari, 9. Maj. Måske er her snarest tænkt på den sidste af disse festdage.

[2]) På Latin »Lucethorp«. Det har vistnok været en lille landsby i Slangerup sogn, hvor endnu skoven »Lystrup hegn« tyder på, at der har været en lille torp af dette navn. En anden by Lystrup fandtes i Fakse herred i Sydsjælland og gav navn til herresædet Lystrup, som rejstes der.

[3]) Den af klosterets kanniker, der fungerede som vogter af Hellig Vilhelms grav og den ældre trækirke (jfr. ovenfor s. 262 note 1).

som var kommen døvstum til verden. Tilstede i kirken var der den gang en ikke så ringe folkeskare, som rygtet om dette usædvanlige tilfælde havde hidkaldt. Klosterbroderen tog da den virkningsfulde lægedom, der kan helbrede alle svage og syge[1], og hældte den i drengens mund og øren, i det han sagde: »Ved Hellig Vilhelms kraft byder jeg dig, at du eftersiger mig de ord, som du hører mig udtale«. Efter at han havde rettet denne besværgelse til drengen, fik denne ved den hellige bekenders kraft straks brugen af de to sanser, der fra hans förste stund af havde været ham nægtede, nemlig hørelsen og talen, og da klosterbroderen begyndte at fremsige Herrens bön, udtalte han den efter ham ord for ord med tydelig og forståelig stemme, om han end stammede lidt i dannelsen og udtalen af ordene. Men de, som havde ført drengen hid, stod målløse af forbavselse over de ord, der udgik af hans mund[2].

En gang ved en festlig lejlighed, medens utallige personer af begge kön strömmede sammen til vor helgen, bragte en kvinde på sine arme en lille pige, i hvis öje der var udvokset en umådelig stor byld, i höj grad skrækkelig at se til. Hun gik med sin datter hen til den klosterbroder, der plejede at tage sig af de syge, og bad ham om at hælde en dråbe af den hellige vædske ind i hendes stakkels datters öje. Han lånte øre til konens bön og gjorde, hvad hun bad om, ja tilmed lod han den hellige tand röre ved hævelsen. Forunderligt lyder det, men straks brast huden under öjet, som om der var skåret i den med en kniv, og hævelsen svandt, i det den veg for relikviernes magt;

[1]) Der menes vand, hvori Hellig Vilhelms tand var vædet, således som det oftere er omtalt ovenfor.

[2]) Luk. 4, 22.

og materien blev ved med at flyde ud, indtil öjet åbnede sig og kunde se lige så klart som det uskadte öje. Og hele folket lovede Gud, da det så dette jærtegn.

Da underne stadig bleve hyppigere og bekenderens ry voksede, tog en kvinde, der pintes af mange smerter, sin tilflugt til hans hjælp. Ydmyg bad hun helgenen om, at han ved sin forbön vilde anbefale hende til Herren, på det at Han måtte fri hende for hendes elendighed på den måde, som han vidste at det vilde gavne hende. Medens hun nu tilbragte natten i kirken og, greben af en let sövn, hvilede sit hoved på den bedeskammel, på hvilken den hellige mand i levende live plejede at knæle, når han holdt bön, så hun den Herrens bekender træde hen til sig og sige: »Kvinde, vend tilbage til dit hus; thi i dette liv kan du ikke blive helbredet. Dog er din frelse i Herrens hånd: når du har tilbragt en kort stund i dine pinsler, skal du som en levende sten[1] anbringes i den himmelske bygning«. Ved disse ord vågnede kvinden, og hun blev mere glad ved disse løfter, end om hun var bleven fri for sine legemlige smerter. Og i det hun fortalte de omkringstående, hvad der var blevet sagt hende, og betænkte, at Guds beslutning er uforanderlig, vendte hun tilbage til sit hus og ventede i störste gudhengivenhed sit livs afslutning.

Heller ikke følgende mener jeg at man i tavshed bör forbigå, skönt fortællingen derom ikke afviger meget fra den forrige. I byen Annise, der er naboby til klosteret[2], var der en mand, som var lam i lemmerne og næsten sindssyg. Da han ønskede at få trøst for sin sygdom og sin skrøbelighed hos helgenen, kom han til hans grav. Og da han havde tilbragt 5 samfulde

---

[1]) 1 Pet. 2, 5.

[2]) Om Annise se ovenfor side 228 note 3 og side 232.

dage ved den i gråd og bön om, at han måtte se Guds hjælp over sig, faldt han i sövn. Medens han sov, viste den Guds bekender sig for ham og sagde: »Hvorfor ligger du her? dit helbred vil du ikke få på dette sted; når du derimod vender tilbage til dit hus, skal du genvinde helbredet, men langvarigt vil det ikke blive for dig«. Da manden hørte dette, blev hans hjerte forfærdet, og skælven gik ham gennem marv og ben, og sövnen veg fra hans öjne. Han rejste sig da op, og i det han mindedes sit syn, fortalte han os, ikke uden stor hjerteangst, hvad han havde hørt. Efter at han altså var bleven belært om, at Guds forsyn ikke fejler i sin anordning, vender han tilbage til sit eget hjem. Senere hen, da han efter ikke ret lang tids forløb var bleven raskere, tager han sin økse og går ud i en skov for at hugge ved; men medens han syslede meget ivrig med sit arbejde, styrtede egen, som han arbejdede i, ned over ham, og han fik lemmerne knust og døde. Men hvad der var grunden til, at han fik en sådan død[1], det er det ikke min sag at granske; thi Guds domme er som det vældige dyb[2].

I samme by levede der to kvinder, som léd af hver sin svaghed: den ene havde mistet öjnenes lys, den anden fortæredes på en del af sit legeme af »hellig ild«[3]. Idelige bönner bragte de Gud for deres befrielse, og de forpligtede sig med et løfte[4] overfor Hellig Vilhelm for at blive værdige til ved hans fortjenesters hjælp at fries fra deres store ulykke. Medens de så-

---

1) Efter folketroen blev den bratte død ved et ulykkestilfælde i reglen opfattet som en straf for skjulte eller åbenlyse synder.

2) Salme 36, 7 (jfr. ovenfor side 54).

3) I Middelalderen den almindelige betegnelse for rosenagtige sygdomme.

4) Løftet har rimeligvis drejet sig om gaver til Æbelholt kloster, som de to kvinder vilde give til tak for deres helbredelse.

ledes var vedholdende i bön, så den kvinde, hvis öjne var formörkede, i et syn sig selv gå til Hellig Thomas's kloster som pilegrim og møde Hellig Vilhelm på vejen, iført overkappen og bærende stænkekosten tilligemed vievandet[1] i sin hånd, og da hun sér ham, bliver hun såre angst og vover næppe at spörge, hvem han var. Ikke des mindre spörger hun dog: »Hvem er du, Herre?«[2] Han svarede hende: »Vær trøstig, min datter! jeg er abbed Vilhelm, hvem du så tidt har påkaldet, og nu går jeg til den kvinde, der i din by pines af den fortærende »ild«; thi hun råber til mig den hele dag. Men gå du imidlertid hen til mit hvilested og vent dér på mit komme!« I samme time vågnede hun op helbredet og havde fået öjnenes lys igen; og hos den anden kvinde slukkedes den »ild«, der ikke oplyste, men fortærede. Kort at fortælle, ligesom de begge ved Guds barmhjertighed var blevne helbredede samtidig, således kom de også samtidig til den Guds bekenders grav, samtidig kastede de sig til jorden, samtidig rejste de sig, og samtidig forkyndte de efter takkebönnen for alle om de herlige undere, der var skete med dem. Og det gjorde ikke blot disse to kvinder, men også deres bysbörn, der med stor glæde aflagde vidnesbyrd om deres helbredelse.

En præst fra Skåne, ved navn Regner fra »Hazdelzar«[3], blev angreben af »hellig ild«[4] på tungen og var syg næsten til døden, fordi sygdommen var meget heftig. Han havde en gang været Hellig Vilhelms discipel, men

---

1) Med en kost stænkede man vievand over personer eller over dyr og ting, som man vilde sikre Guds og helgeners beskyttelse.

2) Apostl. gerninger 9, 5.

3) Her foreligger sikkert en misforståelse fra afskriverens side. Måske skal der stå Harthakar, det nuværende Harjager, nord for Lund.

4) Ansigtsrosen (jfr. ovenfor side 268).

ved frafald levede han nu som verdslig blandt de verdslige[1]. Da døden allerede stod på tærskelen, og hans livs ende hurtig nærmede sig, sendte han sin sön til munkene i Allehelgenskirken[2] for at hente en klosterbroder til ham, som kunde høre hans skriftemål og salve ham[3] og iklæde ham sin ordens dragt[4]. Da han så i mellemtiden kom til besindelse og overvejede, med hvor stor en herlighed af undergerninger Herren havde vidunderliggjort sin helgen Vilhelm, blev han greben af hjertevé, fordi han hverken havde gjort denne fyldest, medens han levede i kødet, eller siden efter hans død, da han var forherliget, og han sagde ved sig selv: »Hellige fader, jeg har syndet mod himlen og mod dig og er nu ikke værd at kaldes din sön[5]. Men tilgiv mig mine synder! Og hvis du, för mit bud kommer tilbage, vil se til mig på en eller anden måde med helbredelsens nåde, vil jeg vende tilbage til dit hus[6] og stræbe efter ved bod at göre godt, hvad jeg har forbrudt«. Af oprigtigt hjerte lovede han retfærdighed, og se, Guds miskundhed, som altid er rede overfor

---

1) Regner havde altså sneget sig fra Æbelholt og brudt sit løfte som regelbunden kannik. At han levede verdslig, vil blot sige, at han ikke længer overholdt ordensreglen. Om han har fået den straks efter omtalte sön, mens han var præst eller för den tid, kan ikke ses.

2) Allehelgensklosteret på bakken nord for Lund var et af Danmarks ældste, da dets oprindelse vistnok går helt tilbage til Knud den stores dage. Det var beboet af Cluniacensere. Kun ganske ubetydelige rester er tilbage af den gamle klosterbygning.

3) nemlig med salveolien for de døende (den sidste olie).

4) Det var ikke ualmindeligt, at folk døende lod sig optage i et kloster ved at anlægge munkedragt. Man mente sig da sikrere på saligheden. Denne præst ønskede at dø i Cluniacensernes sorte kutte.

5) Luk. 15, 18.

6) Æbelholt kloster.

dem, der angrer, kom ham til hjælp og frelste ham, da han påkaldte Hans hellige. Pludselig slukkedes den fortærende »ild«, der gik hul på svulsten i hans mund, og edder, blandet med blod, flød ud, ret som om der var én, der trykkede på hans tunge med sine fingre. Da han var bleven rask, gik han til helgenen[1] og fortalte os, hvor stor en gerning Gud havde gjort med hans sjæl. Dog opsatte han at vende tilbage fra sit frafald. Han hørte nemlig til dem, der i nødens time råber til Herren og så, når de er udfriede, vender tilbage til deres urette levned, og deres sidste vildfarelse er værre end den förste[2].

En pige i byen Gjörløse[3] pintes af den samme sygdom; allerede kunde hun ikke mere tale og ventede sin sidste time. I samme by var der en klerk ved navn Laurentius, der elskede hende ömt[4]. Da han mere end alle de andre var angst for, at hun, hvem han elskede af hele sin sjæl, skulde dø, iler han til klosteret, og efter at have fået det lægende vand vender han meget hurtig tilbage og hælder med megen omhu den frelsende vædske, som han havde medbragt, i sin elskedes mund og væder den stadig voksende hævelse med det. Da han havde gjort det, blev sygdommens årsag udryddet, og kvinden kom sig af sin skrøbelighed.

Men hvad er lettest: at give helbredelse på sjælen eller på legemet? Han, som helbredede så mange på

---

1) ɔ: abbed Vilhelms grav.

2) Matth. 12, 45.

3) Gjörløse er en landsby s. v. for Hillerød og nordlig for Slangerup.

4) Hun synes efter tekstens ord at have været præstens hustru eller slegfredviv. Cølibatet var endnu ikke helt gennemført blandt sognepræsterne. Men levede nogen præst sammen med en kvinde, vilde kirken ikke på nogen måde godkende denne som hans ægtehustru; hun var kun hans slegfred. Derfor er det vel, at denne kvinde kaldes en »pige«.

legemet, helbredede også en kvinde fra Ribe på sjælen. Efter sin barsel havde hun mange uger været afsindig og havde derved slået sin mand, sin moder og søster og sine andre venner et uventet smertens sår. Af dem blev hun da slæbt til helgenen[1], og hvor meget hun end stred og råbte imod det, blev hun med bagbundne hænder fremstillet for ham. Da hun var ført ind i kirken, opfyldte hun den med sine råb og fremførte mange bespottelsens ord. Efter at hun havde raset der hele dagen og hele natten, blev hun, da det led mod morgengry, holdt værdig til at genvinde fornuftens lys. Løst af båndene satte hun sit hår og iførte sig sine klæder, og således voldte hun sine pårörende stor glæde. Ved morgenmessen modtog hun nadveren af præstens hånd, og hun, der var ført hid med bedrøvelse, vandrede nu hjem med glæde, efter at være bleven sig selv mægtig.

En mand ved navn Bernhard sejlede til marked i Skåne[2]. Da han var ude på søen, slap den falk, som han havde på hånden[3], fra ham og flöj bort. Dagen efter, da han var landet ved havnen og havde sat sig til bords for at spise frokost, hørte han af dem, der sad til bords sammen med ham, at der ved Hellig Vilhelm virkedes undergerninger, som de tider aldrig havde

---

1) ɔ: til hans grav.

2) Markederne holdtes især i købstæderne og bidrog væsenlig til deres opkomst. Nu og da holdtes der også marked andensteds, særlig ved klostrene. Således hører vi senere i 13. århundrede, at der netop ved Æbelholt holdtes et årligt marked i 14 dage, fra 15. til 29. Juni.

3) Falkejagten spillede en stor rolle i hele Europa. Allerede i 11. århundred lod endog Knud den hellige sig på sit kongsegl afbilde med falken på sin hånd. Den afrettede falk havde nemlig sin faste plads på jægerens hånd; senere brugte man at give den en hætte på hovedet.

hørt om[1]. Greben af forundring over disse jærtegn og endnu bedrøvet i hjertet over tabet af sin falk brød han ud i denne tale: »Hellig Vilhelm, skaf mig min falk igen, så vil jeg give dig en mark voks[2]!« Da han havde udtalt disse ord, kom hans falk på Guds vink flyvende og satte sig hos ham. Slået af forbavselse ved det overraskende i dette store under tøvede han ikke med at skænke helgenen, hvad han havde lovet ham, i det han priste den Höjeste, der havde givet mennesker så stor en magt[3]. Stor er vor bekender, stor er hans kraft, og der er ikke tal på hans undergerninger.

Til helgenens grav blev der hidbragt en kvinde ved navn Cælia fra byen Egeby[4]. Alle hendes lemmer var svækkede af en stærk lammelse; helt ude af stand til at bruge sine hænder og fødder og sit hele legeme lå hun hen og syntes ikke at give noget livstegn, når undtages, at hendes öjne bevægede sig. Når hun for

---

[1]) Det vil sige: aldrig havde hørt mage til.

[2]) Man talte her i Norden ikke alene om »mark sølv« og »mark penge«, men satte også marken i forbindelse med forskellige varer. Hvormeget 1 mark voks var i Danmark på Valdemar II's tid, kan næppe afgöres med fuld sikkerhed. Til oplysning skal dog bemærkes, at 1 mark korn var = 12 pund korn, og 1 pund beregnedes til 24 skæpper, når det var byg, rug og hvede, og til 20 skæpper, når det var havre. (Jfr. Joh. Steenstrup, Studier over kong Valdemars jordebog s. 250 f.). — At den omtalte Bernhard vil give Hellig Vilhelm en större gave, bestående i voks, vil ikke sige andet, end at han vil skænke dette voks til kannikerne i Æbelholt kloster, der kunde støbe sig lys deraf.

[3]) Matth. 9, 8. — En lignende fortælling om en falk møder os i Hellig Nils' levned og knyttes dór til selve kong Valdemar Sejr (se nedenfor s. 302).

[4]) Der er vistnok ment Egby nordligst i Glostrup sogn. Muligvis kunde der også være tænkt på det fjernere Ejby i Ramsø herred.

en legemlig trangs skyld skulde nogensteds hen, måtte hun lade sig bære derhen af to eller tre mennesker; thi hun mægtede ikke at vende sig selv fra den ene side til den anden, ikke at lukke hænderne, når de var udfoldede, eller udstrække dem, når de var lukkede, ikke at trække benene til sig, når de var udstrakte, eller udstrække dem, når de var sammentrukne. Fra den niende time lige indtil aften lå hun og ventede på Guds barmhjertighed. Da begyndte hun först at skælve og dernæst at bevæge hovedet en lille smule. Endelig mærkede hun, at ufølsomheden i hendes ben og fødder hørte op, at der kom livsvarme i musklerne, og at hele legemet med undtagelse af den höjre arm blev ligesom nyskabt til at nyde den nåde at kunne bevæge sig. Hun følte og mærkede da, at hun ved Guds åbenbare kraft var bleven helbredet, undtagen på den höjre arm, der til revselse og forbedring for hende vedblev at være vissen[1]. Glad rejste hun sig straks overende, og i det tårerne brød frem af glæde, gik hun hen til helgenens grav for at bringe ham sin tak. Der rejser sig et råb blandt folket, og man priser Gud i det höje, som yder sin helgen Vilhelm så stor nådegave til helbredelse[2]. Men hvorfor dog den ene arm vedblev at være vissen og hvorfor hun ikke i enhver henseende opnåede at blive helbredet, derover undrer både kvinden sig og ligeledes klosterbroderen, der var gravens vogter. Derfor anmoder han hende om at komme igen den næste Söndag og anråbe Guds og den hellige mands barmhjertighed om sin arms helbredelse. Kvinden bevarede hans ord i sit hjerte[3], og den næste Söndag

[1]) Armen skulde give anledning til hendes moralske forbedring. Forklaringen fremgår af sidste del af fortællingen.

[2]) Meningen er, at Gud tilstod Vilhelm hans bön, da han bad for de syges helbredelse.

[3]) Luk. 2, 19.

kommer hun igen. Men i samme tilstand, som hun var kommen, vendte hun også tilbage. Anden gang kom kvinden igen, på den hellige Pinsedag; men heller ikke da fandtes hun værdig til at blive bönhørt. Forbavset over, at kvinden så mange gange kom og kom igen forgæves, sagde gravens vogter da til hende: »Kvinde, ransag din samvittighed og undersøg nöje, om der ikke i dig er nogen urets vej, og bekend det ved skriftemål! så vil du blive renset«. Hun rettede sig efter disse heldbringende ord, og i sit hjem stillede hun alt, hvad hun bar skjult i sin samvittighed, frem for hjertets öje, i det hun omhyggelig eftersporede, ved hvilken forseelse hun endnu måtte være skyldbunden. Endelig mindedes hun da, at hun havde gjort sig skyldig i en urigtig handling, som hun aldrig havde bekendt for nogen[1]. Da sukkede hun og gav sig helt hen i bönner og tårer, og således vender hun tilbage til den Guds helgen. Og da hun dér træffer den klosterbroder, der havde bevogtningen af graven, falder hun ned på sit ansigt for ham og siger bedende: »Herre, vær mig synderinde nådig! Vel har jeg syndet meget, og ikke sörget for at göre bod; men hør mig nu, skönt jeg först sent angrer, og bed for mine synder!« For den omtalte præst skriftede hun da den synd, hun havde dulgt, og i det hun dernæst aflagde løfte om et forbedret liv, fik hun pludselig helbredelse af sin visne arm. Da kvinden nu mærkede, at hun havde genvundet førlighed i hele sit legeme, udråbte hun med jublende glæde: »Omvender Eder til Herren, vor Gud; thi han er miskundelig og barmhjertig, langmodig og såre barmhjertig og bönhørende overfor ondskab[2]«. Samme dag var

[1]) Man huske den katholske lære om skriftemålet som betingelse for syndsforladelse.

[2]) Joel 2, 13. Vulgata afviger her fra dansk bibeloversættel[se].

det Hellig Johannes Døberens höjtid, og en overmåde stor skare mennesker af begge kön var kommen sammen; og da de hørte, hvad der var sket, lovede de Gud, der af den grund hidtil havde tugtet kvinden på hendes legeme, for at Han kunde rense hendes sjæl fra brøde. O, hvor stor gudsfrygt har ikke den mand haft, ved hvis bönner kvinden blev udfriet fra al ulykke, så vel på legeme som på sjæl! O, hvilket herligt jærtegn! Thi i samme mon som sjælen er den bedre del af mennesket, i samme mon er visselig også dens helbredelse et herligere under. Ved vor bekender er samtidig dette sket, og det er vidunderligt for vore öjne[1].

På Gulland var der en ung mand ved navn Ligner, som var såre rig, men spedalsk. Meget vilde han gerne give lægerne, menneskenes börn, hos hvem der ikke er frelse[2], for sit legemes renselse; men der var ingen, som kunde hjælpe ham. I det han så endelig betænkte, at menneskets hjælp er forfængelig, og at det er godt at hænge ved Gud og sætte sit håb til Gud Herren[3], kom han efter at være sejlet over havet til os i håb om at opnå legemlig sundhed. Hans hænder, arme, fødder og ben og hele hans legeme havde den urene spedalskhed angrebet. Siden forblev han, således som han havde bedt om, nogen tid igennem hos os, i det han ivrig holdt ved med nattevågen og bön og jævnlig tvættede og afkølede sig med det lægende vand. Ved at göre dette blev han efter sin tros fortjeneste bedre dag for dag, i det spedalskhedens smitte efterhånden svandt bort. Efter sin tilbagekomst til sit fædreland blev han fuldstændig helbredet, og han, som för

---

1) Salme 118, 23.
2) Salme 146, 3.
3) Salme 40, 5. 146, 5. o. s. v.

på grund af stanken havde været skyet af alle, havde fra nu af omgang med mennesker og boede sammen med dem[1]. Vidnesbyrd om hans helbredelse har vi fået fra hans sognefolk og præsten; de har bevidnet, at hans kød atter var blevet friskt og blomstrende, og at der ikke var blevet noget spor af spedalskhed tilbage på ham.

Kapitel 8. Hellig Vilhelms øvrige undergerninger.

Sandelig er Herren berömmelig i sin helgen og prisværdig i hans gerninger, Han, der barmhjertig hjalp en pige ved navn Ingefrid fra Vordingborg[2], fra byen Lundby[3], som var angreben af spedalskhedens frygtelige smitsot og var bleven blind på det venstre öje, i sin bekender Vilhelms hus, i det han dels gengav hende synet, dels rensede hende for spedalskheden. Pigen, der havde opnået en så stor velgernings gave, medbragte, i det hun vendte tilbage og på hjemvejen var bleven helt renset, anledning til uventet glæde for sine forældre, hvem hun havde været en kilde til umådelig smerte. Det næste år kom hun igen i følge med sin moder, efter at spedalskheden var fuldstændig forsvundet, for at takke Hellig Vilhelm for hans store velgerning, han som havde frelst hendes legeme fra ødelæggelse. Ved hendes genkomst forbavsedes de,

[1]) De spedalske skulde ellers holde sig borte fra andre mennesker. I det mindste i de sydligere lande skulde de anlægge en bestemt dragt for at kendes fra andre og klapre med klaptræer for at vare folk.

[2]) I teksten står »Nordenberghe«, der formodes at være en ved afskrift fremkommen fordrejelse af Vordingborg.

[3]) I teksten står »Luagbe«, der ligeledes synes at være et helt forvansket navn. Man har gættet på, at der skulde være ment Lundby i Vordingborgegnen.

der havde set hende tidligere; så forandret var nemlig hendes ydre, så tilintetgjort var spedalskheden, så blomstrende var hendes kød. Præsten Johannes og hendes moder aflagde vidnesbyrd om, at det var ved Hellig Vilhelms fortjenester, at hun var bleven renset for sin spedalskhed.

Herrens hånd lå tungt[1] på en kvinde fra Halland ved navn Tonna; den udbredte spedalskhed over hele hendes legeme og sårede hendes kød med slemme bylder; alle, der så hende, vendte sig med afsky bort fra hende, fordi der fra fodsål til isse ikke var et sundt sted på hende[2]. Denne kvinde havde fået nys om bekenderens[3] ry og hørt meget om hans undergerninger, og derfor skyndte hun sig med at begive sig til ham[4] for at skænke ham gaver efter sit hjerte og få sin længsel tilfredsstillet, og for at der måtte ske hende, som hun troede[5]. Da hun var kommen til stedet, kastede hun sig ned i bön ved hans grav og råbte til Herren af hele sit hjerte, om at Han vilde forbarme sig over hende. Herren bönhørte hende og forbarmede sig over hende og blev hendes hjælper[6]; thi da hun rejste sig fra bönnen, faldt spedalskheden i alle deres påsyn, som var tilstede, af hendes legeme ligesom skæl af en fisk. Og alle, som så det, lovede Gud og sagde: »I dag har vi sét underfulde ting[7]«.

---

1) Jes. 8, 11 (Dansk bibeloversættelse er her urigtig).
2) Jes. 1, 6.
3) Hellig Vilhelm, der ofte kaldes således. »Bekender« kaldtes i Oldtiden de, der under Kristenforfølgelserne vovede at bekende deres tro, men dog ikke blev martyrer. Senere bruges det i reglen om alle helgener, der ikke var martyrer.
4) ɔ: til hans grav.
5) Matth. 8, 13. 9, 29.
6) Salme 40, 18. 94, 17. o. s. v.
7) Luk. 5, 26.

Der blev en gang bragt os en kvindelig krøbling fra Norge, 26 år gammel. Hun havde ved sine frænders hjælp gæstet mange helgeners helligdomme, for at naturens ophav, hvem al naturen er underlagt, ved helgenernes forbön kunde give hende evnen til at gå, som naturen havde nægtet hende. Men Gud tøvede med at give hende frelsen hos andre helgener, for at hun kunde blive årsag til pris og ære for hans helgen Vilhelm. Kvinden landede i frelsens havn, det vil sige ved den Guds mands grav, og besluttede i sit hjerte ikke at unde sin sjæl hvile fra bönnen eller fjerne sig fra stedet, för han havde gjort hendes fødder og fodsåler stærke. Efter 15 dages forløb havde senerne rettet sig ud og hælene strakt sig frem fra sædet, og således stillede vor bekender hendes fødder på stengulvet og styrede hendes skridt. Og hele folket så krøblingen gå omkring og prise Gud; det så det og glædede sig[1].

Da der en gang kom en meget stor skare mennesker sammen til Hellig Vilhelm, og folk fra stæderne ilede til ham, blev også en fra fødselen af forkrøblet kvinde fra byen København, ved navn Olava[2], der havde hørt rygtet om det forrige under, bragt til helgenen Hellig Johannes Døberens aften[3]; men for folketrængslen kunde hun ikke komme ind i kirken. Medens hun nu i den efterfølgende nat sad op ad kirken ved dens syd-

---

[1]) Jfr. Joh. 8, 56.

[2]) Allerede ovenfor (side 261 f.) er der blandt dem, der helbredes ved abbed Vilhelms grav, omtalt en »Olava fra København«. Rimeligvis har vi da to forskellige beretninger om samme person (jfr. ovenfor side 170); fortællingernes forskelligheder har bevirket, at man omtalte denne Olava som to forskellige kvinder af samme navn.

[3]) At overtroen ned til vor tid særlig har været knyttet til St. Hans aften, er kendt nok.

side og fromt med frembrydende tårer påkaldte helgenens nåde for sin helbredelse, viste der sig for hende en mand med ærværdigt, gråt hår, og han sagde: »Kvinde, træd ind i kirken!« Men hun svarede: »Herre, da jeg ikke kan gå, kan jeg for mængden ikke komme derind[1], og jeg har ikke et menneske, der kan bringe mig ind i kirken«.[2] »Kryb«, svarede oldingen hende, »hen til den kirkedör, som vender mod Nord; der skal der møde dig et menneske i grå kappe og med hvid filthat, og han skal lede dig ind«. Trøstet ved disse ord krøb hun rask afsted, og da hun var kommen hen til dören, traf hun dér et menneske, der havde en klædning, ganske som oldingen havde sagt til hende, og da hun bad ham derom, bar han hende ind i kirken. Efter at hun der var bleven optaget blandt de syge, der lå og skælvede og kastede sig hid og did, begyndte også hun at skælve; og da hun gjorde det, forstod hun, at hendes helbredelses dage[3] var nær. Dog voldte det hende bekymring, at hun ikke havde fodside klæder, men kun de korte, i hvilke hun plejede at krybe. Hun henvendte sig derfor til helgenen med disse ord: »Hulde Vilhelm, du Kristi bekender, hvis du vil skænke mig helbredelsens nådegave, da beder jeg dig om ikke at lade mig rulle rundt på gulvet[4], da jeg kun er halvt klædt, at ikke min skam skal afdækkes og jeg skal blive til spot for hele folket«. Hun bad, og det gik med hende, således som hun havde bedet; thi da den förste nattebön var til ende og hun hvilede derefter,

---

1) Hun mener, at hun ellers nok kan krybe; men også dette er en umulighed, hvor der er tæt med folk.

2) Jfr. Joh. 5, 7.

3) Jfr. Jer. 14, 19.

4) Olava beder om at blive forskånet for helbredelse gennem voldsomme, krampagtige bevægelser, hvad der var almindeligt blandt de syge.

følte hun, at det höjre bens sener, der havde været sammentrukne lige fra hendes fødsel, slappedes og derved udstraktes, og ligeledes efter omtrent en times forløb på samme måde det venstre bens sener. Da så efter en kort tids forløb hendes fødder og fodsåler var blevne stærke, rejste hun sig op på fødderne, og hvad naturen ikke havde givet hende, lærte hun nu ved at øve sig, i det hun gjorde skridt i den ene og i den anden retning. Herved lagde hun i folkets mund en ny sang, en lovsang til vor Gud[1]; thi mange så det og glædede sig og håbede på Herren. Vidne om denne kvindes helbredelse var dekanen Absalon fra Vor Frue kirke i København tilligemed hans brødre[2] og alle indbyggerne i den borg[3].

Det fortjener at mindes og omtales blandt de troende, at vor såre fromme faders nåde kommer nogles løfte i forkøbet og driver dem til at aflægge løfte[4]; andres aflæggelse af løfte efterfølger han straks med helbredelse; somme kommer han imøde på vejen[5], somme modtager han, når de træder ind på kirkegården, andre venter han på i kirken eller ved selve graven, andre ledsager han, når de går derfra, nogle holder han længere tid hen uden at yde dem hjælp, men gengiver dem omsider deres helsen.

En kvinde fra byen Lund, ved navn Gyda, havde

---

[1]) Salme 40, 4.

[2]) Absalon nævnes i Frue kirkes dødebog som kirkens förste dekan (forstander for kannikernes samlag). Hans dødsdag var 5. Maj; dødsåret kendes ikke. Ved hans »brødre« forstås de andre kanniker ved Frue kirke. Denne kirke var nylig bygget af biskop Peder Sunesön.

[3]) København kaldes her en borg, da den var befæstet.

[4]) Meningen er, at Vilhelm helbredte nogle, som endnu ikke höjtidelig havde gjort løfte om gaver, hvis de blev helbredede.

[5]) ɔ: han helbreder nogle, når de er på vej til hans kloster.

på grund af sammentrukne og sammenskrumpede sener ikke kunnet gå i 25 år. To gange kom hun til helgenen, men dog fik hun ikke sit ønske opfyldt, så at hun kunde vende helbredet tilbage. Tredje gang kom hun igen, anden dagen efter Herrens himmelfart, og lige indtil aftenen för Pinse knælede hun uafladelig ved graven i nattevågen og bön og ventede meget gudhengiven på Guds og helgenens barmhjertighed. Herren så da i nåde til sin tjenerindes ringhed[1] og skænkede hende, hvad hun tilstræbte ved sin bön. Thi efter at man på den hellige aften för Pinse var kommen til ende med profetierne[2] og lovprisningerne, og medens diakonen oplæste evangeliet, overvældede en såre behagelig sövn hende, og hun hørte en stemme sige til sig: »Kvinde, rejs dig op! det sömmer sig ikke kristne at sidde ned, når evangeliet læses, men at stå op med ærefrygt og lytte efter, hvad der læses«. Hun fór op af sövne, så op på den kvinde, der stod bagved hende, og spurgte hende, hvad det var, hun sagde til hende. »Jeg sagde ikke noget«, svarede den anden hende. Da hun nu kunde forstå, at denne røst var kommen ovenfra, jublede hun i höj grad, og straks følte hun senerne strækkes, dog ikke uden besvær, og benene blive kraftige, musklerne genvinde deres huld og marven i benene blive varm. Hun fandt da sin penning, som hun havde tabt[3], rejste sig glad under lovprisning, og för læsningen af evangeliet var til ende, gik hun tre gange med faste skridt om bekenderens grav, i det hun ivrig sang en takkesang. Men med lovsang og bekendelser priste folket Herren, som vilde lade et så

---

[1]) Luk. 1, 48.

[2]) ɔ: udvalgte stykker af Profeternes skrifter, som kunde danne indledning til festen.

[3]) Luk. 15, 8—10.

stort og herligt under ske forud for den følgende dag, på hvilken både Sinai bjærg glødede af den himmelske ild og Helligånden i ildtunger steg ned over Kristi disciple[1].

Povl, Hemmings sön, en otte års dreng fra Torup by[2], boede med sine forældre ved siden af den mølle, der hører til munkenes gård i Asserbo[3]. Medens de andre var gåede ud på engene for at rive hø, blev drengen hjemme. Da han imidlertid gik ind i møllebygningen for at drive hesten, der trak møllen, blev han reven omkuld ved møllehjulets fart og faldt ned mellem en pille og selve møllehjulet, så at hesten ikke kunde trække møllen. Således lå han mellem hjulet og pillen med brækket ryg og andre lemmer knuste, ligefra solopgang til klokken 9. Ved den time kom der 8 mennesker, der med stort besvær fik hjulet drejet

¹) Jøderne lod deres Pinsefest være et minde om lovgivningen på Sinaj bjærg. Denne forestilling gik i arv til de kristne, for hvem festen dog væsenligst var et minde om udgydelsen af Helligånden.

²) Der står i teksten (ifølge professor Gertz's rettelse) Tortorp. Dette må opfattes som Torup på halvøen Halsnæs ved Isefjordens munding, i nærheden af det straks efter nævnte Asserbo. I 14. århundred skrev man for øvrigt denne bys navn Thovethorp, ɔ: Toves torp.

³) Asserbo, der lå på landstrækningen mellem Arresø og Kattegat, hørte oprindelig til Esrom kloster, men erhvervedes af biskop Absalon, der omdannede gården til et lille kloster for indkaldte Karthöjsermunke. Disse måtte dog snart opgive klosteret, og nu overlod Absalon stedet til Sorø kloster, der tillige erhvervede andet gods, som andre af Skjalm Hvides æt havde deromkring. Asserbo var nu en ladegård under Sorø, dreven af Cisterciensermunke derfra. Det er derfor, at der i »Vilhelms levned« tales om munkenes gård. Men i 15. århundred kom Asserbo i den ældre Peder Oxes eje og gik senere over til den bekendte Povl Laxmand. Efter hans død kom gården under kronen. I vort århundrede er Asserbo ruiner blevne udgravede.

tilbage og trak drengen frem som død. Husets madmoder, der hed Ingerd, ilede til, og da hun vilde prøve, om der endnu var liv i ham, vendte hun ham snart til den ene side og snart til den anden og holdt ham op i vejret. Men det var forgæves; thi han havde hverken stemme eller følelse, men lå uden livsånde, så at alle sagde: »Han er død«. Omsider kommer de ulykkelige forældre til, jamrende og råbende: »Herre, forbarm dig! Ak, hvad er der dog hændt os!« Og knælende udbrød de: »Vilhelm, du herlige Guds bekender, giv os vor sön igen!« Men drengen rejste sig ikke; hele den dag vedblev han at være død og endvidere om natten lige til hanegal. Men da forældrene ved hanegals tid aflagde det løfte, at de, såfremt han kaldtes til live, vilde fremstille ham for Gud og Hellig Vilhelm[1], levede han op igen og begyndte at röre sig; men endnu henimod dag havde han ikke fået sit mæle igen. Först om morgenen, da det dagedes, sagde han til sin moder: »Når skal vi så gå til Hellig Vilhelm?« Kvinden blev glad og undredes over, at han nævnede helgenens navn, skönt han aldrig för havde hørt det nævne, og hun svarede drengen: »Om otte dage, min sön, på Hellig Laurentius's dag[2], om du lever«. Da den herlige martyr Laurentius's höjtidsdag kom, indfandt barnets fader og moder sig i følge med hinanden og bragte drengen hid på deres arme; da havde han allerede helbredte lemmer, når undtages ryggen, der endnu var såret, idet et ben var taget ud dér, hvor bruddet havde været. Sandheden af denne undergerning have vi undersøgt meget omhyggelig og af for-

---

[1]) Meningen er, at forældrene vilde lade ham tjene Gud og Hellig Vilhelm ved at sætte ham i Æbelholt klosterskole og lade ham oplære til klerk.

[2]) Den 10. August.

ældrenes og andre tilstedeværendes vidnesbyrd erfaret, at vor bekender virkelig har oprejst drengen fra de døde og givet ham tilbage til sine forældre.

En enkes sön i »Oreborghem«[1], fire år gammel, legede med nogle andre drenge ved en å, men ved et fald glider han ned fra åbredden og drukner i vandet. Drengene, der havde leget med ham, løber hjem og melder hans moder, at hendes sön er styrtet i åen. Da hun får det at høre, sønderflænger hun sine klæder for brystet og rykker hår af sit hoved, råber og jamrer: »Ve mig ulykkelige«. Ved hendes råb flokker hendes naboer sig sammen og løber hen til det sted, hvor drengene påstår, at barnet er faldet i, men finder ham dog slet ikke. Da de dernæst går ned langs åens bred, finder de drengen på et sted, hvor vandløbet slår en bugt, og hvor strömmen ved sin kraft havde drevet ham hen. Da de har fundet ham, trækker de ham op, og efter at de har trukket ham op, bærer de ham hjem under sorg og jammerklage. De hænger drengen, der allerede er blålig af farve, op ved fødderne, og de åbner hans mund ved at sætte et stykke træ mellem tænderne, for at vandet, som han er opsvulmet af, kan flyde ud; men ved dette arbejde øges blot deres möje og sorg, da drengens livsånde var bortvegen. Dernæst ruller de ham i et trug[2], og med frugtesløse bestræbelser søger de at kalde ham tilbage til livet. Imid-

---

[1]) Atter et navn, der er er blevet forvansket i afskrifterne. Man har ment, at det skulde være Vordingborg; men dette kan ikke være rigtigt, da der ikke dér findes en å, således som vi straks efter hører. For den sags skyld kunde det bedre være Varberg i Halland, men den var næppe til på den tid.

[2]) Denne oplivelsesmåde, at rulle den druknede, omtales også af Sakse. Det er Esbern Snare, der på et tog til Rygen har været lige ved at drukne under forfølgelsen af en Vender og kaldes til live på den måde.

lertid fælder drengens moder, der nu ikke længer var moder, i det hun havde mistet sin sön, stadig tårer, udstøder hyppig suk og opsender höje klageråb til Gud, i det hun ikke hører op med at anråbe Hellig Vilhelm, om at han skal skaffe hende hendes sön igen. Så stor er den smerte, hun rystes af, så stor den sorg, der griber hende, at hun får alle de andre til også at græde og klage, og alle råber sammen med hende: »Du Guds hellige bekender, vís din hjælps kraft på denne vor kære døde, om end vi er uværdige dertil, for at vi kan tro på dine undergerninger, som hyppig har lydt for vore øren!« Men moderen aflagde et løfte, i det hun sagde: »Du Guds hellige mand, dersom jeg bliver funden værdig til at få min sön vakt til live igen ved dine fortjenester, da vil jeg ofre dig halvdelen af hans arvelod, af alt hvad der tilkommer ham i løsøre, og jeg vil føre ham til dig[1]«. Da ynkedes bekenderen over kvinden og skænkede drengen tilbage til livet, i det der först i hans ansigt viste sig tegn til rødme, og senere bevægede han sine öjne; og der blev stor fryd i huset, og den dybeste sorg blev afløst af glæden. Glæde og fryd fik kvinden; smerte og suk flyede fra hende, og alle udråbte: »Vi bekender, du Guds hellige mand, at du er herliggjort på frygtelig vís; underfulde er dine gerninger, og vi erkender dem til fulde[2]«. Det følgende år gæstede hun med sin sön Hellig Vilhelm, og i nærværelse af alle klosterbrødre og den samlede mængde af folk bekendte hun sammen med vidner, hun havde taget med, at hendes sön havde været død og var kaldt tilbage fra de døde ved Hellig Vilhelms fortjenester.

[1]) Her synes atter at være ment, at drengen skulde blive kannik.

[2]) Salme 138, 14 i Vulgata, der afviger stærkt fra det tilsvarende sted (Salme 139, 14) i vor bibeloversættelse.

TEKSTBEMÆRKNINGER

til »Abbed Vilhelms levned«.

Ved professor dr. M. Cl. Gertz.

Det förste tal er sidetallet i Scriptores rerum Danicarum V, det andet sidetal (i parentes) viser hen til oversættelsen ovenfor.

Side	linje		Side	linje	
461	14	fra o.	(180	4):	Læs: Meditabatur namque [*jam*] tunc etc.
—	8	» n.	(182	9):	Mærk *non tantum* i betydning af *non!* Smlgn. side 467, linje 16, hvor også *non solum* står således.
462	23	» o.	(184	5):	*subjiciens* (= respondens) for subsidens. Rettelsen er dog ikke helt sikker; beholder man læsemåden »subsidens«, må man oversætte det ved: »i det han tøvede lidt«.
—	29 f.	» »	(185	1):	Læs: quorum adventu *et* voto. Således også udgaven i Acta Sanctorum.
—	5	» n.	(—	18):	*nulli* for nullius.
463	11	» o.	(186	15):	Læs: remeabant. *Ita* in se ipsam etc.
—	15 f.	» »	(—	21 f.):	Læs: si ordinaretur, in ecclesia sua ad majorem proveheretur dignitatem.
—	18	» »	(187	3):	Læs: ut [*aut*] eum omnino etc.
—	26	» »	(188	2):	*concanonicorum* for Canonicorum.
464	2	» »	(189	24):	Læs: elongaverunt [*se*] ab.
—	6	» »	(190	3 f.):	*gerebat* for regebat.
—	13	» n.	(192	17):	*frustatim* for frustratim.
465	7	» o.	(193	21):	*causam* for causa.
—	20	» »	(194	14 f.):	Læs: committendo, decreverunt [ergo nigros etc.
—	1	» n.	(197	1 f.):	Læs: disponens. Die sequenti etc.

Side	linje	Side	linje	
467	2 f. fra o.	(200	4 f.):	Læs: corruens, *fidens* dictis, seque et sua Deo *benigno* commendavit.
—	5 » »	(—	9):	Læs: nec minus [*Wilhelmus*] gaudet.
—	19 » n.	(202	4):	*serviebat* for servit.
—	15 » »	(—	11 f.):	Læs: in incepto stabilis, religionis atque ordinis in tantum vehemens etc.
—	14 » n.	(202	14):	*Supprioris* for Superioris. Jfr. Acta Sanctorum.
468	3 f. » »	(207	3 f.):	Læs: ira *exacerbatus* juravit per .... de ipsa ejiceret ecclesia; et adhibitis etc.
469	1 » o.	(—	9):	Læs: ejus, *ac* (?) Abbates etc.
—	3 » »	(—	10):	*Parisius* (den i 13. årh. almindelig brugte form) for Parisiis.
—	4 » »	(—	14):	*set* for &.
470	21 » »	(212	7):	*Eschilli* for Eschil.
—	2 » n.	(—	30):	Mærk akkusativen *eos* ved *libebat!*
471	5 » o.	(213	11):	Læs: [*ad*] ordinis et religionis formam.
—	7 » »	(—	13):	*Parisius* for Parisiis.
—	22 » »	(215	10):	*lentis* for lætis. (Jfr. Horats' epod. 15, 6).
—	25 » »	(—	14):	*amicis* for amici.
—	17 » n.	(216	1 f.):	*canonicos* for Canonicorum.
—	10 » »	(—	13):	*deprehendens* for reprehendens.
—	4 » »	(217	2):	Præpositum *vel* Priorem.
—	2 » »	(—	—):	*petierunt* for acceperunt (jfr. 488, linje 29, og 486, linje 11 fra n.).
472	13 » o.	(218	6):	Fratres [*tres*] qui etc.
—	26 » »	(—	29):	*consilio* for concilio.
—	17 » n.	(219	9):	*vestri* for nostri.
—	16 » »	(—	10 f.):	Læs: Abbas roboratus et intra se etc.
—	13 » »	(—	15 f.):	Læs: recedit cor ejus«, immutato animi sui proposito acquievit remanere.
473	21 » o.	(221	10):	Læs: Numquid *enim* tu etc.
—	28 » »	(222	5 ff.):	Læs: suggestioni Diaboli nullam [*adhibebat fidem, septem Psalmorum nullam*] habens memoriam. (Jfr. Acta Sanctorum).
—	5 f. » n.	(223	1 ff.):	Læs: adinvenit: preferens habitum ... monachi accedensque ad lectum etc.
475	13 f. » o.	(226	19ff.):	Denique *illis*, qui ... ipse [eis] formam etc.
—	14 f. » n.	(228	6):	*laneotum* for laneorum (jfr. Acta Sanctorum).
—	9 » »	(—	13):	ordinem S. Augustini [in] eo transtulit.

Side	linje		Side	linje	
476	5 fra	o.	(230	12 f.):	Læs: insomnes, super eam faciendo etc.
—	8	» »	(—	17):	*Molestaris* for molestatis (jfr. Acta Sanct.).
—	8	» n.	(232	14):	Muligvis bör der læses *esset* for *est*.
478	4	» o.	(236	7):	*quidam* for quam.
—	20	» »	(237	9):	Læs: virtus [*ejus*] in infirmitate etc.
—	31 f.	» »	(238	1 f.):	Læs: convenerant, conquestus est Prior etc.
—	11	» n.	(—	11):	Læs: antequam partes Daciæ intraretis.
479	11	» o.	(239	17):	Læs: Quadam [*enim*] nocte.
—	12 f.	» »	(—	19 f.):	ad ignota loca deducitur. Tandem in etc.
481	18 f.	» »	(246	5 ff.):	*intra* for infra.
—	14	» n.	(247	5 f.):	Læs: humeris suis tenentes.
482	10	» o.	(248	16):	Læs: *ex* generatione.
484	8	» »	(254	12):	*pariens* for parcens (jfr. Acta Sanct.).
485	23	» »	(258	14 f.):	Læs: veluti sibi *oranti* confessor Domini etc.
486	19	» »	(261	5):	*voce* for voces (jfr. side 469, linje 19).
487	12	» »	(263	14):	*ipsis* for ipsius.
491	12 f.	» »	(275	4 f.):	*Miratus* for Miratur.
—	8	» n.	(276	25):	*aliquod* for aliqvot.
492	19	» o.	(278	16):	Læs: fieret [*ei*] secundum fidem suam.
493	6	» n.	(282	20):	Læs: Cui illa: »Nihil«. Intelligens etc. (jfr. Acta Sanct.).
494	2	» o.	(283	2 f.):	Læs: mons Sina incanduit et super Christi discipulos Spiritus sanctus etc.
—	4	» »	(—	5):	Læs: filius *Eminghi* . . . de villa Tortorp *una* cum etc.

5.

NILS.

Optegnelserne om Århushelgenen Nils afviger stærkt fra de ovenfor oversatte helgenskrifter og står i alle måder langt under dem. At »Nils's levned« — hvis man overhovedet kan bruge denne betegnelse — er så mangelfuldt, hidrörer dels fra dets sene affattelsestid, dels fra emnets magerhed. Den unge kongesön har nemlig tydelig nok afgivet et meget spinkelt helgenstof: et fromt, men lidet fremragende liv, der tidlig blev afbrudt ved døden. Der synes imidlertid ikke at være gået lang tid, för der opstod rygter om Nils's hellighed, og Århusklerkene fremmede denne folketro, da de af gode grunde var ivrige for at skaffe deres kirke en indfødt helgen. Af et brev fra biskop Ebbe, som må henføres til 1215 eller 1216, fremgår det, at der allerede under hans forgængere var bragt offergaver til Hellig Nils. Af disse gaver overlader bispen nu domkapitlet en tredjedel og kundgör, at han vil anvende sin egen part, de to tredjedele, til fuldførelse af domkirken. Netop i disse bispers tid (begyndelsen af 13. årh.) falder Århuskirkens storartede opsving, der fik sit ypperste udtryk i den stolte domkirkebygning, og vi ser, at valfarterne til den nye helgens grav har haft betydning som led i denne udvikling. Pave Honorius III stadfæstede (1217), at kapitlet skulde have tredjedelen af offergaverne, således som bispen havde skænket dem, samt alt, hvad der blev bragt til Nils's grav af naturaliegaver. Men endnu havde St. Peters efterfølger dog ikke givet Nils stempel som kirkehelgen. I den følgende tid gjorde Århuskirken derfor alt for at få ham præsentabel til kanonisation. Klerkene nåede dog ikke ret deres mål. Pave Innocentius IV

nedsatte vel i året 1254 en kommission, der skulde undersøge rygterne om Nils's hellighed; men at Århusbispens uven, abbeden i Øm, var blandt dens medlemmer, skulde næppe gavne sagen, og det var da også kun en ufyldestgörende beretning, undersøgerne indsendte til Rom. Og ganske vist fornyede den næste pave kommissionen på grund af Århusbispens klager (1255); men da der ikke haves nogen efterretning om, at Nils er bleven kanoniseret, og da der ikke kendes nogen helgendag for ham, har undersøgelsens udbytte næppe været större: Nils har måttet nöjes med at være helgenkåret af folket. Hans påkaldelse blomstrede særlig i 13. århundred og har vel holdt sig et par hundred år. Men hans minde smager mere af folkesagnet end af den egenlige kirkelegende.

Historisk véd vi egenlig ikke andet om Nils end, at han var sön af kong Knud Magnussön og broder til den voldsomme biskop Valdemar; fremdeles at han var tilstede hos kong Valdemar I i Skanderborg, da kongen 6. Juli 1176 gav Esrom kloster et stykke land i Halland og ret til at fælde ved i skovene dér; endelig at han døde i året 1180, og at hans broder Valdemar, der ved samme tid var bleven biskop i Slesvig, noget senere (1. April 1182) gav Væ kloster i Skåne nogle bol for hans sjæls saligheds skyld. Ud over disse notitser, som er samlede andensteds fra, giver »Nils's levned« os knap nok et eneste fuldt ud pålideligt biografisk bidrag. Derimod kan det nok siges at give småbidrag til en senere tids historie, og i det hele har det en del kulturhistorisk interesse. Således støder man på den mærkelige efterretning, at der har været en — som det synes, udførligere — *dansk* behandling af Nils's levned, der bevaredes ved den kirke, han havde ladet bygge.

Optegnelserne om Nils skyldes klerke i Århus. I egnen om denne by, særlig i Skiby og Viby, fastholdt overleveringen enkelte småtræk, der knyttedes til kongesönnens navn. Alligevel vidste man kun såre lidt at fortælle om, hvad han havde udrettet i levende live, og hans »levned«

måtte derfor let blive stillet i skygge af de jærtegnsfortællinger, der opstod ved hans grav. Disse vidnesbyrd om folks grove lettroenhed genspejler tidens tankesæt, og deres fremtræden på bekostning af det virkelig historiske stadfæster den kendsgerning, der kan godtgöres ad flere andre veje, at åndslivet efter Valdemarstiden dalede dybt. — Vedrörende tidspunktet for den hele legendesamling om Hellig Nils kan det med rimelighed antages, at den har fået sin endelige skikkelse noget ind i 14. århundred. Århusbispen Jens Assersön omtales nemlig som en person, der tilhører fortiden, og han døde i året 1306. For øvrigt er skriftet sammensat af flere stykker, der hidrörer fra forskellig tid. Den förste del indeholder Nils's levned og nogle jærtegn, der er meget ubestemte og ikke tidsfæstede. Dernæst følger en del jærtegnsberetninger, der er tidsbestemte og ordnede efter rækkefølgen (1250—52), tydelig nok et tilløb til Nils's kanonisation og derfor også sluttende med de to pavebreve om denne sag. Dernæst atter brogede optegnelser om jærtegn, der rækker helt ned mod forfatterens egen tid og til dels støtter sig på hans omgivelsers udsagn.

Et middelalderligt håndskrift af dette helgenlevned gik til grunde ved universitetsbibliotekets brand 1728; men efter en afskrift af Bartholin er helgenkrøniken udgivet i Scriptores rerum Danicarum V 303 ff.

Til glæde o. s. v.[1]

Den hellige Nils var sön af Knud, de danskes konge[2], og broder til Valdemar, Slesvigs biskop[3], og hans moder døde som følge af hans fødsel. Efter kongens bud opfostrede hans bedstemoder ham og kaldte ham altid »sön«, i det hun omhyggelig skjulte for ham, at han havde haft en anden moder. Men da han som syv års dreng legede med de andre börn og blev hårdt ramt af bolden, truede han drengen, der havde ramt ham, og sagde: »Det skal du få betalt af min moder!« Den anden svarede ham: »For din moder er jeg ikke bange, for hun er død«. Ved at høre dette

---

1) Begyndelsen af et forord, der ikke er taget med i afskriften. Forfatteren har sikkert udtalt, at han har nedskrevet disse beretninger til glæde for sine medkanniker i Århus.

2) Nils har altså været opkaldt efter sin oldefader, kong Nils.

3) Valdemar har været yngre, da han först blev født, efter at faderen var bleven dræbt ved blodgildet i Roskilde (9. Aug. 1157). I ung alder blev han af Valdemar I indsat som biskop i Slesvig, vistnok 1179. Senere kom han i strid med sin fætter, den unge hertug Valdemar, og knyttede en mægtig sammensværgelse mod Danmark. Han søgte endog ved hjælp af en svensk-norsk flåde at göre sig til konge i sit fædreland, men blev tagen til fange (1192) og sat i Søborg tårn, hvorfra han först udløstes 1206 efter at have aflagt éd på ikke at ville skade Valdemar II's kongedömme. Dog brød han snart sin éd efter at være bleven ærkebisp i Bremen; men pavens bandlysning og kejser Otto IV's fald drog ham i ulykke. Han endte som munk, först i Lokkum ved Weser, dernæst i Citeaux i Frankrig, hvor han døde, vistnok 1236.

kom han i stærk gråd, løb hen til sin bedstemoder og spurgte, hvor hans moder var. Da hun ikke vilde sige ham det, svor han, at han aldrig vilde holde op med at græde, hvis han ikke fik sandheden at vide om sin moder. Så sagde bedstemoderen: »Din moder var min datter, og efter at hun havde født dig, døde hun samme nat«[1]. Da drengen hørte det, græd han og sagde: »Min moder er død af den smerte, jeg voldte hende; og hvor skal jeg da kunne leve efter hende?« Han tog derpå sin skjorte af og sagde: »Fra idag af, da jeg har hørt om min moders død, vil jeg aldrig gå med linned«[2]. Og efter at han havde fået at vide, at hun var død natten til Fredag, nød han fra den dag af hver Fredag kun brød og vand; og i det han kun lo lidet, men sukkede, trang om hjertet, elskede han alt, hvad der hørte til Guds tjeneste.

Men da han som yngling var bleven optagen ved kongens hof[3], lagde han ivrig vind på at tjene den

---

[1]) Denne fortælling er bygget over et ægte folkesagnsmotiv. Kun er det ellers det almindelige træk, at drengen ikke véd, hvem der er hans fader, indtil han tilfældig får nys derom, og anledningen er ikke, som her, at han bliver ramt i boldleg, men at han ærgrer andre ved at overgå dem alle i boldlegen (eller tavlespillet). Således har vi det i vore gamle folkeviser, særlig »Ung Axelvold« og »Svenden af Vollersløv« (Danmarks gl. folkeviser V, 2 s. 56 ff. 116 ff.), endvidere i et par norske og færingske viser, men også i tyske og franske middelalderlige digte (Gregoriuslegenden). Sagnet kan følges helt tilbage til det gamle irske åndsliv i 7. århundred. (Dette sidste er meddelt mig af min broder, dr. phil. Axel Olrik.)

[2]) At aflægge linned var en i Middelalderen hyppig forekommende fromhedsytring, særlig når man i steden for anlagde den kradsende hårskjorte (se ovenfor s. 228, 242). Som man straks efter læser, iførte Nils sig senere en sådan skjorte.

[3]) Som Valdemar den stores frænde havde Nils, i det mindste til sine tider, ophold ved hans hof. Han må have hørt til

himmelske konge, i det han elskede de fattige og avede sit kød i den grad, at han til Herrens ære forpligtede sig til stadig kyskhed. Under sin hærmandsdragt bar han hårskjorte og formanede i ydmyghed alle til at tjene Gud. Hver nat, når han havde ladet sine svende forlade sit kammer, anstrengte han sig med knælen og bön, indtil hans legeme var udmattet.

Det skete i landsbyen Skiby[1], da han efter endt bön var falden i sön, at lyset faldt om i noget halm, så at huset kom i brand. Hans tjenere styrtede ind og vækkede ham; men da han, omsluttet af luerne, ikke kunde slippe ud, påkaldte han Herrens navn og slog kors for sig, og med det samme var ilden straks slukket. Han sagde da til sine svende: »I lidettroende, mon da ikke alt er muligt for den, der troer?«[2] Mange andre ting udførte han også, som ikke er overgivne til erindringen; thi selv dulgte han dem for ikke at søge menneskelig eller verdslig ære.

Da han nu ønskede at tjene Gud mere uhindret, trak han sig tilbage til sine ejendomme[3] og valgte sig en kapellan, Hugo, der lige til hans død blev hos ham og gav ham åndelig belæring. Da den Guds mand en gang mødte en spedalsk, der bad ham om almisse, og

---

kongens »Vederlag«, der også talte andre kongeætlinger blandt sine medlemmer. I Juli 1176 ser vi ham således i Skanderborg som den fornemste blandt Valdemars omgivelser (jfr. ovenfor s. 294).

[1]) Sikkert Skiby i Harlev sogn, Framlev herred, lidt over $1^1/_2$ mil v. s. v. for Århus. Da Skiby oftere omtales som Nils's opholdssted, har han uden tvivl haft familiegods her. Langt ned i tiden viste man dér hans abildgård, og höjen, hvor hans kors stod, må også søges tæt derved.

[2]) Mark. 9, 23. Jfr. Matth. 21, 21. 17, 20.

[3]) Foruden Skiby måske også Viby tæt ved Århus, hvor hans navn også mindedes og sattes i forbindelse med en kilde (se nedenfor).

han ikke havde noget at give ham, sagde han til en af sine svende: »Giv mig din kjortel!« Han fik den og gav den til den spedalske, og straks blev denne renset[1].

I sin sidste sygdom vilde han ikke have nogen hos sig uden præsten Hugo. Da han en dag var falden i sövn, kom nogle unge klerke, såre fagre og iførte purpurrøde overkjortler og kapper[2], ind i kammeret omstrålede af et mægtigt lys, der helt overstrålede kerternes lys; og medens præsten sad slagen af forbavselse, talte de sagte og knælende med den hellige mand. Da de var gåede, kaldte han med et suk præsten hen til sig, og da præsten spurgte, hvem det var, der havde været hos ham, svarede han: »Det var min Herre Jesu Kristi sendebud, der kundgjorde mig, at jeg midt i næste nat skal komme til ham«.

Den følgende dag sammenkaldte han sine folk, og efter at han på sin vante vis havde givet dem heldbringende formaninger og uddelt almisse til de fattige, valgte han sit gravsted i trækapellet ved havet, det kapel, som biskop Peder senere med hr. pave Innocentius III's tilladelse gjorde til domkirke og indviede til den hellige Klemens's ære[3]. Og den hellige mand skænkede mange gaver til dette kapel og bad, at han aldrig måtte blive jordet andensteds end i dette kapel.

---

1) Matth. 8, 3. Mark. 1, 42. Luk. 17, 14 o. s. v.

2) Purpurfarven betegner martyrerne.

3) Trækapellet, der lå på den lille bakke ved stranden yderst mod øst i det daværende Århus (bugten strakte sig den gang længere mod vest) og var indviet til de søfarendes helgen, St. Klemens, blev af biskop Peder Vognsön (1191—1204) forvandlet til domkirke. Allerede pave Cølestinus III (og ikke, som teksten ovenfor siger, hans efterfølger Innocentius III) gav tilladelse hertil i året 1197 og lovede alle, der bidrog til kirkens opførelse, 50 dages aflad. Peder Vognsön skænkede först kirken sine bøger, grundede dernæst et domkapitel ved

Da de fattige hen imod hans dødsstund strömmede til for at få almisse, kom der også en fattig stakkel, der havde været blind i 20 år; han blev efter Hellig Nils's bud ført ind og holdt vagt sammen med præsten. Og den hellige mand sagde til præsten: »Når jeg er gået bort, giv ham da min kjortel!« Som han havde forudsagt, vandrede han den følgende nat til Herren[1]. Da den blinde havde fået det at vide, bad han indtrængende om at blive ledet hen til sin herre for at röre ved hans ansigt. Så snart han havde rört ved det, fik han sit syn igen.

Da biskop Sven af Århus[2] havde fået bud om hans død, ilede han hid til hans begravelse. Han vilde, at han skulde jordfæstes, ikke i det lille trækapel, men i den hellige Nikolaus's kirke, der den gang var domkirke[3]. Efter at have ladet støbe 20 store vokslys, bød han, at de skulde tændes, når menigheden var til stede, og ellers slukkes. Men medens klerkene efter bispens

---

den og påbegyndte endelig den store stenkirke, der fortsattes af hans broder og efterfølger Skjalm († 1215) og dennes eftermænd. Senere begyndte biskop Peder Jensen Lodehat i slutningen af 14. årh. en gennemgribende ombygning af kirken i gotisk stil, så at det ikke er let nu til dags at danne sig et billede af den oprindelige domkirke. Men både i sine mål og sine linjer må den have været en imponerende bygning.

1) Ifølge Ryårbogen var det i året 1180. Dødsdagen kendes ikke.

2) Biskop Sven (1166—91) udmærkede sig på Vendertogene, særlig ved den berömte erobring af Rygen. Han var en stor ynder af Cistercienserne og skaffede deres lille samlag i Århus stift det tidligere Benediktinerkloster Veng. Da de senere fik blivende sted i Øm, skænkede han dem rige gaver; selv fik han sin grav i Øm kloster. Gravstenen er senere flyttet til Ry kirke og findes endnu dér.

3) Denne Nikolajkirke i Århus, der, om man kan tro »Nils's levned«, hidtil havde været domkirke, må vistnok være identisk med den nuværende Frue kirke vest på i byen (se Chr. Kjer i Kirkehist. samlinger, 3. række V 678 ff.)

bud holdt nattevagt og læste salmer, skete det flere gange, at når de tynde vokslys efter befaling skulde tændes, blev de store tændte af sig selv[1]. Og da man havde mærket, at der her foregik et jærtegn, blev bispen kaldt hid, og han lod nu alle klerkene kalde til kirken for at love Herrens navn.

Ved rygtet herom påkaldte Hellig Nils's amme, der længe havde været blind, sin fostersön og fik sit syn tilbage. Og medens de tilstedeværende stormænd udtalte som deres ønske, at han på grund af jærtegnene skulde have den grav, han havde attrået, så de ovenover kapellet en stor stjerne dale ned mod øst, og da de stimlede sammen derhen, fandt de tæt vest for kapellet en kilde, hvis vand dannede ligesom omridset af en grav. Da menigheden havde underrettet biskoppen herom, lod han derfor Nils jorde på dette sted[2].

En kone havde en ko, der pludselig var styrtet død om; hun græd, fordi hun nu ikke havde noget at føde sine börn med. Da hendes naboer havde medfølelse med hende og sammen med hende påkaldte helgenen, rejste koen sig op og var rask. Hvor mange

---

[1]) Meningen er, at de 20 store vokslys, der var støbte til Nils's jordefærd, kun skulde være tændte ved gudstjenesterne om dagen, når menigheden var til stede, medens man ved nattegudstjenesterne, der kun var for klerkene, skulde nöjes med de sædvanlige tynde vokslys. Men der skete det jærtegn, at de store lys tændtes af sig selv, når de tynde blev tændte.

[2]) Nils blev altså begravet i det trækapel, der snart måtte vige for en statelig domkirke, hvor han da har fået sin grav. At Klemenskirken virkelig rummede hans af folket ærede relikvier, fremgår utvetydig af biskop Ebbes brev (o. 1216) og pave Honorius III's brev (1217) om offergaverne, der bragtes domkirken til Hellig Nils's ære. En senere overlevering har gjort St. Olavs kirke til Nils's gravsted, og på dens kirkegård har der været rejst flere mindesmærker til hans ære. Skönt man i almindelighed fæster lid til denne tradition, er den dog ikke andet end senere tiders misforståelse.

spedalske der er blevne rensede, og hvor mange syge der er blevne befriede for andre svagheder, vilde det være for vidtløftigt at fortælle.

Da kong Valdemar en gang red ud på falkejagt, fandt han pludselig falken død på sin hånd. En ridder sagde da til ham, at han skulde påkalde Hellig Nils, og da kongen lovede for sin falks skyld at skænke en mark sølv, levede falken op igen[1].

En ædelbåren frue havde i sin gård en dreng, der fra fødselen havde været krøbling. Hun sendte ham til den hellige Nils's grav, og han blev helbredet. Og efter den tid tjente han 30 år i hendes gård som bager. — En kvinde på Sælland opdrog en blind pige, og da denne efter hendes råd gæstede Hellig Nils's grav, fik hun sit syn igen.

En mand opfostrede i Kristi navn en lille dreng

---

[1]) Med kong Valdemar menes der Valdemar II. Falkejagten spillede en stor rolle ved hove (jfr. ovenf. side 272 note 3), og Valdemars iver for jagt er vel kendt; den voldte det lumske overfald på Lyø (1223). At kongen lover Hellig Nils en mark sølv (37 kr.), vil sige, at han lover at lade denne sum lægge i den kiste, der var opstillet ved helgenens grav for at modtage pilegrimmenes gaver. Andensteds har vi også en optegnelse om Valdemar II's forhold til Hellig Nils's skatkiste, men af helt anden art. Det er en lille episode fra Estlandstoget 1219. Da biskoppen af Århus med gru ser hedningernes skarer storme frem, opfordrer han kong Valdemar til at göre godt, hvad han havde forsét sig mod sine undersåtter og mod Hellig Nils, hvis gaver han havde tilegnet sig; kun derved kunde han få sejr (se A. D. Jørgensen, Valdemar Sejr s. 110 f.). Denne optegnelse er, som den foreligger, fra en meget sen tid, og den fortsætter sig i den ganske uhistoriske legende om, at de danske sejrede, så længe ærkebispen oprakte sine arme i bön. I fortællingen om kong Valdemars overgreb mod Hellig Nils's minde har vi da næppe en pålidelig historisk overlevering, men et senere sagn, der er blevet til under påvirkning af den følgende tids spænding mellem kongedömmet og præstestanden.

og gav ham hver dag brød med egen hånd. Barnet faldt i ilden og fik den höjre hånd forbrændt, så senerne trak sig sammen. Fosterfaderen, som sörgede herover, lagde da møg, som han havde blandet med aske i en sko[1], på hånden og gav almisser, for at helgenen skulde komme barnet til hjælp. Og en dag, da fosterfaderen uddelte almisser, bad drengen om brød, i det han udstrakte den hånd, der var bleven brændt; og da man undersøgte den, viste det sig, at den havde genvundet sin tidligere førlighed.

En mand havde en sön, der fra fødselen af var krøbling. Han bar ham hen til Hellig Nils's grav, og da barnet vågnede op efter en slummer, var senerne blevne myge, og han var helbredet. Da faderen hørte dette, vilde han ikke tro det, förend drengen af sig selv i alles nærværelse gik ni gange fra kilden[2] til graven og hver gang med egne hænder bragte Hellig Nils sine gaver.

I Randers var der en mand, der fra sin barndom af havde været stum. Han havde gæstet Hellig Jakobs og andre helgeners tærskel[3], men havde ikke kunnet få sit mæle. I Tyskland havde han syv år igennem ernæret sig ved sine hænders gerning. Men da han hørte, at der i Århus skete mange jærtegn ved Hellig Nils, kom han til hans grav, og efter at være falden i sövn hørte han én sige til sig: »Stå op og tak Herren og Hellig Nils, fordi du har genvundet dit mæle!« Og da han rejste sig, kunde han tale rigtig, så vel Tysk som Dansk.

---

[1]) Denne overtroiske skik er besynderlig nok, og det er ikke lykkedes mig at finde tilsvarende træk, hverken i indland eller udland.

[2]) Den ovenomtalte kilde ved kapellet, hvor Nils var jordfæstet.

[3]) St. Jakobs helligdom er St. Jago i Spanien, et af Middelalderens mest besøgte valfartssteder.

Til præsten Johannes i Randers kom der, da messen var til ende, en kone af hans sogn, og hun bar en treårs dreng, der var bleven blind på grund af en meget slem byld. Hun sagde, at hun i sövne havde hørt én opfordre hende til at vandre barfodet til Hellig Nils i Århus med drengen, og nu bad hun præsten give hende et råd. Derpå viste hun, at drengens öje var skubbet ud og hang sammen med den løsrevne kæbe (?) ned på hans hage. Men efter præstens råd kom hun til Hellig Nils, medens man sang aftensang, og da hun havde udøst sit hjerte i bön ved hans grav, faldt hendes dreng i sövn. Efter completorium[1] sagde gravens vogtere: »Tag drengen og gå!« Grædende bar hun den sovende dreng bort og overnattede i herberget, og om morgenen vendte hun tilbage til sit hjem, og endnu var drengen ikke vågnet op. Da naboerne var komne til, løste hun bindet om hans hoved og fandt ham helt helbredet.

Nogle borgere fra Havn[2], der var i havsnød og ude af stand til at få vandet ud med pumpen, fordi fartöjet var nær ved at skilles ad, kastede lod mellem helgenerne Knud, Vilhelm og Nils fra Århus. Tre gange kom loddet ud for Hellig Nils, og da de så råbte: »Hjælp os, Hellig Nils!«, hørte uvejret straks op. Alle drog de da sammen til hans grav, bevidnede, at han i sandhed var en helgen, og ærede ham med gaver.

En mand, der ofrede en voksfod ved hans grav[3] og blev spurgt, hvorfor han gjorde dette, svarede, at

---

[1]) Completorium, den förste af nattegudstjenesterne, der holdtes ved kapitler og klostre, fandt sted ved sengetid; efter den kunde man ikke blive i kirken.

[2]) Havn er det hyppig brugte navn for København.

[3]) Endnu træffer man oftere blandt den katolske almue den skik at opsætte ved helgeners grave efterligninger af hænder, fødder, fingre o. s. v., når man mener at have fået disse

hans fod havde været vissen i syv uger, men var bleven helbredet, da han havde aflagt det løfte at vandre til Hellig Nils.

I det Herrens år 1250 blev to blinde kvinder seende. — I det Herrens år 1251 hændte det i byen Ranlog[1], at da en meget slem kvægpest bortrev fårene, lovede en af byens folk Hellig Nils det bedste lam i sin hjord[2]; og alle byens får døde med undtagelse af hans får.

En tolv år gammel spedalsk pige blev helbredet ved Hellig Nils's grav i fru Ingeborgs påsyn. Anders, samme frues sön, var en gang syg, og man havde opgivet håbet om hans liv; men da moderen i sine bönner havde anbefalet ham til Hellig Nils, blev han ved hendes hjemkomst fra messen funden karsk; og hun sendte ham da til Århus med offergaver og priste helgenens fortjenester[3].

Fru Gyrit i Århus havde en frænke ved navn Asa, der havde fået et fiskeben i halsen og i to dage svæ-

legemsdele helbredede ved pågældende helgens forbön. Jfr. ovenfor side 259.

[1]) Ranlev i Hads herred, syd for Århus.

[2]) Det må forstås således, at bonden bringer lammet som gave til domkirken, Hellig Nils til ære. Da ifølge pave Honorius III's brev (se ovenfor s. 293) alle naturaliegaver til Nils skulde tilfalde kannikerne i domkapitlet, er dette lam altså også kommet til deres køkken.

[3]) Da »fru Ingeborg« ikke bestemmes nærmere, må hun have været en almindelig kendt person, sikkert fru Ingeborg til Kalundborg, datter af Esbern Snare, enke efter Peder Strangesön. I det mindste den förste af disse begivenheder synes at måtte henføres til 1251. Det passer godt med det øvrige, da Ingeborg först døde 1267. Hendes sön, Anders, der omtales her, vides i året 1250 at være bleven kongens marsk,

vede mellem liv og død; men da hun kastede sig på knæ ved Hellig Nils's grav, blev hun frelst.

I klosteret Glenstrup[1] var der en stum mand, der ikke kunde sige et eneste ord uden ja og nej. Da han en dag var falden i sövn sammen med sine tjenere, vågnede han op og råbte: »Ja!« Og han tog sin kappe og gav sig til at løbe til Århus, så at de troede, at han var bleven gal. Da han senere vendte tilbage og ved Hellig Nils's grav havde genvundet brugen af sin tunge, forklarede han, at dette var blevet ham åbenbaret fra oven. Og han blev i samme kloster lige til sin død[2].

I det Herrens år 1252, på Johannes Døberens festdag, blev en krøbling fra byen Randers helbredet.

»Biskop Innocentius, Guds tjeneres tjener[3], sender sine ærværdige brødre, bisperne i Slesvig og Viborg, og sin elskede sön, abbeden i Cara Insula[4], af Cistercienserordenen, i Århus bispedömme, sin hilsen og apostolske velsignelse. Medens de troendes tal voksede, og mængden af det folk, der var kaldt ud fra mörket,

---

sikkert i Abels tjeneste, men har kun været det kort tid, da Abel snart efter ses at have haft en anden marsk (Ivar Tagesön), medens Anders siden (1255—1261) altid kaldes »fordum marsk«.

1) I teksten bruges den gamle form Glechingstorp. Glenstrup var et Benediktinerkloster n. v. for Randers i Nörrehald herred. Dets oprindelse er uvis.

2) Manden må have været gæst i klosteret, da der tales om hans tjenere; efter sin helbredelse synes han derimod at være bleven munk eller i det mindste lægbroder.

3) Fra Gregor den stores tid var dette den almindelige selvbetegnelse for paverne, for øvrigt oprindelig en titel, munkene af ydmyghed gav sig. Paven er Innocentius IV (1243—54).

4) Øm kloster ved Skanderborg. Den daværende abbed hed Olav og havde megen strid med Århus bispestol. Bispen i Viborg hed Nikolaus og var kongens kansler. Bispen i Slesvig hed Eskil, kaldet »Sorte Eskil«.

vandrede i sin Guds lys, forandrede Guds kraft og visdom, Jesus Kristus, lynene til regn[1], i det han for en tid standsede de tegn eller undergerninger, hvormed han havde vidunderliggjort sine hellige i den tilblivende kirkes begyndelse, eftersom de nu ikke mere var nødvendige for de troende, og i stedet herfor over de nye folk opvakte hyrder, som skulde nære dem med kundskab og lærdom, nemlig kirkens lærere, som skulde lade lærdommens regn falde over de troendes hjertes jord og udrydde lasternes tjörnekrat af dem og således frugtbargöre dem til at frembringe dydernes høst og de gode gerningers frugt. Men siden uretfærdigheden er stegen overmåde, og kærligheden er bleven kold i såre mange[2], fornyer den barmhjertige Herre, som ikke vil, at nogen skal gå fortabt, stundom jærtegnene og veksler af medlidenhed med undere, idet han af deres tal, som han forherliger i den sejrende kirke, allerede i den stridende kirke[3] kundgör nogles dyd og fortjenester ved undere, for at ved dem den kætterske vranglære må blive gendrevet og den almindelige tro styrket. Rigtignok har nu vor höjtelskede sön i Kristus, den berömmelige kong Kristoffer, og vore ærværdige brødre, ærkebispen af Lund og bisperne, samt præstestanden og munkene i Danmarks rige, ved deres brev underrettet os om, at den mindeværdige Nils, sön af Knud, Danmarks konge, glorværdig ihukommelse, ved Guds barmhjertighed er optagen i de himmelskes skare, hvor han ved kraftige tegn klarlig tilkendegiver den saligheds herlighed, der er bleven ham til del; thi ved hans grav og andensteds virker den underfulde Herre i det

[1]) Salme 135, 7. Jer. 10, 13. 51, 16.
[2]) Matth. 24, 12.
[3]) Man gjorde forskel på den stridende kirke (ecclesia militans) og den sejrende kirke (e. triumphans). Den förste var kirken under de jordiske vilkår, den anden var ét med fuldendelsen.

höje ved påkaldelsen af hans navn og ved hans oprigtige fromheds forbön på mangfoldige måder talrige jærtegn overfor mange, således at hans hellighed godtgöres ved åbenbare kendetegn, og det vilde være ubilligt ikke at påkalde hans forbön blandt de andre helgener; og derfor har da de för nævnte, kongen, ærkebispen, bisperne, præsterne og munkene, ydmygt bedt os om, at vi vilde forordne, at der blev optaget vidnesbyrd om disse jærtegn. Men eftersom man i en så hellig og from sag må gå frem med alvor og med moden forudovervejelse, overdrager vi, i det vi har fuld tillid i Herren til Eders[1] troskab og omsigt, ved vor apostolske skrivelse Eders skönsomhed det hverv, at I med støtte af fromme og gudfrygtige mænd på det nöjeste skal anstille undersøgelser om dyden i hans vandel og sandheden af hans jærtegn, det vil sige om hans handlinger og hans undere, og derefter med troskab meddele os, hvad I måtte finde, ved en skrivelse fra Eder. Hvis I ikke alle kan være med til udførelsen af disse ting, så må i alt fald to af Eder udføre det. Udstedt i Anagnia[2] den 25. Juli, i vort pavedömmes 12te år«[3].

»Biskop Alexander, Guds tjeneres tjener, sender sin ærværdige broder, bispen i Viborg, og sine elskede sönner, abbeden i Cara Insula, af Cistercienserordenen, i Århus bispedömme, og prioren for Prædikebrødrene i Århus[4], sin hilsen og apostolske velsignelse. Vor

---

1) Bisperne af Slesvig og Viborg og abbeden i Øm.

2) Anagni s. ø. for Rom var hyppig pavernes opholdssted.

3) 1254. I December samme år døde Innocentius IV. Han var en betydelig, men også herskelysten pave, der lagde grund til den stolte Hohenstauferslægts undergang.

4) Prædikebrødrenes (ɔ: Dominikanernes) kloster i Århus var stiftet 1227. Priorens navn kendes ikke. Om bispen af Viborg og abbeden i Øm se ovenfor s. 306 note 4.

ærværdige broder, biskoppen[1], og vore elskede sönner, kapitlet i Århus, har tilkendegivet os, at, skönt vor forgænger, pave Innocentius (lyksalig ihukommelse) under en bestemt form ved sit brev har givet Eder, broder biskop og sön abbed, samt bispen af Slesvig (god ihukommelse) det hverv, at I med støtte af fromme og gudfrygtige mænd på det nöjeste skulde anstille undersøgelser angående Nils (from ihukommelse), sön af Danmarks konge Knud (berömmelig ihukommelse), vedrörende dyden i hans vandel og sandheden af hans jærtegn, det vil sige hans handlinger og undere, og derefter med troskab stræbe at underrette samme vor forgænger om, hvad I måtte finde, — så har I, biskop og abbed, ihvorvel I (medens den anden förnævnte biskop[2] imidlertid er vandret heden) for en del har iagttaget den foreskrevne form, dog sendt denne sag mindre fyldestgörende oplyst tilbage til det apostolske sæde. Men da man i så vigtig en sag bör gå frem med skyldig besindighed, så overdrager vi, i det vi til dette formål sætter dig, sön prior, i den nævnte Slesvigbiskops sted, ved apostolsk skrivelse det hverv til Eders skönsomhed, at I skal gå frem i nævnte sag i nöje overensstemmelse med hele ordlyden af vor forgængers brev, og med vor myndighed giver vi Eder fuldmagt til at tage dem, der er helbredede ved påkaldelse af den omtalte Nils, i öjesyn og til, efter at have taget dem i éd, at udspörge dem med omhu, uansét den indrömmelse, som er given af det apostolske sæde, og hvorved det bestemmes, at det skal være tilstået din orden, prior, at denne ordens brødre ikke mod deres vilje

[1]) Biskop Peder Ugotsön af Århus, tidligere ærkedegn, biskop 1249—60, kendt for sin heftige strid med Øm kloster. Troligt nok har dette uvenskab gjort abbeden i Øm kølig i spörgsmålet om Århushelgenen Nils's kanonisation.

[2]) Biskop Eskil af Slesvig var død i begyndelsen af April 1255.

skal kunne tvinges til at undersøge sager eller befatte sig med hverv, der måtte blive dem betroede af selve det apostolske sæde[1]. Hvis I ikke alle kan være til stede ved dette hvervs udførelse, må i alt fald du, broder biskop, sammen med én af de andre udføre det. Udstedt i Lateranet 13. December, i vort pavedömmes förste år«.[2]

Da tømmermændene i Viby skov i Nils's nærværelse fældede træer til kirken og blev törstige, og det vilde tage lang tid at sende bud efter noget at drikke, bad han til Gud, stak derpå fem gange ned i jorden med sin stok, så at der dannedes et kors[3], og fik således vand til at vælde frem. Eller også fortælles det på anden måde, nemlig at en gang, da han som dreng bad Gud derom, sprang der en kilde frem. Eller endelig på en anden måde, nemlig at en blind i kraft af et syn blev sendt til ham, og der, hvor den blinde mødte ham, sprang der en kilde frem, hvori den blinde tvættede sig og fik sit syn, da den hellige mand velsignede den[4].

Så god var han, at han afkøbte jægerne fugle og

---

[1]) Paven hentyder til Gregorius IX's privilegiebrev af 9. April 1228 og Innocentius IV's af 21. Jan. 1244. Det hedder i disse breve, at når paven ikke des mindre giver en Dominikaner et sådant hverv, skal han udtrykkelig betegne det som en undtagelse fra reglen og således bekræfte privilegiet.

[2]) 1255. Alexander IV var af slægten Conti (ligesom Innocentius III) og i sin pavetid, 1254—61, ivrig fjende af Hohenstauferne. Derfor bandlyste han kong Manfred af Sicilien, men denne havde fremgang, og Alexander døde ydmyget. — Disse to pavebreve findes også i den såkaldte »Århusbog«, Script. rer. Dan. VI 390 f. 393.

[3]) Korset er blevet dannet ved 5 huller i jorden, altså således ·:·

[4]) I Viby tæt s. v. for Århus har der levet traditioner om Nils. Muligvis har han haft ejendomme her, muligvis har han en tid været befalingsmand på den kongsgård, som lå ved denne by. Efter Nils opkaldes endnu en kilde på en höj strandskrænt syd for Århus by.

lod dem flyve ud i frihed. Da en gang kvægpest hærjede hjorderne, og hans naboer søgte midler der imod hos ham, sagde han, at man skulde veje vandene, for at man kunde vande hjorderne ved de lettere som dem, der var de sundeste, og de således kunde helbredes, hvilket også skete[1].

Der er skrevet meget om hans levned i en bog på Dansk, som præsten Eskil, vikar ved den kirke, der var bygget af Hellig Nils[2], havde i sin præstegård, efter hvad min morbroder, der længe boede i Skiby, plejede at fortælle. I den berettes blandt andet følgende: Det siges om kong Knud, at da han en gang drog fra det nordlige Jylland til det sydlige, skete det ved byen Haderslev, at en stjernekyndig[3] ved nattetid sagde til ham, at der denne nat skulde avles en dreng, der skulde blive stor for Gud og mennesker. »Den dreng kunde jeg have lyst til at være fader til«, sagde kongen og lod hente til sig en ædelbåren pige, med hvem han avlede Hellig Nils.

Toke, der boede i Skiby, hørte tre nætter i træk en stemme sige: »Sæt et kors af godt træ på den höj, hvor Hellig Nils's legeme hvilede, da det skulde bæres til Århus!«[4] Det gamle kors var nemlig styrtet om. Han tilhuggede da et smukt stykke træ, men fem spand okser kunde ikke trække det af stedet. Men endelig,

---

1) Stedet er noget dunkelt. Ved det lettere vand må der vel tænkes på det mindre kalkholdige eller måske simpelt hen det renere.

2) Der synes at være ment Skiby kirke, der altså ifølge stedlig overlevering var bygget af Nils.

3) Astrologien eller kunsten at læse menneskers skæbne af stjernernes indbyrdes stillinger spillede en stor rolle i Middelalderen, især efter at man var kommen i beröring med Araberne, der for øvrigt selv så temmelig havde lånt det astrologiske system fra det gamle Alexandria i Ægypten.

4) Overleveringen — der her sikkert er rigtig — går altså ud på, at Nils er død i Skiby.

da man havde indsét, at dette træ ikke behagede helgenen, og da man havde bedet og kastet lod, faldt loddet ud for en gammel, kroget eg. Og skönt den var lige ved at falde ned i dalen, og man troede, at den vilde splintres, holdt den sig dog hel, og af den blev det kors lavet, som endnu ses dér den dag idag.

St. Hans nat helbrededes en mand, der havde været lam fra fødselen. En kvinde, der var amme for en mægtig mands sön, frygtede døden, fordi hun havde ligget barnet ihjel, og flygtede derfor med dets lig til kilden ved Viby; dér påkaldte hun Hellig Nils og tvættede det afsjælede legeme, og efter at have sovet fandt hun barnet levende. En mand, der ønskede at komme til Hellig Nils's grav og red rask derhen på sin hest, badede sig i en å og druknede; da han var trukken op, bad hans svende for ham til Hellig Nils, og ved dennes fortjenester levede han op igen.

Diakonen Trugot[1], som nu studerer i Paris, har fortalt, at en kvinde, der både var blind, døv og stum og havde visne fødder, blev båren til Hellig Nils's grav og helbredet fuldstændig dér.

St. Hans nat blev to blinde og fem halte helbredede; blandt dem var der to piger, der var meget hæslig forkrøblede, så at den ene af dem[2] . . . . den anden hverken havde skinneben eller lægge; og dog blev de fuldstændig helbredede.

På den tid, da Johannes (Jens) var biskop i Århus[3], var der en tyv, der vilde stjæle penge af Hellig Nils's bøsse; men hans hånd blev hængende fast derved, så at han, bunden til stedet, måtte blive der, lige

[1]) Muligvis samme person som den Århuskannik Trugot, der vides i året 1345 at have haft nogle af kapitlets skatte i forvaring.

[2]) Teksten må her være ufuldstændig.

[3]) Jens Assersön var biskop 1288—1306, frænde af ærkebiskop *Jens Grand*, men mere venligsindet mod kongen. Han gjorde

indtil han havde skriftet sin brøde for biskoppen og de andre, som kom til; så slap han løs.

En knøs, der plejede at stjæle æbler i Skiby, blev i drömme varet om ikke at bryde ind i Hellig Nils's abildgård. Men da han ikke brød sig om det og spottede helgenen, blev han ligesom lænkebunden til træet og måtte blive siddende oppe i det hele natten, og först da han om morgenen tilstod husbonden[1] sin synd, blev han friet.

Ved den tid, da kongemorderne sad på Hjelm[2], duftede kisten med den hellige Nils's ben af en vidunderlig vellugt, der opfyldte staden og omegnen. Da kannikerne derfor frygtede, at hine forrædere skulde bortstjæle denne så herlige skat, tog de den op af jorden, satte den i blykiste og førte den over til biblioteket[3]; og vellugten hørte nu op, men underne var fra den tid ikke så hyppige.

---

sig fortjent ved på flere måder at ordne kirkens og kapitlets forhold. Jens Assersöns gravsten, der er en af de ældste daterede gravstene i Danmark, ligger som dækplade på alterbordet i domkirken.

[1]) Husbonden er rimeligvis sognepræsten i Skiby.

[2]) Flere af dem, der var dömt skyldige i Erik Klippings mord, satte sig i året 1290 fast på øen Hjelm og opførte med understøttelse fra Norge en fast borg, hvorfra de hærjede deres fædreland. Deres fører var marsk Stig, men længe efter hans død (1293) holdt de fredløse og Nordmændene endnu Hjelm besat, indtil Erik Mændved erobrede øen og slöjfede borgen (1306). For øvrigt véd man af »Århusbogen«, at marsk Stigs fredløse sön Anders i året 1304 var i Århus; men hans færd var aldeles fredelig, i det han stadfæstede domkirkens kanniker i besiddelse af Skramsholm mark, som Stig havde skænket dem, og som han for sig og sin slægt endnu havde tilsikret dem den 22. Maj 1287, netop ved den tid, da han ramtes af fredløshedsdommen.

[3]) Ran af relikvier var meget almindeligt i Middelalderen (jfr. ovenfor side 206 note 2). Kannikerne frygter, at de fredløse skal bemægtige sig domkirkens fejrede relikvier, og gemmer dem derfor i deres biblioteksskab (armarium).

En mand, som havde stjålet nogle sølvöjne, der var ophængte ved Hellig Nils's grav[1], gav sig derefter på flugt; men medens han troede, at han var på vej til Horsens, løb han hele natten omkring i en kreds inde på kirkegården. Og da han om morgenen spurgte en præst, om det var den rigtige vej til Horsens, og om der var langt igen, svarede præsten: »Hvorfra er du kommen?« »Fra Århus«, svarede han. »Så har du en lang vej igen«, sagde præsten. Straks tog den anden benene med sig og begyndte at løbe, men udenfor kirkegården kunde han ikke komme. Da sagde præsten og andre, at han måtte have begået en synd. Og da han mærkede, at han så længe havde løbet om på kirkegården, angrede han sin synd og gav tyvekosterne tilbage tillige med en bøde[2].

Kantoren i Århus, magister Johannes[3], har fortalt, at medens han besøgte skolen[4], forsikrede ærkedegnen Otto[5] i en prædiken, at pigen Estrid, Bartholomæus's datter, der havde været krøbling fra moders liv af, var bleven helbredet ved Hellig Nils's grav, og han løftede pigen selv op på sine arme og viste, at hun var rask. Også den omtalte magister Johannes så hende. Dette samme bevidner præsten Odinkar.

---

[1]) Det var votivgave fra en blind eller svagsynet, der var bleven helbredet. Jfr. ovenfor s. 259 note 1.

[2]) En fuldstændig parallel til denne historie om tyven, der hele natten må gå i kreds på kirkegården og ikke kan komme bort derfra, har Lukianos i sin Philopseudes, kap. 20. (Velvillig meddelelse fra prof. Gertz).

[3]) Kantorembedet var i Århus det tredje i rang indenfor domkapitlet; dets indehaver havde særlig det hverv at lede gudstjenesten. Når denne kantor var magister, tyder det på, at han har studeret i Paris eller andensteds i udlandet.

[4]) Domskolen i Århus, hvor præsterne fik deres uddannelse.

[5]) Ærkedegnen (archidiaconus) var den höjeste i Århus domkapitel. Af oldbreve 1284—95 ses det, at Otto har været ærkedegn i det mindste i løbet af disse år.

TEKSTRETTELSER

til »Nils's levned«.

Ved professor dr. M. Cl. Gertz.

Det förste tal er sidetallet i Scriptores rerum Danicarum V, det andet sidetal (i parentes) viser hen til oversættelsen ovenfor.

Side	linje		Side	linje	
304	7	fra n.	(297	1):	*coepit* for cepit.
305	21	» o.	(299	10):	Læs: obfuscante lumen *cereorum;* et Presbytero etc.
—	22	» »	(—	11 f.):	Læs: flexis genibus. *Set*, eis egressis, *suspirans* Presbyterum etc.
—	27	» »	(—	18 f.):	Læs: distributas more consueto, elegit sepulturam etc.
—	3	» n.	(300	16):	Læs: viginti cereis [*magnis*].
—	1	» »	(301	1 ff.):	Læs: magni *pluries* [*per se*] accendebantur.
306	6 f.	» o.	(—	14):	Læs: quasi [*in*] formam sepulchri.
—	12	» »	(302	2):	*liberati* for mundati.
—	9	» n.	(304	1 f.):	*missam* for missa.
—	5	» »	(—	10):	Læs: dum *vesperae cantarentur.*
307	1	» o.	(—	20):	*hausitorio* (?) for haustorio.
—	12 f.	» n.	(306	14):	Læs: quidam [*debilis*] de villa Randrusiensi.
—	5	» »	(310	20):	Læs: quod [*a venatoribus*] aves emptas.
308	1	» o.	(311	10):	Læs: habuit, *sicut* avunculus etc.
—	3	» »	(—	12 f.):	Læs: australem, [*quod*] iuxta etc.
—	10	» »	(312	2 f.):	Læs: Tandem [*perspecto, hoc lignum Sancto non placere,*] post orationes etc.
—	16	» »	(—	12):	Læs: prope Vichby; [*et*] invocans.
—	21	» »	(—	19):	*Parisius* for Parisiis.

Side	linje		Side	linje	
308	25 fra o.		(312	25):	Læs: ita quod [*altera* . . . . .] altera nec tibias.
—	26 » »		(—	26 f.):	*curatae sunt* for curata est.
—	28 » »		(313	1 f.):	*usque* for quoque.
—	7 » n.		(—	13):	Læs: redolebat, [*quae*][1] civitatem.
—	6 » »		(—	15):	Læs: thesaurum [*sibi*] *aufferrent*.
309	3 » o.		(314	11):	Læs: ipsum [*furti*] (?) arguit.
—	8 » »		(—	19):	Læs: asseruit [*et*] ipsam.
310	17 » »		(309	2):	Læs: quod, cum felicis etc.
—	5 » n.		(310	1):	Læs: inviti [*cogi*] cognoscere.

Vedrörende de to pavebreve må for øvrigt henvises til de afskrifter, der findes i »Århusbogen« Script. rer. Dan. VI 390 f. og 393, hvorefter teksten i »Nils's levned« må rettes.

[1]) Eller [*ac*].

6.

ANDERS.

I Middelalderen udviskes stundom alle grænser mellem det kirkelige og det folkelige, og når den folkelige fantasi får lov at ride sine egne veje på kirkens overdrev, blander den dristig hedenske sagn ind i det kristelige tankesæt og forvandler uvilkårlig helgenlegenden til et eventyr. Således er hos os det billede, folketroen har tegnet af Hellig Anders, præst ved St. Peders kirke i Slagelse. Historien véd så at sige intet om ham. Man tör formode, at han — som legenden fortæller — har foretaget en pilegrimsfærd til det hellige land, og muligvis har traditionen også ret, når den henfører hans død til 1205; men ud over dette har vi ikke nogen virkelig efterretning om ham. Véd historien således kun meget lidet, har sagnet haft des mere at berette. Det er fremfor alt oldsagnene om det overnaturlige ridt, der ved et af folketroens uberegnelige luner har knyttet sig til den gode Slagelsepræst. Og mærkeligt er det, så hurtig denne sagndannelse er gået for sig. Kun en snes år efter Hellig Anders's død fortalte en dansk Dominikaner den flanderske forfatter Thomas fra Cantimpré (et Augustinerkloster ved Cambrai)[1], om hvorledes Anders i det hellige land var bleven ladt i stikken af sine rejsefæller, men i løbet af få

[1]) Thomas var en Flamlænder, født i Bryssels omegn 1201; han blev Augustinerkannik i Cantimpré 1217 og kaldes fra nu af efter dette kloster, tiltrods for at han 1232 indtrådte i Dominikanerklosteret i Löwen. Efter at have studeret i Köln og Paris blev han underprior og lærer i Löwen, og dér døde han 15. Maj 1263. Thomas har skrevet en biografi af Johannes, förste abbed i Cantimpré, og en hel del helgenlevneder.

timer blev ført til sin fjerne hjemstavn af en mand på en hvid hest; og denne fortælling med angivelse af dens hjemmel indföjede Thomas fra Cantimpré i en samling helgenhistorier, som han gav den mærkelige titel »Bonum universale de pietatibus apium« (Et almindeligt gode, handlende om biernes[1] fromme gerninger). Det er den samme fortælling, der møder os i det nedenfor gengivne kirkelige skrift fra Slagelse; kun er den hos os lidt mindre udførlig, men til gengæld kender den endnu ét vidunderridt, til St. Jago og til Nidaros, og föjer dette til sagnet om det forbavsende ridt fra det hellige land til Slagelse. Legenden er også behandlet i en vise om Hellig Anders fra slutningen af Middelalderen; sammen med helgenviser om Knud konge, Knud hertug og Sankt Lucius findes denne vise i det såkaldte Rentzels håndskrift, hvorefter den er gengivet i Peder Syvs visesamling (1695).

Hellig Anders' vidunderridt genfindes imidlertid også i et andet sagn. Det fortælles, at han bad kong Valdemar om noget land til Slagelse by. Kongen, der holdt af god skæmt, tilstod da Anders så meget land, som han kunde omride på et ni dage gammelt føl, mens kongen selv var i bad; snart ilede dog kongens mænd til badstuen og råbte til ham om at skynde sig ud, ellers fik han grund til at fortryde sit løfte. Men da havde Anders allerede erhvervet Slagelse en meget stor bymark. Dette sagn, der findes i Peder Syvs bemærkninger til helgenvisen om Anders, i Pontoppidans Atlas og Annales og flere andre steder, har sin spire i én af fortællingerne i det nedenfor oversatte skrift; men dette kender endnu ikke noget til bymarkens erhvervelse ved et ridt. Traditionen herom var dog fast nok i Slagelse og omegn; man viste endog en sten, hvori der var et mærke af føllets hov. I alle tilfælde mindedes man længe Anders' fortjenester af Slagelse by. I Erik Eriksen Pontoppidans digt om Slagelse hedder det således:

[1]) Ved bierne forstås de fromme mystikere, der suger åndelig honning overalt, hvor de kan finde den.

Ved Hellig Anders fick jeg Gavn,
Hos mig ey glemmis skal hans Navn,
Jeg haver trende Marke.

Om Anders fortælles det endvidere, at når han vilde holde andagt i det fri, hængte han sine handsker og sin hue på solstrålerne, en evne, der for øvrigt også tillægges den hellige David i Vesterås og flere andre helgener. En dag, hedder det, mislykkedes det dog for Hellig Anders, hans hue faldt til jorden. Bedrøvet spurgte han Vor Herre om grunden dertil og fik da til svar, at det var straffen, fordi en tjener ved det kloster, hvortil han hørte, havde stjålet en gærdestav.

Der har været forskellige minder om Hellig Anders i Slagelse og den nærmeste omegn. Endnu i forrige århundred var der i St. Peders kirke et træbillede af ham, samt en tavle, der berettede om hans mærkelige gerninger. En hellig kilde var også opnævnt efter ham, og endnu står krucifikset på »Hvilehöj« som minde om hans underfulde hjemkomst fra det hellige land.

Skönt Hellig Anders aldrig er bleven kanoniseret af paven, har man i Slagelse dog holdt messer til hans ære. Det fremgår af det nedenfor oversatte skrift, der nemlig ender med liturgiske stykker[1]. Dette skrift er kommet til os gennem en afskrift, der selv beretter om sin tilblivelse; efter teksten findes der nemlig en latinsk notits, der kan gengives således: »Jeg, Jakob Mosle, kapellan ved St. Anna kapel i St. Mikkels kirke i Slagelse, har i St. Peders kirke sammesteds fundet et gammelt papir, der indeholdt disse ting om den fromme Anders. På den anden eller den tredje Valdemars tid[2]. I det Herrens år 1203 begyndte den anden Valdemar at herske, og i det Herrens år 1205 blev

[1]) Disse stykker er dog i teksten ikke gengivne fuldstændig, og da de ikke har betydning i historisk henseende, udelades de i oversættelsen.

[2]) nemlig: levede Anders.

Valdemar den tredje, nemlig Valdemar den andens sön, udvalgt[1]. I disse tider var den fromme Anders sognepræst ved St. Peders kirke, således som jeg har forstået det af selve dette skrift, og jeg har ikke villet kaste det bort, för jeg havde nedskrevet dette, for at det kan haves i erindring«. Om afskriveren, der altså var kapellan ved det omtr. år 1500[2] oprettede kapel ved sydsiden af St. Mikkels kirke, kan jeg ikke give oplysning. At han ikke tilhører den katolske tid, er tydeligt nok; og da han först ved det gamle skrift, han har fundet, synes at have lært Hellig Anders at kende, i det mindste som historisk person, har han vel levet rum tid efter Reformationen, snarest ved år 1600. Mosles afskrift findes nu i flere afskrifter på Universitetsbiblioteket; to findes i Additamenta 90 fol., og én i det arnemagnæanske håndskrift 1049 4to; en med sidstnævnte håndskrift stemmende tekst findes i Resens utrykte Atlas og Dänische Bibliothek III (Kopenhagen u. Leipzig 1739), s. 150—55. Oversættelsen nedenfor er udarbejdet efter professor Gertz's afskrift af de håndskrifter, der findes på Universitetsbiblioteket; det ene af de to först nævnte er lagt til grund, men varianter er optagne fra de andre.

Hvornår dette lille helgenskrift oprindelig er udarbejdet, er vanskeligt at sige. Af begyndelsesordene fremgår det dog, at affattelsestiden falder adskillige menneskealdere efter Hellig Anders' levetid.

---

1) Kapellanens historiske optegnelser er på dette punkt ikke rigtige. Valdemar II blev, som bekendt, konge i året 1202, og hans søn, Valdemar den unge, der blev født 1209, blev valgt til konge 1215 og kronet 1218.

2) I et tingsvidne fra 1506 kaldes kapellet det *nye* kapel.

Om Hellig Anders fra Slagelse.

Således som man har erfaret det ved de ældres troværdige fortælling, har Gud, der er underfuld i sine hellige[1], og som også gör sine hellige vidunderlige, virket mange vidunderlige gerninger ved præsten Anders ved Hellig Peders kirke i Slagelse, medens han endnu var i live. Nogle få af disse undere er ved de samme menneskers fortælling førte ned og bevarede til nutidsmenneskenes kundskab, og dem har jeg indført i nærværende skrift for at overgive efterkommerne dem til at læse på ny.

Men blandt alle de mærkelige ting, han udførte, synes hans pludselige og underfulde overflyttelse fra det hellige land til Slagelse at have forrangen. Selv var han nemlig sammen med tolv Slagelse-borgere draget over havet[2]. Og da de længe var blevne opholdte der på stedet[3], skete det på den hellige Påskedag, da der blæste en god bør, at hans rejsefæller vilde skynde sig ned til havet, men han selv nægtede på det bestemteste at begive sig på hjemvejen, förend han

[1]) Salme 34, 23. 68, 36. Jfr. ovenfor s. 235 noten.

[2]) Et udtryk, der idelig bruges om pilegrimsfærd og korstog til det hellige land.

[3]) Af det følgende ses det, at der menes Jerusalem.

havde været med til at fejre messens höjtid ved Herrens grav. Medens hans rejsefæller da gav sig på hjemvejen, blev han selv tilbage i kirken, og efter at have fejret de guddommelige hemmeligheder[1] knælede han længere tid i bön; og da han herefter gik ud af kirken, fik han at vide, at alle hans rejsefæller var dragne afsted hjemad. Imens han nu selv var undervejs[2], kaster han sig ned for at bede, og da han under bönnens ord faldt i sövn, så han i et syn en vælig hest, og den, der sad på den, hørte han sige: »Stig op hos mig, så skal jeg føre dig!« Det forekom ham, at han da steg op hos ham og fór afsted sammen med ham. Men da han vågnede, fandt han sig liggende på en höj nær ved Slagelse[3], og medens han troede, at han endnu var i det hellige land, hørte han nogle kvæghyrder tale dansk sammen. Disse løb hid, forbavsede over, at der pludselig var kommet et menneske til syne dér, og da de genkendte ham, hilste de ham med hans eget navn. Men da han spurgte dem, hvor han var, og hvad time på dagen det var, fik han at vide, at han var tæt ved Slagelse ved aftensangstide på den hellige Påskedag. Og han gik da ind i byen, trådte ind i kirken og begyndte höjtidelig aftensangen. Således gik det til, at han på samme helligdag hørte

---

[1]) Forvandlingen af brødet og vinen til Jesu legeme og blod, således som det mentes at finde sted ved indvielsen.

[2]) til kysten. Legender nævner havnebyen Joppe.

[3]) Overleveringen véd at udpege det sted, hvor Hellig Anders vågnede efter sit vidunderlige ridt; det er »Hvilehöj«, ved vejen til Korsør, $^1/_2$ mil vest for Slagelse. På höjen, hvorfra man har en vid udsigt over Vestsælland og til Storebælt, har der fra umindelige tider stået et krucifiks, rejst til minde om Hellig Anders. Det er i sin tid blevet fortalt, at da man en gang lod dette kors forfalde, hærjede en kvægpest omegnen; men da man rejste et nyt kors, hørte den op.

messe i Jerusalem og sang aftensang i Slagelse. Men dagen efter gav han sig straks på vej igen, og han gæstede Hellig Jakobs tærskel[1] og drog på tilbagevejen derfra til Hellig Olav i Norge[2], för hans rejsefæller kom tilbage fra det hellige land til Slagelse.

Da nu dette under var blevet fortalt vidt og bredt, blev han såre berömt. Og da kong Valdemar[3] hørte om hans ry, lod han ham en gang efter at være kommen til Slagelse hente til sig. Men da han dér trådte ind til kongen, klædt i en skinddragt som en bonde, blev han udlét af kongens mænd, som gjorde nar ad hans dragt. Han sagde da til kongen: »Jeg hilser min herre, kongen, skönt han har en husstand af øgler«. Kongen bød derfor, at man med ærbødighed skulde føre ham ene for sig ind i et anseeligt og til hans eget brug bestemt gæsteværelse, og dér oppebiede han så kongens komme. Da kongen nu kom derind, spurgte han ham, om han virkelig på én dag var bleven overflyttet fra det hellige land til Slagelse; og Anders åbenbarede nu kongen hele sagens sammenhæng, således som det ovenfor er blevet fortalt. Så opfordrede kongen ham til at forlange af sig, hvad han vilde; han bad da om en stor mark, som lå ved byen og var nødvendig til fælles græsning for byens kvæg. Og da kongen sagde til ham, at han skulde forlange noget mere, bad han om et vandløb, der var nødvendigt til brygning for hele byens brug. Han fik da sit ønske opfyldt af kongen; og mere vilde han ikke bede om, men sagde kongen farvel og vendte hjem til sit eget hus[4].

---

[1]) St. Jago i Spanien.

[2]) St. Olavs helligdom i Nidaros. Såvel Nidaros som St. Jago hørte til de mest besøgte valfartssteder.

[3]) Valdemar II.

[4]) Man vil let se, at denne fortælling er spiren til det eventyrlige sagn om landridtet, der er gengivet ovenfor i indled-

Men senere hen skete det, at en krøbling, som aldeles ikke kunde gå, men ved hjælp af begge hænder skubbede sig hen ad jorden, kom til ham og blev gæstfrit optagen i hans hus. Og da den nys nævnte vanføre havde hvilet om natten i det opvarmede vinterhus, fandt Anders præst om morgenen, da han kom tilbage fra fuldendt tjeneste i kirken og trådte ind i det omtalte hus for at varme sig, ham endnu sovende. Han vækkede ham da og spurgte ham således: »Hvorfor er du ikke gået til kirke?« Den anden svarede skælvende, at han, såsom han var en krøbling, aldeles ikke kunde gå. Da greb præsten hans höjre hånd og sagde: »Rejs dig i Jesu Kristi navn og gå til kirken!« Vidunderligt, hvad der skete: ved disse ord brød blodet ud af krøblingens knæ, og han gik omkring. Af glæde begyndte han at græde, og med vidunderlig jubel ilede han til kirken, som det var ham budt. Men præsten sagde til ham: »Ti[1] og tak Gud og den hellige apostel Peder[2]!«

En anden gang, da der skulde bages brød i præstens ovn, og der ikke var nogen tilstede, som kunde tænde ild, kaldte han på en blind gammel kone, der stod i nærheden. Og efter at han med egne hænder havde stablet veddet op og lagt ild derunder, bød han den gamle kone at puste til ilden og få den til at blusse op. Men da hun famlede sig frem for at nå derhen, sagde Anders præst: »I Jesu Kristi navn byder jeg dig at optænde ilden i denne ovn«. Og alt imens konen nu pustede til ilden, begyndte hun snart at kunne se, og med glæde sagde hun til præsten: »Se

ningen. Vidunderridtet, der skulde være afslutningen på Anders' pilegrimsfærd, blev ganske naturlig også sat i forbindelse med erhvervelsen af marken til Slagelse by.

1) Jfr. Matth. 8, 4. Mark. 1, 44. Luk. 5, 14.

2) Anders var jo præst ved St. Peders kirke.

herre, jeg, som var blind, kan nu se[1]«. Da sagde Anders præst til hende: »Ti og tak Gud og den hellige apostel Peder!«

Da hans hedengang nærmede sig, læste han under hele fastetiden[2] foruden de kanoniske tider[3] hver eneste dag hele psalteriet[4] forfra, og alle de fattige, der kom til ham, skænkede han almisser ved sin husholders[5] hånd. En dag, da han således var optagen af denne sin salmesang, kom en fattig til ham og bad om almisse. Efter sædvanlig skik blev han först sendt til husholderen, men måtte gå tomhændet bort. Han vendte da tilbage til præsten og begyndte på ny at henvende sig til ham om at måtte få en almisse. Da afbrød Anders præst sin salmesang, lod sin skaffer[6] kalde ind og begyndte at irettesætte ham; men han svarede, at han allerede havde bortgivet alle brødene til de fattige, og de få, der var tilbage, var ikke nok til hans egen husstand til én frokost. »Gå«, sagde Anders da, »i Jesu Kristi navn og giv de brød til de fattige. Jeg fortrøster mig til Herren, som sagde:

---

1) Jfr. Joh. 9, 25.

2) Qvadragesimaltiden, de 40 dage för Påske.

3) De kanoniske tider var de 7 daglige gudstjenestetider, der skulde overholdes af alle klerke; de kaldtes: Matutina, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vespera og Completorium. Her menes de liturgiske stykker, som skulde læses ved disse tider.

4) Psalterium kaldes en bog med alle de gammeltestamentlige salmer i latinsk oversættelse.

5) På Latin »dispensator«. Ved en kirke var der ofte en sådan husholder eller økonom (dette navn brugtes også), der holdt hus for præsterne. Han synes i reglen selv at have været klerk.

6) En anden betegnelse for husholderen; på Latin: procurator. Der hentydes måske særlig til hans hverv, at uddele almisser; en sådan præst kaldtes nemlig ofte »procurator pauperum«. Når der tales om en konges »procurator«, menes i reglen hans drost.

»Giver, og der skal gives Eder«[1], at han vil forsyne os rigelig«. Men da husholderen vendte tilbage, fandt han spisekamret fuldt af brød, som rigelig var tilstrækkelige til føde for præsten og hans husstand i mange dage. Da Anders præst hørte dette, sagde han: »Takket være Gud og den hellige apostel Peder!« Efter dette sov han hen ved en salig død[2].

---

[1]) Luk. 6, 38.
[2]) Ifølge overleveringen i året 1205.

TILLÆG.

A. Thøgers levned.

I egnene nord for Limfjorden opdukker der en helgen, hvis liv og virksomhed ligger langt tilbage i tiden og i höj grad er hyllede i tåge. Han kaldes Theodgar, på folkesproget efterhånden Thøger, hans levetid sættes til förste halvdel af 11. århundred, der tildeles ham virksomhed som hedningemissionær, og hans minde knyttes til Vestervig, hvis kirke han skal have grundlagt. Fortællingen om hans prædiken for hedninger må dog ikke forstås altfor bogstavelig, eftersom han ikke er kommen til Danmark för på en tid, da folket som helhed allerede længe havde været kristent; og at det helgenry, der gik af ham, oprindelig har været kunstig opelsket, derom vidner den ualmindelig stærke modstand, der tydelig nok har været imod ham som vordende helgen, og det skönt hans livsførelse sikkert ikke rummede noget udæskende i sig. Thøger siges imidlertid at være bleven kanoniseret af paven; men fuldt ud sikker er denne efterretning ingenlunde. At han er bleven skrinlagt, er utvivlsomt nok; men hvornår skrinlæggelsen har fundet sted, véd man ikke med bestemthed. Legenden lader den foregå i Sven Estridsöns og biskop Alfriks dage; og det er vel rimeligt, at den har ret. Imidlertid har årbogen fra det sønderjydske kloster Ry den bestemte efterretning, at skrinlæggelsen fandt sted i året 1117, altså betydelig senere, og årbogens optegnelse kan ikke godt forkastes. Gåden løses

dog, hvis vi antager, at der har fundet to skrinlæggelser sted. Först er Thøger bleven skrinlagt i Vestervig sognekirke, hvor han havde virket, og hvor han var bleven jordfæstet; men i begyndelsen af 12. århundred grundlagde man til hans ære det anseelige Augustinerkloster i Vestervig, og til dettes store og smukke kirke, der endnu står tilbage, om end sörgelig omdannet, overflyttedes da de dyrebare relikvier. Derved kom Thøger til större ære og anseelse, især da Vendsyssels biskop kårede Vestervig kloster til sit sæde. Og om end bispesædet, inden der endnu var gået en menneskealder, flyttedes til Præmonstratenserklosteret Börglum, vedblev man dog at vise Thøger den största ære, ja han regnedes for hele stiftets værnehelgen. Den gamle sognekirke, hvor Thøger först var bleven påkaldt, nød dog også ære ved siden af den statelige klosterkirke; rimeligvis ved midten af 12. århundred ombyggedes den som en mærkelig kvaderstenskirke i form af et græsk kors med et spirklædt midtertårn og et endnu bevaret halmåneformigt stenrelief (et såkaldet tympanon) over indgangsdören. Men efter Reformationen forfaldt den, da klosterkirken blev sognekirke, og 1647 blev den for störste delen nedbrudt, til stor skade for vor kirkelige oldgranskning; kun sparsomme levninger står tilbage, henved 360 alen n. v. for klosterkirken[1]. Af andre fordums minder om Hellig Thøger kan nævnes en kilde med et kors ved det nærliggende Randrup, hvor helgenen ifølge et stedligt sagn skal være gået i land.

Det »Thøgers levned«, man hidtil har kendt, findes i det slesvigske breviarium og er derfra optaget i Cypræus's Annales episcoporum Slesvicensium (Köln 1634) s. 360 f. Dette slesvigske helgenlevned viser sig imidlertid at være en afkortet bearbejdelse af det nedenfor oversatte skrift, der endnu ikke haves trykt, men nylig er afskrevet af professor Gertz efter to afskrifter i det arnemagnæanske håndskrift

[1]) J. B. Löffler, Udsigt over Danmarks kirkebygninger i den tidligere Middelalder (Kbhvn. 1883) s. 152 ff.

1049 4to, den sidste med Arne Magnusens egen hånd[1]. Det er delt i 6 læsestykker; men det er at antage, at der i det oprindelige håndskrift har været flere til, foruden en del liturgiske stykker. Nogle brudstykker af et skrift om Thøger, som for nogle år siden blev fundne i Rigsarkivet, indeholder i alt fald fortællinger, der ikke findes i det her oversatte skrift og må opfattes som en fortsættelse af beretningen om Thøgers jærtegn. Disse brudstykker, der er brugte ved indheftningen af Sølvesborg lensregnskaber 1. Maj 1622—1. Maj 1623, må være rester af et kirkeligt skrift fra en af kirkerne i Skåne, og håndskriftet menes ikke at kunne være yngre end fra 13. århundred (Kirkehist. samlinger, 3. række IV 646 ff.). Fra hvilken egn af landet det her oversatte skrift hidrörer, véd vi ikke; måske er det fra selve Vestervig, hvor legenderne om Thøger må være opstående. Spörger vi om dets affattelsestid, da viser den vage og tågede tidsbestemmelse straks i begyndelsen, at tilblivelsen af legenden ligger begivenhederne fjernt. På den anden side sér man, at Ryårbogen i sin notits om Thøger (under 1117) har nyttet vort helgenskrift, og da Ryårbogen er bleven til i slutningen af 13. århundred, har vi hermed en tidsgrænse nedefter. Snarest er skriftet vel blevet til efter midten af det 12. århundred.

---

[1]) Af notitser foran afskriften ses det, at legenderne om Hellig Thøger tillige med andre helgenlevneder er gengivne efter en afskrift i de Bartholinske samlinger, bind A, der brændte ved Universitetsbibliotekets brand 1728. De Bartholinske samlinger har atter benyttet et defekt papirhåndskrift i 4to, der fandtes på Universitetsbiblioteket i den såkaldte Capsa Cypriani. Dette håndskrift må atter være blevet til på den måde, at man har samlet en del læsestykker fra et gammelt breviarium (eller fra flere breviarier).

Om Hellig Thøger.

1. På en tid, da kirken var kraftig på forskellige steder som følge af hellige fædres gudsfrygt, blev Hellig Thøger[1], der var en sön af ædelbårne forældre, født i Thüringen. Fra barndommen af blev han oplært til bogen, og han gjorde fremgang ikke mindre i gode sæder end i kundskab. Da han var nået til manddomsalderen, forlod han for Guds skyld forældre og fædreland[2] og drog over til England. Efter at han dér havde levet en kort tid, ikke på engelsk vís, men på englevís[3], drog han til Norge[4].

2. Men medens han opholdt sig i Norge, blev han, i det han på grund af sin hæderværdige livsvandel steg fra trin til trin, indviet til præst. Og da den berömte kong Olav af Norge[5] hørte om hans ry, lod han ham kalde til sig og gjorde ham til sin kapellan[6]. Han forblev da nu hos kongen og opfyldte omhyggelig sit embeds pligter ved at fejre höjtiderne og prædike, og

---

1) Thøger er den yngre danske folkebetegnelse. Som Tysker har han heddet Theodgar, og i den latinske tekst kaldes han da også Theodgarus.

2) Jfr. Matth. 19, 29.

3) I oversættelsen er et latinsk ordspil søgt gengivet. At leve »på englevís« vil sige at leve strengt afholdende. Ordene: »ikke på engelsk vís« (non Anglice) findes ganske vist ikke i den til grund liggende tekst, men derimod i teksten i det slesvigske breviar; de er tagne med i oversættelsen, da de vel virkelig oprindelig har stået i skriftet.

4) I missionstiden kom der idelig præster fra England til Norge; dem skyldes omvendelsesværket for en stor del, hvorfor også den unge norske kirke i flere måder til dels var præget af angelsaksiske ejendommeligheder. Foruden Thøger har også andre af disse præster fra England været af tysk byrd, fremfor alle den voldsomme Theodbrand (Thangbrand).

5) Olav den hellige sigtes her til.

6) Dette kendes ikke fra de norsk-islandske kilder.

kongen hørte overmåde gerne hans prædiken og omfattede ham med stor kærlighed.

3. Men efter den fromme konges død[1] drog den Guds mand over til Danmark for at vande de vantros hjerter med himmelske vandströmme[2]. Og da han var kommen derhen, omvendte han mange til troen på Kristus. Men da han kom til Vestervig[3], og der endnu ikke var nogen kirke dér, rejste han selv — som den, der var fattig i Kristus[4] — af ris og kviste en lille kirke til Guds ære, i hvilken han fejrede messens höjtid, og han viste folket mange prøver på sine dyder[5]. Og da folket så hans hellighed, ydede det ham i tilstrækkeligt mål de timelige ting. Efter endelig at have fuldendt livsløbet lykkelig[6] vandrede han til Herren, den

---

1) Olav den hellige faldt ved Stiklestad 1030.

2) Hentydning til dåben. I en tilföjelse til teksten karakteriseres hedningerne som usikre i troen. Dette er udeladt i oversættelsen, fordi det er en modsigelse og vistnok en forvanskning af den oprindelige tekst. Men tanken om de i troen ubefæstede kunde i og for sig være rigtig nok. Om mennesker, der var helt uvidende om kristendommen, kan der ikke have været tale på et tidspunkt som dette, slutningen af Knud den stores kongetid. Der kan overhoved næppe have været tale om missionsvirksomhed i egenligste forstand, således som legenden beretter, men kun om bestyrkelse i kristensagen, der endnu var så ubefæstet.

3) Det minderige Vestervig ligger sydvestligst i Thy, ved Nissum bredning. Det har oprindelig været dette vand, der kaldtes Vestervig (jfr. ovenfor s. 56 note 2), og efter det har kirken og byen fået navn.

4) Jfr. Matth. 5, 3.

5) Der er noget vist poetisk i den barnlige overlevering om den lille kirke, der kun var bygget af kviste. Eftertiden, der med stolthed så hen til sine stærke og prægtige kirkebygninger, overdrev i sine tanker uvilkårlig det primitive ved de ældre kulturforhold. Om Vestervig sognekirke, der har været ældre end den berömte klosterkirke, se indledningen ovenfor.

6) 2 Tim. 4, 7.

24. Juni[1], og hans legeme blev med ære jordfæstet i den omtalte kirke.

4. Men efter hans død overtog den ærværdige præst Ulfrik[2] styrelsen af samme kirke. Da han nu en nat fejrede nattegudstjenesten i kirken, så han et himmelsk lys glimte i længere tid over den Guds mands grav. Så snart han havde kundgjort dette for folket, ønskede alle inderlig, at den hellige mands ben skulde tages op af jorden. Der blev derfor sendt afsendinge til den herre paven. De opnåede at få et brev fra ham, således som de ønskede det[3], og med glæde vendte de tilbage og fastsatte dagen for helgenens skrinlæggelse.

5. Der blev da sendt bud til vicebiskoppen i disse egne, Alfrik[4], om han vilde sætte den hellige mands ben på alteret. Da han imidlertid ikke vilde komme, sammenkaldte den omtalte præst landets befolkning[5],

---

[1]) Dødsåret nævnes ikke; men de efterfølgende fortællinger viser, at Thøger er død ved midten af 11. århundred.

[2]) Denne præst kendes ellers ikke.

[3]) Sendefærden vender tilbage med en pavebulle. Man har en nyere optegnelse om, at skrinlæggelsen fandt sted 1067, hvorefter det måtte være pave Alexander II, der kanoniserede Thøger; men om optegnelsen har noget at støtte sig til, vides ikke.

[4]) I lange tider havde Nörrejylland udgjort ét stift. Men o. 1060, da biskop Vale døde, delte Sven Estridsön det store jydske bispedömme i 4 mindre, hvorved Vendsyssel og Thy blev et stift for sig. Til biskop indviedes munken Magnus, men straks efter druknede han, da han satte over Elben, og Alfrik eller Albrik, hidtil provst i Bremen, blev da hans efterfølger. Hvor bispesædet var i hans tid, véd man ikke; men i det mindste snart efter hans død blev det Vestervig. Med hvad hjemmel Alfrik ovenfor kaldes vicebiskop (»proepiscopus«, der bruges enstydig med det sædvanlige »chorepiscopus«), vides ikke. Muligvis foreligger her en tekstfejl, da Alfrik ellers betegnes som egenlig biskop.

[5]) Det må forstås om folkene fra den nærmeste del af Thy.

tog med ærefrygt benene op af jorden, tvættede dem og satte dem på alteret, den 30. Oktober. Men da han den følgende nat vilde lægge sig til hvile i sin seng, så han helgenen stå tæt ved, haltende på den ene fod, og han spurgte ham, hvem han var. Han svarede da: »Jeg er den, hvis ben du igår tog op af jorden; det har jeg i rum tid længtes efter, og i höjeste grad behager det Gud. Men jeg halter af den grund, at du har ladet en stor knokkel, som skal sidde ved min fod, blive i jorden. Tag derfor den op på samme måde; thi der skal ikke mangle dig lön for, hvad du gör«. Dette gjorde da præsten den følgende dag, således som det var blevet ham befalet af helgenen.

6. Men da kong Sven af Danmark[1] og biskop Alfrik havde hørt om dette under, blev de vrede, da de antog, at det var en lögn. Kongen bød derfor biskoppen skyndsomst at drage til Vestervig og afsætte præsten fra hans embede[2], samt lade de forhastet skrinlagte ben fortæres af ilden, med mindre Gud værdigedes at vise et eller andet tydeligt jærtegn til gunst for dem. Rasende af vrede kom da biskoppen til stedet, og midt i kirken lod han tænde et bål[3]. Der-

---

[1]) Kong Sven Estridsön.

[2]) Hvis præsten virkelig på egen hånd har foretaget skrinlæglæggelsen, havde biskoppen al grund til at være vred; det vilde være et næsten uhørt indgreb i biskoppens rettigheder. Muligvis er de virkelige begivenheder dog blevne en del forvanskede. I alt fald kan det ikke antages, at præsten uden sin biskops medvirken, ja endog mod hans ønske, får paven til at kanonisere Vestervigs helgen.

[3]) Det er meget muligt, at der ligger noget historisk til grund for denne beretning, om den end, som det følgende viser, er bleven yderst fantastisk. Det er vel den almindelige ildprøve, man den gang underkastede helgenbenene inden skrinlæglæggelsen (jfr. om Knud den hellige ovenfor s. 17. 96), som er bleven misforstået.

næst tog han en stor knokkel blandt helgenens ben og kastede den midt ned i luerne; men ubemærket sprang den atter ud af ilden og blev på ny funden oven på alteret. Endnu troede biskoppen ikke, men tog en mindre knokkel og lagde den over ilden på et røgelsekar; men i alles påsyn flöj den bort fra ilden hen på alteret. Da biskoppen nu så dette, erkendte han sin brøde, viste kirkens præst ære og tilskyndede alle til lovprisning af Gud og ærefrygt overfor Hellig Thøger. Dernæst vendte han tilbage til kongen og fortalte ham, hvad han havde set; og da kongen hørte dette, ærede han siden bestandig helgenen og påmindede også andre om at ære ham[1].

---

[1]) Den modstand mod Thøgers helgenry, vi her hører om, har haft större omfang. Af de brudstykker, der er fundne i Rigsarkivet, ses det, at der har været en dansk mand, der truede med at jage dem i landflygtighed, der ærede Thøger, og at en Eskil, »der af navn var biskop«, ligeledes var modstander af den nye helgen. Der tales i det næste brudstykke om én, der fra at være Thøgers forfølger blev hans påkalder; men om der dermed menes Eskil, er uvist. Denne Eskil må i alt fald have været en os for øvrigt ukendt bisp i Vendsyssel; snarest må han anbringes mellem Alfrik og Henrik (se ovenfor s. 66 ff.), der synes at være bleven biskop sidst på året 1085 eller i begyndelsen af 1086. — De andre brudstykker handler om en blind tjenestekvinde, der bliver seende, da hun knæler i Thøgers klosterkirke, medens klosterbrødrene synger deres tider i koret; endvidere om en höjbyrdig og from mand, Thormed, der helbredes for öjensvaghed, og om nogle, der er i havsnød og lover gaver til Thøger, om han vil udfri dem; bl. a. lover en frue ham en god »casula« (et liturgisk klædningsstykke) til hans kirke.

B. Munken Arnfasts digt om Knud konges jærtegn.

Et brudstykke af Arnfasts digt, som man havde ansét for helt tabt, er blevet fundet af professor Gertz i håndskriftet Additamenta nr. 90 fol. på Universitetsbiblioteket. Prof. Gertz har taget afskrift af det og har föjet en del tekstrettelser til, uden hvilke det på sine steder vilde være uoversætteligt. Den tekst, der er os bevaret, er nemlig i flere måder mangelfuld. Begyndelsen af digtet og flere andre stykker af det er endog omskrevne i prosa, og noget er helt udeladt. Des vanskeligere er det at gengive digtet på vers. I oversættelsen nedenfor er derfor ikke blot de i prosa omskrevne stykker, men også det meste af de metriske afsnit gengivne i prosa. For at give en forestilling om digtningens særegenheder har jeg dog gengivet håndskriftets förste versificerede stykke metrisk.

Historisk interesse har Arnfasts digt især ved en notits om biskop Simon af Odense, endvidere ved beskrivelsen af en retssag mellem to af St. Knuds klosters fæstere og endelig ved skildringen af en ildebrand, der har hærjet Odense by, men er bleven standset ved Albanskirken. Godt var det, om man ved hjælp af disse træk kunde komme til en fastsættelse af tidspunktet for digtets affattelse. Da biskop Simon døde 1186, ses det straks, at digtet i det aller tidligste kunde hidröre fra slutningen af det 12. århundred. Læser man dernæst om den omtalte retssag, bemærker man,

at denne skildres som foregået for en enkelt dommer, og dette kunde lede tanken hen på landsdommerinstitutionen; da denne först kendes i 14. århundred, vilde dermed digtets tilblivelsestid også i det tidligste være at sætte til dette århundred. Imidlertid glipper dette holdepunkt. Det må nemlig huskes, at både sagvolder og sagsøger i den omtalte retssag er St. Knuds klosters undergivne og derfor hørte under kirkens domstol. I den förste tid holdt biskoppen selv dom, i reglen dog vel ved en af sine mænd; men 24. Juni 1315 skænkede biskop Peder klosterets prior og munke retten til at afholde alle kirkelige og verdslige sager med deres undergivne, kun ikke livssager, som bispen forbeholdt sin pönitentiarius; fra nu af er det vel klosterets foged, der har dömt i verdslige sager som den i digtet omtalte. Kunde vi nu af ordene se, om dommeren er bispens vikar eller klosterets foged, vilde vi være komne et skridt nærmere hen mod bestemmelsen af affattelsestiden; men derom indeholder teksten ikke nogen antydning, og hele retssagen kan altså ikke tjene os til nogen tidsbestemmelse.

Anderledes forholder det sig med den sidste begivenhed, som Arnfasts digt omtaler, nemlig den store ildebrand. Om end det er en digterisk overdrivelse, når det hedder, at tusinde huse gik op i luer, så kan det dog ansés for givet, at det drejer sig om en så ødelæggende ildsvåde, at den næppe er bleven ganske sporløst forbigået i vore historiske kilder. Og da det hedder sig i digtet, at ildsvåden *nylig* har fundet sted, vil fastsættelsen af tidspunktet for ildebranden så temmelig drage kendskab til digtets affattelsestid med sig. Af årbøgerne ses det nu, at Abel på sit hærjetog 1247 har ladet Odense gå op i luer. Men i midten af 15. århundred har Odense også lidt af en frygtelig ildebrand; af et gammelt tingsvidne fra 1480 ser man nemlig, at i det mindste midterpartiet af byen over en menneskealder tidligere er blevet helt ødelagt ved ildsvåde, og dette vidne stemmer godt med en andenhånds efterretning, man har, om at Odense ødelagdes ved ildebrand i året 1444.

Mellem disse to ildebrande må vi vælge, og valget er ikke let. Så meget tör man måske dog sige, at hvis der sigtedes til en ildebrand, der skyldtes fjendehånd, således som det var tilfældet med branden 1247, da kunde man vel med grund vente at finde det antydet i digtet; men en sådan antydning forekommer ikke. For så vidt vilde det måske være rigtigst at antage, at ildebranden, der omtales af Arnfast, er den ulykke, der ramte Odense i midten af 15. århundred. Man har undret sig over, at denne ildebrand ikke har sat sine mærker i byens kirker[1]; men i Arnfasts digt har vi forklaringen: ilden slukkedes, netop som den var ved at angribe Albanskirken.

Vi må da snarest antage, at digtet om Knud den helliges jærtegn er skrevet henimod år 1450. Om dets forfatter har man et kort vidnesbyrd i den slutningslinje, som er föjet til: »Munken Arnfast har digtet dette«. Arnfast må da have været munk i St. Knuds kloster, rimeligvis ved midten af 15. århundred, måske dog allerede i midten af 13. århundred.

Der var en lille dreng ved navn Esbernlille, født på Fyn o. s. v.[2]; han var lam og værkbruden med hæslig forvredne ben, og han krøb på sine arme o. s. v.[2]. Anbragt foran Hellig Knuds grav så han i en henrykkelse en mand[3] stå hos sig, som spurgte ham, hvad han ønskede; og da han svarede, at han ønskede at blive helbredet, rörte Hellig Knud ved ham, og han blev helbredet. Og da samlaget[4] så dette, sang man

---

1) Engelstoft, Odense bys historie (2. udg., Odense 1880), s. 97.

2) Afskriveren, der har omskrevet digtet, har ikke gjort dette fuldstændig, men antyder, at han har udeladt noget.

3) Af det følgende ses det, at denne mand var selve Hellig Knud.

4) Munkekonventet i St. Knuds kloster i Odense.

det responsorium: »Herren ledede den retfærdige«[1]. Den helbredte tilbød sig til blodvidnets tjeneste[2] og blev modtagen, og han forrettede lydig altertjenesten[3]. Han skaffede klosteret mange goder. Derfor er han også uden skam gået ind til glæden[4].

Lad os da festlig glade være
og vor hyldest ham frembære,
fromt med störste skönsomhed,
ham, som øved i sin vælde
jærtegn, som man ej kan tælle,
undere, man må studse ved!
Men på grund af stadigheden
og formedelst talrigheden
næppe man dem mindes kan;
derfor alle at opskrive
og til efterslægt at give
i sin ladhed undlod man;
og om man dem havde skrevet,
var de sikkert mistænkt blevet,
for utrolige sét an[5].
Dog, det sömmer sig, at lyset,

---

[1]) Dette responsorium (ɔ: et svar fra klerkene, som de sang, vendte mod den, der ledede gudstjenesten) findes i begyndelsen af den messeordning, som brugtes i Odense ved festen i anledning af Knud konges skrinlæggelse (19. April). Det hele responsorium lyder i oversættelse således: »Herren ledede den retfærdige ad de rette veje, viste ham Guds rige, gav ham de hellige mænds visdom, gav ham hæder i hans gerning og fuldkommede hans gerning«.

[2]) Esbern har — efter at være bleven ældre — tilbudt at indtræde som munk i St. Knuds kloster.

[3]) Heraf ses det, at han har modtaget præstevielsen.

[4]) Jfr. Matth. 25, 21. 23: Kristi ord til de tro tjenere. Ordene »uden skam« må hentyde til den utro tjeners skæbne.

[5]) Jfr. en tilsvarende udtalelse i abbed Vilhelms levned, ovenfor s. 250.

som har glans fra himlen hisset,
stråler klart for en og hver;
og for stjernens solglans fager
ej man skyens dække drager;
den bör sprede vidt sit skær!
Perlen op må tages, ikke
den i skarn og dynd bör ligge,
lad sin rette plads den få!
Blomsten skal fra tjörnen pilles,
hvedekornet renlig skilles
ud fra klintens ugræs må!
Konning Knud, hvem Kristus pryder
med de underfulde dyder,
led vor sang, Hans martyr du!
Vissen pen og tungnemt snille,
uren tunge frem skal stille
dine store jærtegn nu.

Der var en kvinde, født af höj byrd og udstyret med store rigdomme; hun var bleven opdragen i Jylland. Hendes ben lå helt op til hendes bryst, og læggene på begge ben sad tæt op til lårene. Hun blev bragt til Odense, hvor hun, i det Hellig Knud åbenbarede sig for hende, blev helbredet. Sundheden, som hun havde ønsket sig, gives hende; dér hvor Simon fordum havde vakt uroligheder[1], dér hjælper han nu

[1]) Disse ord hentyder til en begivenhed, vi ellers ikke kender. Imidlertid kan sammenhængen næppe være tvivlsom. Den biskop, som omtales, er biskop Simon af Odense († 1186), der vides at have fået sit embede inden 1170; endvidere véd man, at hans forgænger Lino sluttede sig til den kejserlige pave og blev indviet af ham, medens Simon har hørt til det franske kirkeparti, hvis bannerfører i Danmark var ærkebiskop Eskil. Det ligger da nær at stille de i teksten antydede uroligheder i forbindelse med den store kirkestrid; Simon, der må have været klerk i Odense, har vel modsat

ved sin forbön som biskop. Dig[1] skænkede Hellig Knud dette ved sine fortjenester.

Der var to bønder, som dyrkede jordegods, der tilhørte munkene[2]. Den ene af dem stjal en hest fra den anden. Der udbreder sig det slemme rygte om ham, at han er skyldig i tyveriet, og da han således er kommen i vanry, bliver han anklaget, stævnes for dommeren[3] og møder i retten. Sagen føres nu frem for dommeren med vidner, påstand står imod påstand, intet vidne forledes til at vidne falsk, hverken ved bön eller ved lön. Endelig siger den anklagede: »Er jeg besmittet med tyveriet, så lad Hellig Knud dömme imellem os og straffe mig!« Straks falder han om, fråden står ham om munden, og på hæslig og skamskændende måde flænger han i løbet af en time sine kinder med neglene. Så kommer hans ånd, der havde

---

sig Lino og er bleven jaget bort; men siden, da hele den danske kirke fulgte Eskil, har han fået oprejsning ved at blive Linos eftermand på bispestolen. Simons personlige egenskaber kan have bidraget sit til, at hans skæbne blev uregelmæssig; i alt fald karakteriserer Odense bispekrønike ham som en forfængelig, overmodig og streng mand, der bandlyste folk for et godt ord. For-øvrigt var Simon en dygtig biskop, der sikrede sin kirke privilegier. Overfor klostrene var han gavmild; han gav sit gods i Væ til klosteret sammesteds og Hjallese til Odense nonnekloster.

[1]) Det er kvinden, som tiltales.

[2]) De to mænd har altså forpagtet dele af St. Knuds klosters marker. Klosteret havde mange ejendomme lige ved Odense, især syd på langs åen, der med sine holme og engbredder tilhørte munkene; mod nord havde klosteret bl. a. Tollelund skov, indtil det afstod den til Valdemar Atterdag.

[3]) Vedrörende spörgsmålet om, hvem der har været dommer, henvises til indledningen ovenfor. Er formodningen om, at digtet er skrevet i 15. århundred, rigtig, da må klosterets foged antages at have været dommer; formodenlig har dog nogle af klosterbrødrene været bisiddere i retten, hvorvel det ikke udtrykkelig angives.

været forstyrret, atter til sig selv, og den elendige tyv rejste sig overende og råbte: »Jeg har begået tyveriet, og nu piner den onde samvittighed mig. Skönt jeg har fortjent at blive hængt[1], så hav medynk med mig, fromme dommer, at ikke den grumme anklager skal kunne martre mig[2]!« Dommeren mærker sig vel dette tilfælde og siger: »Ingen får dobbelt straf. Lad det ske, som jeg nu siger: der skal så atter være forlig imellem Eder; den anklagede skal gengive, hvad han har taget, og betale en tredobbelt bøde[3]. Den dom, der er fældet ved Guds vink, vil jeg dog ikke lave om på«.

Om en pige, som var stum og besat af en ond ånd. — Da en pige havde fyldt fem år, blev hun stum, og hendes vanvid tog til gennem tre gange fire år. Forældrene beder for hende, men de opnår ikke noget ved deres fromme bönner. Med sorg begiver de sig på hjemvejen[4] . . . . Men medens nu den stumme pige skrider frem ad vejen, begynder hun at tale, hendes fornuft vender tilbage; og pigen, denne blufærdighedens blomst, der nu er fri for den plage, som

---

[1]) De gamle danske love foreskrev livsstraf for den, der grebes i at stjæle eller vedgik at have stjålet noget til mere end en halv marks (18—19 kroners) værdi.

[2]) Ved »anklageren« menes vistnok Djævelen, menneskehedens anklager, der kan pine synderen i Helvede, hvis han nu dør i sine synder; lever mennesket derimod, har han lejlighed til at göre bod og derved undgå Helvede.

[3]) Manden synes at have fået den straf, som Jydske lov fastsætter for et mindre tyveri: tilbagegivelsen af tyvekosterne (igæld) samt udredelsen af deres dobbelte værdi (tvigæld) til ejeren og en 3 marks bøde til kongen.

[4]) Forældrene må have været ved Knud den helliges skrin. Teksten i det følgende er ufuldstændig; der mangler dog vist kun én verslinie, og hvad der har stået deri, har næppe haft megen betydning for fortællingens helhed.

har hvilet på hende, vender efter et års forløb tilbage for at bringe sin tak. Hun siger da: »Jeg har lidt af vanvid i to gange seks år og været til lede for begge mine forældre; og i lige så mange år har jeg været stum; men nu har jeg genvundet min helsen ved Knuds forbön«.

I Odense by blev der nylig ved en ildebrand ødelagt næsten tusinde gårde. Gnisterne fortærede huse og bohave, og der blev kun aske og emmer tilbage. Jeg skal her fortælle om et vidunder, et herligt tegn; man vil ikke fortryde at høre det, og det er nok værd at berette: I den gloende hede drypper tømmeret med harpiks; det törre træværk sveder, men selv fortæres det ikke[1]. Det er Albanskirken[2], der på vidunderlig vís bærer vidne om det jærtegn, hvorom der her berettes. Ydersiden af kirkedören antændes af luen, og

---

[1]) Det kunde synes uklart, hvilket træværk det er, som bliver bevaret under ildebranden. Imidlertid er der i det foregående sagt, at alt bliver til aske og emmer, og det følgende viser, at Albanskirken vel angribes af ilden, men dog reddes. Det er da denne kirkes træværk, der sigtes til.

[2]) St. Albans kirke var den gamle stiftskirke i Odense, hvor Knud den hellige blev skrinlagt 1095 og 1101 (jfr. ovenfor s. 96, note 3), måske påbegyndt i denne konges levetid, men fuldendt af biskop Hubald. Kirken var egenlig indviet til Vor Frue, Hellig Alban og Hellig Knud, men kaldtes efter den mellemste af disse helgener. I 13. århundred byggedes lige ved siden af Albanskirken i stedet for den ældre klosterkirke den anseelige og smukke gotiske Knudskirke, der fuldendtes af biskop Gisico 1301; den blev nu bispekirke, men fik ikke noget sogn. Albanskirken vedblev at være sognekirke, men den forfaldt efterhånden, og efter Reformationen toges Gråbrødrekirken til sognekirke (1539), hvorpå den ærværdige gamle Albanskirke blev nedreven. Gråbrødrekirken fristede imidlertid samme skæbne; 1618 måtte den afgive sit sogn til St. Knuds kirke og stod nu som en lidet brugt hospitalskirke, indtil den 1817 blev nedreven.

under ildebranden omspændes hele kirken af flammerne; ilden er herre over taget med bjælkeværk og tagsten; men i helgenhallen[1] standses den: stedet værges ved Knuds herrebud, han, hvis legeme var gravlagt dér[2].

[1]) Der menes vel selve kirkehvælvingen, hvor Knuds helgenskrin har stået på alteret (se næste note).

[2]) Albanskirken, hvor Knud oprindelig var skrinlagt, har sikkert bestandig rummet disse helligdomme (jfr. Henry Petersen i Årbøger for nordisk oldkyndighed 1887, s. 374 ff.). Hvorvel bispekirken blev indviet til Knud, kunde den dog ikke få hele hans legeme; Albanskirken har ikke villet give slip på sin helligdom. At Knudskirken dog havde relikvier af kongehelgenen, fremgår allerede af den indskrift, biskop Gisico lod sætte langs kirkemuren som et bånd over de spidsbuede vinduer, ja vi véd endog bestemt, at det var noget af Knud den helliges hoved, Knudskirken havde erhvervet, ligesom andre kirker, f. eks. Gråbrødrekirken i København, havde lignende smårelikvier; men hovedparten af Knuds knokler var endnu i Albanskirken.

C. Nogle optegnelser om Knud hertug.

De nedenfor oversatte optegnelser om Knud Lavard er fundne og afskrevne af professor Gertz efter håndskriftet Additamenta 90 fol. og det arnemagnæanske håndskrift 1049 4to, der begge har benyttet et papirhåndskrift, som för ildebranden 1728 fandtes i »Capsa Cypriani« på Universitetsbiblioteket (jfr. ovenfor s. 333 note 1). Skönt optegnelserne er temmelig spredte og ikke danner et samlet hele, er fundet af dem dog betydningsfuldt for vor historiegranskning. De rummer nemlig uddrag af det ældste skrift om Knud Lavard og kan således bidrage til at bøde lidt på savnet af denne gamle helgenkrønike, der er gået til grunde; og fremfor alt giver de en kort notits om dette skrifts forfatter, hvorved vor viden om denne mand med ét slag undergår stor forandring. Dette skrift om Knud Lavard, som er blevet til få år efter hans død og tilegnet hans broder og hævner, kong Erik Emune, har Anders Sörensen Vedel kendt og haft i sine hænder. I sin fordanskning af Sakse meddeler han nemlig en enkelt oplysning derfra (om den saksiske sanger, der hentede Knud Lavard ud til mødet i Haraldsted skov), og fremfor alt har han lavet sig et uddrag af skriftet, nærmest en kort opregning af dets hovedindhold og spredte optegnelser vedrörende enkelte punkter, der interesserede ham særlig[1]. Vedel (og senere Arne Magnusen)

[1]) Håndskriftet findes på Universitetsbiblioteket (Additamenta 112 8vo); det er udgivet, temmelig mangelfuldt, af Langebek

kalder skriftets forfatter biskop Robertus Elgensis og oplyser, at han var fra Elgin i Murray i Nordskotland. Imidlertid har allerede Langebek rigtig sét, at Robert ikke kan have været biskop, da Elgin i alt fald endnu ikke var bispesæde. Men at Knud Lavards levnedstegner ikke des mindre var en Skotte fra Elgin, derom har man ikke tvivlet. Formen »Elgensis« kunde dog nok vække betænkelighed, da en mand fra Elgin skulde hedde »Elginensis«. Men nu ser vi af de nyopdagede optegnelser om Knud Lavard, at den fremmede forfatter kaldes »reverendus Robertus Eliensis Anglicus«, og dermed forsvinder hans skotske byrd: han er en præsteviet munk fra Knud den stores yndlingskloster, det berömte Ely på en bakke ved Ousefloden i Østengland, i året 1107 ophöjet til bispesæde. Vedel eller afskriveren af det håndskrift, han havde, har læst Elyensis som Elgensis og på egen hånd gjort forfatteren til biskop; derved er misforståelsen bleven foranlediget. At en mand fra Nordskotland på den tid skulde have opholdt sig i Danmark, vilde være påfaldende; men har Robert været Englænder, bliver hans komme til vort land naturligt nok; thi Danmark blev et andet fædreland for så mange engelske munke og klerke, blandt dem Ælnod, der ikke ret mange år tidligere havde skrevet den ældre Hellig Knuds levned.

Det vilde nu være af interesse for os, om vi kunde følge Robert af Elys spor på engelsk grund; men desværre er de historiske mindesmærker fra hans kloster enten slet ikke offenliggjorte eller udgivne i mangelfuld skikkelse. Og dog, det er ingenlunde umuligt, at en Robert, som omtales i munken Rikards skildring af Elys historie fra 1107 til 1169, netop er vor historieskriver. Roberts navn viser nemlig, at han ikke har hørt til Angelsaksernes folk, men til den indvandrede Normannerslægt, og i Elys historie fortælles det os just, at i den förste Elybiskops, Herveys, tid (1107

---

i Scriptores rerum Danicarum IV, men nöjagtig ved G. Waitz i Monumenta Germaniæ, Scriptores XXIX.

—31) blev den ædelbårne Robert fra Hauterive i Normandiet[1] munk i Ely efter at have givet klosteret en gård med tilliggende. At Knud Lavards levnedstegner har haft sin oprindelige hjemstavn i Normandiet, kan ikke være os ligegyldigt; thi dette land var den gang et af de aller fremmeligste i kirkelig og litterær udvikling, og efter de forhåndenværende uddrag at dömme har Roberts skrift også været fremragende ved sin fylde og sine ejendommelige betragtninger ud fra den tids tankesæt. Hvad grund Robert har haft til at drage til Danmark, véd vi ikke; men et fingerpeg får vi ved at læse om, hvor forpinte Elys munke efter Herveys død var af de svære overgreb, de måtte döje ikke blot fra verdslig side, men også af den nye biskop, Nigellus. Om Robert fra Ely kun kortere tid har været gæst i vort land, eller om han har fundet blivende sted her, er det ikke muligt at afgöre. Men usandsynligt er det ikke, at ligesom Ælnod var munk i Odense, således har Robert været klosterbroder i Ringsted.

Optegnelserne om Knud Lavard giver os imidlertid ikke blot kendskab til Robert af Elys person; samtidig forøger de altid lidt vort kendskab til hans skrift; disse uddrag af Roberts »Knuds levned« supplerer nemlig Vedels uddrag, dels ved enkelte nye efterretninger, dels ved udførligere gengivelse af nogle af de træk, som de har fælles. Kun på ét punkt, vedrörende det navn, der oprindelig var Knud tiltænkt, er der uoverensstemmelse mellem de to uddrag; men Vedels optegnelse må her vige for det ældre skrift.

Indholdet af det nyfundne helgenskrift i det hele er temmelig broget. Det indledes med to vers til Knud Lavards ære[2]. Da Knud i det förste af disse digte omtales

[1]) Der forekommer adskillige små byer af navnet Hauterive i Frankrig, bl. a. i Picardie, ligesom også i Flandern. Men det Hauterive, der i Elys historie omtales som en vel kendt by, maa være det större, almindelig kendte Hauterive i Normandie.

[2]) Kun det förste digt er gengivet i oversættelsen nedenfor.

som smykket med rosenkransen om tindingerne, og da dette smykke for unge höjbyrdige mænd först kendes som almindeligt fra tiden efter år 1200, stammer digtene i det tidligste fra 13. århundred, men er på den anden side rimeligvis heller ikke yngre. Det øvrige, der er småfortællinger eller korte optegnelser, er vel nedskrevet samtidig med digtene, men tydelig nok for största delen udskrevet af ældre skrifter, især Robert fra Elys »Knuds levned«. I spidsen er der sat en hel række af Knud hertugs jærtegn. De förste 10 eller 11 af disse småfortællinger har tiden umiddelbart efter Knuds drab til historisk baggrund: helgenryet begynder at vokse; men det har en stor mængde modstandere, der dog bliver beskæmmede, blandt dem kong Nils. Da nogle ord af Robert fra Elys skrift meddeles midt i disse förste undere, er fortællingerne formodenlig hentede fra hans værk, hvis tredje hovedafsnit ifølge Vedels optegnelse har handlet om jærtegn. Dernæst følger nogle undere, som har Sven Grades kongetid og Vendernes hærgninger til historisk baggrund og altså er yngre end Robert fra Ely, rimeligvis optegnede af Ringstedmunke i Valdemar I's dage. Endelig slutter jærtegnsrækken med et par undere, der synes at henhøre til begyndelsen af 13. århundred. I ét af dem omtales nemlig en Ingemar, der vistnok er en mægtig stormand i den förste del af Valdemar II's kongetid; og fremfor alt hentydes der i en af fortællingerne til de store fiskerier ved Skåne, der må være begyndte ved samme tid. Vi nåer herved ned til fortællerens egen tid: vidnerne om de sidste jærtegn omtales som endnu levende. Af disse meddelelser ser vi også, at forfatteren selv har hørt hjemme i Ringsted kloster. — Efter alle disse jærtegn følger uddrag af de to förste hovedafsnit af Robert fra Elys værk, der handler om Knuds liv og død. Skönt det ikke straks siges, at optegnelserne er tagne fra Roberts skrift, viser sammenligningen med Vedels uddrag forholdet med fuld klarhed. Hvorvidt en kort beretning om Knud Lavards kirkelige iver hidrörer fra Robert fra Elys værk, kan dog være tvivlsomt;

måske ligger det yngre »Knuds levned« til grund her. Dernæst følger en notits om Knuds skrinlæggelse, der bevislig er hentet fra dette större, ovenfor oversatte helgenskrift om Knud hertug, og endelig afsluttes optegnelserne med afskrift af pave Alexander III's bulle om Knud Lavards kanonisation.

Om Hellig Knud hertug.

Den gang det förste år begyndte at föje sit kredsløb
til det år, der tælles som tusind og hundred og treti,
siden Jomfruen fødte[1], og da det var syvende dagen
i din måned, o Janus[2], og fjerde dagen i ugen,
stævned de ondes skræk, de frommes værnende borgmur,
Danfolkets høvding[3], den høvdings stridsmand, som stjernerne styrer,
Knud, med rosenkrans vunden om tinding[4], til himmelens tinder

---

[1]) Verset angiver altså det rigtige år, 1131.

[2]) Den romerske gud Janus symboliserede begyndelsen på alle foretagender, hvorfor dörene særlig var ham helligede. Den måned, der indleder året, har derfor også navn efter ham.

[3]) På Latin »dux«, der både i almindelighed betyder hærfører eller høvding og tillige særlig betyder hertug. Her er valgt den förste betydning, da det må oversættes på samme måde som den straks efter om Gud brugte betegnelse »dux«.

[4]) Rosenkransen skal betegne Knud som den höjbyrdige yngling, måske endog særlig som hertugen. I 13. århundred blev det almindeligt, at fornemme unge mænd smykkede deres hoveder med virkelige eller kunstige blomsterkranse, snart også med guldbånd, der ofte var besatte med ædelstene og perler, eller blot med et perlebånd, indtil skikken kort efter år 1300 atter faldt bort; men det synes imidlertid, at rosenkransen da havde fået en vis hævd som hertugernes emblem. Det ses af et tysk hertugbillede i et håndskrift fra midten af 13. århundred, af de brabandtske hertugers mønter efter 1261, af de mønter, hertug Håkon, den senere kong Håkon V, lod slå i Norge (1280—99), o. s. v. Betegnende er det også,

ved den blodvidnedød, hvorfor lön han i himmelen nyder[1].

Ved helgenens kilde talte en overmodig kvinde nedsættende om ham og sagde med hån til dem, der lå der[2]: »Hvis han ikke kan göre min snirklede ærme-

at da man i slutningen af Middelalderen indførte en hertugkrone, var det en ring med blomsterlignende takker. Og hvor man afbildede hertugen med den ejendommelige spidse hertughat, omgav man også stundom dennes pul med rosenkransen. At rosenkransen om håret her i Danmark er brugt som Knud Lavards symbol, er sikkert nok; således fremstilles hertugmartyren nemlig på kalkmalerier i kirkerne i Skive og det nærliggende Hvidbjerg (jfr. Henry Petersen, Et billed af Hellig Knud hertug, Årbøger f. nordisk oldkyndighed 1888). Når da dette emblem også omtales i verset ovenfor, hentydes der uden tvivl til en billedlig fremstilling af Knud hertug i Ringsted, og dette billede er da stammoderen til de andre. Således har det kunnet gå til, at kalkmalerierne i de jydske kirker, der synes at være fra slutningen af 15. århundred, har bevaret fremstillingen af rosenkransen om lokkerne, skönt den skik at bære krans på hovedet for lange tider siden var hørt op. Når det lille vers har karakter af en gravskrift, vil man i henhold til rosenkransens forekomst i 13. århundred kunne hævde, at det i alt fald ikke er den gravskrift, som Robert af Ely ifølge Vedels uddrag skal have anført i sit værk. Det kan tilföjes, at på Ringsted konvents segl, hvortil stemplet må være gjort i begyndelsen af 13. århundred, afbildes Knud Lavard allerede med et guldbånd om håret, men det er endnu ikke nogen rosenkrans.

[1]) I hexametrene er der rim mellem halvversene, som det dog har været umuligt at gengive i oversættelsen. Det hele stykke synes at være en gravskrift til Knuds ære. Derefter følger et andet lille versificeret stykke, der bærer overskriften »Ad Epitaphium« og indeholder en begejstret skildring af de mange slags undere, Knud virker. Da det har ringe historisk betydning, udelades det i oversættelsen.

[2]) De syge lå ved den hellige kilde, i håb om ved et under at blive raske; andre böjede sig ned for at drikke af kildens vand. Der var to kilder, der var knyttede til Knud hertugs

lidse[1] lige, så kan han heller ikke helbrede jer«. Og med god grund burde nu det ikke ske, som fristerinden attråede[2], da ikke heller Kristus vilde rette sig

navn: den ene tæt ved det sted, hvor han blev dræbt, efter legenden fremsprudlet ved hans drab; den anden tæt ved Haraldsted kirke, efter legenden fremsprudlet, da hans ligbåre et öjeblik blev sat ned på det sted. Her menes snarest den förste af disse kilder, der var mest æret; i nærheden af den byggedes der endog et frådstenskapel, der gæstedes af mange pilegrimme (se s. 139, note 2).

1) Der står i teksten »pigacium tortuosum«. Pigacium (fransk »pigache«) brugtes dels om en slags silketöj, dels om en ejendommelig pynt, som kvinderne brugte på deres ærmer; det tilföjede tillægsord viser, at der her nærmest må være tænkt på den sidste betydning. Fornemme kvinder brugte i 12. og begyndelsen af 13. århundred vide, nedhængende pynteærmer, og det ses ofte af billeder, at de var smykkede med brogede eller broderede borter. For øvrigt kunde det være sandsynligt, at »pigacium« her er brugt enstydig med et andet, lignende ord. »Pigaciæ« (fransk »pigaches«) kaldtes de spidse skosnabler, som mere og mere blev almindelige i slutningen af 11. århundred — Orderik Vital (VIII, 10) gör med urette grev Fulco af Anjou til deres ophavsmand; de er bevislig af ældre oprindelse — og helt vandt overhånd i förste halvdel af 12. århundred for dernæst atter at vige pladsen for de naturligere, runde sko. Disse »pigaciæ« var meget ofte »tortosæ«, snoede. Orderik Vital fortæller, at det fra först af var en vis Robert ved Vilhelm den rødes hof, der fandt på at lade sine skosnabler udstoppe med blår og sno opad som vædderhorn; men snart efterlignede man overalt, både blandt mænd og kvinder, denne besynderlige mode. Det vilde komme med större vægt, om den kvinde, der hånede troen på Knuds helgenkraft, havde udbrudt: »Hvis han ikke kan göre min snoede skosnabel lige, kan han såmænd heller ikke helbrede jer«. Og det kan let tænkes, at en yngre tids afskriver, der ikke kendte de snoede skosnabler, har ændret ordet »pigaciam« til »pigacium«, der noget senere var navnet på en almindelig brugt pynt og derfor kendt af enhver fra 13. århundred og videre.

2) Meningen er: Hellig Knud havde magt til at göre den snirklede ærmelidse eller den snoede skosnabel lige; men kvinden, der vilde forlede andre til vantro overfor hans helgen-

efter fristerens ønske[1] for ikke at synes at imødekomme hans fristelser; men hende, som krævede et tegn, blev der givet et andet tegn, om end ikke profeten Jonas's tegn[2], så dog et, der skete med vand. Thi selv kommer hun til at lide af en uudholdelig törst og nødes til at drikke af den hellige kilde; og da hun havde gjort det, styrtede vandet straks til den naturlige udgang, og i sine smerter slår fristerinden sig selv og river i sig, medens hun på en hæslig og skæmmende måde vælter sig omkring, og maven svulmer op, og i det vandet og skarnet går fra hende, følger der også store og små orme og skrækkelig stank med. Således gjort til skamme bliver hun ført bort ved andres hjælp.

En præst, som ikke vilde tro på helgenens undergerninger, kom dog til hans kilde med urene tanker for at udspejde, hvorledes det gik til dér. Pint af en overmåde stærk törst drikker han da af vandet uden ærefrygt, og straks blev tre af hans tænder brudte i småstykker, i det der påfulgte den værste smerte. Men da han bad længe, hørte smerten op; tegnet på den revselse, han havde fået, nemlig tabet af tænderne, holdt sig dog bestandig.

En præstedatter, som var vanskabt og frygtelig udtæret, sorteblå som af vandsot, bliver, da lægemidler intet virkede, tre dage i træk overhældt med det hellige vand, som man bragte hid, og får det at drikke og helbredes således for sin sygdom.

Året för den hellige mands blodvidnedød viste

---

ry, fortjente ikke et tegn af den art, men et tegn, hvorved hun kunde blive straffet for sit overmod.

[1]) Jfr. Matth. 4, 1—11.

[2]) Matth. 12, 39.

himlen sig glødende og frygtelig funklende mellem Nord og Øst[1] og forudvarslede derved hans fald. Ligeledes viste der sig i den nærmeste nat för hans lidelse så stærk en lysglans af ild over Ringsted, at man troede, at der var ildløs dér[2].

Den ærværdige Englænder fra Ely[3] siger, at han ikke mindes at have læst om nogen slags sygdom i det menneskelige legeme, der er bleven underfuldt helbredet, uden at den jo også har fundet lægedom hos Hellig Knud; kun er ingen døde levede op igen dér[4].

En vandsottig daglejer hos en præst helbredes, da han efter præstens råd drikker af kildens vand og tvætter sig med det.

To præster, der var tilhængere af Nils og Magnus, søgte at skænde helgenens jærtegn ved at overhælde hans grav med hundeurin, for at underne kunde høre op, og for at de således kunde afholde folk fra at besøge graven[5]. Da blev den enes sön dødssyg og bad

---

1) Der menes et nordlys, der ligesåvel som kometer og andre uvante syn på himlen skræmmede den tids mennesker.

2) Det må være det samme, som skildres i fjerde vers af helgenvisen om Knud Lavard: en lysglans over Ringsted varsler, at Knuds lig skulde komme dertil. Se min Knud Lavard, s. 299 f.

3) Robert fra Ely; se ovenfor s. 349 f.

4) Denne udtalelse hører uden tvivl hjemme i 3. bog af Roberts værk, da denne vides at have handlet om jærtegnene efter Knuds død.

5) Jfr. hvad der fortælles i det yngre »Knuds levned«, ovenfor s. 142. Fremstillingen af de to præsters færd fortælles dér så afvigende, at man tör antage, at hvis fortællingen i de her oversatte optegnelser er taget fra Robert af Elys skrift, da har dette ikke ligget til grund for det yngre »Knuds levned«, men de har begge nyttet mundtlige beretninger, der i tidens løb har undergået nogen omdannelse. De to klerke må have været præster ved Ringsteds sognekirker. Jfr. s. 144, note 5, der må rettes i overensstemmelse hermed.

om vand fra helgenens kilde. Men for at dette ikke skulde helbrede den syge, var faderen troløs nok til at give ham vand fra andre kilder. Imidlertid afviste den syge dette vand som bedragerisk og uægte og forlangte ivrig helgenens kildevand. Endelig, da faderen, skönt ugerne, gav sit minde dertil, fik sönnen vand af helgenens kilde at drikke og kaldes derved tilbage fra dødens nærhed; og faderen bliver nu troende og blev senere regelbunden kannik.

En halt mand, der i lang tid dvælede i bön ved Hellig Knuds grav, blev endelig helbredet under messen, medens menigheden sang »Kyrie eleison«[1]; han lod sine krykker blive tilbage dér[2], men de blev senere tagne bort af de urene[3].

En spedalsk kvinde fra Norge kom sejlende her til landet og kom til hans grav, og da hun dvælede dér i bön, blev hun renset.

To kvinder blev med samt deres offergaver drevne tilbage på en frygtelig måde, fordi det, de vilde ofre,

---

[1]) »Kyrie eleison« (græsk) betyder »Herre, forbarm dig!« og var fra tidligste tid den almindelige bön i den græske kirke, men gik allerede i begyndelsen af 4. århundred uforandret over i den latinske kirkeafdeling. I messetjenesten brugtes den især efter indgangsbönnen. Da den i Middelalderen var den eneste bön, menigheden selv måtte udtale eller synge, medens kirkegængerne ellers måtte være passive tilhørere og tilskuere, blev den idelig gentaget, ofte råbt. Også udenfor den egenlige gudstjeneste blev den brugt, således på valfarter; ja, man föjede endog tekst på folkesproget til den, så den blev et slags kort omkvæd, og disse »Leiser«, der er spiren til en folkelig salmedigtning, brugtes meget, i det mindste i Tyskland, men næsten altid udenfor kirken.

[2]) nemlig ved Knud hertugs grav, som votivgaver, der skulde vidne om det under, helgenen havde virket. Jfr. ovenfor s. 259. 304 f. 313 f.

[3]) ɔ: de klerke, der var modstandere af Knud Lavards helgenry.

var det, som de havde fået i betaling for at prisgive deres kyskhed[1].

Kong Nils gik en gang i Ringsted ind i Hellig Knuds bedehus[2] og vilde med hovmod i ånden forjage ham derfra, idet han skældte ham ud[3]. Og da hans mænd vilde føre ham ud, for at han ikke skulde blive til skuespil for alle[4], kunde de ikke med hånden få fast tag i ham; og tre ribben blev brækkede i ham, uden at han dog faldt over stene eller tømmer, og uden at der var kommet nogen rift i hans hud.

En gang helbrededes ved Hellig Knuds fortjeneste 14 mennesker; blandt dem var der en lille blind og døvstum pige, som blev fuldkommen helbredet.

I kong Svens dage skete det, at nogle Saksere, der kom til ham, på blodvidnets höjtidsdag lagde sig på lur efter en frue for at bortføre hende[5]. Men da

---

[1]) Flere kirkemøder har strengt forbudt den slags ofre, som bragtes af skøger. Også Anders Sunesön lærer derom i Hexaëmeron 5te bog, vers 2995 ff.

[2]) Klosterkirken i Ringsted, hvor Knud Lavard var jordfæstet.

[3]) Meningen synes at være, at Nils ligesom præsterne ovenfor vilde tilintetgöre Knuds kraft til at virke undergerninger og søger at nå dette mål ved forbandelser og skældsord. Nils var i Ringsted nogen tid efter Knud Lavards drab (1131), da han måtte give efter for Sællænderne og lade Magnus gå i landflygtighed. Snart efter rejste Erik Emune sig imod ham og havde Sællænderne på sin side, hvorfor Nils fra nu af ikke har været på Sælland i to år; men da Erik efter nederlaget ved Værebro (1133) måtte flygte fra Danmark, kan Nils atter have gæstet Ringsted. Begivenheden er snarest at sætte til dette tidspunkt.

[4]) 1. Kor. 4, 9. Hebr. 10, 33.

[5]) Den konge, der tales om, er Sven Eriksön, senere kaldet Sven Grade. Vi véd, at han yndede tyske skikke og tog adskillige Tyskere i sin tjeneste; disse var ilde lidte for deres overmod og voldsomhed, hvorom også denne fortælling er et karakteristisk vidnesbyrd, og bidrog meget til, at Sven blev forhadt.

hun fik nys derom, flygtede hun bort til vogns med sine folk. Og da krigsfolkene satte efter hende, blev de drevne tilbage ved himlens vælde; thi i det den ene af dem allerede lige vilde til at røve hende, falder han død ned af hesten.

En præst, der led af stensmerter og var forpint af en smertefuld svulst i testiklerne, helbredes i sövne efter tårer og bönner; og efter at have bragt sin tak blev han regelbunden kannik.

Nogle få og våbenløse kristne vandt, idet de påkaldte Hellig Knud, sejr over en mængde hedenske sørøvere, uden at nogen kristen blev såret[1]. Et spyd, som var udslynget imod dem, bringer de til helgenens grav[2].

I kong Sverkers rige på en ø, der kaldes . . . .[3], var der en kræmmer, der blev fangen af barbarerne[4], udplyndret og lagt i lænker; i sit fængsel påkaldte han Hellig Knud, og denne trådte da hen til ham i lysglans, løste ham og førte ham ud[5]. Og da han var

---

[1]) Der sigtes her til et overfald på danske skibe eller danske kyster af de frygtede Vender. Tidspunktet må snarest være Sven Eriksöns kongetid, da Venderne på grund af de ødelæggende tronstridigheder kunde spille mester i de danske farvande og hærje landets kyster, ja endog sætte sig fast på de sydligste øer. En lignende sejr over en stor vendisk overmagt som den, her omtales, vandt Absalon i Vestsælland ved Boslunde, kort för han blev valgt til biskop i Roskilde.

[2]) som sejersminde og til varigt vidnesbyrd om Hellig Knuds underfulde magt.

[3]) Tydelig nok har der foreligget afskriveren et navn, som han ikke har kunnet læse eller forstå. Men ved hvilken af de forskellige afskrivere hullet i teksten er fremkommet, kan man ikke se. — Landet er selvfølgelig Sverige; Sverker må være den förste af de to konger med dette navn.

[4]) Rimeligvis atter Venderne. Dog kunde der også tænkes på estiske eller kuriske vikinger.

[5]) Jfr. Ap. gern. 12, 7—9.

vendt tilbage til sit fædreland, sendte han 144 pund røgelse til Danmark til Hellig Knuds grav.

En skånsk kvinde, Esther, var ved sine forældres død bleven stum af sorg, og hun vedblev at være det i 17 år; men da hun så var kommen til Hellig Knuds grav, vandrede hun sund og glad tilbage.

En kvinde, der havde været blind i 15 år, kom til blodvidnets grav og fik sit syn igen.

En kvinde, der havde mistet al førlighed i sine lemmer, og som på den måde havde tilbragt 12 år i smerter, bliver på en vogn kørt til blodvidnets grav og dér helbredet. Vidne om dette er Ingemar[1], til hvis landboer[2] kvindens mand hørte.

Kristine, en ung pige, der var født i Ribe, og som ved en lammelse havde mistet brugen af sin höjre side, drog om og gæstede helgenernes relikvier for at få sin helsen igen. Hun kom omsider til Roskilde og overvintrede dér hos den fromme kvinde Ketilløg[3]. Da denne nu flyttede til Ringsted, fulgte pigen med, og hun så dér i sövne, at hun hos Hellig Knud skulde få sin helbred igen. Da hun derfor trådte ind i kirken, så hun dér i henrykkelse en mand, iført hvide klæder, vise sig for hende; og ved synet af ham søgte hun, støttet på höjre hånd, at rejse sig op. Da hun dernæst

---

[1]) Da denne Ingemar ikke bestemmes nærmere, har han sikkert været en almindelig kendt stormand. Det ligger nær at göre ham til den Ingemar, der i begyndelsen af Valdemar II's styrelse var kongens kammermester (som sådan nævnes han 1204) og dernæst var »gældkær« eller statholder i Skåne; som sådan nævnes han 1211, og da han ovenfor omtales som endnu levende, kan disse sidste jærtegnsfortællinger ikke være nedskrevne ret meget senere.

[2]) Landbo kaldtes den bonde, der havde lejet en anden mands jord mod at svare en bestemt afgift.

[3]) Dette kvindenavn forekommer ofte i Middelalderen, således i Lundekapitlets mindebøger.

kom til sig selv igen, mærkede hun, at hun var fuldstændig helbredet.

Thorsten, en ung mand, der ynkelig var bleven berøvet brugen af sine lemmer, kom i stor elendighed til Ringsted, og munkenes skomager, Jakob, modtog ham og gav ham husly hos sig. Da han så en gang slæbte sig hen til helgenens grav efter en procession, blev han helbredet ved synet af helgenbåren og rejste sig op[1]. Vidnesbyrd for ham aflægger så vel klerke som lægfolk, der havde víst ham velgerninger både ved at køre ham og ved at give ham føde, og som havde været tilstede og deraf véd, at han er bleven helbredet.

Da en klosterbroder fra Ringsted en gang i fisketiden sejlede til Skåne[2], fortalte en mand fra Halland

---

1) Der har altså, uvist af hvad grund, været en procession eller et höjtideligt kirkeligt optog. Ved denne lejlighed optrådte præsterne i fuldt skrud og udfoldede al den pragt, der stod til deres rådighed. Kirkens helgenskrin blev båret om, ofte overskygget af en baldakin. Man tænkte ved sådanne processioner at afværge himlens vrede eller nedbede dens velsignelse.

2) Ved år 1200 blev bankerne ud for den lange odde, der strækker sig fra Skåne ud i det sydligste af Øresund, yngleplads for silden, og denne fandtes dér i umådelige stimer, hvad der foranledigede de berömte skånske sildefiskerier. Disse blev en rig indtægtskilde for landet; men fremmede, först Nordmændene, siden Hanseaterne, trængte sig ind i de danskes virksomhed, hvad der dog for så vidt var rimeligt, som der var langt flere sild, end de danske kunde fange, og især langt mere, end de kunde afsætte. På nordspidsen af den øde odde opstod ved disse fiskerier og de dertil knyttede markeder byen Skanør med en kongelig borg; senere rejstes på den sydlige spids af odden Falsterbo med et fast stenslot. Hurtig udviklede der sig på disse steder en imponerende omsætning, i det tusinder og atter tusinder af fiskere og købmænd strömmede til. I hvor höj grad disse markeder var mødested for danske borgere, kan man skönne deraf, at udsendinge fra de fleste gilder samledes i Skanør, og på et sådant møde (1256) blev de enige om fælles sta-

ham, at han tilligemed 16 naboer havde kastet lod mellem Hellig Olav og Hellig Knud for derved at afværge dødeligheden blandt deres kvæg. Men det lod, der var mærket for Hellig Knud, kom först ud; og da alle så havde aflagt løfte til ham, hørte dødeligheden op. Og han sagde til klosterbroderen: »Se, her er så mange penninge, som vi er naboer«. Disse penge[1] overgav klosterbroderen i vort påsyn til abbeden som vidnesbyrd om undergerningen. Gud være lovet, som frelser mennesker og kvæg!

Navnet Kanutus kommer af »canicies«, i overensstemmelse med det ord:

At du, skönt yngling, har talt som en olding, tilvisse mig fryder[2].

Da Hellig Knuds forældre vilde kalde ham Hugo[3],

---

tuter. Når det siges, at en Ringstedmunk drog til Skåne i fisketiden, da tör det antages, at han har skullet göre et stort indkøb af saltet sild til klosteret og måske også afslutte anden købmandshandel. Det er sikkert de samme markeder, der sigtes til i abbed Vilhelms levned (ovenfor s. 272).

¹) Det var altså den gave, de 17 naboer havde lovet at give, hvis dødeligheden blandt kvæget hørte op.

²) Tydningen af helgennavnet Kanutus som beslægtet med »canities« (grå hår, gammelmands indsigt) forekommer allerede hos Ælnod og, som det synes, i pave Paschalis's bulle om Knud den helliges kanonisation (ovenf. s. 44 og 99). Da bemærkningen ovenfor, ligesom de efterfølgende notitser, må være uddrag af Robert fra Elys skrift, har denne måske kendt sin landsmand Ælnods skildring af den ældre Knuds levned. Hvor det vers har hjemme, som citeres her, ser jeg mig ikke i stand til at oplyse.

³) Her er der uoverensstemmelse med Vedels uddrag, i det Vedel siger, at da Knud var født i tiden ved Gregorius's dag (12. Marts), skulde han have heddet Gregorius. Da Vedel ofte er unöjagtig, må hans beretning vige for den ovenfor over-

viste Hellig Knud konge sig for Aslak på Sælland[1] og bød ham sige dem, at han skulde kaldes Knud, og at »han skal ophöje[2] Ringsted, ligesom jeg Odense«.

Knud klædte en gang en fattig med en del af sin overkjortel, ligesom Martinus havde gjort med en del af sin kappe[3].

Knud sagde: »Jeg skal være en lænke for husdyrene[4]«, — fordi han udryddede tyvene af landet[5].

---

satte. Men om Knud Lavard er født på St. Hugos dag (1. April), eller om forældrene uden hensyn til dagen har villet give ham navnet Hugo, hvorved Vedels optegnelse om hans fødsel ved Gregoriusdagstider kan reddes, det er vanskeligt at afgöre.

1) Af Vedels uddrag ser man, at Aslak var fra Balstrup ved Ringsted (jfr. ovenfor s. 134). Professor Joh. Steenstrup har nylig udtalt den grundede formodning, at denne bonde, som skal have haft så stor indflydelse ved navngivningen af Erik Ejegods sön, er den Aslak, der i slaget ved Niså (1062) havde udmærket sig særlig blandt alle Skjalm Hvides krigere (Sakses 11. bog).

2) Jfr. Kristi ord om Kapernaum, der var »ophöjet til himlen« ved at være hans opholdssted: Matth. 11, 23.

3) Om den hellige Martinus fortæller hans discipel Sulpicius Severus, at han en dag, inden han endnu var i kirkens tjeneste, delte sin kappe i to stykker for at give den ene halvdel til en pjaltet tigger, der döjede ondt af kulden. Vedel har i sit uddrag gengivet dette lille træk ved de knappe ord: »Knud efterligner Martinus«. Ud fra dette havde jeg (Knud Lavard, s. 155) udtalt den formodning, at Robert havde fortalt om en sådan deling af klæderne, og denne formodning viser sig nu at være rigtig.

4) Meningen er, at Knud lover at skaffe ro og tryghed i landet, så at kvæget ikke, som hidtil, blev stjålet eller ranet af staldene. Ordene lyder som et citat, men er det næppe, i alt fald ikke noget bibelsprog. Med hensyn til deres indhold kan mindes om det ord, den svenske almue udtalte om den kraftige kong Magnus Birgersön, der betryggede fred i landet: »Han hængte lås for bondens lade«; dette blev oprindelsen til hans tilnavn »Ladulås«.

5) Jfr. det yngre »Knuds levned«, 3. læsestykke (ovenfor s. 124 ff.).

Med störste dygtighed forsvarede han de kristne mod hedningerne[1].

En hungersnød, der trykkede Danmark, nåede ikke til hans område[2]; tværtimod kunde andre endog få noget fra det til at mættes med.

Knud havde stået fadder til sin morder Magnus, og derfor var dennes brøde imod ham så meget des svarere. I kraft af edsaflæggelse kaldte de tilmed hinanden brødre[3], og således var af særlige grunde den ugudelige nöje knyttet til den hellige mand.

Robert fra Ely siger, at kong Nils var méneder og forbandet, fordi hans faders bestemmelse om tronfølgen ikke var bleven overholdt af ham[4].

---

1) På dette punkt er Vedels uddrag af Roberts skrift fyldigere, i det der fortælles, at Knud slog sørøverne på flugt og opførte to kasteller (der nævnes ved navn) til værn imod dem.

2) Sønderjylland, der var givet grænsevogteren til lén.

3) Knud og Magnus havde altså höjtidelig sluttet et slags fostbroderskab.

4) Her må mindes om, at Nils trængte sin ældre broder Ubbe til side, og ifølge Vedels uddrag af Robert af Elys skrift nåede han sit mål ved bestikkelser, hvorved han sejrede over dem, der vilde have den lille Knud til konge. Her ser man endvidere, at Sven Estridsön forordnede, at hans sönner skulde efterfølge ham efter alder, og at disse forpligtede sig ved éd til at overholde denne ordning. Mærkelig nok er det kun Robert og en anden engelsk historieskriver, Vilhelm af Malmesbury, der beretter om Svens tronfølgeordning, medens Knytlingasaga har en fordrejning af det ved at lade Sven vælge sin nærmeste eftermand, og de danske kilder helt forbigår den mærkelige ordning. — Såvidt man kan skönne, har Robert om Nils brugt ordet »excommunicatus«; det må dog næppe forstås således, at Nils ligefrem er bleven bandlyst af bisperne for sit brud på tronfølgeordningen, men snarere således, at han var hjemfalden til de höjtidelige forbandelser, som bisperne i sin tid havde udtalt over enhver, som monne bryde kong Svens bestemmelse.

Robert siger, at Haraldsted ligger 15 mil fra Roskilde[1].

I timen for den himmelske ofring[2] bliver Knud blodvidne og Kristi offer, i det Herrens år 1130, Onsdag 7. Januar.

Da Knud skiltes fra kong Nils i Roskilde, sagde kongen til ham, at han til minde om hans venskab vilde beholde hans ring, og så gav han ham en anden i stedet. Men stenen i Knuds ring gjorde den, der bar ringen, uovervindelig; Nils vilde derfor, at han ikke skulde have den, for at Magnus kunde få bugt med ham[3].

Hellig Knud, der selv ikke var nogen studeret mand, lod ved sine klerke, som åbenbarede ham himlens skatte[4], afskrive de bøger, som var nødvendige for kirkerne, og de ud over alménmenneskeligt mål lærde skrifter af de hellige kirkefædre; han viste således, at han ikke i mindre grad var kannik end kriger[5].

---

[1]) Roberts bemærkning har tydelig nok været påfaldende for den klerk, der har gjort dette uddrag. Sagen er, at den engelske forfatter tænker på den i Danmark ukendte engelske mil.

[2]) Der menes sikkert: på den tid, da man holder höjmesse.

[3]) Af Vedels uddrag kendte man allerede dette ejendommelige træk fra Roberts skrift: Nils vil drage lykken fra Knud Lavard over til sig ved at få Knuds ring i eje. Men Vedel siger os intet om tidspunktet, da det skete. Dette siger derimod ovenstående uddrag, og det har stor interesse: Da Knud forlader Roskilde, hvor han har været Nils's gæst i Julen, søger Nils med held at få den ring fra ham, som han frygtede, var ham en talisman. Han vilde altså göre sit til, at Knud under sit ophold på Sælland kunde falde for Magnus's sværd, således som det skete få dage senere.

[4]) Klerkene læste og fortolkede bøgerne for Knud.

[5]) Medens vi ellers for alle notitserne (efter bemærkningen om Knuds navns forbindelse med »canities«) kan fastslå Roberts

Femten år igennem lå blodvidnets lemmer begravne i jorden. Men da sendefærden vendte tilbage, nemlig ærkebiskop Stefan af Upsala og de andre, blev han skrinlagt, den 25. Juni i det Herrens år 1170[1].

»Biskop Alexander[2], Guds tjeneres tjener, sender sine ærværdige brødre, ærkebiskop Eskil af Lund, det apostolske sædes legat, og bisperne, og sine elskede sönner, abbederne, priorerne og andre kirkelige forstandere, som er indsatte rundt om i Danmark, sin hilsen og apostolske velsignelse. Af et brev fra vor kæreste sön i Kristus, Valdemar, de danskes berömmelige konge, ligesom og af Eders skrivelse og af den samvittighedsfulde beretning, der aflagdes af vor ærværdige broder Stefan, ærkebiskop af Upsala, og af dem, der var komne med ham[3], har vi bragt i erfaring, hvorledes den mindeværdige Knud, i sin tid de danskes hertug og fader til den alt omtalte konge, allerede i levende

---

værk som kilden, enten ved at han anføres som hjemmel, eller ved at vi sammenligner ordene med Vedels uddrag, kan vi derimod ikke afgöre det sikkert med hensyn til denne notits om Knuds iver for afskrivning af kirkelige bøger. Efter sit indhold viser beretningen slægtskab med det yngre »Knuds levned« (se ovenf. s. 127), men ikke efter sin form, det skulde da være, at Knud på grund af sin kirkelige iver betragtes som en mand, der hørte til præstestanden. Nogen udtrykkelig angivelse af Knuds iver for at tilvejebringe de til kirkelig brug nødvendige messebøger og de for studierne så nyttige håndskrifter af kirkefædrenes værker finder man i alt fald ikke i det andet helgenskrift.

[1]) Disse ord er hentede fra det yngre »Knuds levned« (se s. 145. 147.).

[2]) Den store pave Alexander III (1159—81), der havde den bitre strid med kejser Fredrik I, men tilsidst vandt sejr.

[3]) Om denne sendefærd se ovenf. side 146 f.

live var en mand af ædel og prisværdig færd og dydig vandel, og tillige, hvorledes der efter hans død er sprudlet en kilde frem ved hans grav[1], en blind har fået sit syn, og mange andre kraftige undergerninger har den almægtige og miskundelige Herre værdigedes at øve ved ham, således som den ovenfor nævnte ærkebiskop og hans rejsefæller var rede at bekræfte det med edens hellighed, om vi vilde tage derimod. Dette er da grunden til, at vi, efter at have modtaget den nævnte konges og Eders anmodning om at erklære ham for en helgen, og i det vi sætter vor fortrøstning til Kristi barmhjertighed og til hans hellige apostle Petrus's og Paulus's fortjenester, med vore brødres[2] samstemmende råd har ment, at han bör optages i fortegnelsen over helgener, i det vi i kraft af vor apostolske myndighed fastsætter, at I skal fejre hans fødselsdag[3] den 25. Juni. Efter Eders bön og ønske bestemmer vi nemlig, at denne helgens legeme skal forherliges således og hædres ved de forskyldte lovprisninger på jorden, ganske således som den almægtige og miskundelige Herre ved sin nåde har forherliget ham i himlen, nemlig således, at han for fremtiden skulde leve mellem helgenerne, i det han ved tegn og kraftige gerninger har fortjent at opnå selve dette hos Gud, således som det er blevet os kendt af Eders såvel som af den ovenfor nævnte ærkebiskops og hans fællers og ligeledes mange andres vidnesbyrd. Eftersom det da sömmer sig Eders oprigtigheds visdom at dyrke ham med from hengivenhed og ære ham med al mulig

---

1) Der menes vel kilden nær ved Haraldsted kirke, hvor Knud först blev jordfæstet. Mere ry synes imidlertid skovkilden ved drabsstedet at have haft.

2) Kardinalerne.

3) som helgen.

iver, ham, hvem hele Eders forsamling har forlangt skulde hædres med vor apostolske myndigheds erklæring, så beder, formaner og opmuntrer vi i Herren ved vor apostolske skrivelse Eders fromhed til, at I for fremtiden beflitter Eder på at forekomme ham med passende æresbevisninger[1] og viser ham ærefrygt med skyldig lydighed, at I på grund heraf hos Ham, der gengælder alt godt, kan få mangfoldig lön og ved hans fortjenester og forbön på mange måder må finde hjælp hos den Höjeste. Udstedt i Benevent den 8. November[2]«.

[1]) Rom. 12, 10.
[2]) År 1169.

D. Hellig Margretes skrinlæggelse.

Hvem fru Margrete var, vides ikke med sikkerhed. At hun var i familie med Absalon og endnu nærmere i slægt med Sunesönnerne, sés af de nedenfor oversatte optegnelser. Man har derfor ment, at hun skulde have været Sunesönnernes søster, datter af den mægtige stormand Sune Ebbesön, Skjalm Hvides sönnesön. Denne antagelse forekommer mig dog usandsynlig. Hvis Sunes datter Margrete var den samme som den sællandske helgeninde Margrete, måtte nemlig Sorø-stamtavlen over Skjalm Hvides æt omtale hende som hellig; men deraf er der ikke den mindste antydning. Det er tilmed sandsynligt, at Margrete, Sunes datter, der var mormoder til ærkebiskop Jakob Erlandsön, har levet længere end til Hellig Margretes dødsår, 1176, og rimeligvis er Sunesönnernes søster da også den fru Margrete, som Absalon betænker i sit testamente (1201). Hvis Hellig Margrete havde været Sunesönnernes kødelige søster, vilde fortællingen om hendes skrinlæggelse vel endelig også have sagt det utvetydig. Om den hellige Margrete og hendes mand véd vi da ikke andet, end hvad den lille helgenberetning meddeler os. Kun enkelte årbøger, fremfor alt den sællandske, giver endnu et lille bidrag til vort kendskab til deres historie ved at optegne stedet, hvor de havde hjemme og hvor hun blev hængt af sin mand, nemlig Ølsemagle i Køgeegnen; og den sællandske årbog samt to pave-

breve fra 1257 viser os, at der ved Køgebugt var rejst et kapel til hendes ære, og at man valfartede dertil. Grunden til, at Margrete blev anset som helgeninde, var hendes sörgelige død for mandens hånd. På samme måde udvikledes en menneskealder tidligere den svenske helgeninde Helene af Skøfdes helgenry: det hed sig, at hun var bleven uskyldig dræbt. Da man kun havde så lidet at fortælle om Hellig Margrete, kunde det let ske, at hun omplantedes til andre egne. Sagnet om en hellig Margrete, der blev dræbt i Flade sogn på Mors, da hun var på vej til kirke, er sikkert kun en genspejling af den sællandske Margretes og den svenske Helenes skæbne. Mere tvivlsomt er det, hvorvidt sagnet om den gavmilde »fru Martha til Karisegård«, der under fjendens indtrængen skjulte sig over kirkehvælvingen, har noget med vor helgeninde at göre.

Margretes betydning som helgeninde beroede på hendes slægtskab med Danmarks förste mænd og på den höjtidelige skrinlæggelse af hendes legeme i Vor Frue kirke i Roskilde. Denne höjtidelige handling forestod Absalon (1176), medens han endnu kun var biskop i Roskilde. Snart hører vi om store pengeindsamlinger i hele Østsælland til den danske helgenindes ære; men alligevel er det tvivlsomt, om hun er bleven kanoniseret af paven (hvorvel hun i Alexander IV's breve fra 1257 kaldes »sancta«), og nogen fast helgendag for hende kendes ikke. I den sællandske årbog hedder det, at man ikke véd rigtig besked om Hellig Margretes undergerninger, ikke fordi de ikke er skete ved Herrens kraft, men fordi man ikke har optegnet dem og offenliggjort beretning om dem.

Forfatteren af dette lille helgenskrift må være en Roskildeklerk; han omtaler Roskilde som »staden«. Optegnelserne er först gjorte efter Absalons død, da den store ærkebiskop omtales som ikke længer levende; dog hidrörer de vistnok fra begyndelsen af 13. århundred. Skriftet findes trykt i Script. rer. Dan. V 303.

I det Herrens år 1176[1], på helgenerne Crispinus's og Crispinianus's höjtidsdag[2], blev Margrete, frænke af ærkebiskop Absalon i Lund — således som han selv plejede at fortælle — og nær slægtning[3] af biskop Peder af Roskilde[4] og hans brødre, dræbt af sin ægtefælle, Herlog, og derpå om natten indenfor lukte döre hængt på en bjælke, så at det så ud, som om hun havde lagt hånd på sig selv[5]. Derefter blev hun, da sognepræsten forbød hendes begravelse på kirkegården, jordet på marken[6]; men dér kom der ild fra himlen, og da hendes uskyldighed således blev godtgjort ved den natlige glimten af lys, meldes sagen til biskop Absalon. Han fæstede ikke straks lid til de blotte ord, og för sandheden af de ting, man talte om, var bleven

---

1) Nogle årbøger sætter begivenheden til 1177; men opgivelsen her får stå til troende.

2) Den 25. Oktober. Crispinus og Crispinianus var efter legenden to romerske brødre, der drog til Gallien for at forkynde evangeliet dér, men blev martyrer i året 303. De tjente deres udkomme ved at sy sko, hvorfor Crispinus særlig er skomagernes helgen.

3) Her bruges i grundteksten ordet »consangvinea«, der betegner det nære slægtskab, medens Margrete i forhold til Absalon kaldes »cognata«, der mere i almindelighed betegner slægtskabet.

4) Peder Sunesön, Absalons efterfølger i Roskilde.

5) Af den sællandske årbog fremgår det, som allerede ovenfor sagt, at drabet skete i Ølsemagle nord for Køge.

6) Af pave Alexander IV's breve fra 16. Juli og 13. August 1257 (endnu bevarede) fremgår det, at det var ved stranden ɔ: Køge bugt, at Margrete blev jordfæstet, og at man langt ned i 13. årh. bragte gaver til et kapel, som var bygget dér, efter at hun havde fået ry som helgeninde; det sés altså deraf, at man endnu ærede det sted, hvor hun var bleven jordfæstet som selvmorderske. Den mistanke, man havde om hendes selvmord, var nemlig grunden til, at sognepræsten ikke vilde lade hendes lig blive begravet på den indviede kirkegård og lod hende nedgrave i uindviet jord.

lagt klart for dagen, vilde han ikke ret tro på udsagnene. Men da rygtet mere og mere tog til, sender han fra Roskilde höjst pålidelige mænd til at undersøge sagen, og efter at disse havde overbevist sig om sandheden af denne sag, melder de ham det tilbage, som de havde hørt. Så snart han havde erfaret, at det var sandt, hvad han havde hørt, jublede han i ånden over, at sådanne ting skete i det stift, der hørte til hans bispesæde, og efter straks at have ladet abbed Simon fra Sorø[1] og Rikard, forhenværende abbed i Ringsted, tilligemed andre forstandige mænd kalde overvejede han omhyggelig med dem, hvad man burde foretage sig i denne sag. Dernæst kalder han Herlog, der forhærdede sig i sin hårdnakkede ondskab, til sig og spörger ham, om han er skyldig i den skændselsdåd, han sigtedes for; Herlog går til bekendelse og nægter ikke sin skændselsgerning, da han mærker, at han er bleven røbet ved de tiltagende undergerninger. Blodvidnets frænder trænger ind på Herlog, i det de vilde øve gengæld mod ham for hans værk; men bispen får dem bragt til ro og forliger dem meget hurtig. Dernæst drager han, omgiven af tætte folkeskarer, med stor glæde til den ædle frues grav. Liget tages da op af graven, aftvættes, lægges på en båre og føres med ærefrygt til staden[2]. Med störste jubel iler folk af alle klasser[3], ethvert kön, enhver alder, enhver stand det hellige ligtog imøde. Foran båren bar man vokskerter og lamper, efter den fulgte præsteskabet og biskoppen under hymner og sange. Legemet

---

[1]) Simon, Cistercienserabbed i Sorø 1164—88, var Englænder og en kraftig klosterforstander, der stod Absalon nær og viste iver for munkenes tugt.

[2]) Roskilde.

[3]) Ifølge prof. Gertz bör der læses: omnis ordo o. s. v.

føres da ind i den hellige jomfru Marias kirke[1]; dér rejses der med ære et mægtig stort gravmæle for hende, og dér udmærkede hun sig senere ved mange undergerninger.

---

[1]) Vor Frue kirke i Roskilde var allerede bygget af biskop Sven Nordmand († 1088). Den var en treskibet basilika, bygget af kvadre af kildekalk eller frådsten, der i höjkirkens indervægge dannede et ejendommeligt zikzakmønster. Loftet var et fladt bjælkeloft. Kirken står endnu, men er bleven meget omdannet siden Absalons dage. Ved denne kirke havde provst Isak grundet et nonnekloster (1158). Oprindelig var det snarest Benediktinernonner, men ved denne tid, måske netop ved selve overflytningen af Margretes ben, reformerede Absalon klosteret og gjorde det til Cistercienserkloster, ligesom han skænkede det »Margreteskud«, en pengeindsamling fra 12 herreder, der udgjorde den østlige tredjedel af Sælland, samt en tredjedel af, hvad der ofredes til Margretes kapel ved stranden. Til gengæld måtte klosteret efter Absalons anòrdning overlade Sorø kloster tredjedelen af de offergaver, der bragtes ved Margretes grav i Vor Frue kirke. Også på gods blev det nye kloster i Roskilde såre rigt. Allerede tidligere havde det haft ejendomme i Roskilde samt kirkerne i Sengeløse, Gadstrup og Glim; og efter den tid forøgedes dets besiddelser i höj grad, takket være Margretes helgenry.

E. Jærtegnene ved Erik Plovpennings grav i Ringsted.

Kong Erik Plovpenning opnåede at blive æret som helgen. Dette skyldtes ikke hans handlinger i levende live, ja hans strid med Roskildebispen Nils Stigsön måtte endog være en væsenlig hindring for et sådant helgenry; derimod havde det sin grund i hans gruopvækkende halshugning, så meget mere, som det var den almindelige mening, at hans broder Abel var ophavsmand til denne udåd. At Abel med höjtidelig éd fralagde sig al del i drabet, skaffede ham vel den danske kongekrone, men tilintetgjorde ikke mistanken imod ham, og denne bestyrkedes, da Abels bratte død efter kun to års styrelse let kunde ses som en Guds straffedom. Dertil kom, at den efterfølgende politiske kamp blev ugunstig for hans eftermæle; Kristoffer I og hans tilhængere havde interesse af at stemple Abel som brodermorder for derved at svække hans æts krav på den danske krone; men jo mere man nedsatte Abel, des mere hævede man Erik, og således var den myrdede konge alt på vej til at blive helgen. Det var tilmed ikke alene Abels fald, der efter folketroen vidnede om hans broders martyrium; man viste også hen til den bratte død, der snart ramte kong *Eriks bø*dler, Lave Gudmundsön og Tyskeren Herman

Kerkwerder. Ikke des mindre varede det dog nogen tid, inden helgenryet havde vundet rigtig hævd. Således har beretningen om de undere, der skete i Sept. 1252 som følge af Holstenernes plyndringer i St. Peders kirke og nonnernes klosterkirke i Slesvig, endnu ikke nogen antydning af, at det var kong Erik, der bevirkede de himmelske straffe over voldsmændene; og dog véd vi, at Erik Plovpennings lig på den tid var jordet i en af disse to kirker. Anderledes blev det imidlertid, da Kristoffer I i året 1258 overflyttede sin broders ben til klosterkirken i Ringsted og lod dem jordfæste blandt forfædrenes grave nedenfor stamfaderens, Knud hertugs, helgenskrin; nu blev Erik Plovpenning virkelig fejret som folkelig helgen. Rimeligvis har Kristoffer også ønsket at få broderen gjort til kirkehelgen; men den bitre strid med ærkebiskop Jakob Erlandsön måtte både den gang og endnu gennem mange år træde hindrende ivejen, når det drejede sig om at kanonisere en af kongedömmets repræsentanter. Vist er det, at kong Erik måtte dele kår med Margrete, Anders og Nils og nöjes med værdigheden som folkekåren helgen. Man kunde vente, at han endda som kronet hoved vilde blive en af de allerypperste danske helgener; men det var, så at sige, vanskeligt at skaffe plads til ham, da Ringsted og hele Sælland allerede havde Knud hertug til værnehelgen, og dennes ry var for rodfæstet til at kunne svinde, fordi man begyndte at ære en anden helgengrav i hans kirke. Imidlertid opnåede Erik at blive gildehelgen ved siden af Knud konge og Knud hertug. Således var der et Hellig Eriks gilde i Kallehave, hvis gildeskrå (fra 13. århundred) endnu er bevaret, og den samme skrå gjaldt for Eriksgildet i Røddinge på Møn; endvidere var bl.

a. det ene af Næstveds to gilder og et af Københavns mange gilder helliget kong Erik[1].

Begejstringen for Erik Plovpenning synes at have været störst i sidste del af 13. århundred; men den kan endnu spores i begyndelsen af 14. århundred. Betegnende er det, at danske årbøger, der er nedskrevne i denne tid, omfatter den myrdede konge med störste interesse og sympati; det gælder især den sællandske årbog, der fortæller bredt om Eriks ulykkelige endeligt og hædrer ham med den mest smigrende karakteristik. Et skridt videre går forfatteren af en kongerække[2], i det han i skarp uoverensstemmelse med sin törre opregning af kongerne för Erik Plovpenning fortæller med stor udførlighed om denne konges død og om de følgende begivenheder, hvori han sporer Guds straf over Abel (hvem han kalder Kain) og hans medskyldige. Man ser, hvorledes dören var åbnet for legendedannelsen, og denne udeblev ikke. Et velkomment historisk udgangspunkt var et oldbrev fra begyndelsen af Eriks kongetid, hvori han forlangte at blive jordet i Franciskanerklosteret i Roskilde, iført en gråbroders grove kutte. Snart vidste man da at fortælle om, hvorledes kong Eriks bødler, för de halshuggede ham, havde forlangt oplysning om, hvor hans skatte var gemte, og at Erik havde henvist dem til et jærnbeslået skrin i Roskilde; men da de senere åbnede det, fandt de kun munkekutten med det tilhørende reb. Også i udlandet, hvor Eriks drab straks havde

---

1) Derimod beror det på misforståelse, at Erik skulde have været gildehelgen i selve Ringsted, ligesom fortællingen om en sammenslutning af 18 Eriksgilder i Skanør 1266 er urigtig, hidrörende fra en forvansket optegnelse i Kallehave gildeskrå; der tænkes i virkeligheden på Knudsgildernes sammenslutning i året 1256.

2) Script. rer. Dan. I 20 ff.

vakt så stor opsigt, fremspirede der efterhånden legender om ham. I Tyskland fortalte man således allerede i 13. århundrede det sagn, at den hellige Venceslav[1] havde víst sig for Erik og varslet ham samme skæbne som den, han selv havde lidt, og Erik, der aldrig för havde hørt om Venceslav, skaffede sig nu relikvier af ham i Bøhmen og anbragte dem i et Cistercienserkloster, som han byggede til hans ære. Samme sagn genfindes i England i 15. århundred[2]. I hele denne legende er der ikke gran af virkelig historie; men den har interesse for os ved at vise os, hvorledes mindet om Erik selv i fjerne egne holdtes i live gennem århundreder.

Om jærtegn ved kong Eriks grav i Ringsted var der tidlig rygter i omløb. Der skal have været hentydet til dem allerede i den gamle gravskrift, af hvilken den sællandske årbog anfører begyndelsen, og flere andre historiske optegnelser taler også i korthed om, at der sås undergerninger, der var virkede af den myrdede konge. Man havde imidlertid også en virkelig fortegnelse over disse jærtegn. Suhm kunde se, at ældre historikere havde brugt den, men anså den for tabt[3]. Imidlertid findes den i afskrifter på Universitetsbiblioteket, de allerede oftere nævnte håndskrifter: Additamenta 90 fol. og det arnemagnæanske håndskrift 1049 4to, der begge har benyttet det samme papirhåndskrift, hvori optegnelserne om Knud hertug fandtes. Professor Kr. Erslev har förstnævnt dette

[1]) Venceslav havde som Bøhmens hertug og konge, støttet af sin farmoder Ludmilla, virket meget for sit folks omvendelse til kristendommen, indtil han i året 935 blev myrdet af sin broder Boleslav I, der skal have været hedning. Snart ærede man ham som Bøhmens værnehelgen.

[2]) Kirkehist. samlinger, 3. række III 829 ff.

[3]) Suhm, Historie af Danmark, X 328.

skrift blandt kilderne til vor middelalderlige historie[1], og dernæst har professor Gertz taget afskrift af det, således, at det förste af de nævnte håndskrifter på Universitetsbiblioteket er lagt til grund, men varianter er optagne efter det andet. Nærværende oversættelse er udarbejdet efter professor Gertz's afskrift.

Det righoldige lille skrift omhandler halvhundred undergerninger, som Hellig Erik skal have udført, for störste delen ved sin grav i Ringsted. Den sidste af fortællingerne, som i modsætning til de andre er sat på vers, skildrer et jærtegn fra 1309 og angiver sig at hidröre fra munken Johannes fra Odense, der har været gæst i Ringsted kloster og öjenvidne til begivenheden. Det er sandsynligt, at Johannes ved samme tid har nedskrevet beretningen om de øvrige jærtegn; men her må han have afskrevet en protokol, som Ringstedmunkene har ført over de vidunderlige hændelser ved helgengraven. Dette ses ikke alene af de mange angivelser af år og dag, men også af de hyppige optegnelser om, hvem der var eller er vidner til de forskellige underfulde helbredelser. Når vi fraregner det sidste under (der jo er fra 1309), spænder årsangivelserne for jærtegnene over tidsrummet fra 1258 til 1274; det er altså i *den* halve menneskealder, at man særlig har stræbt hen imod Erik Plovpennings helgenkåring.

En ejendommelighed ved det foreliggende skrift er den store mængde Svenskere, som nævnes blandt dem, der er blevne hjulpne af Hellig Erik. Om Svenskere handler nemlig helgenfortællingerne 7, 11, 26, 29, 30, 31, 34, 36, 38 og 42, hvortil endnu kan föjes nr. 12, i det Svantopolk, som nævnes her, er at betragte som

[1]) Kr. Erslev, Kilderne til Danmarks historie i Middelalderen (1892), s. 12.

Svensker, skönt han var Valdemar IIs sönnesön, og hovedpersonen, hr. Thord Stupe, er måske også snarere Svensker end Dansker. Den tanke ligger nær, at den danske kong Erik for bevidstheden er gået i ét med den berömte svenske konge, Erik den hellige, der var bleven dræbt ved år 1160 og jordet i Upsala. Imidlertid må det dog ikke forstås på den måde, at man med vilje eller uvilkårlig har overført fortællinger om den svenske helgens undere på den danske helgen. Sligt kan aldeles ikke bevises, og Ringstedmunkenes nöjagtige optegnelser om de svenske mænd og kvinder, som har været ved Hellig Eriks grav, og om vidnerne til deres bönhørelse, alt dette viser, at vedkommende virkelig har været i Danmark; her kan ikke være nogen grundet mistanke om bedrag. Men der er en anden mulighed, der næppe helt kan afvises: det kunde tænkes, at man i Sydsverige ikke allevegne har haft fuld klarhed over, at de to Erik'er var to helt forskellige helgener, og at dette kan have bidraget til, at den danske Hellig Erik i sådanne egne som Linköping, Vesterås og Skara bispedömmer er kommen til at spille den rolle i folks religiøse forestillinger, som vort helgenskrift vidner om. Imidlertid bör det tilföjes, at flere af de helbredede også siges at være fra Norge, hvor lignende uklarhed vel også kan have udviklet sig; man se således fortællingerne nr. 27, 28, 41, 43 og 48. Dette er imidlertid kun en usikker mulighed. Sikkert er det derimod, at vi her har et pålideligt vidnesbyrd om, hvor udstrakt samkvemmet mellem Danmark og de to nordiske lande var i 13. århundred. Thi en tredjedel af dem, der siges at være hjulpne ved kong Eriks helgenkraft, er Svenskere og Nordmænd, af hvilke de allerfleste har været i klosterkirken i Ringsted. Da denne by lå borte fra de större handelsveje, har vi

også et vidnesbyrd om byens betydning som valfartssted; men her må Hellig Erik selvfølgelig give broderparten af æren til sin stamfader, Knud hertug, — om end det naturligvis ikke antydes i *disse* jærtegnsfortællinger.

Historisk betydning har helgenskriftet bl. a. ved den mangfoldighed af daværende personer, det fremfører. Lejlighedsvis ser vi nye småtræk vedrörende hovedskikkelserne i den tids begivenheder, som dronning Margrete Sprænghest, Birger jarl og Magnus Lagabøter; se fortællingerne nr. 7, 33 og 41. Hovedsagelig er det imidlertid mindre fremragende personer, der optræder; dog kan man her finde værdifulde småbidrag til 13. århundreds historie og især indsamle spredte efterretninger om flere af den tids adelsmænd.

Om Hellig Erik, de Danskes konge.

I det Herrens år 1250 på Hellig Laurentius's aften[1] blev Hellig Erik, Danmarks konge, fangen i Hedeby af sin broder, hertug Abel, og han blev halshugget og sænket i vandet[2]. Og i det Herrens år 1258 blev han af sin broder Kristoffer overført til Ringestad eller Ringsted på den hellige abbed Ægidius's dag[3] o. s. v. [4]

[1]) Herved forstås aftenen för St. Laurentius's dag, altså 9. Aug. Når dagen for kong Eriks henrettelse i flere af de bedste kilder sættes til 10. Aug., da må det forstås således, at drabet fandt sted ud på natten, da 10. Aug. allerede var begyndt.

[2]) Efter påbud af Lave Gudmundsön, hertug Abels betroede mand, halshuggedes Erik Plovpenning i en båd ved Mysund af Tyskeren Herman Kerkwerder. Hovedet var dog ikke helt skilt fra kroppen, og liget blev ved lænker, stene og kongens hjelm sænket i sundet, men blev dagen efter fisket op af nogle fiskere og bragt til Dominikanerne i Slesvig, der i al stilhed jordfæstede det i deres klosterkirke. Senere blev kongens lig, som det synes efter Abels bud, flyttet til nonneklosteret på holmen ved Slesvig, og atter senere blev det af biskop Eskil med ære ført til domkirken (St. Peders kirke).

[3]) Den 1. September. Ægidius, der var meget æret her i Norden, var eneboer, efter nogle abbed, i nærheden af Arles. Her fandtes der et berömt kloster, opnævnt efter ham, i folkesproget kaldet Saint-Gilles; det var i Korstogstiden et af de mest besøgte valfartssteder i hele Europa. Ægidius skal være død 1. September 550. — Året for overflytningen af kong Eriks lig sættes i nogle kilder til 1257, men årsangivelsen ovenfor er sikkert rigtig. Nogle af kong Eriks ben tilligemed lænkerne blev tilbage i Slesvigs domkirke. Det hvilested, Erik fik i Ringsted klosterkirke, synes at have været en meget lille grav, der fandtes ved fodenden af hans halvbroder Valdemar den unges grav. Men i året 1520 lod biskop Lage Urne benene optage og indmure i en pille på den nordre side af höjkoret, hvor der også blev sat en indskrift til hans ære. Ved undersøgelsen 1855 viste der sig kun at være höjst ubetydelige rester tilbage.

[4]) Afskrivningen afbryder indledningen med et »etc«.

1. Medens optoget gik ud og vendte tilbage[1], skete det ved et under, at regnen hørte op, hvorimod den var meget stærk både för og efter.

2. En kvinde fra Hvalsø[2], ved navn Margrete, født i Balstorp[3], befries, i natten for den hellige jomfrus fødsel[4], ved Hellig Eriks grav for en meget slem gigt.

3. Under messen den følgende dag helbredes en pukkelrygget kvinde fra Roskilde, og en blind kvinde fra Halmstad får sit syn igen.

4. Thorsten, en krøbling fra Jylland, som ikke var bleven helbredet af Hellig Erik i Slesvig[5], kom til Ringsted i følge med kongens kammermester[6] og blev helbredet, hvilket bevidnedes af dem, der har kendt ham som krøbling.

5. En kvinde fra Skåne, som var forkrøblet og blind, genvandt ved Hellig Eriks grav evnen til at kunne gå; og da hun blev ved med bön, blev hun under messen på Herrens bebudelses dag[7] også seende.

---

1) Der menes optoget af Ringsteds munke, som gik ud for at møde toget, der bragte kong Eriks lig, og modtage dette. Om jærtegnet jfr. Knud den helliges förste skrinlæggelse (ovenfor s. 18).

2) Hvalsø (Kirke-Hvalsø) i Voldborg herred, ikke langt fra det gamle Lejre.

3) Balstrup ved Ringsted (jfr. ovenf. side 134 note 1).

4) 8. September.

5) Medens Erik Plovpennings lig endnu var jordfæstet i Slesvig havde altså denne mand gæstet hans grav der.

6) Hvilke hverv en kammermester (camerarius) havde, vides ikke med sikkerhed, hovedsagelig dog vistnok varetagelsen af kongens pengesager. Embedet beklædtes af ansete mænd. Under Kristoffer I har kammermesteren været en Nils Pedersön af Skjalm Hvides mægtige æt. Det er rimeligvis ham, der sigtes til her.

7) ɔ: den dag, da Herrens fødsel bebudedes, altså hvad man *ellers* kalder Marias bebudelses dag, 25. Marts.

6. Fru Kunigunde fra København, der i tre år havde haft det höjre ben kroget, blev helbredet ved hans grav på Filips og Jakobs festdag[1] under messen, medens Kristi legeme blev løftet op[2], efter at hun forud i sövne havde haft et syn af ham i lysglans.

7. Johannes fra Stockholm i Sverige havde et ben, der var blevet kroget af kulde. Birger jarl[3] lod lægerne kurere på ham, men han kom sig ikke. Men i det tiende år efter at Prædikebrødrene[4] havde holdt kapitel i Sigtun[5], blev han som følge af en Prædikebroders påmindelse[6] helbredet ved Hellig Eriks fortjenester, i det denne viste sig for ham, iført overkappen[7].

---

1) 1. Maj.

2) Når præsten i den katolske kirke har indviet nadverbrødet, tænkes det at være forvandlet til Kristi legeme og holdes nu höjt i vejret i en beholder (monstransen), så at alle kan se det og tilbede Kristus i det indviede brøds skikkelse.

3) Den berömte Birger jarl i Sverige, overhovedet for Folkungeætten, kong Erik Læspes svoger, kendt som den, der gav Stockholm dens betydning og gjorde korstog til Finland, var allerede i Erik Læspes tid den ledende mand i Sverige og efter hans død (1250) at betragte som Sveriges styrer, i det hans unge sön Valdemar fik kongenavnet. Birger overholdt ro og orden i landet og fremmede kulturen. Han døde 1266.

4) Dominikanerne.

5) I Sigtun, den fra hedendommens tid så berömte stad, stiftedes der 1237 et Dominikanerkloster, der fik stor anseelse. Dominikanerne holdt kapitler eller møder, hvortil de enkelte klostre sendte afsendinge; det var dels generalkapitler (for hele ordenen), dels provinsialkapitler (for de enkelte provinser). Det omtalte møde i Sigtun har været et provinsialkapitel for Norden, der (under navnet »Dacia«) siden 1228 udgjorde en særskilt »provins« indenfor ordenen.

6) Det må forstås således, at klosterbroderen har påmindet ham om at anråbe Hellig Erik om sin helbredelse.

7) Der menes vistnok en munkeoverkappe, forsynet med hætte. Der sigtes vel i så fald til, at Erik Plovpenning kort efter sin tronbestigelse (5. Juni 1241) aflagde det løfte, at han vilde dø i munkekutte i Franciskanerklosteret i Roskilde.

Og da han kom til København sammen med jarlen og ærkebiskop Jakob[1], var han også i Ringsted og fortalte det.

8. Peder Ebbesön, der ikke vilde tro på Hellig Eriks jærtegn, fordi denne havde frataget ham hans fogedembede[2], blev dødssyg og så da i sövne en mand, der sagde til ham: »Tro, at Erik er hellig! så skal du blive rask«. Og da han svarede: »Jeg tror det«, så blev han straks efter rask[3]. Broder Nils den krøllede,

---

Efter hans død bidrog mindet om dette løfte stærkt til hans helgenry (jfr ovenfor s. 376).

[1]) Birger jarl vides at have været i København med en stor hær i året 1261; hvad rolle han spillede i de stridigheder, der den gang rådede i Danmark, véd man ikke, men rimeligvis stod han på kongehusets side. Dronning Margrete Sprænghest og den unge kong Erik (Klipping) var imidlertid den gang fangne efter det ulykkelige slag på Lohede, og dette kan have bidraget til et omslag i den mægtige Svenskers politik. At Jakob Erlandsön, den mod kongehuset så fjendske ærkebiskop, har været hos Birger jarl i København, således som det siges ovenfor, er i alt fald ganske rigtigt. Af procesakterne mod ærkebispen véd vi nemlig, at han ved denne lejlighed overtalte Birger til at indgå ægteskab med Abels enke, dronning Mechtild.

[2]) Rundt om i landet havde kongen fogeder eller bryder, der boede på kongsgårdene og oppebar indtægterne for kongen. Efterhånden som kongedömmet vandt magt og anseelse, beklædtes disse embeder med ansete mænd af adelsslægt.

[3]) Peder Ebbesön omtales som en bekendt mand, og vi kender da også en stormand af dette navn, til hvem der kan være sigtet her, nemlig en sön af den mægtige Ebbe Sunesön, hvis datter var svensk dronning, og som faldt i slaget ved Lena (1208). Denne Peder Ebbesön var gift med en datter af gældkæren Ingemar (se ovenfor s. 360) og gav rige gaver til Lunds domkirke og til Sorø, hvor han ligesom så mange andre ætlinger af Skjalm Hvide fik sin grav. En vanskelighed synes der dog at være ved at identificere den i teksten nævnte Peder Ebbesön med Ebbe Sunesöns sön Peder, idet denne nemlig døde 1256, inden overflytningen af Eriks lig. Imidlertid var rygtet om den dræbte konges hellighed alle-

lektor for Prædikebrødrene i Roskilde[1], har fortalt dette i Ringsted til abbeden Esger sammesteds[2].

9. Karl Kanne[3] i Skåne sagde: »Hvis kong Erik er hellig, så lad ham rive öjnene ud på mig og göre mig gal!« Det skete også; thi han blev blind og vanvittig og døde, idet han sønderbed sin egen tunge[4].

10. Friseren Broder, der var bleven såret af røvere og derved gjort til krøbling, kom til Hellig Eriks grav og fik atter sin førlighed.

11. Helga fra Åsarp[5] i Skara bispedömme, der havde en datter, hvis ene skinneben var ynkelig opsvulmet, så i sövne en såre fager konge[6], der sagde til hende, at hun skyndsomt skulde drage til Ringsted for at opnå sin datters helbredelse. Og da hun spurgte

---

rede udbredt inden denne overflytning, så at fortællingen alligevel godt kan passe på den bekendte Peder Ebbesön.

1) I Dominikanerklostrene var der en lektor, der skulde tage sig af de yngre munkes uddannelse. Roskilde Dominikanerkloster er stiftet 1232; efter Reformationen omdannedes det först til en herregård og dernæst (1699) til et adeligt jomfrukloster.

2) Disse to mænd kendes ellers ikke.

3) Der forekommer i 13. og 14. årh. også andre mænd af adelsslægten Kanne; bl. a. var der samtidig med denne Karl Kanne en Jens Kanne i Skanderborgegnen og senere en mægtig ridder Jens Kanne († 1326), en tid befalingsmand i Reval; to brødre, Jens og Jordan Kanne, var ved samme tid kanniker i Lund. Slægten førte en kande i sit våben.

4) Jfr. hvad Ælnod fortæller om forræderen Piper (ovenfor side 81).

5) I teksten står der det forvanskede ord »Asathar«; men jeg formoder, at der skal læses Asathorp, og at der menes det nuværende Åsarp i Frökings herred, Skara stift; denne bys navn skreves i Middelalderen Asatorp.

6) En gammel kongerække, der fortæller udførlig om Erik Plovpennings bratte død, taler ligeledes om kongens smukke og indtagende ydre, og Sællandske årbog kalder ham »en såre fager mand«.

ham, hvem han var, sagde han, at han var kong Erik, og han föjede til: »Læg först din byrde fra dig, som du kan give til helligdommen!«[1] Hendes præst Mikael, hvem hun spurgte til råds om dette, sagde, at det var hendes synder, der mentes[2]. Efter derfor at have aflagt skriftemål begav hun sig til Ringsted. Men under vejs gik der hul på hævelsen, og som følge af forrådnelsen skiltes skinnebenet fra knæet; men moderen bandt det fast igen på sin plads med strå, og det var blevet helbredet, förend hun kom til Ringsted, på Skærtorsdagen. Og moderen fortalte alt til abbeden og viste, hvorledes skinnebenet var trukket ud og der var indsat et nyt i stedet. Dette skete i det Herrens år 1261.

12. Ridderen[3] hr. Thord Stupe havde en falk, der var skænket ham af hr. Svantopolk, hertug Knuds sön[4]; men da han en gang var på vej til Ringsted, døde falken af kulde. Ved Hellig Eriks grav lovede

---

1) Den, der kom til en helgens gravsted, medbragte i reglen en altergave.

2) Meningen er, at det offer, hun skulde bringe, var aflæggelse af synd.

3) På latin »miles«. Dette ord brugtes oprindelig om Vederlagsmanden, men denne betegnelse veg i 13. årh. for »hærmanden« eller »herremanden«. Henimod slutningen af århundredet var imidlertid riddervæsenet udviklet i Danmark, og da bruges »miles« om den mand, der har modtaget ridderslaget. I den betydning forekommer det senere i dette skrift, og det vil da vel også kunne forsvares allerede her at oversætte »miles« ved ridder. For øvrigt er det (jfr. indledningen) tvivlsomt, om Thord Stupe har været Dansker; muligvis er han ligesom Svantopolk, der nævnes straks efter, fra Sverige.

4) Svantopolk var sön af kong Valdemar IIs uægte sön Knud, hertug af Bleking, senere af Låland († 1260). Da Knud både efter sin fader og efter sin moder, Helene Guttormsdatter, Esbern Snares enke, havde store godser i Sverige, blev hans sön Svantopolk en af Sveriges mægtigste stormænd, der stod det svenske kongehus nær. Han bidrog til det ydmygende

Thord derfor denne at give ham en falk af voks[1], hvis hans egen falk levede op igen. Dette skete også[2]. Samme ridder gav den omtalte falk til hr. Olav Ranesön[3].

13. En tysk svend var med sin herre, Jakob Bramsön, i Nyborg. Da han efter badet tvættede sig i havet[4], druknede han. Han blev bjerget i land af en skrædder, men var stendød. Da aflagde hr. Jakob det løfte for ham, at hvis han levede op igen, skulde han nøgen vandre til Eriks grav; og natten derefter levede svenden op igen.

14. Da nogle købmænd sejlede hjem fra Flandern, blev de efter tre dages sejlads drevne tilbage af modvind; men da de så havde aflagt et løfte[5] til Hellig Erik, nåede de heldig målet for deres rejse. Vidner

---

forlig, som den svage kong Birger måtte indgå med sine brødre i Nyköping (1308), men var den gang en meget gammel mand og døde 2 år efter. Svantopolk havde to døtre: Katharina blev abbedisse i klosteret Vreta; Ingerid, der var trolovet med den danske drost David Thorstensön Hak, blev (1287) bortført af Folke Algotsön, men blev senere gift i Sverige og til sidst søsterens efterfølger i Vreta kloster. Som ætling af Valdemar II førte Svantopolk løver og søblade (hjerter) i sit skjold.

1) Om denne slags votivgaver jfr. ovenfor side 304.

2) Underfuld genoplivelse af jagtfalke knyttes også til andre helgener; se ovenfor side 272 og 302.

3) Olav Ranesön var en sællandsk stormand, der nævnes i oldbreve fra 1260 og 1268 vedrörende nogle forhandlinger om gods, der tilhørte Sorø kloster og St. Klara kloster i Roskilde. Selv skænkede hr. Olav gods til St. Peders kloster i Næstved, hvor man derfor mindedes ham ved messetjenesterne.

4) Efter det varme dampbad tog man sig gerne et koldt bad, om der var lejlighed dertil.

5) om offergaver.

om dette er borgeren Brunstén i Næstved[1] og borgeren Jon Ruz i Roskilde.

15. En kvinde i Kalundborg fødte en dødfødt dreng. Da hun havde aflagt det løfte, at drengen skulde blive kaldt Erik og tjene Hellig Erik[2], levede han op. Vidne om dette er fru Ingeborg[3] og de øvrige, som var tilstede ved barnets fødsel og dåb.

16. Da en dromond[4] i Middelhavet blev drevet tilbage af modvind, påkaldte folkene ombord, der var af forskellig nationalitet, deres værnehelgener; men der kom ingen hjælp. Endelig foranstaltede de danske over hele skibet en indsamling til Hellig Eriks ære; og næste dag fik de god vind og nåede til den havn, hvor de agtede sig hen, og alle priste Gud og Hellig Erik. Vidne om dette er broder Olav Skænesön fra Antvorskov[5], som bragte den omtalte indsamling til Ringsted, og det bevidnes også af ridder N(ils) fra Sælland, ridder Peder Brok fra Jylland[6], præsten Bengt fra

---

[1]) Brunstén må vel være identisk med den ansete købmand Brunstén i Næstved, der årlig på sin dødsdag mindedes ved gudstjenesten i St. Peders kloster og altså har været blandt klosterets velgörere. Ligeledes mindedes man hans hustru Margrete på hendes dødsdag.

[2]) ɔ: blive Benediktinermunk i Ringsted kloster, i hvis kirke kong Erik var jordfæstet.

[3]) Esbern Snares datter, Peder Strangesöns enke; se ovenfor side 305.

[4]) Dromond'er kaldtes de store og svære langskibe, som særlig brugtes på Middelhavet, mest af Byzantinerne og Araberne. Dromond eller dromund var de germanske og nordiske folks udtale af et græsk ord, dromon.

[5]) Olav Skænesön har altså været Johannitermunk fra Antvorskov kloster ved Slagelse.

[6]) Måske den Peder Brok, der solgte en gård i Vedsted til Ribekantoren magister Peder († 1284). Han har hørt til den mægtige adelsslægt Brok, der førte en bjelke i sit våben, og det er ikke usandsynligt, at han var fader til den bekendte

Sverige og Syrich Gothesön fra Femern, der alle havde været sammen på dromonden[1].

17. I det Herrens år 1261 skete det dagen för Allehelgensdag[2] i Bennebo[3], at en dreng druknede i en bröd og lå død hen fra frokosttid til aften. Men da hans forældre og deres naboer under tårer bad til Hellig Erik, levede drengen til sidst op, i det han gabede. Vidner om dette er hr. Josef, præst i Skamstrup[4], Thorkild, Asser, Bo o. s. v.

18. Samme år, på Lucies festdag[5], genvandt en blind håndværker fra Skåne sit syn ved Hellig Eriks grav.

19. Nogle Jyder, der var på en valfartsrejse til Hellig Erik[6], blev ved »Rosenvig«[7] i løbet af en uge

---

ridder Nils Brok til Hylke (ved Skanderborg), der blev forrædder og oprörer mod Erik Mændved, og til hans broder, Eske Brok til Hikkebjærg i Skåne.

1) Disse Nordboer må have været pilegrimme, og deres pilegrimsfærd kan vistnok stå i forbindelse med den korstogsagitation, der iværksattes, også i Norden, af pave Urbanus IV (1261—64). At en mand fra Femern forekommer sammen med Nordboer, kan ikke undre. Femern hørte nemlig fra missionstiden til Danmark og var en del af Odense stift.

2) Allehelgensdag er 1. November.

3) En lille by i Skamstrup sogn (se næste note).

4) Skamstrup, der i teksten kaldes Scanitorp, er en landsby i Tudse herred, s. v. for Holbæk.

5) Den 13. December. Efter legenden var Lucia en ung syrakusansk pige, der vægrede sig ved at ægte en hedensk yngling. Under den diokletianske kristenforfølgelse angav den forsmåede bejler hende da som kristen. Dommeren bød, at hun skulde slæbes til et utugtshus for at gives til pris; men ingen menneskelig magt kunde rokke hende af stedet, ligeså lidt som ild kunde skade hende. Dommeren lod hende da dræbe med en dolk.

6) ɔ: sejlede til Sælland for at vandre til Hellig Eriks grav i Ringsted klosterkirke.

7) Jeg formoder, at her skal læses Resenvig, og der må da

holdte tilbage af modvind. Da de derefter kastede lod[1], kom kong Eriks lod först ud. De foranstaltede da en indsamling til hans ære, og den følgende dag fik de medbør og kom så til deres bestemmelsessted, nemlig Thure, »Svendiers«[2], Asser og de andre, som også har vidnet om sagen.

20. I det Herrens år 1262 blev en blind dreng, der var 25 uger gammel og havde været blind i 23 uger, på Hellig Johannes's fødselsdag[3] seende ved Eriks grav.

21. Broder Johannes Knethe af Minoriternes[4] orden blev efter at have aflagt det løfte til Hellig Erik, at han altid vilde anbefale ham i sine prædikener, befriet for en meget slem fjerdedagsfeber og forkyndte om dette under.

22. En dreng af skomagerfaget, der var født i Lund og var i tjeneste i Ystad hos skomageren Henrik Næp, blev ramt af en frygtelig betændelse, så at man

---

snarest tænkes på den del af Limfjorden, som nu kaldes Skivefjord. Medens Skive ikke ligger helt ude ved denne bifjord, strækker Resen sogn (Hindborg herred) sig langs dens vestside. Længere vest på ved Limfjorden, vestlig for Venø bugt, i Skodborg herred, ligger en anden landsby ved navn Resen, og ved den har der været en vig, som nu ved en dæmning er gjort til en indsø (Kilen); også den kunde der være tænkt på. Jyderne, der ikke kunde komme afsted for modvind, synes altså at have hørt hjemme ved en af Limfjordens sydligste vige.

1) nemlig om hvilken helgen de skulde påkalde.

2) Dette navn er urigtig gengivet. Måske menes der Svendbjörn.

3) St. Hans dag, 24. Juni.

4) Minoriter eller »Fratres minores« (de små brødre) var det officielle navn for Franciskanerne eller Gråbrødrene. Den omtalte Gråbroder kendes ikke andensteds fra; han har snarest hørt hjemme i et af de nærmeste Franciskanerklostre, i Roskilde eller Næstved.

i 3 år måtte bære ham om i byen. Endelig blev han over Skanør bragt til Ringsted og dèr helbredet ved Hellig Eriks hjælp. Vidner om dette er hans vært, Mads Ingesön, og Jens Skindmager[1].

23. Præsten Peder, kaldet Klemens, fra Holbæk, grev Alberts[2] kapellan, var afsindig i flere måneder. Da viste en mand sig for ham i sövne og sagde: »Drag til kong Erik, så skal du blive befriet«. Han spurgte: »Hvordan skal jeg komme derhen?« Den anden svarede: »Jeg skal føre dig«. Og det forekom ham, at efter at han var ført did, sagde den anden til ham: »Gå ind til kongens grav og læg dit hoved ved hans hoved, så skal du blive helbredet«. Og da han vågnede op, var han rask.

---

1) Disse to mænd må være Ringstedborgere; den ene af dem har, efter hvad der siges, herberget den skånske skomagerlærling.

2) Grev Albert af Gleichen var sön af den tyske grev Ernst af Gleichen (i Thüringen), der allerede i Valdemar IIs tid var bleven knyttet til Danmark som frænde af det danske kongehus, men sine sidste 20 år dog mest levede i Tyskland († 1277). Alberts moder var Ingeborg, en datter af den mægtige Peder Strangesön og fru Ingeborg til Kalundborg, Esbern Snares datter. Selv var han også gift med en kvinde af Skjalm Hvides æt, Margrete eller Cæcilia, Esbern Vognsöns datter. Allerede 1241 har han været i Danmark, og 1250 nævnes han som vidne ved bedstemoderens, fru Ingeborgs, gave til Sorø kloster; men endnu ved de betydningsfulde møder i Vordingborg 1282 og 1283 har grev Albert været tilstede sammen med en frænde, grev Albert af Eberstein († 1289), fader til den mægtige marsk Ludvig Albertsön. Grev Albert af Gleichen, som døde 1283, efterlod sig en sön af samme navn, der gav rige gaver til Sorø og til Århus domkapitel, og havde tillige en yngre broder, Henrik, der spillede en ret fremtrædende rolle under Erik Mændved. Slægtsvåbenet for Gleichen'erne var en sølvleopard i blåt felt.

24. Frende Nilssön, den herre kongens[1] tjener, havde fået en betændelse i knæet; men da han havde aflagt et løfte til kong Erik, blev han rask. Til fods kom han til Ringsted med sin offergave, medens hans svend førte hans hest. Vidner herom er Esbern Karlsön og Jon Ranesön[2].

25. Nogle købmænd fra Ribe var på en sørejse til England. Styrmandens sön blev da revet over bord af en hvirvelvind og druknede. Men i sin sorg bad faderen til Hellig Erik og lovede at give ham tiendedelen af sit skibs værd, hvis han måtte få sin sön levende igen. Imidlertid forlod de ham som død[3]. Men da de siden kom til England — dog ikke til bestemmelsesstedet, men således, at de sejlede langs med kysten — råbte den omtalte dreng til dem på dansk fra strandbredden, i det han fulgte skibets løb. Med for-

---

[1]) Da denne fortælling må sættes samtidig med de andre nærmeste, der jo henføres til 1261—63, har den her omtalte konge været den unge Erik Klipping.

[2]) Disse to sællandske stormænd nævnes også sammen andensteds, nemlig i nogle godsforhandlinger med Sorø kloster, foranledigede ved den sidstnævntes, Jon Ranesöns, overgreb; i denne strid var Esbern Karlsön blandt voldgiftsmændene (1260). Begge var de gifte med kvinder af Skjalm Hvides æt. Esberns hustru Gyda var søster til biskop Peder Bang af Roskilde og moster til ærkebiskop Jens Grand; hun døde 1292, men Esbern synes at have overlevet hende. Jon Ranesöns hustru Elisabeth nedstammede fra Asser Rigs datter Ingefred; deres sön var den bekendte Rane Jonsön, der var medskyldig i Erik Klippings mord, blev dömt fredløs og senere greben og henrettet (1294). Ret mærkeligt er det, at Jon Ranesöns navn også nævnes i en anden strid med et kloster. Af et brev fra Jakob Erlandsön (26. Maj 1267) ses det nemlig, at nonnerne i St. Klaras kloster i Roskilde havde klaget over, at Jon med vold forholdt dem noget gods, der var dem skænket. Hr. Jon synes efter dette at have være en hensynsløs person, der tillod sig overgreb, hvor han kunde.

[3]) *De blev* ikke på stedet for at se at finde hans lig.

bavselse modtog de ham i båden. Og drengen sagde da, at en mand i hvid kjortel og med krone på havde ført ham til land.

26. I det Herrens år 1263 blev pigen Ragnborg fra Sverige, fra byen Motala i Linköping bispedömme, helbredet for døvhed ved Hellig Eriks grav, i Hellig Laurentius's nat[1]. Vidne derom er hendes moder, Cæcilia, og vidner er fremdeles hr. Peder Ralfsön Munk og de andre, der tidligere, da hun var døv, havde måttet råbe til hende.

27. Men på selve den hellige Laurentius's festdag fik en pige fra Norge, fra byen »Offrin«[2] i Oslo bispedömme, der havde været blind i tyve år, sit syn igen ved kong Eriks grav. Vidner er Thorkil og Nils og hendes søster Olof og andre.

28. Jærnlænken, hvormed en norsk mand var bunden om armen, fordi han havde dræbt sin fader[3], faldt ved Hellig Eriks grav af ham.

29. Ridderen Mads Thomsön, der var fordreven fra Sverige af Birger jarl[4], kom med sine væbnede

---

[1]) Natten mellem 9. og 10. August. Laurentius's festdag (Larsmessen) var 10. August.

[2]) Hvad der menes med »Offrin«, tör jeg ikke med bestemthed sige. Måske kunde det være Ouli i Udenæs sogn, Agershus amt. Ouli har tidligere været större og var i Middelalderen et selvstændigt sogn.

[3]) Det må forstås således, at Nordmanden på grund af vådedrab havde pålagt sig selv denne bod, altid at bære en jærnböjle med lænke om armen; men lænken løstes nu af sig selv til tegn på, at nu var bodstiden til ende.

[4]) Straks da Birgers sön Valdemar var bleven konge, rejste flere af hans egen slægt, Folkungerne, sig imod ham; men Birger nedslog med kraft og hårdhed deres oprör. Den her nævnte ridder har måske være en af disse Folkungers tilhængere.

mænd til »Thyst«[1], hvor en bryggerkone[2] havde en datter, som var blind fra fødselen. Da moderen imidlertid efter tilskyndelse af Jon Halvpape[3] havde aflagt et löfte til Hellig Erik, fik pigen sit syn og opvartede den følgende dag både ham og de andre. Vidner herom er den omtalte ridder og hans stalbrødre.

30. Thomas fra Sverige, fra Odensvi sogn i Vesterås bispedömme[4], var lam i den ene side. For ham viste Hellig Erik sig og lovede ham helbredelse; og da Thomas spurgte, hvem han var, sagde han sit navn. I Sko

---

[1]) Jeg formoder, at der her skal tænkes på Thiset i Gram sogn i det nordligste af Sønderjylland. Den straks efter nævnte Jon Pape eller Halvpape har i alt fald hørt hjemme i disse egne.

[2]) I Norden, England, Skotland og Tyskland var det væsenligst kvinderne, som gav sig af med ølbrygning.

[3]) Her må være ment adelsmanden Jon Pape, der af oldbreve fra 1252, 1263 og 1272 kendes som en ansét ridder i Ribe-egnen. 1277 omtaler hans sön, Toke med tilnavnet Klerk, faderen som død og stadfæster faderens gave til Løgum kloster, bestående af gods i Mjolden. Muligvis har den samtidige Peder Pape, prior i Vitskøl og dernæst abbed i Øm, været den omtalte Jon Papes frænde. Mere kendt er en yngre Jon Pape, der var en af de jydske stormænd, der rejste oprör mod Erik Mændved (1313), blev dødsdömt og måtte flygte, hvorpå han sluttede sig til kongens broder Kristoffer. Det kan imidlertid ikke antages, at det er ham, hvortil der sigtes i teksten ovenfor. »Pape« er øgenavn for en præst. Med hensyn til formen »Halvpape« i teksten ovenfor kan henvises til, at der i Sturlungesaga nævnes en Jón Haldórsson »hálfprestr« på Island 1236; men medens der her menes en præst, der ikke var meget præstelig (kun halv præst), har den i vor tekst nævnte jydske adelsmand rimeligvis fået sit navn af en værdig, prælatagtig optræden, der synes at være gået i arv også til sönnen.

[4]) Odensvi i Åkerbo herred, Vesterås len. Flere andre steder i Sverige findes der også landsbyer med dette navn, der er det samme som vort Odense, i det denne by også oprindelig hed *Odinsvi* (se s. 76.)

kloster[1], hvor Holmgejr hviler, der, efter hvad man siger, udmærker sig ved jærtegn[2], viste han sig siden atter for ham, medbringende salve, og ved at salve ham dermed helbredte han ham.

31. Erik fra Upland, der rejste fra Næstved til Sverige sammen med prioren Henrik fra Antvorskov[3], kom tilfældig til at jage en landse gennem sin hest.

---

[1]) Sko kloster, der lå smukt ved Mälaren, var stiftet af Folkungen Knud den lange, omtrent en snes år ind i 13. århundred. Oprindelig var det Dominikanerkloster, men overlodes snart til Cisterciensernonner og blev nu et meget rigt og anset kloster. I 17. årh. måtte klosterbygningerne vige for det pragtfulde slot Skokloster, der opførtes af Karl Gustaf Wrangel.

[2]) Holmgejr, af Folkungeslægten, sön af Knud den lange, der rejste sig mod kong Erik Læspe, slog ham ved Olustra (1229), fordrev ham til Danmark og herskede som konge i visse dele af Sverige. Endelig faldt Knud i slaget ved Sparrsätra (1234); men Holmgejr fornyede senere den vilde kamp, indtil han tilsidst blev greben og henrettet (1248). Imidlertid blev han hæderlig begravet i Sko kloster, der var grundlagt af hans fader, og snart gik der, såre ugrundet, rygte om hans hellighed.

[3]) Prioren i Antvorskov Johanniterkloster, Henrik fra Hoenscheid (sydøstligst i Westphalen, i det nuværende Waldeck), var en af de mest ansete danske prælater på den tid. Han havde overtilsynet med alle Johanniterklostre i Norden og er derfor også ofte kommen til Sverige, hvor han nød stor anseelse. Da Birger jarl i Kalmar 16. Juli 1266 udstedte et gavebrev til Eskilstuna Johanniterkloster, lod han som tidsbestemmelse föje til: »medens Henrik fra Hoonshnit var prior i Antvorskov«, og Henrik var endog blandt de stormænd, der i året 1276 skulde dömme mellem kong Valdemar Birgersön og hans broder Magnus, der havde tilrevet sig kongemagten. I Danmark var Henrik kongehusets tro ven, hvorfor han også under striden med Jakob Erlandsön blev bandlyst (1267). Under Erik Mændveds mindreårighed var han en af den unge konges nærmeste rådgivere og ses idelig at have været i hans følge. 1289 eller 1290 nedlagde han sit embede, men levede endnu i flere år.

Efter at have aflagt et løfte til Hellig Erik, lod han hesten blive tilbage hos præsten i Hjernarp[1], og den kom sig.

32. En tolvårs dreng fra Skåne, fra byen Ystad, ved navn Esbern, der havde været krøbling i to år, blev af sin fader, Jon, bragt til Ringsted og fik sin førlighed igen ved Hellig Eriks grav.

33. Da Dronning Margrete lå i Rostock og ventede på sin sön, kong Erik, der skulde komme derhen fra sit fangenskab hos markgreven af Brandenburg[2], skete det under en meget stor ildebrand, at en borger dér i byen betroede sit hus i Guds og Hellig Eriks varetægt og derfor ikke slæbte noget ud deraf. Huset forblev uskadt, medens alle de andre huse rundt omkring brændte.

34. Thora fra Skara bispedömme, der i tre år havde været blind, gav sig efter aflagt løfte på vej til Hellig Eriks grav og fik under vejs[3] sit syn igen, i det Herrens år 1265.

35. Samme år fik en kvinde fra Morsø i Jylland,

---

[1]) Hjernarp i Bjära herred, Kristiansstad len, øst på i Skåne.

[2]) Den kraftige og kloge dronning Margrete Sambiria, Kristoffer Is enke, gjorde med sin sön, den unge kong Erik Klipping, et tog mod Erik Abelsön og de holstenske grever (1261); men efter nederlaget på Lohede faldt de begge i fjendernes hænder. Margrete kom dog fri efter 9 måneders forløb; men Erik, der havde været fange på Nörborg på Als, blev overladt til markgreverne af Brandenburg. Först efter sommeren 1264 blev Erik løsladt, imod at ægte markgrev Otto IIIs datter Agnes uden medgift. Dronning Margrete havde i løbet af sommeren været i Rostock for at føre forhandlinger derom. Hun var ledsaget af grev Ernst af Gleichen, kansleren, drosten og mange andre danske stormænd. At dronning Margrete oppebiede sin söns komme til Rostock, er en ny efterretning, der kun kendes af dette helgenskrift.

[3]) *ɔ: på rejsen til Ringsted.*

fra Skallerup sogn[1], Thora, der havde været blind i 14 år, sit syn igen ved Hellig Eriks grav.

36. Signe fra Sverige, fra byen »Langeruth« i Linköping bispedömme[2], men født i Lundeby i Skåne[3], havde i 13 år været blind, men fik sit syn igen ved Hellig Eriks grav.

37. I det Herrens år 1268 blev en pige fra Bjergby i Roskilde bispedömme[4], der i 8 år havde været ude af stand til at gå, se og tale, helbredet, efter at hendes moder havde aflagt løfte for hende til Hellig Erik, og i det denne viste sig for hende i sövne. Vidner er hr. Stig Pedersön[5] og præsten hr. Povl.

38. I det Herrens år 1269 skete det, at Katrine fra Möre[6], i Linköping bispedömme, der havde været døv i omtrent 23 år, og som med sin frue havde været hinsides havet[7] og ikke var bleven helbredet ved helgenernes tærskler, blev helbredet ved Hellig Erik.

---

1) »Scalethorp«, Skallerup sogn, nordvestlig på Mors.

2) Muligvis Långsryd, Norrviddinge herred, Kronobergs len, skönt dette rigtignok hører under Vexiö stift.

3) I den latinske tekst står der Lundby; men i Skåne findes der ikke noget sted af det navn. Man må derfor læse det som Lundeby, der ikke er noget andet end Lund, Skånes hovedstad og Danmarks kirkelige midtpunkt.

4) Her kan enten være ment Slots-Bjergby ved Slagelse eller Munke-Bjergby (Alsted herred) nord for Sorø eller Stifts-Bjergby (Tudse herred) vest for Holbæk.

5) Måske den Stig Pedersön, der nedstammede fra Skjalm Hvides sön Toke, og hvis fader var fætter til biskop Peder Bang af Roskilde, medens han selv var halvfætter til ærkebiskop Jens Grand.

6) Möre kaldes egnen syd for Kalmar, på grænsen af Bleking. Landskabet består nu af to herreder, Södra og Norra Möre, og hører under Kalmar stift, der 1602 blev udskilt fra det store Linköping stift.

7) Måske pilegrimsfærd til det hellige land, i alt fald længere andagtsrejser.

39. Pigen Thrumy fra byen Feldballe[1] i Djursland i Århus bispedömme havde været blind i 4 år, men fik sit syn igen ved Hellig Eriks grav.

40. En dreng fra Horsens, der var født i Randers og fra sin fødsel havde været døvstum, blev helbredet ved Hellig Eriks grav. Man spörger ham om hans navn; men han sagde, at han ikke vidste det, fordi han aldrig för havde hørt det. Samme dreng havde hverken kunnet die sin moders bryster eller spise ordenlig, fordi hans tunge hang fast ved ganen.

41. »Magnus, af Guds nåde Norges konge, til abbeden i Ringsted« o. s. v.[2] Efter at have ønsket til lykke i anledning af Hellig Eriks undergerninger, om hvilke abbeden havde skrevet til ham, fortæller han, at da der på hans — nemlig Hellig Eriks — årdag[3] blev holdt höjtidelig messe for hans sjæl, og da der under messekanon'en[4] blev ringet med alle stadens[5] klokker, viste der sig et stort lys for to mænd, der sad i fængsel, og så snart ringningen hørte op, hørte det også op. Da kongen hørte dette, gav han dem dagen efter Kristi himmelfarts dag, af ærefrygt for Gud og den omtalte konge, fri for at lide døden på

---

[1]) Feldballe i Sønderherred, nord for Mols, tæt ved marsk Stigs borg Møllerup.

[2]) Forf. gör et tilløb til at meddele ordlyden af et brev til Ringstedabbeden fra den norske konge, men bryder straks atter af og nöjes med at give brevets indhold. Kongen er Magnus Lagabøter (1263—80). Brevet må være fra o. 1270.

[3]) Årdagen vil sige hans dødsdag, der årlig fejredes. Når der tales om sjælemesser for den afdøde (ikke om gudstjeneste til hans ære), viser det, at man i Norge hidtil ikke offenlig har betragtet Erik som helgen.

[4]) Messekanon kaldtes den bön, som fremsagdes af præsten forud for og under indvielsen af hostien (nadverbrødet).

[5]) *Der siges ikke i dette udtog af brevet, hvilken stad det er.*

grund af undvigelse[1]. »Ved hans fortjenester«, siger han selv, »tror vi, at hint lys er kommet«[2].

42. Fru Kristine fra Tvetaherred[3] i Linköping bispedömme havde været spedalsk i omtrent fem år, og da hun derefter kom til Eriks grav, blev hun ikke helbredet. Men efter at være kommen igen to gange til bliver hun helbredet på hjemvejen, og da hun fjerde gang kom igen, fortalte hun dette til abbeden og de øvrige. Vidner er hendes præst, hr. Radulf, samt Ingild og Bengt.

43. I det Herrens år 1270 fik en kvinde fra Norge, fra Nidaros bispedömme, Ragnhild, der i fire år havde været blind på venstre öje og i tre år sindssyg, og som först havde gæstet mange andre helgener, Hellig Jakob[4], Peter og Paulus[5], Nikolaus[6] o. s. v., hos Hellig Erik sit syn og sin fornuft igen, i det han selv viste sig for hende og bestrøg hendes öje med en fjer.

44. I det Herrens år 1271 skete det, at Ingeborg fra Torpe i Oslo bispedömme[7] blev forbrændt

---

[1]) Fangerne synes altså at have været desertører, der har brudt hærtugten.

[2]) I året 1261 havde Magnus som udvalgt konge ægtet Erik Plovpennings datter Ingeborg og var dernæst bleven kronet sammen med hende. Ægteskabet synes at have været lykkeligt. Des bedre forstår man, at Magnus bidrog til at yde sin anerkendelse til det helgenry, som begyndte at forherlige hans dronnings fader.

[3]) Tveta herred er den smukke egn syd for Vettern, omkring Jönköping.

[4]) Apostelen Jakobs grav (St. Jago) i Spanien.

[5]) De to apostles helligdom var Roms hovedkirke.

[6]) Den hell. Nikolaus fra Myra blev æret særlig i Bari i Syditalien, hvor hans legeme var skrinlagt i året 1087. Smårelikvier af denne helgen havde Erik Ejegod bragt med sig fra Bari og bl. a. skænket til Slangerup kirke.

[7]) Der menes rimeligvis landsbyen Torpe i Åls præstegjeld, Buskeruds amt.

og døde, medens hendes moder, Helene, var borte. Da man så havde kastet lod mellem Olav[1] og Erik, og Eriks lod seks gange var kommet först ud, og man derfor havde aflagt løfte til Hellig Erik, levede datteren op den følgende nat, syv dage efter at hun var død. Siden drog hun med sin moder til Ringsted, og på hendes hoved var der da endnu ar efter brandsårene.

45. I det Herrens år 1273 så en døvstum dreng i sövne ved Hellig Eriks gravmæle en due flyve ud fra hans grav; dernæst vendte den tilbage til drengen, gjorde korsets tegn under hans hage og sagde: »Lov, at du aldrig vil sværge falsk; så skal du blive helbredet. Og det förste ord, du siger, skal være: Velsignet være Gud og Hellig Erik!« Medens så evangeliet læstes op, råbte drengen frit: »Velsignet o. s. v. Nu kan jeg tale«. Medens man dernæst sang »Credo«[2], råbte han: »Velsignet o. s. v. Nu kan jeg høre«. Man spörger ham om hans navn, og han svarer: »Det véd jeg ikke, da jeg har været døv«. Han blev da kaldt Erik. Vidner om det er abbed Anders fra Allehelgensklosteret i Lund[3], abbed Jo(hannes) fra Næstved[4] og Lindig, kongens drost[5].

---

[1]) Olav den hellige, Norges nationalhelgen, hvis legeme var skrinlagt i domkirken i Nidaros.

[2]) »Credo« (ↄ: jeg troer) er den almindelige trossalme eller, om man vil, trosbekendelsen, formet i vers; efter den latinske salme er vor salme »Vi tro, vi alle tro på Gud« oversat.

[3]) Om dette kloster se ovenfor side 270, note 2.

[4]) Muligvis er det den samme abbed Johannes, der nævnes i et oldbrev fra 1299. St. Peders kloster var for øvrigt ikke længer i selve Næstved; efter den ødelæggende ildebrand 1261 var det nemlig flyttet ud i skoven ved Susåen og kaldtes nu i reglen Skovkloster (det nuværende Herlufsholm).

[5]) En Nils Lende, der var indgiftet i Skjalm Hvides æt og oprettede et kapel ved Ribe domkirke, kendes fra oldbreve fra 1298 og 1319 og skal have været svigerfader til marsk Stigs

46. I det Herrens år 1274 fik en tiårs dreng fra Skåne, der fra fødselen af havde været stum, sit mæle ved Hellig Eriks grav, medens mange var tilstede sammen med hans moder, Helga fra Væ.[1]

47. På Låland, i byen Halsted[2], var der en mand, hvis datter var pint af en så frygtelig åndenød, at, når hun trak vejret, løstes hendes ribben fra brystbenet, og brystbenspartiet sank ind og blev hult som et kar; men efter at hun havde aflagt et løfte ved Eriks grav, kom hun sig helt.

48. En ridders sön i byen Klagstorp i Skåne[3], der legede med nogle andre börn, faldt i en mølleå og druknede, uden at hans fader vidste noget deraf, og blev först funden næste dag; men efter at faderen havde aflagt løfte om gaver til Hellig Eriks grav, levede sönnen op igen og blev sendt til Ringsted sammen med en tjener, der bragte en mark voks[4] som offer til helgenen.

sön Anders; men han kan næppe have været drost allerede i året 1273, så det er tvivlsomt, om han er identisk med denne ellers ukendte »Lindig«.

[1]) Væ i Gærds herred østlig i Skåne, i egnen om Helgeå, var i Middelalderen en lille købstad med en kongsgård. Under Valdemar I blev der anlagt et Præmonstratenserkloster her; men noget ind i 13. årh. blev det flyttet længere øst på, til Bekkeskov, der lå smukt på en landtange mellem Iføsø og Opmannasø.

[2]) Halsted, vestlig på Låland, en mils vej n. ø. for Nakskov, har en stor og smuk kirke og har haft et kloster, der dog i det tidligste synes grundlagt sidst i 13. århundred.

[3]) I teksten står ganske vist Sclavia (Venderlandet); men der skal sikkert læses Schania (Skåne), hvor der findes to byer af navnet Klagstorp, den ene i Oxie herred 1 mil syd for Malmø, den anden i Væmmenhøg herred øst derfor. Snarest er der tænkt på den sidste af disse byer, da den ligger tæt ved et åløb, således at fortællingen (se ovenfor) kan passe på den.

[4]) Se ovenfor side 273, note 2.

49. I Torpa i Halland, Ås sogn[1], blev den énårs Thorsten, sön af Anders og Doter[2], ligget ihjel af en frænke, der sov ved siden af ham; men efter at man havde aflagt løfte om gaver til Eriks grav, og efter at løftet var blevet kundgjort af præsten, der opfordrede menigheden til at bede, blev drengen, da forældrene efter messen vendte hjem sammen med præsten, fundet levende, og senere blev han af sine forældre fremstillet for Hellig Erik i Ringsted[3].

50. I det Herrens år 1309 hændte der følgende[4]:

Der var en fattig tjenestekvinde fra Skåne, ved navn Petronille; hun siges at have været blind i fem år, og man ledte hende fra dör til dör, fra by til by. Jeg beder dig, Jesus, hjælp, at ikke nogen skal nære vantro! Hendes blindhed var vitterlig for mange. Hvorvel hun, berøvet begge öjnes lys, var til besvær, fandt hun dog pleje ved folks gode fromhed. Lejlighed til helbredelse fik hun på følgende måde: I sövne så hun billedet af den vidunderlig hellige jomfru, og denne talte således til hende med meget blid stemme: »Bliv stærk, min datter, ved kærlighedens gave! Vil du blive seende, gæst da Hellig Erik, der er optagen i englenes kor; dér skal der times dig en nådig gunst«. Hun føres derpå til Ringsted ved andres ledelse. Blind böjer hun sig ned for helgenernes relikvier, og med

---

[1]) Torpa er en lille landsby syd for Viskeåens udløb, ikke langt fra Varberg. Ved selve åen ligger byen Ås, og tæt ved dens munding lå det anseelige Ås kloster, stiftet 1194 for Cistercienserordenen. Nu har Torpa sin egen kirke og er et selvstændigt sogn (Himble herred, Halmstad len).

[2]) Dette kvindenavn forekommer oftere i Middelalderen i de skånske provinser.

[3]) Barnet blev forevist munkene ved kong Eriks grav i Ringsted, medens der samtidig blev bragt offergaver til helgenen.

[4]) *Det* følgende stykke er i grundteksten versificeret.

stride tårer bönfalder hun helgenen om, at hun ved himlens kraft må opnå at kunne se. Hvad hun beder om, skænkes hende straks derefter af Gud: på sin vens, Hellig Eriks forbön så den almægtige Herre med velbehag til hende, og ved Guds heldbringende nåde fik hun da sit syn. Med sandhed vil dette jærtegn kunne fortælles gennem århundreder. — Lad os da for disse mange velgerninger, over hvilke vi nu udbryde i fryderåb, bringe vor Herre Jesus Kristus vor tak, og lad os lovprise Hans hellige blodvidne, i det vi alle, hver for sig, jublende synger: Vi love dig, Gud![1]

Vidner om denne begivenhed er alle brødrene[2] og de andre, der har kendt hende både som blind og som seende. Også jeg, broder Jo(hannes) fra Odense, var nærværende og har ført det i pennen.

---

[1]) Den ambrosianske lovsang (Te Deum laudamus).

[2]) Klosterbrødrene i Ringsted.

Tilföjelser og rettelser.

Side 49 note 3: Föj til:	Ælnods tekst hentyder til Salme 25, 7. (Bemærkningen skyldes professor Joh. Steenstrup).
— 60 linje 9 f.:	»tilkendte han offenlig« o. s. v. Læs: »bød han at være fri og frels for hver mand«. (Jfr. prof. Steenstrup i Hist. tidsskr. VI, 4, s. 687).
— - — 11 f.:	»blot de ikke havde gjort sig skyldige i noget« bedes rettet til: »blot de ikke tidligere nogensinde havde været i trældomsforhold til nogen«. (Jfr. prof. Steenstrup, anf. sted).
— - — 8 fra n.:	»træder kongen til og straffer«. Læs: »støtter kongen kirken i dens anklagende og dömmende myndighed«. (Jfr. prof. Steenstrup, anf. sted, s. 686).
— 97 note 2:	Det behøver ikke at have været Vederlaget alene, der foretager valget. Ordet »hæren« kan vistnok her tages i sin sædvanlige, også af Ælnod brugte betydning. (Jfr. prof. Steenstrup, anf. sted, s. 687 f.).
— 109 linje 19 f.:	Prof. Steenstrup foreslår at udelade den af prof. Gertz foreslåede tilföjelse, men derimod rette »Idoli« til »Belli« og »qui« til »quod« (anf. sted, s. 676 f.).
— 114 — 27 f.:	»en skotsk klerk, Robert af Elgin«. Læs: »en engelsk munk, Robert fra Ely«.

Side 116 linje 28 f. bedes rettet til: »dette forhold er blevet opdaget og påvist af professor Joh. Steenstrup.« (Hist. tidsskr., anf. sted, s. 679—83).

— 125 note 2 bedes rettet således: Greb man en tyv på fersk gerning, kunde man føre ham til tinge med tyvekosterne bundne på ryggen, og når tyveriet således var offenlig bevist, kunde man, såfremt tyvekosterne var mere værd end en halv mark sølv, lade tyven hænge; Jydske lov byder, at kongens ombudsmand skal udføre eksekutionen, hvorimod de gamle sønderjydske stadsretter lader den bestjålne selv hænge tyven, og dette har muligvis været det almindelige i ældre tid. (Jfr. prof. Steenstrups bemærkning, anf. sted, s. 688 f.).

— 126 linje 3 fra n.: »Robert af Elgins«, læs: »Robert fra Elys«.

— 129 — 9 - - : »Robert af Elgin«, læs: »Robert fra Ely«. (Således også s. 132 linje 5 fra n., s. 133 linje 18 fra n., s. 135 linje 3 fra n., s. 139 linje 21 fra o.)

— 133 — 10 - - : »skotske læs: »engelske«.

— 144 — 6 - - : ordet »munke« bör udgå.

— 144 — 3 - - : »er det ikke rigtigt«, læs: »må de have været sognepræster i Ringsted, men ikke egenlig ansatte ved kirken, hvor Knud var jordfæstet«.

— 146 note 1 bedes rettet således: Efter at de to andre konger havde overladt Valdemar at ordne betingelserne for freden, delte denne riget i tre dele og gav sig selv ret til at vælge förste, medens han tilkendte Sven ret til at vælge efter ham. Selv valgte han Jylland; Sven, der ikke vilde have land mellem sine to medbejlere, valgte Skåne, og Knud fik således øerne. Ordningen blev stadfæstet med éd. (Jfr. prof. Steenstrups bemærkning, anf. sted, s. 689).

— 263 note 2. Muligvis menes der ved »Zunthe« — således som lærer Ferd. Petersen i

Blidstrup pr. Græsted i et brev til oversætteren har formodet — Saunte ved Hornbæk. Denne lille by kaldes nu i reglen Sande eller Hornbæk Sande til forskel fra det nærliggende Tikøb Sande. Sidstnævnte by kan der ikke være ment i »Abbed Vilhelms levned«, da den allerede i Esrom klosters brevbog omtales med sit nuværende navn, »Sande« eller »Sandæ«. Men Sande ved Hornbæk synes virkelig egenlig at hedde Saunte.

Side 272 note 2. Föj til: For øvrigt menes her i »Abbed Vilhelms levned« vistnok de vel kendte store fiskemarkeder ved Skanør, som tillige blev et midtpunkt for al anden slags købmandshandel. Jfr. nedenfor s. 361 note 2.

— 374 ff. Ved fejltagelse er indledningen til »Jærtegnene ved Erik Plovpennings grav i Ringsted« trykt med samme skrift som teksten.

Navne- og sagregister.

Ved stud. mag. *Jørgen Olrik.*

(De tal, der er mærkede med a, viser hen til indledningerne eller noterne; af navne i noterne er der gjort udvalg.)

